

სახელმწიფო და კერძო უნივერსიტეტების სტუდენტთა დროის მენეჯმენტის შედარებითი ანალიზი

COMPARATIVE ANALYSIS OF STUDENTS TIME MANAGEMENT AT STATE AND PRIVATE UNIVERSITIES

ნატალია ხარაძე,

ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, საქართველო, თბილისი

დავით დუგლაძე,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი საქართველო, თბილისი

დაა ფირცხალაიშვილი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი საქართველო, თბილისი

NATALIA KHARADZE,

PhD in Economics, Manager of HPML, Professor of TSU, Georgia, Tbilisi

DAVIT DUGLADZE,

PhD Student of GTU, Georgia, Tbilisi

DEA PIRTSKHALAISHVILI,

PhD Student of TSU, Georgia, Tbilisi

ანოტაცია

დროის მენეჯმენტის კვლევა აქტუალური საკითხია ნებისმიერ სფეროში. ადამიანთა უმრავლესობას აწუხებს დროის უკმარისობის პრობლემა და მიზეზებს ხშირ შემთხვევაში თავად დროის ბუნებაში ხედავენ და არა საკუთარ თავში. კვლევების შედეგად კი ნათლად იკვეთება მიზეზები, რომლის გამოც ადამიანები დროის რესურსების სიმცირეს განიცდიან. ჩვენი კვლევის ობიექტი სხვადასხვა უნივერსიტეტების სტუდენტები იყვნენ. დროის რესურსების განაწილებაში გამოიკვეთა მთავარი დროის მტაცებლები, რომლებიც ხელს უშლიდნენ რესპოდენტებს მოეხდინათ დაგეგმილი თუ აუცილებელი საქმიანობების დროში ჩატევა.

კვლევის პროცესში ჩამოვყალიბეთ რამოდენიმე პიპოთეზა და დავადგინეთ გარკვეული ფაქტორების კავშირები.

კვლევის შედეგების ანალიზის შედეგად მიღებული რეკომენდაციები დაეხმარება ახალგაზრდა შრომით რესურსს მოახდინონ შრომის სწორი ორგანიზაცია, ასევე საშუალებას აძლევს ადმინისტრაციას გაითვალისწინოს რეკომენდაციები და ხელი შეუწყოს სტუდენტებს დროის დანაკარგების შემცირებაში.

ნაშრომში გაერთიანებულია ორი ფუნდამენტალური კვლევა. პირველი მოიცავს სახელმწიფო უნივერსიტეტების სტუდენტებს, სადაც რესპოდენტთა რაოდენობა იყო 523 და მეორე კვლევა მოიცავს კერძო უნივერსიტეტების დროის მენეჯმენტს - რესპოდენტთა რაოდენობა შეადგენდა 520-ს. ორივე კვლევა ჩატარდა ერთი და იგივე მეთოდოლოგიით. იგი

ეყრდნობოდა ანკეტურ გამოკვლევას და მონაცემები დამუშავდა შპშ პროგრამაში. ნაშრომში სწორედ ამ ორი კვლევის შედეგების გაერთიანების საფუძველზე გამოიკვეთა ერთი და იგივე სფეროს რესპოდენტების დამახასიათებელი ქცევები, როდესაც ისინი სხვადასხვა საკუთრების ფორმას წარმოადგენენ, კერძოდ- სახელმწიფო და კერძო სექტორს

საკვანძო სიტყვები: დროის მართვა, სტუდენტები, თავისუფალი დრო. დროის დაგეგმვა, დროის მტაცებლები, კერძო და სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ABSTRACT

time management has significant impact on the personal development abilities not only in current period, but throughout the life. Time management characteristics directly or indirectly show us, to what extent student are able to control their own development and balance the life. Do they comprehend short-term, long-term goals and plans, or not? The paper unites two fundamental research. The first includes the students of state universities where the number of respondents were 523 and the second survey included the time management of private universities - the number of correspondents - 520. Both studies were conducted with the same methodology. It was based on a survey and data was processed in the SPSS program.

Keywords: Time management, Students, Leisure time, Time planning, "Time stealers", Private and State university.

შესავალი

დროის მენეჯმენტის პრობლემა, რომ თითოეული ადამიანის შრომის მწარმოებლურობაზე ახდენს გავლენას, ამას თავად რესპოდენტები აღიარებენ. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე არსებულმა ადამიანისეული პოტენციალის მართვის ლაბორატორიამ მოახდინა სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტების დროის მენეჯმენტის ანალიზი. არსებულ საკითხებზე გამოქვეყნდა არაერთი პუბლიკაცია, როგორც ადგილობრივ ასევე საერთაშორისო ჟურნალებში. თიმე ანაგემენტი ეცულიარტიეს ასედ ონ ენდერ (Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine, 2017) ; Impact of Time Management on Personal Development of Master’s Degree Students (Ekaterine, Gulua; Natalia, Kharadze, 2017) Free-Time Management among Master’s Degree Students of Georgia (Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine; Duglaze, Davit, 2017) ; Time Management Peculiarities of Shota Rustaveli State University MA Students (Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine, 2017) Self Management Peculiarities of Master’s Students in Georgia (Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine, 2016). „დროის მენეჯმენტის გამოწვევები ახალგაზრდა მეცნიერებში “Time management issues for young Master „ (kharadze, Natalia; Dugladze, Davit, 2017)

არანაკლებ საინტერესოა ტექნიკური უნივერსიტეტის ეგიდით ჩატარებული კვლევა, რომელიც მოიცავდა საქართველოს კერძო უნივერსიტეტების სტუდენტთა დროის მენეჯმენტს. არსებულ კვლევაზე დაიბეჭდა ნაშრომი **კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტების დროის მენეჯმენტი** (KHARADZE & DUGLADZE, 2018) (ხარაძე & დუგლაძე, 2018) რომელიც ზოგად ანალიზს მოიცავდა.

მნიშვნელოვანია თითოეული სექტორის უნივერსიტეტებმა მოახდინონ საკუთარი გამოცდილებების გაზიარება.სწორი დროის მენეჯმენტი უზრუნველყოფს პერსონალის სწორ განვითარებას (Kharadze & Gulua, 2018); (Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia, 2018) რაც კარგად ჩანს ჩვენს ნაშრომებში „Personal Development Peculiarities on Gender Perspective in Georgia“ და „ Employed Students’ Development Challenges in Georgia“. სწორად განვითარებული კადრი უზრუნველყოფს მაღალეფექტიანი შრომითი რესურსის შექმნას, რაც ორგანიზაციაში მაღალი ორგანიზაციული კულტურის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს. (Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia, 2018) **Organization Culture Management Challenges.** (Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia, 2014). **Knowledge-Based Organizational Culture Development**

Challenges in Small and Medium Sized Enterprises of Post-Soviet Georgia” (ნიკვაშვილი, ორგანიზაციული კულტურა როგორც სამეურნეო პრაქტიკის განუყოფელი ნაწილი, 20017) და რაც მთავარია ამცირებს ორგანიზაციაში კონფლიქტურ სიტუაციებს (Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia, 2018) **Organization Culture Management Challenges ორგანიზაციაში კონფლიქტების რეგულირების ჰუმანური მეთოდები** (ნიკვაშვილი, 2012) და **კონფლიქტის გადაჭრის თანამედროვე მექანიზმები** (Paresashvili, Nino; Maisuradze, Teona, 2017) **ხელს უწყობს პიროვნების პირადი შრომის სწორ ორგანიზაციას ასევე კონსტრუქციული ქცევის ჩამოყალიბებას** (ნიკვაშვილი, კონსტრუქციული ქცევის სტიმულირება კონფლიქტურ სიტუაციაში, 2016) და ორგანიზაციული ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ლიდერული უნარების ჩამოყალიბებაზე ერთ-ერთი სწორედ დროის სწორი გამოყენება არის . ეფექტიანად საქმის გაძღოლას ყოველთვის ექცეოდა დიდი ყურადღება და იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დღევანდელი მსოფლიო ეკონომიკური მდგომარეობის პირობებში (Amyoladze, Gocha; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Zedgenidze, Merab; Kharadze, Natalia, 2014) აგრეთვე გლობალური ინოვაციური გარემო (შპაბურისპვილი & ჩჰანია, 2017) და თანამედროვე ტექნოლოგიები (Meskhia & Shaburishvili, 2015) ხელს უწყობს პირადი შრომის ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამაღლებას ადამიანის აქტივობა, საჭირო საქმიანობის წარმართვა და მსთვის წინასწარ მომზადება მრავალმხრივი პრობლემა და შინაგან მომზადებას საჭიროებს (Amyoladze, Gocha; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Lomsadze-Kuchava, Maia; Kharadze, Natalia, 2014)

კვლევის ობიექტი:

საინტერესოა რა თავისებურებებით გამოირჩევიან სახელმწიფო და კერძო უნივერსიტეტების სტუდენტები, დროის მენეჯმენტის თვალსაზრით, ამიტომ ვახდენთ ამ ორი კვლევის შედარებით ანალიზს. ჯამში ორივე კვლევის რესპოდენტების საერთო რაოდენობა არის 1043 რესპოდენტი. აქედან სახელმწიფო უნივერსიტეტების რესპოდენტები 523და კერძოსი კი -520 შესაბამისად პროცენტებში სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტთა რაოდენობა არის 50,1% ხოლო კერძო უნივერსიტეტის რესპოდენტები შეადგენენ 49.9%.

კვლევის მეთოდოლოგია

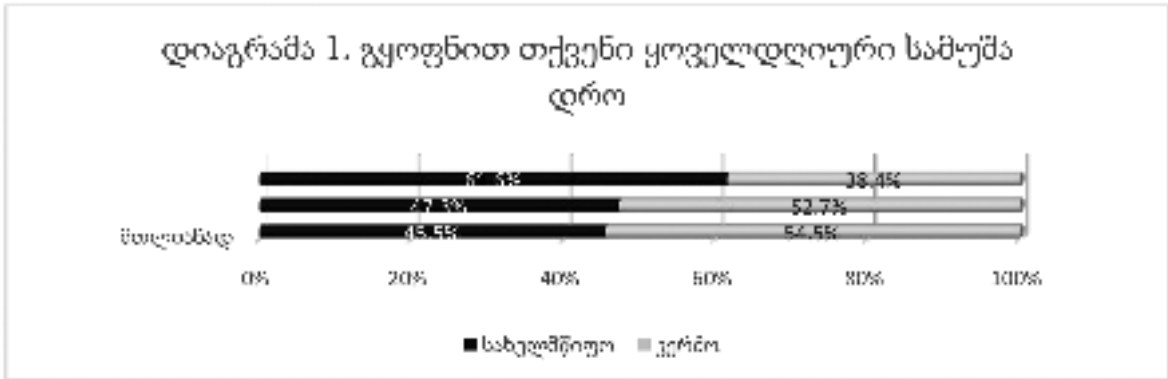
კვლევის შედეგები დამუშავებულია SPSS პრო-

გრამაში და მოცემული გვაქვს სტატისტიკური ლოგიკური და შედარებითი ანალიზი. მოვახდით ერთ რამოდენიმე ჰიპოთეზის ფორმულიება.

კვლევის ანალიზი

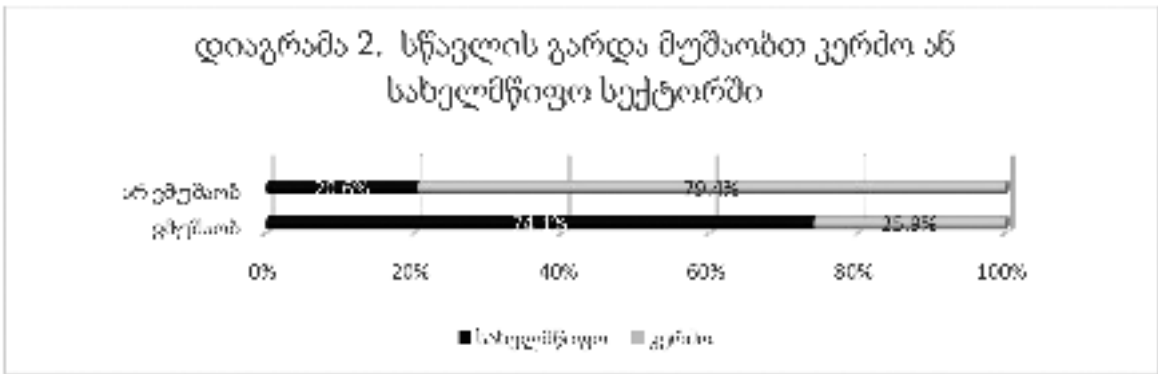
კვლევამ აჩვენა, რომ მთლიანად ყოფნის დრო რესპოდენტთა 45,5% სახელმწიფო სექტორიდან და 54,5% კერძო სექტორიდან. ზოგჯერ და არას-როს არ ყოფნით დრო დაასახელა შესაბამისად სახ-

ელმწიფო სექტორიდან -47,3% და 61,6% და კერძოდან -52,7% და 38,4%. რესპოდენტთა ის რაოდენობა, რომელთაც არასდროს არ ყოფნით დრო გაცილებით მაღალია სახელმწიფო სექტორში, კერძო სექტორთან შედარებით (61,6% და 38,4%). საინტერესოა, რატომ აქვთ დროის დეფიციტის მწვავე პრობლემა სახელმწიფო უნივერსიტეტის რესპოდენტებს. ამ საკითხს მოგვიანებით გავცეთ პასუხს. იხ. დიაგრამა 1

სწავლის პარალელურად მუშაობა დააფიქსირა სახელმწიფო სექტორის 74,1% და კერძო სექტორის 25,9%. ამგვარი მკვეთრი სხვაობა გამოწვეულია იმ ფაქტით, რომ კერძო სექტორიდან ძირითადად გამოკითხული იქნა ბაკალავრიატის

სტუდენტები. ბუნებრივია გაცილებით დიდი რაოდენობით საქართველოში დასაქმებული არიან მაგისტრანტები, რადგან ლექცია-სემინარები სალამოს საათებში სამუშაოს დასრულების შემდეგ აქვთ იხ. დიაგრამა 2

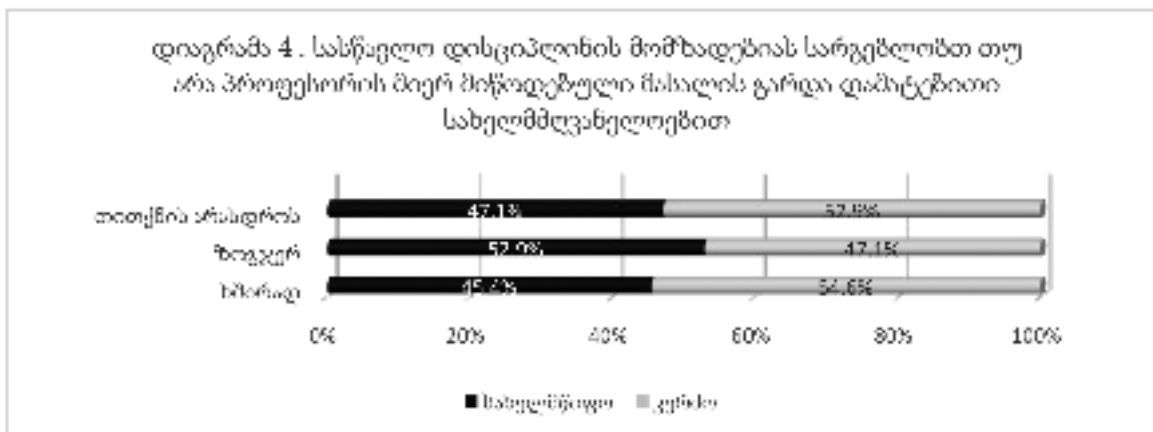
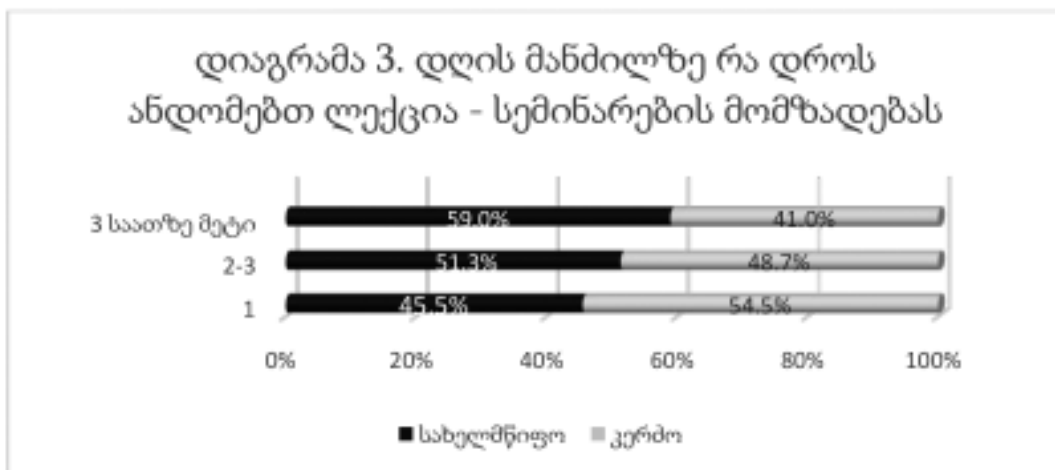
დღის მანძილზე ლექცია -სემინარებზე დახარჯული დრო განსხვავებულია. ერთი საათი მიუთითა სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტთა 45,5% და კერძო სექტორის კი-54,5%-მა. კატეგორია, რომლებმაც 2-3 საათი მითითეს, კერძო სექტორის ნილი არის 51,3% და სახელმწიფო სექტორის-48,7%, რაც შეეხება იმ რესპოდენტებს, რომლებიც სწავლას 3 საათზე მეტს ანდომებენ, აღნიშნული მაჩვენებელი საგრძნობლად მაღალია

სახელმწიფო უნივერსიტეტებსში, კერძოდ 59,0% ხოლო კერძო სექტორში კი 41,0%. 9%-ით მეტია იმ სტუდენტების რაოდენობა, რომლებსთვისაც სწავლა არის მნიშვნელოვანი და დროის ბიუჯეტიდან მეტ დროს უთმობენ. (იხ. დიაგრამა 3) თუ გავითვალისწინებთ, რომ სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტების გაცილებით დიდი რაოდენობა არის დასაქმებული, ამ ფონზე მისასალმებელია, რომ რესპოდენტები დასაქმების პარალელურად

სწავლის პროცესაც პასუხისმგებლობით ეკიდებიან. აღნიშნული მონაცემები სახელმწიფო უნივერსიტეტების დადებით შეფასებას იმსახურებს.

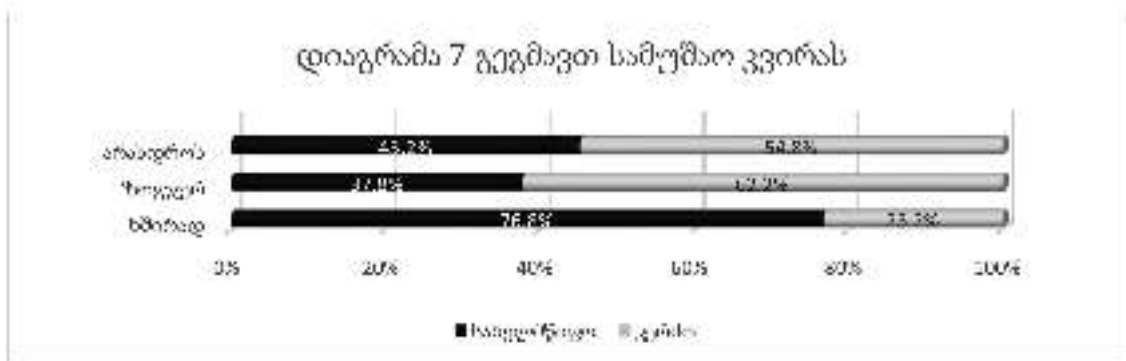
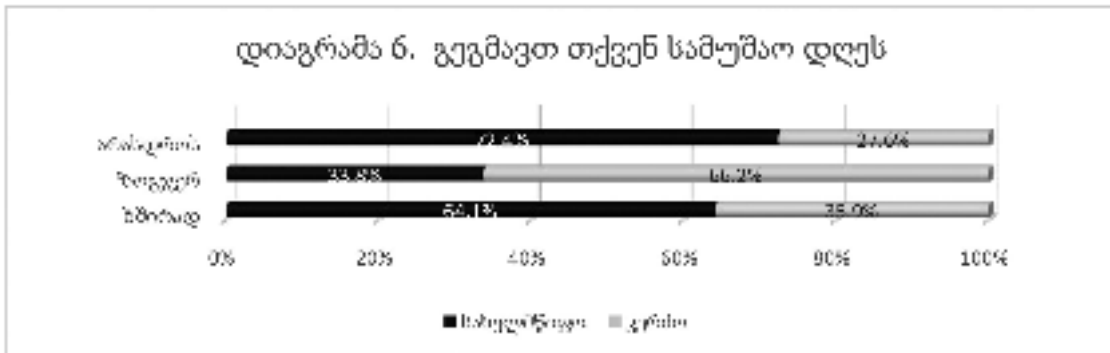
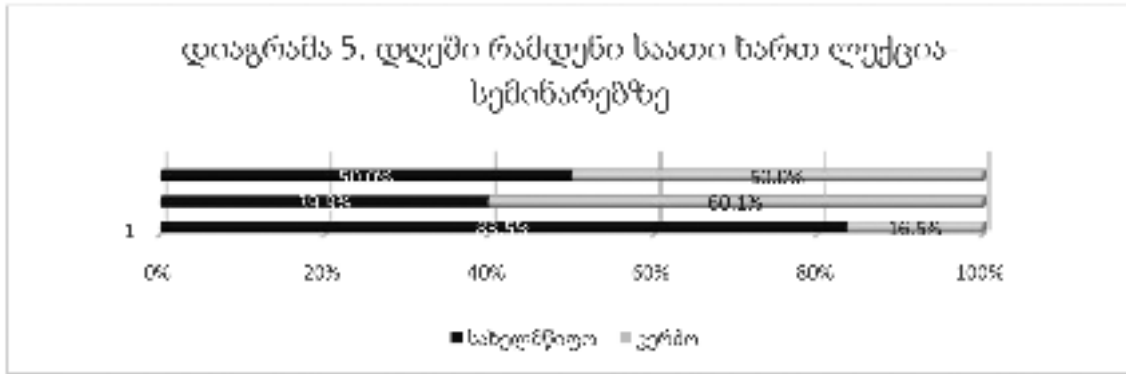
რესპოდენტები, რომლებმაც გასცეს პასუხი, რომ ხშირად სარგებლობენ დამატებითი სახელმძღვანელოებით სახელმწიფო სექტორზე მოდის 45,4%, ხოლო კერძო სექტორზე კი-54,6%, კითხვაზე პასუხი, რომ არასოდეს არ სარგებლობენ

დამატებითი სახელმძღვანელოებით სახელმწიფო სექტორზე მოდის-47,1%, ხოლო კერძო სექტორზე-52,9%. (იხ. დიაგრამა 4) დამატებითი სახელმძღვანელოების გამოყენების კუთხით ვერ ვიტყვით, რომ რომელიმე სექტორი მონინავეა, თუმცა საერთო . რომ თითქმის ყოველი მეორე რესპოდენტი ხშირად იყენებს დამატებით სახელმძღვანელოს არ არის ცუდი მაჩვენებელი.

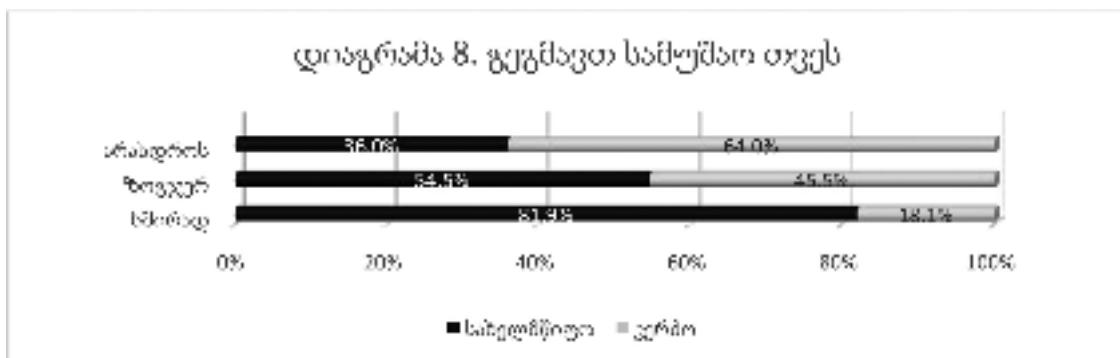
რესპოდენტები, რომლებმაც უპასუხეს, რომ ხშირად გეგმავენ სამუშაო დღეს სახელმწიფო სექტორზე მოდის 64,1%, ხოლო კერძო სექტორზე -35,9%, არასდროს არ გეგმავენ სამუშაო დღეს სახელმწიფო სექტორის -72,4% და კერძო სექტორის კი-27,6%.(იხ. დიაგრამა 6) სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტების წილი მაღალია კერძოსთან შედარებით ვინც ხშირად გეგმავს დღეს და ეს დადებითი მაჩვენებელია, თუმცა ამავდროულად კერძო სექტორის პესპოდენტებში საგრძნობლად მცირეა იმ რესპოდენტების რაოდენობა, რომლებიც არასდროს არ გეგმავენ სამუშაო დღეს, რაც კერძო სექტორის სტუდენტების დადებით ტენდენციას მიუთითებს .

გეგმავენ თუ არა სამუშაო კვირას დადებითი პასუხებიდან , კერძოდ ხშირად გეგმავენ მოდიოდა სახელმწიფო სექტორზე-76,8% ხოლო კერძო სექტორზე 23,2%,პასუხი ზოგჯერ გეგმავენ სამუშაო კვირას სახელმწიფო სექტორზე მოდიოდა 37,8%, ხოლო კერძო სექტორზე კი-62,2% რაც შეეხება რადიკალურად უარყოფით პასუხს, რომ არასოდეს არ გეგმავენ სამუშაო კვირას გაცემულ პასუხებში სახელმწიფო სექტორზე მოდიოდა 45,2% და კერძო სექტორზე კი -54,8%.(იხ. დიაგრამა 7) დროის შედარებით გრძელვადიანი პერიოდის დაგეგვის დროს სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტთა პასუხები დამაკმაყოფილებელია კერძო სექტორთან შედარებით

საინტერესო სურათი დაფიქსირდა ერთთვიანი პერიოდის დაგეგმვისას. რესპოდენტებმა, რომლებმაც უპასუხეს, რომ ხშირად გეგმავენ ერთთვიან პერიოდს სახელმწიფო სექტორზე მოდის 81,9% ხოლო კერძო სექტორზე კი 18,1%, პასუხზე -ზოგჯერ გეგმავენ თვეს სახელმწიფო სექტორზე მოდიოდა რესპოდენტების 54,5%, ხოლო კერძო

სექტორის -45,5%, რაც შეეხება მკვეთრად უარყოფით პასუხს, რომ არასოდეს არ გეგმავენ თვეს, აღნიშნულ პასუხში სახელმწიფო უნივერსიტეტში რესპოდენტთა წილი იყო 36,0 % ხოლო კერძო სექტორის კი 64,0%. (იხ.დიაგრამა 8) ერთთვიანი პერიოდის დაგეგმვისას სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები ბევრად მობილიზებულნი არიან .

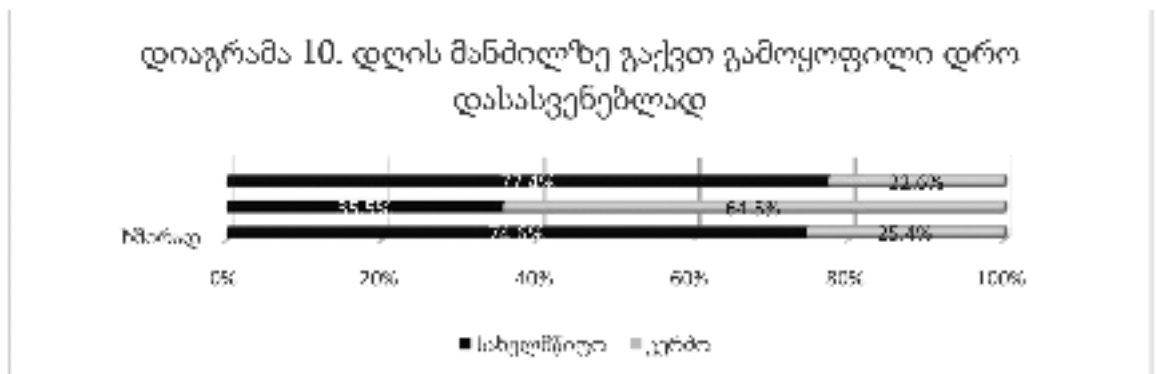
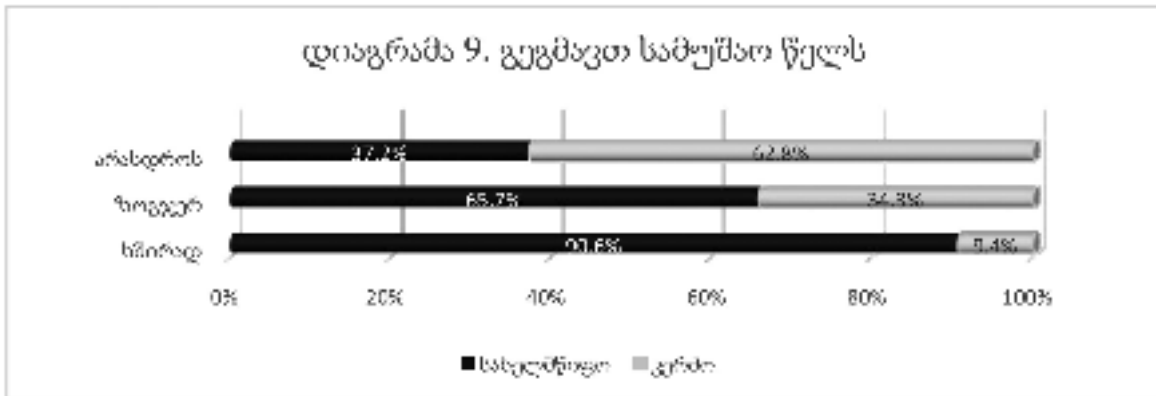

კიდევ უფრო დამაჯერებლად დადებითი მაჩვენებლები დაფიქსირდა ერთწლიანი პერიოდის დაგეგმვისას სახელმწიფო სექტორში, კერძოდ პასუხზე, რომ ხშირად გეგმავენ სამუშაო წელს სახელმწიფო სექტორის წილი იყო -90.6% ხოლო კერძო სექტორზე-9,4%. პასუხი -არასოდეს არ გეგმავენ წელს სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტთა წილი იყო-37,2%, ხოლო კერძო სექტორის კი-62,8%. (იხ. დიაგრამა 9)

საბოლოოდ შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ დროის სხვადასხვა პერიოდის დაგეგმვას როგორც მოკლევადიან, ისე გრძელვადიან პერიოდში მეტ ყურადღებას აქცევენ სახელმწიფო უნივერსიტეტის პესპოდენტები, კერძო უნივერსიტეტის რესპოდენტებთან შედარებით.

დღის მანძილზე განტვირთვა მნიშვნელოვანია ყველა ადამიანისათვის და შესაბამისად საინ-

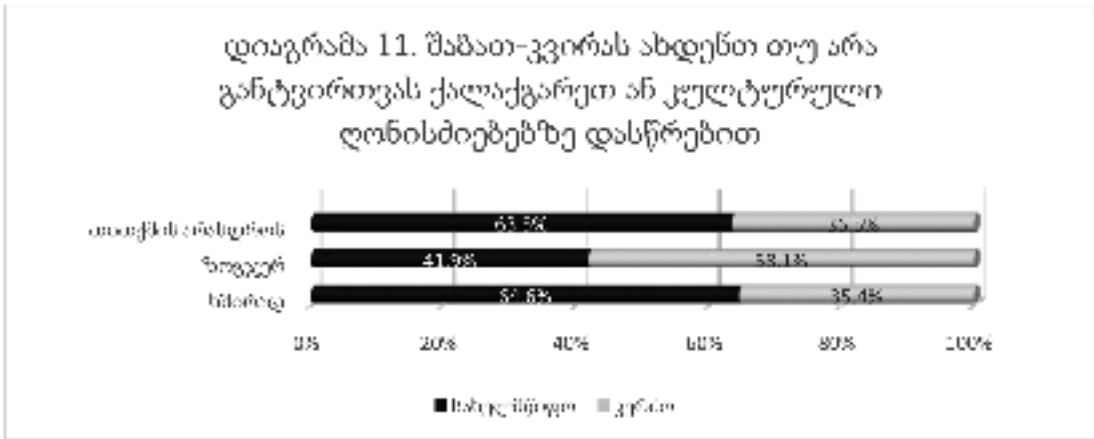
ტერესოა, რამდენად ახერხებენ სტუდენტები მის დაგეგმვას. აღმოჩნდა, რომ იმ სტუდენტების რიცხვი, რომლებიც ხშირად ახერხებენ დღის მანძილზე დასვენებას სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტებზე მოდიოდა 74,6%, ხოლო კერძო სექტორზე-25,4%, ზოგჯერ აქვთ დასასვენებლად გამოყოფილი დრო. აღნიშნულ პასუხში სახელმწიფო სექტორის წილი იყო 35,5%, ხოლო კერძოზე კი-64,5%. თითქმის არასდროს არ აქვთ დრო გამოყოფილი დასასვენებლად, აღნიშნულ პასუხში სახელმწიფო უნივერსიტეტის რესპოდენტთა წილი იყო 77,4%, ხოლო კერძო სექტორის კი-22.6%. (იხ. დიაგრამა 10) დღის მანძილზე დასვენების დაგეგმვის ტენდენცია გაცილებით მაღალია სახელმწიფო სექტორში და ეს კიდევ ერთი დადებითი მაჩვენებელია სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებისთვის

რესპოდენტთა პასუხებში, რომ ხშირად ახდენენ შაბათ-კვირას განტვირთვას სხვადასხვა სახის აქტივობებით, სახელმწიფო სექტორზე მოდიოდა პასუხების 64,6%, ხოლო კერძო სექტორზე კი -35,4%, ზოგჯერ ახდებენ შაბათ-კვირას განტვირთვას პასუხზე სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტთა წილი იყო 41,9% ხოლო კერძო სექტორის-58,1%, რაც შეეხება პასუხს, რომ თითქმის

არასდროს არ აძლევენ თავს უფლებას, რომ შაბათ-კვირა განტვირთვას მოახმარონ, სახელმწიფო უნივერსიტეტების რესპოდენტთა წილი იყო -63,5% ხოლო კერძო უნივერსიტეტების რესპოდენტთა წილი კი 36,5%. შაბათ-კვირის დაგეგმვის კუთხით კვლავაც სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტების აქტიურობა არის მაღალი.(იხ. დიაგრამა 11)

დიაგრამა 11. შაბათ-კვირას ახდენთ თუ არა განტვირთვას ქალაქგარეთ ან კულტურული ღონისძიებებზე დასწრებით

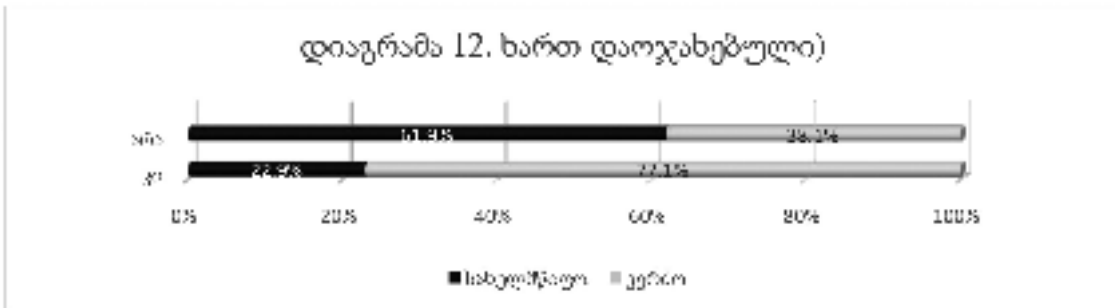

საინტერესოა რა ინვესტორის დროის არასწორ მენეჯმენტს კერძო უნივერსიტეტების სტუდენტებში. ერთ-ერთ მიზეზად შეიძლება მივიჩნიოთ დაოჯახებულების სტატუსი

კვლევის შედეგად კითხვაზე არიან თუ არა დაოჯახებულები, დადებითი პასუხი გადანაწილდა სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებზე 22,9% ხოლო კერძო სექტორზე კი -77,1%, ხოლო არ ვართ დაოჯახებულები აღნიშნულ პასუხში სახელმწიფო უნივერსიტეტების რესპოდენტთა წილი იყო 61,9% ხოლო კერძო უნივერსიტეტების წილი

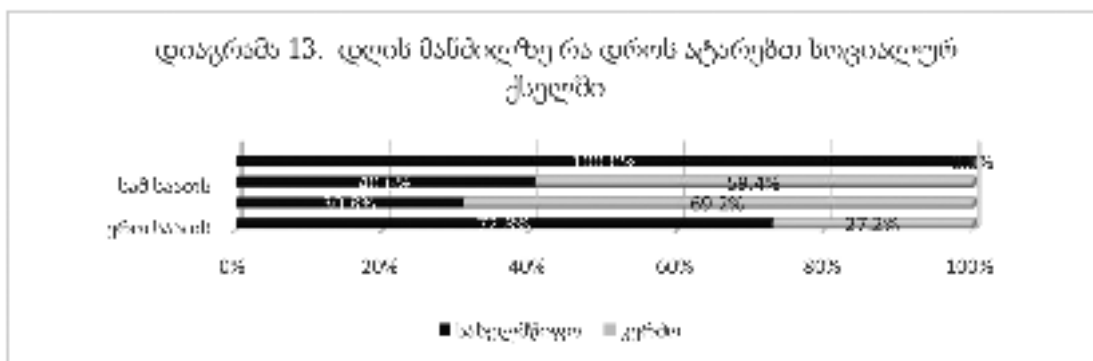
-38,1%.(იხ. დიაგრამა 12) სავარაუდოდ საკუთარი დროის ბიუჯეტის გადანაწილება და თავისუფალი დროის დაგეგმვა კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტებს უჭირთ რადგან ისინი არიან დაოჯახებულები და დიდ დროს უთმობენ ოჯახს. თუმცა არ არის ეს მიზეზი მისაღები, რადგან ყოველი ადამიანი საკუთარ დროს ისე უნდა გეგმავდეს, რომ მოახერხოს თუნდაც შაბათ-კვირა ოჯახთან ერთად გაატაროს. ოჯახი არ უნდა წარმოადგენდეს ტვირთს ადამიანის ცხოვრებაში.

დიაგრამა 12. ხართ დაოჯახებული

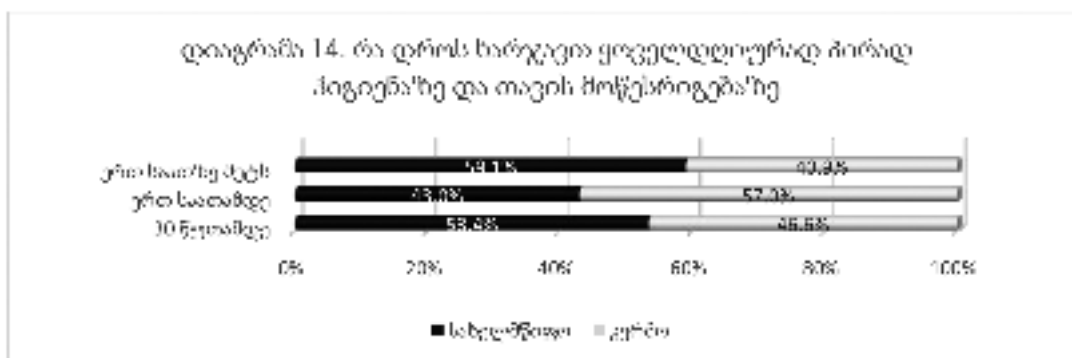
სოციალური ქსელი არის, როგორც დადამიანის „მოკავშირე“, საიდანაც შეუძლია მიიღოს საჭირო ინფორმაცია მოკლე დროში და განვითარდეს, ასევე მონინალმდეგე და დროის მტაცებელი, ამდენად როგრ, რა დროით და რისთვის გამოიყენება სოციალური ქსელი, ამაჲ აქვს დიდი მნიშვნელობა. კვლევამ დაადგინა, რომ ის რესპოდენტები რომლებიც სოციალურ ქსელში ერთ სათს ატარებენ სახელმწიფო უნივერსიტეტების რესპოდენტებზე მოდის 72,8%, ხოლო კერძო სექტორზე 27,2%, რესპოდენტები, რომლებიც სოციალურ ქსელში ორი საათი არიან, მონაცემები ასე გადანაწილდა, სახელმწიფო უნივერსიტეტი=30,8% და კერძო-69,2%. საამი საათი დაფისირდა რესპოდენტებზე, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორზე იყო-40,6%

და კერძო-59,4% ხოლო პასუხში, რომ სოციალურ ქსელში ატარებენ სამ საათზე მეტს სახელმწიფო სექტორზე მოდის 100% და კერძო სექტორიდან ამ დროით არავინ არ არის სოციალურ ქსელში. უნდა აღინიშნოს რომ ჯამში სამ საათზე მეტს მხოლოდ რესპოდენტთა 82 ატარებდა, რაც არ არის მაღალი რაოდენობა, რადგან მთლიანად 1043 რესპოდენტია, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი მაღალი დოზით სოციალურ ქსელთან მიჯაჭულობა სახელმწიფო უნივერსიტეტების რესპოდენტებმა დააფისირეს. სამწუხაროდ არ გვაქვს ინფორმაცია ეს 82 რესპოდენტი რა მიზნით იყენებს სოციალურ ქსელს. იმედს ვიტოვებთ, რომ დიდი ნაწილი საჭირო საქმისთვის არის დაკავებული სოციალურ ქსელებში და არა თამაშებით.(იხ.დიაგრამა 13)

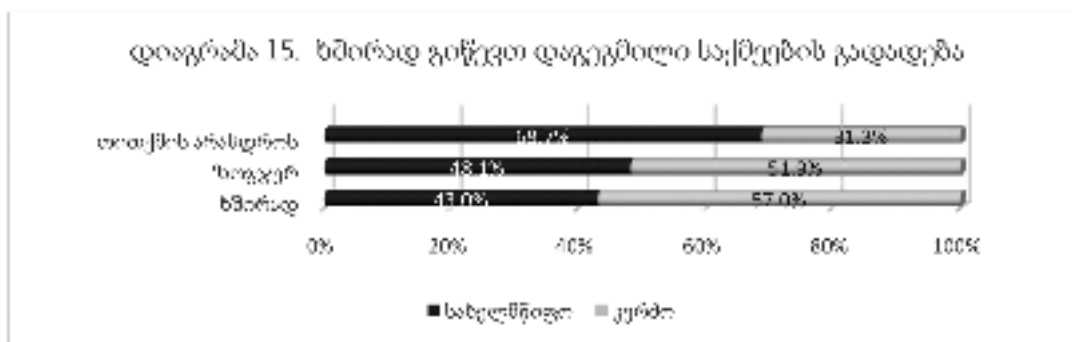
პირად ჰიგიენაზე დღეში ნახევარ საათს ხარჯავს ჯამში 146 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 53,4% ხოლო კერძო სექტორზე კი-46,6%, ერთ საათამდე დროს ხარჯავს 528 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 43,0% და კერძო სექტორზე კი-57,0% ერთ საათზე მეტს პირად ჰიგიენას უთ-

მობს 369 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 59,1% და კერძო სექტორზე კი - 40,9%. დროის ბიუჯეტინად პირად ჰიგიენაზე არ არის დიდი დრო დახარჯული და შესაბამისად ორივე სექტორისთვის შეიძლება დადებითად შეფასდეს.(იხ. დიაგრამა 14.)

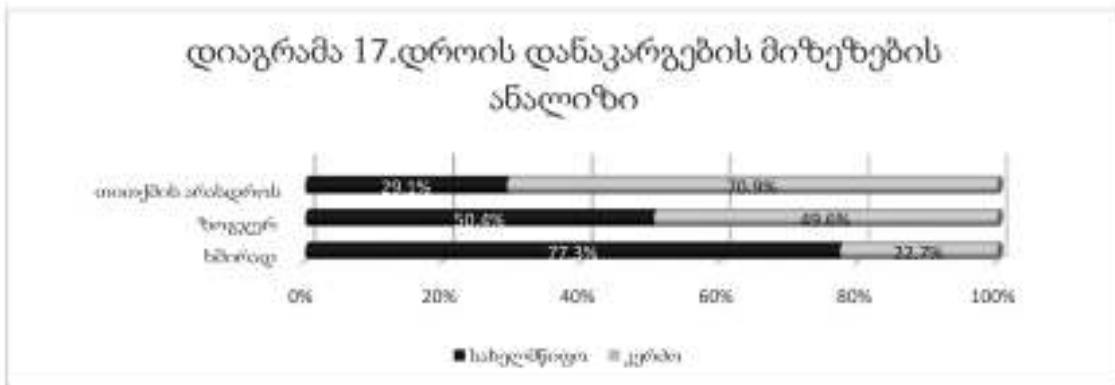
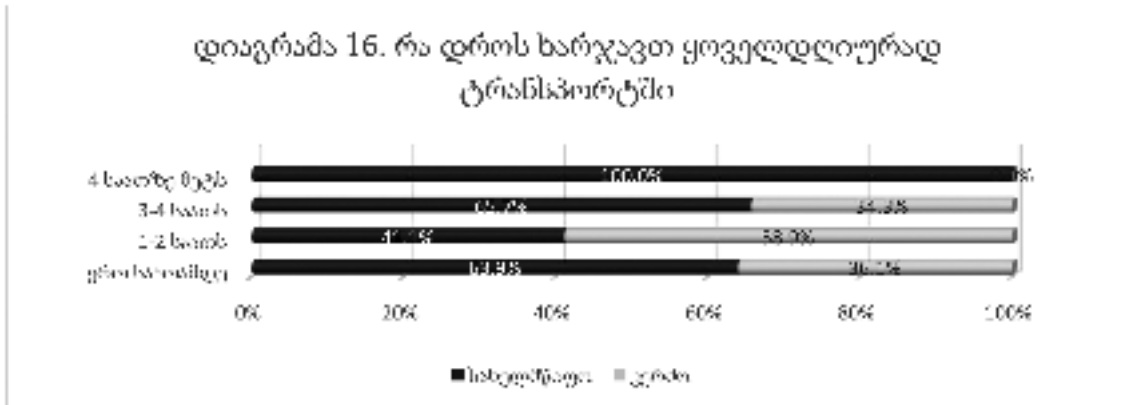
როგორ ახდენენ დროის სხვადასხვა პერიოდის დაგეგმვას რესპოდენტები, გავლენა უნდა იქონიოს დაგეგმილი საკითხების შესრულებაზე, შესაბამისად საინტერესოა რამდენად ხშირად უწევთ გეგმების შეცვლა. კვლევამ აჩვენა, რომ ხშირად ცვლის გეგმას 114 რესპოდენტი და აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 43.0% და კერძოზე-57.0%, ზოგჯერ ახდენს გეგმის ცვლილებას 798 რესპოდენტი და აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 48,1%

და კერძო სექტორზე კი 51,9% ხოლო არასდროს არ უწევთ გეგმების ცვლილება 131 რესპოდენტს, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 68,7% და კერძოზე კი-31,3%.იხ.(დიაგრამა 15) რესპოდენტთა მცირე რაოდენობა, მაგრამ მაინც ამ რაოდენობაში დიდი წილი მოდის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რესპოდენტებზე, რომლებსაც არ უწევთ დაგეგმილი აქტივობების შეცვლა, რაც დადებითად ახასიათებს სახელმწიფო სექტორის რესპოდენტებს

ერთ საათამდე დრო ეხარჯება ტრანსპორტში 269 რესპოდენტს, რომელთაგან სახელმწიფო უნივერსიტეტების სტუდენტები არიან 63,9% და კერძო უნივერსიტეტების სტუდენტები კი -36,1%. ერთ-ორ საათს ხარჯავს 660 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები არიან 41,1% და კერძო უნივერსიტეტების სტუ-

დენტები კი 58,9% სამ -ოთხ სათს და მეტ დროს ჯამში მხოლოდ 114 სტუდენტი ხარჯავს. ყველაზე მეტი რაოდენობის რესპოდენტი ტრანსპორტზე 1-2 საათს ხარჯავს და მაღალი მაჩვენებელია კერძო სექტორის სტუდენტებში, რაც მნიშვნელოვან დროის მტაცებლად შეიძლება ჩავთვალოთ. (იხ. დიაგრამა 16.)

არსებული სიტუაციის გაანალიზების გარეშე შეუძლებელია სტუდენტმა მოახდინოს დროის დანაკარგების შემცირება და პრიორიტეტების განსაზღვრა. ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს დროის მტაცებლები და ძვირფასი რესურსი გადანაწილდეს მნიშვნელოვანი საქმეების გასაკეთებლად. ამდენად მნიშვნელოვანია რამდენი სტუდენტი ახდენს დროის დანაკარგების ანალიზს და როგორი თანაფარდობაა სექტორების მიხედვით. დროის დანაკარგების ანალიზს ხშირად ახდენს 229 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 77,3%, ხოლო კერძო სექტორზე კი -22,7%, ზოგჯერ ახდენს დროის დანაკარგების ანალიზს 512 რესპოდენტი თითქმის 50 % და აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 50,4% და კერძო სექტორზე კი -49,6%. არასდროს არ ახდენს დროის დანაკარგების ანალიზს 302 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 29,1% და კერძო

სექტორზე კი -70,9%. (იხ. დიაგრამა 17.) დროის დანაკარგების გაანალიზება კერძო სექტორის სტუდენტებში არის გაცილებით დაბალი. რაც არ იყო გასაკვირი იმ ფონზე, როცა კერძო სექტორში დაფისირდა დროის სხვადასხვა პერიოდის დაგეგმვის კურსით უარყოფითი ტენდენცია დროის არასწორი მენეჯმენტი საქმეების მოზღვაებას და გაუთვალისწინებელ პრობლემებს იწვევს, რაც სადაო არ არის. დროის პერიოდების დაუგეგმაობამ, დროის დანაკარგების მიზეზების დადგენის უგულვებელყოფა, მომავალში ხელისციცვლით და ფაციფუცში საქმის კეთებას იწვევს. კვლევამ აჩვენა, რომ გაუთვალისწინებელ საქმეებზე ერთ საათს კარგავს დღეში 384 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 59,6%, ხოლო კერძო სექტორზე კი -40,4%. ერთ-ორ საათს კარგავს გაუთვალისწინებელ საქმეებზე 581 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექ-

ქტორზე მოდის 42,9%, ხოლო კერძო სექტორზე კი - 57,1%. ორივე ჯგუფის პესპოდენტებში დაუგეგმავი საქმეებზე დახარჯული დრო მნიშვნელოვნად მაღალია

ფიზიკური აქტივობით გადაღლილობის და სტრესის მოხსნა აუცილებელია ნებისმიერი ასაკის ადამიანში და განსაკუთრებით სტუდენტებისათვის. გამუდმებული დაძაბული რეჟიმი იწვევს სტრესებს, რომელიც შესაძლოა ქრონიკულში გადაიზარდოს და გართულდეს მასთან ბრძოლა და შედეგები, რომელსაც სტრესი იწვევს. კვლევამ აჩვენა, რომ 587 რესპოდენტი დაახლოებით ნახევარზე მეტი, სპორტულ აქტივობას დღეში მხოლოდ ნახევარ საათამდე დროს უთმობს და ამათგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 60.0%, ხოლო კერძო სექტორზე კი 40%. ერთ საათამდე დროს ფიზიკურ აქტივობაზე ხარჯავს 283 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 38,5%, ხოლო კერძო სექტორზე კი -61,5 %. ერთ საათზე მეტს ფიზიკურ აქტივობაზე ხარჯავს 125 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორის სტუდენტების წილი არის 35,2%, ხოლო კერძო სექტორის სტუდენტების წილი კი 64,8%, ორ საათზე მეტს მხოლოდ 48 რესპოდენტი უთმობს ფიზიკურ აქტივობას და მათგან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 37,5%, ხოლო კერძო სექტორზე კი 62,5%. სპორტული აქტივობის თვალსაზრისით უკეთესი მდგომარეობა დაფიქსირდა კერძო სექტორის სტუდენტებში. თუ გავითვალისწინებთ რომ მათი ლექციებზე დასწრება გაცილებით დაბალი იყო სახელმწიფო სექტორის სტუდენტებთან შედარებით, სპორტული აქტივობა და განტვირთვა მეტად სჭირდებათ სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებს, თუმცა სურათი სანინაალმდეგოს გვეუბნება.

ძილის რეჟიმი მნიშვნელოვანია ენერჯის აღსადგენად . კვლევამ ჩვენა, რომ ხუთ საათზე ნაკლები სძინავს მხოლოდ 57 რესპოდენტს, აქედან სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი არის 43 და კერძოსი კი 14, რაც შეეხება ნორმის ფარგლებში ძილს ახერხებს 716 რესპოდენტი და აქედან სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტია 48,9%, ხოლო კერძო უნივერსიტეტის კი 51.1%. 8-9 საათი ძილისთვის გამოყოფილი აქვთ 260 რესპოდენტს, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 47,3%, ხოლო კერძოზე-52,7%. მეტნაკლებად ძილის ხანგრძლივობა უმრავლესობას აქვს ნორმის ფარგლებში, მაგრამ ასევე საინტერესოა დროის რა პერიოდში ახერხებენ რესპოდენტები დაძინებას

კვლევამ ჩვენა, რომ საკმაოდ გვიან ახერხებს დაძინებას რესპოდენტთა ნახევარზე მეტი. მედი-

ცინის მიერ არის დადგენილი, რომ ადამიანის თავის ტვინის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის მნიშვნელოვანია 23 საათამდე მოხდეს დაძინება, სწორედ ამ პერიოდში არის შესაძლებელი დაღლილობის და დაძუბულობის ეფექტიანი მოხსნა. 24 საათამდე დაძინებას ახდენს 324 რესპოდენტი, სადაც სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა წილი არის 38,9%, ხოლო კერძო უნივერსიტეტების წილი კი -61,1%. ასევე მაღალია იმ რესპოდენტთა რაოდენობა, რომლებიც დაძინებას 01 საათზე ახერხებენ -489 რესპოდენტი, მათგან სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა წილი არის 49,7%, ხოლო კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტთა წილი 50,3%. ძილის რეჟიმის ამგვარი დარღვევა განსაკუთრებით მძიმე იქნება სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებისთვის, რადგან სწორედ ეს კატეგორია აქტიურად არის დაკავებული გონებრივი შრომით

სტუდენტურ აქტივობებში ხშირად არიან ჩართულნი 97 რესპოდენტი აქედან სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებზე მოდის 32.0%, ხოლო კერძო სექტორზე კი -68,0%, ზოგჯერ ახერხებს სტუდენტურ აქტივობებში მონაწილეობას 382 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 38,7%, ხოლო კერძო სექტორზე კი 61,3%, არასდროს არის ჩართული სტუდენტურ აქტივობებში 564 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 61,0%, ხოლო კერძო სექტორზე კი-39.0%. უნივერსიტეტის მიერ დაგეგმილ ღონისძიებებში სტუდენტთა ჩართულობის მაჩვენებელი გაცილებით მაღალია კერძო უნივერსიტეტში

დღეში ერთხელ იკვებება 130 რესპოდენტი, რომელთაგან სახელმწიფო სექტორის სტუდენტებზე მოდის 93,1%, ხოლო კერძო სექტორზე კი 6,9% , ორჯერ კვებას ახერხებს 455 რესპოდენტი, აქედან სახელმწიფო სქორის სტუდენტებზე მოდის 55,6 % , ხოლო კერძო სექტორზე კი -44,4%, სამჯერ იკვებება 425 სტუდენტი, აქედან სახელმწიფო სექტორზე მოდის 32,0% ხოლო კერძო სექტორზე კი 68,0% , ოთხჯერ კი მხოლოდ 33 რესპოდენტი ახერხებს კვებას, რაც საგანგაშო მაჩვენებელია. 2 და 3 ჯერ კვებას გაცილებით მეტჯერ ახერხებენ კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტები. შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ კერძო უნივერსიტეტში მატერიალური შესაძლებლობის მქონე სტუდენტთა რაოდენობა არის მაღალი და ამით არის განპირობებული.

დროის სწორი გამოყენება და რეკომენდაციების გათვალისწინება ხელს უწყობს სტუდენტების პერსონალურ განვითარებას (Gulua, Ekaterine; Kharradze, Natalia, 2018) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია

ნია გენდერული პრობლემების მოგვარება და ქალთა პერსონალური განვითარებისათვის ბარიერების დაძლევა (Kharadze & Gulua, 2018)

დასკვნები და რეკომენდაციები:

მიუხედავად იმის, რომ საზოგადოებაში გავრცელებულია შეხედულება, თითქოს კერძო უნივერსიტეტებში მაღალია განათლების სტანდარტი, სახელმწიფო უნივერსიტეტებთან შედარებით, კვლევამ სრულიად საწინააღმდეგო შედეგი გვიჩვენა.

- სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დროის ბიუჯეტის მართვა დროის ნებისმიერ შუალედისთვის უფრო მაღალია;
- სახელმწიფო უნივერსიტეტების სტუდენტთა ლექცია-სემინარებზე დასწრების სიხშირე არის მაღალი;
- სახელმწიფო უნივერსიტეტების სტუდენტები, გაცილებით ხშირად იყენებენ დამატებით სახელმძღვანელოებს ცოდნის გაღრმავების მიზნით;
- სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები უკეთ ახდენენ დროის დანაკარგების მიზეზების ანალიზს;
- კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტთა მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა სპორტულ აქტივობებსა და სტუდენტურ ცხოვრებაში. კულტურულ ღონისძიებებში ჩართულობა-

ში სავარაუდოდ კერძო უნივერსიტეტების მიმართ „ხიბლი“ ამ აქტივობებით არის გამოწვეული;

- კერძო თუ სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ორიენტირებულია საკადრო პოლიტიკის ფორმირებაზე და სახელმწიფოს აწვდიან შრომით რესურსს, ამიტომ მნიშვნელოვანია ერთობლივი ძალებით უზრუნველყონ იმგვარი მართვის სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც ახლგაზრდა თაობას მისცემს საშუალებას სწორად დაგეგმონ დრო და უზრუნველყონ პოტენციური შესაძლებლობების ეფექტიანი გამოყენება .
- შედეგებისდაგვარად მნიშვნელოვანია უნივერსიტეტებს გააჩნდეს, საერთო საცხოვრებელი, სადაც ჩამოსული სტუდენტები შეძლებენ ცხოვრებას და ამ გზით დაზოგავენ ტრანსპორტირებაზე გაწეულ ხარჯებს
- ასევე მნიშვნელოვანია საერთო საცხოვრებლებში კვების პრობლემის მოგვარებაც, რაც საგანგაშო მაჩვენებელი აღმოჩნდა კვლევებში.
- უნივერსიტეტების მიერ სწორად შედგენილი მუშაობის გრაფიკი საშუალებას მისცევს სტუდენტს დაზოგოს დრო. შესაძლებელი უნდა იყოს (განსაკუთრებით მაგისტრანტებისათვის) ლექციების აუდი თუ ვიდეო მასალის ხელმისაწვდომობა.

REFERENCES

[1] Amyoladze, Gocha; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Lomsadze-Kuchava, Maia; Kharadze, Natalia. (2014). Globalization and research of success factors of Georgian business leaders. Modern issues of Medicine and Maagement, 145-151.

[2] Amyoladze, Gocha; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Zedgenidze, Merab; Kharadze, Natalia. (2014). Characteristics of development of leadership in the environment of global economy. Modern issues of Medicine and Maagement, 141-144.

[3] Ekaterine, Gulua; Natalia, Kharadze. (2017). Impact of Time Management on Personal Development of Master’s Degree Students. ICSS XXIII, (pp. 110-118). Vienna.

[4] Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia. (2014). Knowledge-Based Organizational Culture Development Challenges in Small and Medium Sized Enterprises of Post-Soviet Georgia. 3rd International Symposium: “Advances in Business Management Towards Systemic Approach” (pp. 93-96). Perugia: Business Systems Laboratory.

[5] Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia;. (2018). Employed Students’ Development Challenges in Georgia. European Journal of Interdisciplinary Studies, p. 188-208.

[6] Gulua, Ekaterine; Kharadze, Natalia;. (2018). Organization Culture Management Challenges. European Journal of Interdisciplinary Studies, 67-79.

[7] Kharadze, n., & Amyoladze, G. (2014). Globalizationof reserch of factorsof success of Georgianbusiness leaders“. Modern issues of Medicine and Maagement, 146-151.

[8] Kharadze, N., & Dugladze, D. (2018). TIME MANAGEMENT OF PRIVATE UNIVERSITY STUDENTS. INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT, 126-137.

[9] KHARADZE, N., & DUGLADZE, D. (2018). TIME MANAGEMENT OF PRIVATE UNIVERSITY STUDENTS. INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT, 126-137.

- [10] **Kharadze, N., & Gulua, E.** (2018). Personal Development Peculiarities on Gender Perspective in Georgia. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, p. 111-123.
- [11] **Kharadze, Natalia; Dugladze, Davit.** (2017). time management issues for young Masters. *Globalization and current challenges in business*, (p. 220). Tbilisi.
- [12] **Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine.** (2016). Self Management Peculiarities of Master's Students in Georgia. *CHALLENGES OF GLOBALIZATION IN ECONOMICS AND BUSINESS* (gv. 613-616). Tbilisi: Universal.
- [13] **Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine.** (2017). Time Management Peculiarities of Shota Rustaveli State University MA Students. *Innovative Economics and Management*, 20-25.
- [14] **Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine.** (2017). Time Management Peculiarities Based on Gender. I International Scientific and Practical Conference: Foresight-management: best world practice of development and integration of education, science and business (pp. 39-42). Kyiv-Tbilisi: VysheMyrkyi.
- [15] **Kharadze, Natalia; Gulua, Ekaterine; Duglaze, Davit.** (2017). Free-Time Management among Master's Degree Students of Georgia. *ICSS XXIII*, (pp. 24-33). Vienna.
- [16] **Meskhia, I., & Shaburishvili, S.** (2015). Basics of research of the technological environment of business. *Zeszyty Naukowe UNIwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach* Seria: Administracja i Zarządzanie, 117-124.
- [17] **Paresashvili, Nino; Maisuradze, Teona,.** (2017). Mechanisms of organization conflict resolution in Georgia. *Economics. Business & Finance*, (pp. 69-76). *Jurmala*.
- [18] **Shaburishvili, S., & Chania, M.** (2017). Global Innovation Trends and Georgia. *European Journal of Economics and Business Studies*, 94-99.
- [19] **ნიკვაშვილი, მ.** (2017). ორგანიზაციული კულტურა როგორც სამეურნეო პრაქტიკის განუყოფელი ნაწილი. *გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში* (პპ. 363-367). თბილისი: თსუ.
- [20] **ნიკვაშვილი, მ.** (2012). კონფლიქტების რეგულირების ჰუმანური მეთოდები. *ეკონომიკა და ბიზნესი*.
- [21] **ნიკვაშვილი, მ.** (2016). კონსტრუქციული ქცევის სტიმულირება კონფლიქტურ სიტუაციაში. *გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში* (პპ. 398-402). თბილისი: უნივერსალი.
- [22] **ხარაძე, ნ., & დუგლაძე, დ.** (2018). კერძო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დროის მენეჯმენტი. *ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა*, 56.

შრომის სფეროში თანამედროვე ტრენდების გავლენა საწარმოს საკადრო პოტენციალის ფორმირებაზე

THE INFLUENCE OF MODERN TRENDS IN LABOR ON THE FORMATION OF WORKFORCE CAPACITY OF THE ENTERPRISES

ლიუდმილა კალინიჩენკო,

ე.მ.დ., პროფესორი

ვალენტინა სმაჩილო,

ე.მ.კ., დოცენტი

ტარას ნალივაიკო,

ასპირანტი ხარკოვის მშენებლობისა

და არქიტექტურის ეროვნული უნივერსიტეტი,

ხარკოვი, უკრაინა

LIUDMILA KALINICHENKO,

Doctor of Science (Economics), Professor,

Head of Department of Economics

VALENTYNA SMACHYLO,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor

Professor of Department of Economics

TARAS NALYVAIKO,

Applicant of degree “Doctor of Philosophy”

Kharkiv National University of Civil Engineering and

Architecture Kharkiv, Ukraine

ABSTRACT

The study summarizes the main trends that have shaped at different levels in the area of labor – from global to industry; the features and directions of transformation of the characteristics of workers as agents of the workforce capacity of enterprises are defined; the factors and the force of influence on the workforce capacity of transport enterprises and their effect on the trends of workforce capacity development are determined, as well as the forecast model is developed; the problem points of formation of the workforce capacity of transport enterprises are explained.

Key words. trend, factor, workforce capacity of the enterprises, transport, correlation and regression analysis, strategy

ანოტაცია

კვლევაში განზოგადებულია ძირითადი ტრენდები, რომლებიც ჩამოყალიბდა შრომის სფეროს სხვადასხვა დონეებზე - გლობალურიდან დარგობრივამდე, განსაზღვრულია თანამშრომლების, როგორც საწარმოს საკადრო პოტენციალის მატარებლების, მახასიათებლების ტრანსფორმაციის თავისებურებები და მიმართულებები, განსაზღვრულია ფაქტორები და მათი ზემოქმედების ძალა სატრანსპორტო საწარმოს საკადრო პოტენციალზე და მათი ზემოქმედება საკადრო პოტენციალის განვითარების ტენდენციებზე, ასევე აგებულია საპროგნოზო მოდელი, გამოვლენილია სატრანსპორტო საწარმოების საკადრო პოტენციალის ფორმირების პრობლემური მომენტები.

საკვანძო სიტყვები: ტრენდი, ფაქტორი, საწარმოს საკადრო პოტენციალი, ტრანსპორტი, კორელაციურ - რეგრესიული ანალიზი, სტრატეგია.

INTRODUCTION.

Globalization processes in all areas of life have had a significant impact on economic relations. Their transition to a higher level is noted – the formation of the knowledge economy, which requires consolidation of role of the person who represents knowledge and acts as its agent.

Due to the essential differences between the knowledge economy and the traditional economy, to ensure its effective functioning it is necessary to transform the principles and models of personnel management of enterprises, which is impossible without the search for new concepts, theories, methods, mechanisms of workforce capacity formation. And that is why the definition of the impact of modern trends in the area of labor determines the topicality of this paper.

The purpose of the study is to analyze the impact of modern trends on the formation of the workforce capacity of enterprises. The achievement of this goal provides for the statement and solution of the main tasks: to identify the main trends in the labor market at different levels; to determine the current trends in the system of development of workforce capacity of enterprises; to identify the factors affecting the workforce capacity of the enterprise and their impact on the trends in the development of workforce capacity; to cover this issue both for the general labor market of the country and in the priority sectors of the national economy.

Research methods: time series are applied to identify trends; regression and correlation analysis is used to identify the impact of factors and build a forecast model, min-max normalization ensures statistical data normalization.

Main part. Based on the system approach, the workforce capacity of the enterprise (WCE) is a complex socio-economic dynamic system, which is represented by the set of abilities and capabilities of the enterprise personnel, having quantitative and qualitative characteristics necessary for the enterprise to ensure its sustainable development [1].

WCE logically interacts as a microsystem with the macrosystem and is subject to a set of factors that can be classified as internal and external to it. It is the influence of factors that determine the quantitative and qualitative characteristics of the workforce capacity of the enterprise in any field of activity.

The author finds it is reasonable to single out external factors of macroeconomic (megaglobal and national) and mesoeconomic (sectoral and regional) levels. The first group of external factors is formed globally as a whole and is reflected at the national level from the perspective of state and national specifics. The second group of external factors is formed under the influence of macroeconomic factors, but taking into account sectoral and regional specific features.

Internal factors of influence on the workforce capacity of the enterprise are also divided into two groups: personal and microeconomic levels. Since WCE is a living socio-economic system, it will be influenced by the personal qualities of employees of the enterprise, their mentality, education, religious and cultural principles, morality and

spirituality. In addition, each enterprise, as an open, dynamic system, is also characterized by specific features: management style, mission, goals, values, production capacity, organizational and legal form, etc., which will determine workforce capacity at all stages of the existence of the enterprise. Inside the enterprise – in the domestic labor market – one may also identify a number of factors affecting the value of its workforce capacity:

- social mobility in the domestic labor market, which is expressed in the educational, qualification and professional, that is, quality, changes in the characteristics of personnel;

- the compensation rate that has shaped at the enterprise in comparison with the compensation rate in the country, sector, region or in comparison with the previous period, which would encourage changes in the quantitative and qualitative characteristics of workforce capacity.

In addition to the grouping of factors according to the criterion of relationship to the WCE (internal/external) grouping according to the essential criterion is suggested, with the emphasis on quality factors, which determine the qualitative characteristics of WCE and their changes, and quantitative, defining the quantitative characteristics of WCE and their changes.

There is a mutual influence between groups of factors, both external and internal, which can be direct or indirect, strong or not, but it exists in any case.

The action of factors with a certain frequency and force of influence determines the trends in the development of the object (WCE); therefore, to assess the strength of the influence of factors, one should determine the existing trends in the economy. They should also be considered at different levels of the socio-economic system (fig. 1).

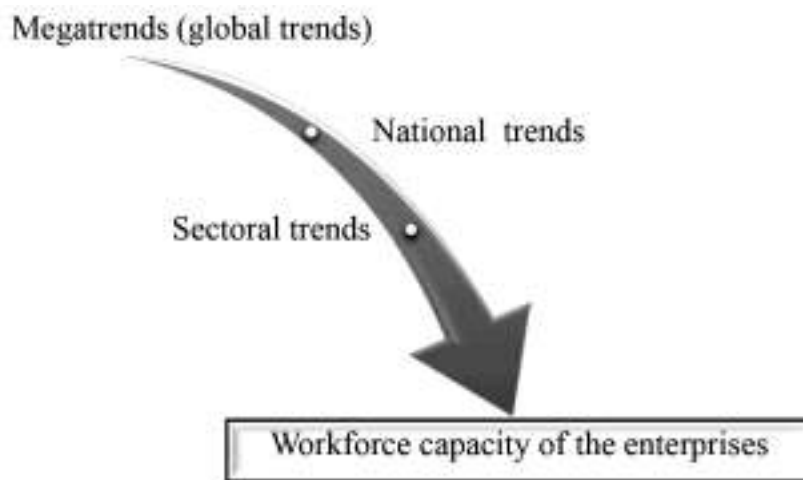

Fig.1 Hierarchy of trends in the system of formation of workforce capacity of the enterprises (developed by the authors)

The global trends of social and economic systems are the following:

- succession of generations. Another change of technological structures is underway, which changes the characteristics of the people themselves – in the near future people who cannot imagine life without computers, and the Internet, will reach the working age; which must be taken into account for their management. This is also important in the view of a significant transformation in the labor market, which occurs due to the succession of generations. It provides for the division of all people, depending on the age of birth, into generations X, Y and Z, which have specific behavioral characteristics that determine their behavior in the labor market. For instance, generation Y (Millennials) until 2030 will amount to approximately 75% of the global labour market [2]. According to the same source [8], the peculiarities of working with generation Y were identified as the main factors that make it difficult to engage and retain talent (recruitment management).

- increasing the level of automation, and robotic application work. It is predicted that by 2025 smart machines and programs will be able to replace 33% of professions [2]. That is, the feature of the future requirements of employers to employees will be the ability to perform not routine work, but creative, which, in turn, will change the management methods for such a workforce. In the words of Jack Ma, founder of the largest e-commerce platform Alibaba, which he said at the World Economic Forum in Davos (2018) - in the future, most of the processes will be automated and it is only the uniqueness, and creativity of the human that machine will not be able to repeat.

- population growth and aging [2]. By 2030, the world population will increase by 13% to 8.4 billion people, and the average age of the population will increase to 34 years, which is four years more than now;

- activation of migration processes [2]. Globalization facilitates the free movement of labour and capital to more favourable locations and has created new ways of interacting. As a result, it is becoming increasingly difficult for the companies to engage and retain talented employees. An increase in the share of migrants by 5% leads to an increase in world income by 1%;

- increasing flexibility and adaptability of management processes. Dynamic transformations of economic processes, and globalization require changes to be made in approaches to the formation of labor collectives in general. Organizational structures should be flexible and adaptive to the rapid disruption of the external environment, updated requirements and needs. The concept of a “company employee” widens - blending workforce man-

agement [2]. The modern generation of workers aims to try themselves in different industries and areas of activity, provokes frequent changes in the workplace, the desire to have flexible work schedule and work from different places in the world, which requires the HR services of enterprises to find non-standard solutions for staffing. That is why the concept of “blended workforce” appears – when not only full-time employees, but also external industry experts, freelancers, etc. are engaged in the implementation of business tasks of the company.

The national level of the labor market is also under their influence and, therefore, the current trends of the labor market of Ukraine indicate an imbalance between the need for workers of a certain profession and qualification and the available labor potential, forming its labor shortage situation. This is based on the officially defined problems of the labor market of Ukraine [3], where one should note a significant employee turnover in high-priority economic activities, migration abroad of highly qualified personnel (especially young people), the imbalance in the professional qualification section due to the inadequate response of the educational market to the needs of the labor market.

The main trends of the domestic labor market include:

- a high level of migration processes, in which Ukraine is considered as a transit country, which causes the depletion of qualified personnel, while 30% have higher education, which is paid from the budget [4];

- increase in the proportion of the population engaged in the informal employment sector from 22.9% to 26.2% for the period 2010-2015 [4];

- the emergence of new forms of non-standard labor, which at present are almost not regulated by the current national labor legislation, among which remote employment (telework) and agency work should be mentioned [4]. Its negative impact also manifests itself in the fact that the most qualified personnel work for foreign employers, that is, the domestic workforce capacity is used for the development of foreign economies, not domestic;

- reduction of the employed population in Ukraine (for example, in 2012, the number of employed was 19,621 thousand people, and in 2015, 16443.2 thousand people; in 2017, 16156.4 thousand people), which is due not only to the annexation of territories, but also other factors, mainly economic ones (according to figures provided by [5]);

- instability in the area of wages and its low level: despite the growth of its nominal level (from 2010 to 2017, we note the positive dynamics of the average wage, which increased by 4495 UAH, or 171.63%.) against the background of the large-scale devaluation of the national cur-

rency, the average wage in foreign equivalent is decreasing rapidly. Thus, in 2017, this figure was \$ 263, which is \$ 64, or 24.33% less than in 2010. This indicates a decrease in the social standard of living, an increase in social tension in society and contributes to the labor migration of skilled workers at working age [4].

- increase in the number of vacant jobs (by 3.7% for the period from 2012 to 2017) while reducing the weight by registered unemployed.

Let us consider the impact of certain trends on the transport sector in Ukraine. It should be noted that the transport industry has an important place in the economy of Ukraine, based on the structure of gross value added for the first quarter of 2018 its share was 8.2% (for comparison: construction – only 2.2%, agriculture – 4.0%, although lower than in industry – 27.7% and trade – 17.5%) (according to figures provided by [5]).

It is the transport infrastructure that ensures the activ-

ities of all other sectors of the economy and contributes to the economic development of the country, creating additional cost, by providing transport services, which include [6]: direct transportation of passengers and goods; loading and unloading; storage of goods at the warehouses of stations; maintenance and preparation of rolling stock for transportation; provision of means of transportation for rent or lease; other services.

Naturally, the development of transport infrastructure provides for its reform, which is enshrined in the “Transport Strategy of Ukraine for the period up to 2020”, approved in 2010, “Updated Transport Strategy of Ukraine: Policies” and “National Transport Strategy for the period up to 2030 “Drive Ukraine 2030”, which was approved on 30.05.2018 [7].

National Transport Strategy for the period up to 2030 takes into account the global trends inherent in the transport sector (Fig. 2).

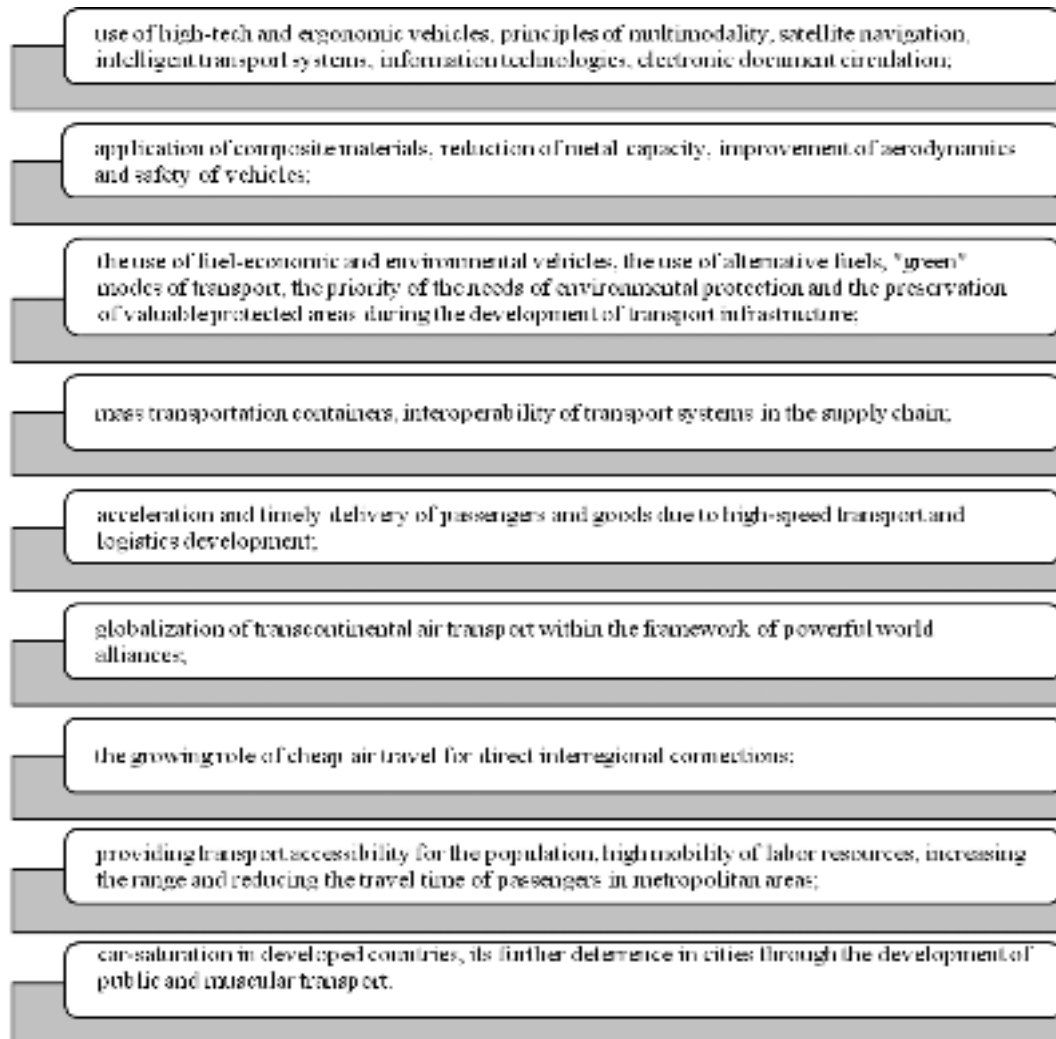

Fig. 2. Global trends in the transport sector (developed by the authors based on [7])

Taking into account these trends, a Strategy has been developed, which identifies 4 main directions of transport reform. Fig. 3 shows only the problems, objectives, and intended outcomes that are directly related to the labor.

As one can see, the transport sector reform involves significant transformations in this direction. They take into account global, national and industry trends.

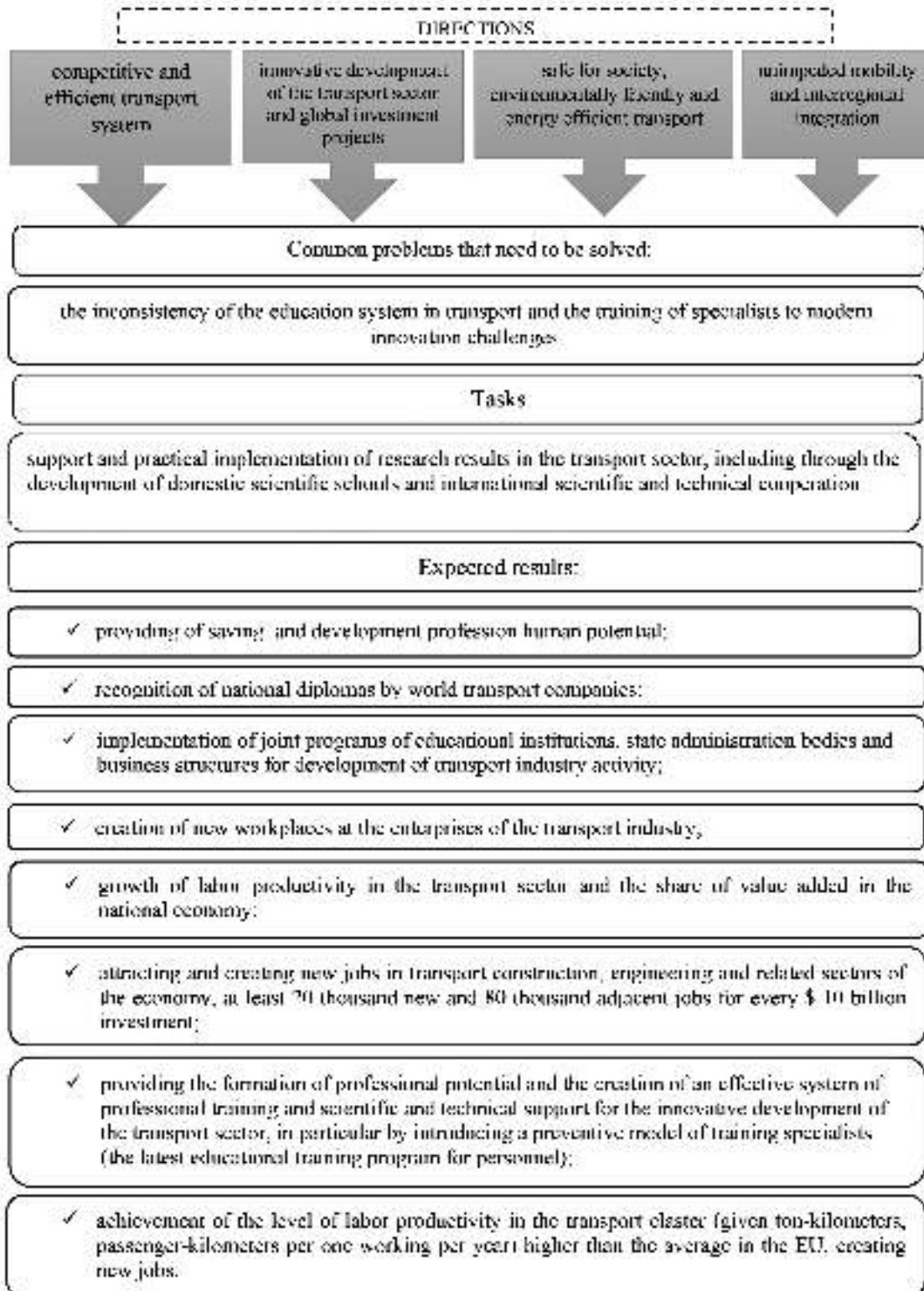

Fig. 3 Directions and expected results of reforming the transport sector (developed by the authors based on [7])

Therefore, the study of trends and factors affecting the formation and development of workforce capacity is a necessary and important research task.

Such global changes require changes in management principles and training of relevant personnel who could manage infrastructure projects in the area of transport according to European standards and regulations. Therefore, the preservation, renewal, formation of workforce capacity

of the enterprises ensuring the activity of the transport system of Ukraine remains pressing issues.

Consequently, it is necessary to analyze the current trends of the industry labor market, which, to some extent, determine the processes of formation of workforce capacity of the transport industry. Let us consider the dynamics of full-time employees in 2017 at the transport enterprises in the context of its types (Fig. 4).

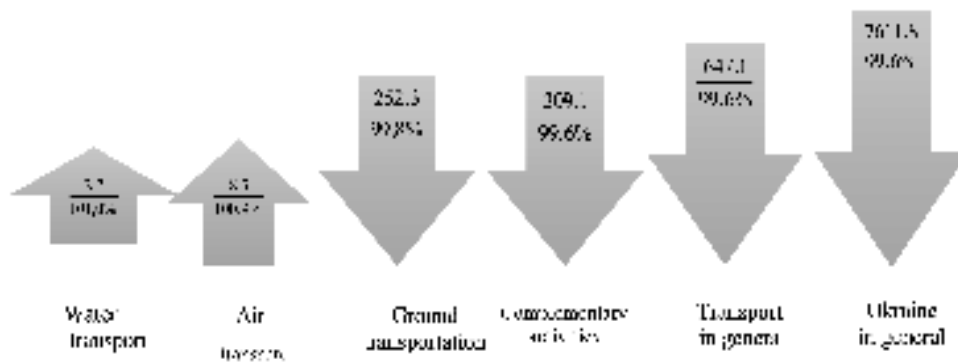

Fig. 4. Number of full-time employees, thousand people and their change in % to the same period (developed by the authors based on [5])

Fig. 4. shows that the overall dynamics of full-time employees in the transport sector meets the all-Ukrainian trend and is characterized by a slight reduction. At the same time, in the sectors of air and water transport, a slight positive growth should be noted. In addition, additional activities related to logistic support have slightly less drop than road transport.

Studying the dynamics of the coefficients of movement of workers (Fig. 5) for 2017, we may note that the engagement turnover rate is lower than for the departure

in general for Ukraine, and in the area of transport, in the area of road transport and additional activities. At the same time, we may note the revival of air and water transport.

Common for all industries are the following trends:

- reducing the number of employees from 1150.9 thousand persons in 2012 to 991.6 thousand persons in 2017. (according to figures provided by [5]);
- wage growth in the industry over the analysis period from 2012 to 2017 is from 3,405 UAH to 7,688 UAH. At the same time, in comparison with the national level, the

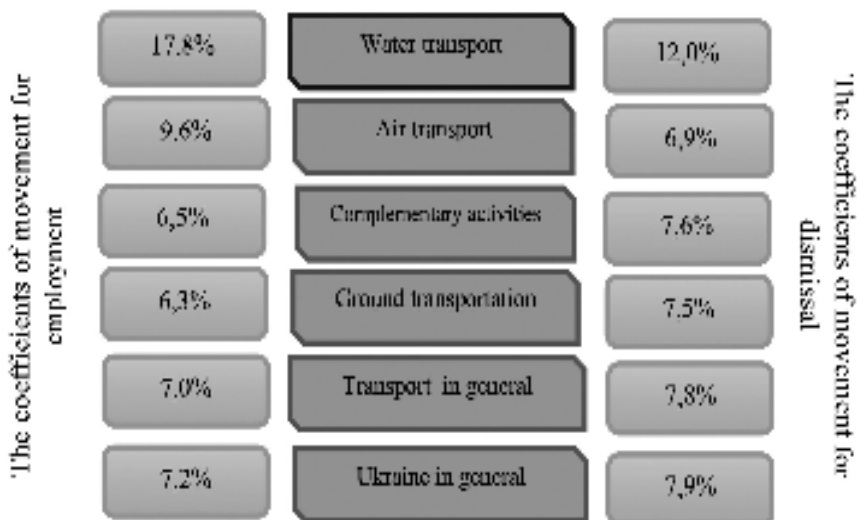

Fig. 5. The coefficients of movement of workers for 2017 (developed by the authors based on [5])

wages of the industry were lower in 2012, and in 2017, it exceeded the national level by 8.2% (according to figures provided by [5]);

- increase in the number of vacant jobs from 4.4 thousand to 5.4 thousand for the period from 2012 to 2017. (according to figures provided by [3,5]).

Since the number of employees is the basis for the formation of the workforce capacity of enterprises, it is necessary to determine the factors affecting it.

We believe that the number of employees in the field

of transport (y) is influenced both by factors characterizing economic activity in the industry and motivational factors that make it attractive for employment. These factors are: x_1 - cargo turnover; x_2 - passenger turnover; x_3 - average monthly salary translated into the US dollar. It is advisable to identify the impact of these factors and build a forecast model using regression and correlation analysis.

The order and results of the regression-correlation analysis are shown in Fig. 6.

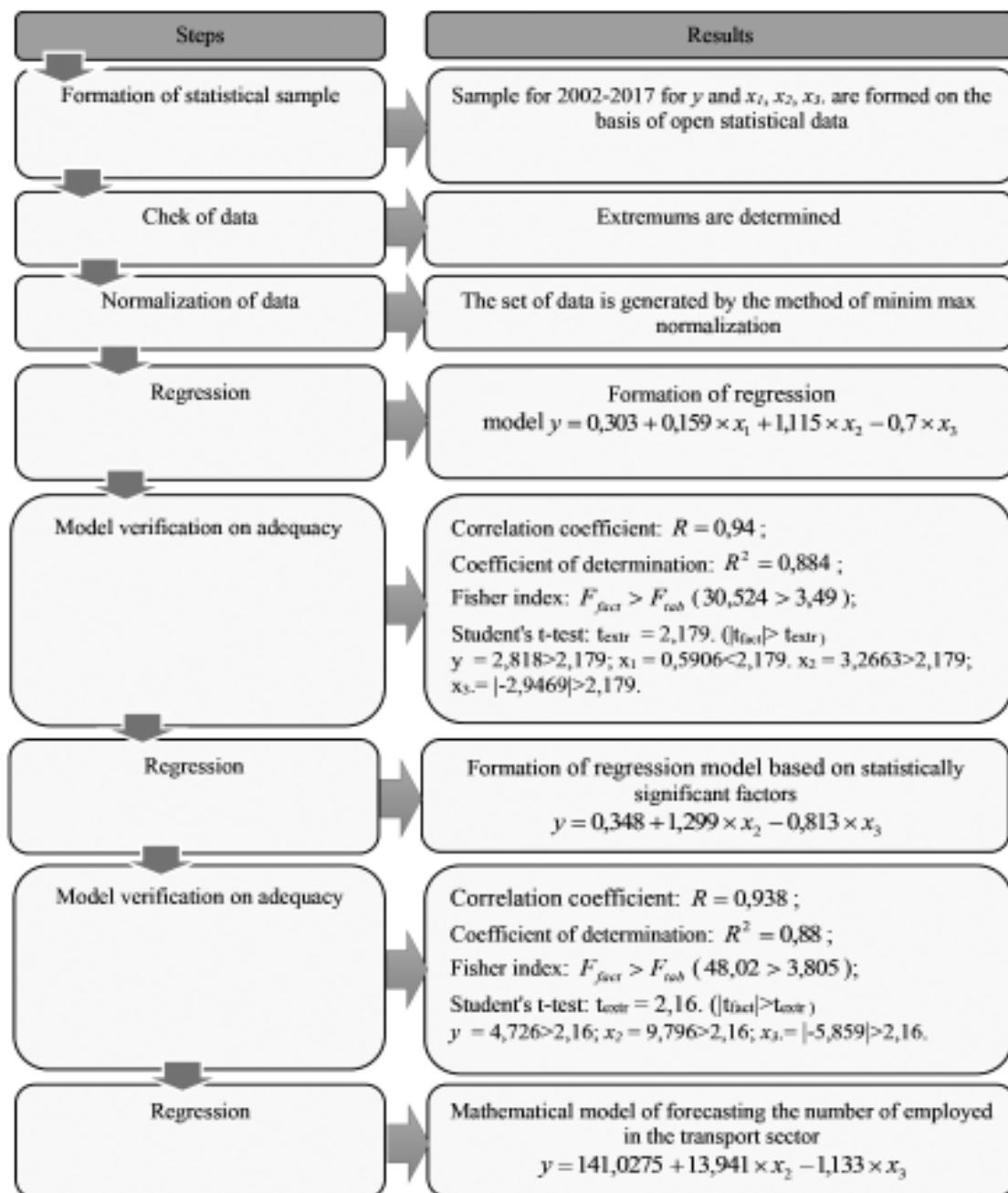

Fig. 6. Steps and the results of correlation and regression analysis (developed by the authors)

The calculated coefficients of the arguments show that when the variable x increases by one, the average value y increases by the corresponding value of the coefficient. The “+” sign near the coefficient shows a direct correlation between the corresponding arguments and the value of the employed, the “-” sign shows the inverse one. The factor with the most direct impact is: X_2 - with an increase in passenger traffic by 1 billion.pass.km, the number of employees in this area increases by 13.941 thousand people. The negative coefficient 1.133 near x_3 indicates the insufficiency of the level of wages in the industry and its value contributes to the depletion of the workforce capacity of enterprises and the impossibility to remain in the industry.

Conclusion. The study summarizes the main trends that have shaped at different levels in the area of labor – from global to industry; the features and directions of

transformation of the characteristics of workers as agents of the workforce capacity of enterprises are defined; the factors and the force of influence on the workforce capacity of transport enterprises and their effect on the trends of workforce capacity development are determined, as well as the forecast model is developed; the problem points of formation of the workforce capacity of transport enterprises are explained.

Therefore, the above evidences the significant transformations in the area of human resources management at the enterprises both due to external factors and changes in the object of management, which requires the development of new systems, forms and methods of management that could be adapted very quickly to dynamic changes, and these are the issues the authors intend to consider in further research.

REFERENCES

- [1] **Smachylo, V.V. & Korpan, M.V.** (2017). Analiz determinantiv vplyvu na kadrovyi potentsial pidpnyemstva [Analysis of determinants of influence on personnel potential of enterprise]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 4.4 (44.4) [in Ukrainian].
- [2] Galuzevi trendy Novi trendy u sferi upravlinnia personalom: yak pobuduvaty organizatsiiu maibutnoho [Sectoral trends New trends in personnel resource management: how to build the organization of the future]. Retrieved from [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/\\$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf) [in Ukrainian].
- [3] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby zainiatosti. [Official Website of the State Employment Service]. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/storinka/analytika-ta-statystyka> [in Ukrainian].
- [4] **Smachylo, V.V. & Lutsenko, N.O.** (2018). Suchasni tendentsii v sferi zainiatosti: Vitchyzniani ta mizhnarodnyi aspekty. [Current trends in employment: Domestic and international aspects]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social-Labor Relations: Theory and Practice*, 1(15), 207-217 [in Ukrainian].
- [5] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. – Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tr.htm [in Ukrainian].
- [6] **Bychikova, L.A.** Tendentsii rozvytku sfery transportnykh posluh [Trends in the development of transport services]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi national university*, Vol. 6, 2, 33-36. Retrieved from http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_6_2/033-036.pdf [in Ukrainian].
- [7] Nacional`na transportna strategiia Ukrainy na period do 2030 roku [National transport strategy of Ukraine for the period up to 2030]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80> [in Ukrainian].

კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა: მითი თუ რეალობა

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: MYTH OR REALITY

ლიუდმილა პეტრაშკო,

ე.მ.დ., პროფესორი, კიევის ეროვნული

ეკონომიკური უნივერსიტეტი

პავლო პეტრაშკო,

პროექტის კვლევითი ჯგუფის წევრი

LIUDMYLA PETRASHKO,

Kyiv National Economic University

Professor

PAVLO PETRASHKO,

Research team member of project

ABSTRACT

The research presents a comparative evaluation of modern CSR business-practices of companies: Nestlé and Roshen. In this study, we will compare the CSR of the two companies in the confectionery sector of the economy from the point of view of its practical implementation, that is, CSR is a myth or reality. As the objects of the research, a well-known transnational corporation Nestlé and a Ukrainian corporation Roshen were chosen. These companies have been chosen by the author due to multiple similarities (sector, business model, size, etc.) but for the key difference in origin, i.e. Nestle being an international corporation and Roshen being a regional leader in a CIS country. We compare modern business practices of CSRs of these companies for the evaluations diagnostic parameters: economic, ecological, social, ethical, information and managers.

Keywords: corporate social responsibility (CSR), CSR business practices, CSR evaluation, diagnostic parameters of the company's CSR evaluation

ანოტაცია

კვლევაში წარმოდგენილია კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის შედარებითი შეფასება ბიზნეს პრაქტიკაში არსებული კომპანიების ესტლელ და ლოსჰენ - ის მაგალითზე. კვლევაში შედარებულია ეკონომიკის საკონდიტრო დარგის ორი კომპანიის კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის (კსპ-ს) შედარება მათი პრაქტიკული რეალიზაციის კუთხით, ანუ კსპ - მითია თუ რეალობა. კვლევის ობიექტებად შერჩეული იქნა ცნობილი ტრანსნაციონალური კორპორაცია „ნესტლე“ და უკრაინული კორპორაცია „როშენ“. ავტორის მიერ აღნიშნული კომპანიები შერჩეული იქნა მნიშვნელოვანი მსგავსებების გამო (სექტორი, ბიზნეს-მოდელი, ზომა და ა.შ.). და ასევე განსხვავების გამო წარმოშობაში - „ნესტლე“ წარმოადგენს საერთაშორისო კორპორაციას, ხოლო „როშენი“ სნგ-ს ქვეყნებში რეგიონული ლიდერია. შე-

დარებულია აღნიშნული კომპანიების თანამედროვე საქმიანი პრაქტიკა კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის კუთხით დიაგნოსტიკური პარამეტრების შეფასებისათვის: ეკონომიკური, ეკოლოგიური, სოციალური, ეთიკური, საინფორმაციო და სამმართველო.

საკვანძო სიტყვები: კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა(კსპ), კსპ-ს ბიზნეს პრაქტიკა, კსპ-ს შეფასება, კომპანიის კსპ-ს შეფასების დიაგნოსტიკური პარამეტრები.

INTRODUCTION

The definition of corporate social responsibility concept (CSR) remains one of the important tasks for many academic (i.e. research institutes of Columbia University) and business (i.e. ICCA, Egypt CSR forum, etc.) societies around the world and is closely followed by the CSR measurement.

A number of fundamental CSR researchers e.g. Caroll (1991, 1999) [2,3], Grayson & Hodges (2014) [9], Husted & Allen (2007) [11], Porter & Kramer (2006) [21] created a broad conceptual framework to solve this problem. In the business environment there are opponents of this concept (i.e. Friedman, 1970) [6]. He is not arguing that businesses should never engage in activities that increase the social welfare; in fact, he argues that free-market capitalism itself increases social welfare.

The world's first complete reference on CSR was compiled by the Institute for Corporate Cultural Affairs (the ICCA) according to Visser, Matten, Pohl & Tolhurst (2007) [30]. The entries have been written by leading experts, global thinkers and CSR practitioners.

The CSR concept according to Kibert, Thiele, Peterson & Monroe (2011) means that companies, in addition to complying with the laws, voluntarily assume additional obligations to society in the sphere of ecology, social justice and equality to ensure a dignified life on Earth for future generations.

In order for CSR to be accepted by a conscientious business person, it must be framed in such a way that it would cover the full range of business responsibilities. Therefore, after examining multiple points of view (including Caroll (1991,1999), Grayson & Hodges (2014) and others) on the CSR concept a common CSR may constitute six types of social responsibilities: economic, environmental, social, ethical, information and management.

Today, CSR tools are used by business companies to form their image, competitive advantages, and to increase their investment attractiveness. As never before, investors praise the reports of companies and the form of their submission.

The desire of investors to receive data in a transparent and understandable way expressed daily in interviews, investor relation presentations, and business news (i.e. Nestle investor relation presentations), together with the growth of social consciousness, served as an impetus to the beginning of the transformation of business reporting forms. Now it is not enough for the investors to see only financial indicators, they need to know how the company's activities affect the environment and the climate, whether it respects human rights, whether there are no loopholes for corrupt schemes, etc. Information is a necessity, but it appears to be extremely difficult to accurately estimate it. The response to the demands of stakeholders was the emergence of reports on sustainable development, those are, the non-financial reports (Global Reporting Initiative, 2017) [8].

METHODOLOGY

The results of the analysis and generalization of international experience in the assessment of corporate social responsibility of companies (i.e. Global Reporting Initiative,2017,Robeco SAM's Corporate Sustainability Assessment Methodology, 2014,MSCI ESG Impact Monitor, 2014) have allowed to substantiate and develop the diagnostic parameters on the basis of which the author's assessment of CSR of companies will be conducted [4,5,7,8,10,12].Its key goal is to assess the level of responsibility of companies based on diagnostic parameters in terms of six groups of evaluation criteria: economic, environmental, social, ethical, informational and managerial [Table1].

Although there are several scales of CSR assessment developed by international organizations, none of those incorporate all six groups of factors. Author's Development on the basis of GRI (2017), MSCI ESG Impact Monitor (2014) and Robeco SAM's (2014) methodologies [4,7,8,12,].

The maximum final score of the course (K) that the respondent company can receive is 100 points with the distribution of the groups of criteria: economic - 20, environmental - 20, social - 20, ethical - 10, information - 20, managerial - 10 points (in Table 2).

The distribution of scores within the group of evaluation criteria is carried out in accordance with their importance from the point of view of the author. It should be noted that depending on the assessment, the respondent company can be classified as "A", "B", "C", "D", "E" depending on the rating, and depending on the score obtained for each group of criteria, with low, medium / satisfactory, high or very high level of economic efficiency, environmental / social responsibility, corporate ethics, information openness, corporate governance (in Table 2).

In this study, we will compare the CSR of the two companies in the confectionery sector of the economy from the point of view of its practical implementation, that is, CSR is a myth or reality [13-20, 23-29]. As the objects of the research, a well-known transnational corporation Nestlé and a Ukrainian corporation Roshen were chosen. These companies have been chosen by the author due to multiple similarities (sector, business model, size, etc.) but for the key difference in origin, i.e. The assessed two companies are Nestle and Roshen, which operate in the confectionery industry and both of them do business internationally. Nestle is an international company which has a branch in Ukraine, while Roshen is a Ukrainian company which works both in Ukraine and internationally, but mostly in the CIS region. We intend to compare their corporate social responsibility efforts and investigate whether it's a myth or reality.

The respondent companies' choice has been made to Nestle and Roshen to emphasize the potential differences in approached to CSR practices in developed and developing countries. Thus, both companies are chosen to be mostly similar but for their geographical origins. These origins may have a substantial impact on CSR practices. For the study, the time period chosen for the assessment was chosen as 2016-2017. The decision regarding the latter of the above mentioned years is based on two main arguments. On the one hand, there is a need to use the most up-to-date data in the research process to argue the current state of CSR practices within the companies, but on the other hand there is a lack of data available that limits the latest date to 2017.

Table 1

The diagnostic parameters of the company's CSR evaluation

<i>Group of criteria</i>	<i>Evaluation Indicators</i>
ECONOMIC Max number of points = 20	Economic performance (profitability) (max, 5 points)
	Presence of local top management (max = 5 points)
	Transparency of procurement practices (tenders) (Max = 5 points)
	<i>Collaboration with local suppliers (Max = 5 points)</i>
ECOLOGICAL Max number of points = 20 points	The volumes of environmental investments (max = 4 points)
	<i>Use and cost savings (max = 4 points)</i>
	Quantitative emission, discharge, waste and recycling rates (max = 4 points)
SOCIAL Max number of points = 20 points	Conformity of products to international and national standards (max = 4 points)
	Environmental fines (max = 4 points)
	<i>Employment Indicators and Staff Training:</i> 1) information on staff turnover (Max = 5 points) 2) information on training of employees (max = 5 points)
	Human Rights: 1) the existence of cases of discrimination (max = 1 point) 2) the presence of cases of use of children and forced labor (max = 1 point)
	<i>Occupational Health:</i> 1) the presence of травматизм (max = 5 points) 2) the presence of deaths (Max = 1 point)
	<i>Volumes of social investment and charity (max = 4 points)</i>
ETHICAL Max number of points = 10 points	Availability of codes of corporate ethics (max = 5 points)
	Assessment of business cooperation (max = 2 points)
	Information on cases of corruption and Anti-corruption measures (max = 2 points)
INFORMATION Max number of points = 20 points	Transparency and openness of information (Max = 5 points)
	Availability of social (non-financial) reporting (Max = 5 points)
	Availability of procedures for certifying reports (Max = 5 bytes)
MANAGERS Max number of points = 10 points	Level of reporting according to international standards (Max = 5 points)
	<i>Corporate Governance Effectiveness:</i> 1) availability of CSR strategy (max = 5b) 2) monitoring of CSR projects (max = 3b) 3) the presence of women in top management (max = 2 points)

Source: Author's Development

Table 2
Scale of CSR assessment of companies

<i>Score / Group of criteria</i>	<i>Class / number of points</i>	<i>Characteristics of the respondent company</i>
1	2	3
<i>Summary of Corporate Social Responsibility</i>	"A" - from 81 to 100 points	high level of CSR
	"B" - from 71 to 80 points	above average CSR level
	"C" - from 51 to 70 points	average CSR
	"D" - from 21 to 50 points	below the average CSR level
	"E" - up to 20 points	low level of CSR
<i>Economic</i>	from 0 to 5 points	low level of economic performance
	from 6 to 10 points	the average level of economic performance
	from 11 to 15 points	high level of economic performance
	from 16 to 20 points	above a high level of economic performance
<i>Ecological</i>	from 0 to 5 points	low level of environmental responsibility
	from 6 to 10 points	the average level of environmental responsibility
	from 11 to 15 points	high level of environmental responsibility
	from 16 to 20 points	above the high level of environmental responsibility
<i>Social</i>	from 0 to 5 points	low level of social responsibility
	from 6 to 10 points	the average level of social responsibility
	from 11 to 15 points	high level of social responsibility
	from 16 to 20 points	very high level of social responsibility
<i>Ethical</i>	from 0 to 3 points	low level of corporate ethics
	from 4 to 7 points	satisfactory level of corporate ethics
	from 8 to 10 points	high level of corporate ethics
<i>Information</i>	from 0 to 5 points	low level of information openness
	from 6 to 14 points	the average level of information openness
	from 15 to 20 points	high level of information openness
<i>Managerial</i>	from 0 to 3 points	low level of corporate governance
	from 4 to 7 points	satisfactory level of corporate governance
	from 8 to 10 points	high level of corporate governance

Source: Author's Development

DATA

The data set is based on information provided by the official websites of Nestle and Roshen, as well as data from their non-financial reports available publicly.

The respondent companies' choice has been made to Nestle and Roshen to emphasize the potential differences in approached to CSR practices in developed and developing countries. Thus, both companies are chosen to be mostly similar but for their geographical origins. These

origins may have a substantial impact on CSR practices.

For the study, the time period chosen for the assessment was chosen as 2016-2017. The decision regarding the latter of the above mentioned years is based on two main arguments. On the one hand, there is a need to use the most up-to-date data in the research process to argue the current state of CSR practices within the companies, but on the other hand there is a lack of data available that limits the latest date to 2017.

EMPIRICAL RESULTS

The author’s technique of integrated assessment of corporate social responsibility of companies and the scale are presented in Table 1. As a result of the assessment of companies’ CSRs for the specified parameters of the system of economic, environmental, social, ethical, information and management criteria, based on the analysis of financial and non-financial reporting of respondent companies posted on official sites, the final estimate of CSR (K) is calculated as the sum of assessments of the company’s activity for each of the specified groups of criteria [6-18].

The choice of indicators and the assessment of the boundaries of their values are carried out in accordance with the actual content of Nestlé’s non-financial reports, which are compiled in accordance with the Guidelines of the Global Reporting Initiative [8].

The most used in the world - the Global Reporting Initiative (GRI), about 80% of the world’s public non-financial reports are compiled with their use. They include such important concepts as materiality-that is, the definition of which transactions to consider essential and mandatory for disclosure in the report, and also take into account the interests of not only shareholders, but also all interested parties. In the 20 years since the 90s, the company has earned the status of an expert in this field, which has raised the value of its recommendations to a high standard.

The overall scores of the respondent companies are shown in the Table 3 above. Nestle lacks 6 points it lost in ecological (environmental fines) and social (traumatism cases) to get to the maximum score of 100. The Ukrainian company Roshen was able to get some points in every category (most of them being in economical one), but it clearly lacks a complex approach towards the CSR practices.

Concluding the empirical findings of the respondent companies comparison we can confirm the key role of corporate social responsibility of companies, the peculiarities of which differ for developed market and emerging market countries.

The comparative assessment of corporate social responsibility of Nestlé and Roshen allowed to clarify the range of variational differences and peculiarities of their implementation in the system of criteria: economic, environmental, social, ethical, informational and managerial.

CONCLUSION

Concluding the empirical findings of the respondent companies comparison we can confirm the key role of corporate social responsibility of companies, the peculiarities of which differ for developed market and emerging market countries.

To date, corporate social responsibility was defined as a strategic direction of company’s activities, aimed at achieving

Table 3
Comparative assessment of CSR of Nestle and Roshen, 2016

Company	Score / Groups of criteria						
	Economic max number of points	Ecological max number of points	Social max number of points	Ethical max number of points	Information max number of points	Managers max number of points	Total max number of points
	20	20	20	10	20	10	100
Nestle	20	16	18	10	20	10	94
Roshen	15	8	4	2	3	2	34
<i>Diff</i>	-5	-8	-14	-8	-17	-8	-66

Source: Author’s research

a financial result with the provision of economic, environmental, social, ethical, informational and managerial effects (Vissler, Matten, Pohl, and Tolhurst, 2007). The author’s tool for assessing corporate social responsibility is designed around the respondent companies’ responsibility indicators based on a set of diagnostic parameters: economic, environmental, social, ethical, informational and managerial, and fully reflects the CSR indicators provided by the Global Reporting Initiative.

The comparative assessment of corporate social responsibility of Nestlé and Roshen allowed to clarify the range of variational differences and peculiarities of their implementation in the system of criteria: economic, environmental, social, ethical, informational and managerial.

According to the results, Nestlé’s CSR has a high CSR rate of 94 points. In the context of all groups of evaluation criteria, Nestlé has a very high level of economic, environmental,

social, ethical, informational responsibility and corporate governance.

According to the CSR rating scale, the Ukrainian company Roshen has a below low level of final CSR score, namely 34 points. In addition, the group of economic evaluation is the only group in which Roshen has achieved a high score (15 points out of 20). In the group of environmental criteria for assessing CSR Roshen has an average level (8 out of 20), and in the social, ethical information and management groups - the lowest level. This means that in reality, the high economic performance of the company yields revenue mainly to its owners and the company's executives poorly consider their social responsibility. According to the Ukrainian company's non-financial reports, Roshen has demonstrated a lack of orientation towards developing a CSR strategy by simply not mentioning any clear steps towards its development. It is at the stage of passive compliance with national legislation and the implementation of some local charitable projects of a conjunctural nature, aimed at building its brand image. Therefore, we may argue for local companies to perceive the CSR initiatives as a marketing tool.

It might be the case that in emerging markets corporate social responsibility is on the stage of formation. The emergence and further development of CSR is conditioned by the

need for tools for sustainable development of society, and the aspiration for solving a number of economic, social and environmental problems. While the dynamic development of corporate social responsibility models in the developed countries of continental Europe (i.e. multiple initiatives: GRI, 2017, Robeco SAM's, 2014, MSCI ESG, 2014, etc.), takes place under the implementation of sustainable development initiatives aimed at providing a decent future for future generations.

Concluding the results of the study, it has been proven that CSR implementation in a Ukrainian based company Roshen are far less developed and, what is more important, far less addressed in the non-financial reporting. On the other hand, an international corporation Nestle has already addressed most of the CSR factors. Therefore, further research may use the results of this study to argue for lower level of CSR development in developing countries in comparison with the developed ones. Moreover, the initial analysis in this paper may contribute towards a broader discussion on the gradual integration of CSR principles into business strategies of companies taking into account the best international experience in this field and existing European standards.

REFERENCES

- [1] Business for Social Responsibility [online] Available from: <http://www.bsr.org>
- [2] **Caroll, A.B.**, (1991), The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders, *Business Horizons*, 34 (4), 39-48.
- [3] **Caroll, A.B.**, (1999), Corporate social responsibility: evolution of a definitional constructs, *Business and Society SAGE Journals*, 38 (3), 268-295
- [4] CSA Guide, (2014), RobecoSAM's Corporate Sustainability Assessment Methodology. – RobecoSAM AG [online] Available from: <http://www.sustainability-indices.com/images/corporate-sustainability-assessment-methodology-guidebook.pdf>
- [5] CSR-Europe [online] Available from: <http://www.csreurope.org>
- [6] **Friedman, M.**, (1970), The Social Responsibility of Business is to increase its profits, 12-20.
- [7] Global CSR Resources [online] Available from: <http://www.CorporateReegister.com>
- [8] Global Reporting Initiative [online] Available from: <https://www.globalreporting.org/>
- [9] **Grayson D., Hodges A.**, (2004), Corporate social opportunity! Seven steps to make corporate social responsibility work for your business, Greenleaf Publishing: Sheffield
- [10] GRI G4 GUIDELINES [online] Available from: https://www.globalreporting.org/Pages/resource-library.aspxhttp://www.sustainabilityindices.com/images/Measuring_Intangibles_CSA_methodology_03_2014.pdf
- [11] **Husted B., Allen D.**, (2007), Strategic corporate social responsibility and value creation among large firm, *Long Range Planning*, 40(1), 594-610
- [12] MSCI Incorporation, (2014), MSCI ESG Impact Monitor, [online] Available from: https://www.msci.com/resources/factsheets/MSCI_ESG_Impact_Monitor.pdf
- [13] Nestle website [online] Available from: <http://www.nestle.com/>
- [14] Nestle, (2014), The Nestlé Supplier Code December 2013 [online] Available from: <http://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/suppliers/supplier-code-english.pdf>
- [15] Nestle, (2015), Nestle Ukraine Report on Sustainable Development and Creation of Common Values in 2014 [online] Available from: http://www.nestle.ua/asset-library/documents/csv%20report_nestle%20ukraine_2014.pdf

- [16] Nestle, (2016), Nestlé in society Creating Shared Value and meeting our commitments [online] Available from: http://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/corporate_social_responsibility/nestle-in-society-summary-report-2016-en.pdf
- [17] Nestle, (2017), Nestlé Annual Review 2016 [online] Available from: http://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/annual_reports/2016-annual-review-en.pdf
- [18] Nestle, (2017), Nestlé Group 2016 Quick Facts [online] Available from: http://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/about_us/quick-facts-2016-en.pdf
- [19] Nestle, (2017), Nestle Ukraine Report on Sustainable Development and Creation of Common Values in 2016 [online] Available from: http://www.nestle.ua/asset-library/documents/csv_report_nestle_ukraine_2016.pdf
- [20] Nestle, (2017), Official website Nestle Ukraine [online] Available from: <http://www.nestle.ua/>
- [21] **Porter M., Kramer M.**, (2006), Strategy and society: link between competitive advantage and corporate social responsibility, Harvard Business Review, 84 (12), 78-92
- [22] **RobecoSAM AG**, (2014), Measuring Intangibles : RobecoSAM’s Corporate Sustainability Assessment Methodology [online] Available from: http://www.robecosam.com/images/Measuring_Intangibles_CSA_methodology.pdf
- [23] Roshen, (2017), Official website Corporation ROSHEN Global [online] Available from: <https://www.roshen.com/en/>
- [24] Roshen, (2017), Official website Corporation ROSHEN in Ukraine [online] Available from: <https://www.roshen.com/ua/en/>
- [25] Roshen, (2017), Official website Public Joint Stock Company “Kiev Confectionery Factory “Roshen” [online] Available from: <http://kcf.roshen.com/>
- [26] Roshen, (2017), Report on charitable and cultural-social ROSHEN corporation projects in 2014-2016 [online] Available from: https://www.roshen.com/uploads/Ukr_DDD.pdf
- [27] Roshen, (2017), Video-report on charitable and cultural-social ROSHEN corporation projects in 2014-2016 [online] Available from: <https://www.roshen.com/en/social-projects>
- [28] StockWorld, (2016), Notes to the Financial Statements prepared in accordance with International Financial Reporting Standards Public Joint Stock Company “Kiev Confectionery Factory “Roshen” in 2015 [online] Available from: <https://www.stockworld.com.ua/ru/analytics/emitent/template/70473/162>
- [29] Transparency International Ukraine, (2017), Transparency of corporate reporting: estimation of the largest private and state companies of Ukraine in 2016 [online] Available from: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2017/02/ti_rating_ukr_final_web.pdf
- [30] **Visser W., Matten D., Pohl M., and Tolhurst N.**, (2007), The A to Z of corporate social responsibility: a complete reference guide to concepts, codes and organizations, John Willey & Sons Ltd.: Chichester

ფისკალური მდგრადობის შეფასება და ფისკალური რისკების მართვა საქართველოში

ASSESSMENT OF FISCAL SUSTAINABILITY AND MANAGEMENT OF FISCAL RISKS IN GEORGIA

მარინა მუჩიაშვილი,

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

საქართველო, თბილისი

მაია გიორგობიანი,

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი.

საქართველო, თბილისი

ზამირა შონია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი.

საქართველო, თბილისი

MARINA MUCHIASHVILI,

Assoc. Professor Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University.

Georgia, Tbilisi

MAIA GIORGOBIANI,

Assist. Prof. Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

Georgia, Tbilisi

ZAMIRA SHONIA,

Assist. Prof. Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

Georgia, Tbilisi

ანოტაცია

2012 წლის შემდგომი პერიოდი საქართველოში დაბალი ეკონომიკური ზრდის ტემპებით, ბიუჯეტის პერმანენტული დეფიციტებითა და სახელმწიფო ვალის (როგორც საგარეო, ისე საშინაო) მოცულობის მნიშვნელოვანი ზომით ზრდით ხასიათდებოდა. შესაბამისად, ბოლო წლებში განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერიოდებში სახელმწიფო ვალის მდგრადობის შეფასების, ფისკალური რისკების გამოვლენისა და მართვის საკითხებზე. საქართველოს სახელმწიფო ვალის მდგრადობის ანალიზი 2019-2029 წწ-ში გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფო ვალის მდგრადობის თითქმის ყველა ინდიკატორი ზომიერი რისკების ზემოქმედების შემთხვევებში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ დადგენილ ე.წ. „ჭერებს“ უახლოვდება, თუმცა, ჯერ კიდევ რჩება კრიტიკულ ზღვარს ქვემოთ. მიუხედავად ამისა, ზოგიერთი სახის შოკის ზემოქმედების ზომის (მათგან გამოიყოფა ვალუტის მკვეთრი დაცემისა და ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელების შოკები) გაძლიერების, ასევე, სახელმწიფო ვალის სტრუქტურაში საგარეო ვალის მაღალი ხვედრითი წილის შენარჩუნების პირობებში ქვეყნის ფისკალურ მდგრადობა გრძელვადიან პერიოდში შესაძლოა საფრთხის წინაშე დადგეს. შესაბამისად, ქვეყნის კრედიტუნარობის პრობლემის თავიდან აცილების მიზნით არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ბიუჯეტის ხარჯვითი პოლიტიკის კორექტირებას უახლოეს პერიოდში.

საკვანძო სიტყვები: ფისკალური მდგრადობა, ფისკალური რისკების გამოვლენა და მართვა

ABSTRACT

The decrease of economic growth rates in Georgia and increased primary fiscal deficit and state debt (both, foreign and internal) of the country in 2012-2018 have made it actual to assess the fiscal sustainability of the country.

The analysis evidenced that by 2018, the marginal indicators of public debt sustainability (public debt/ GDP, state debt/budget revenue and public debt/export) of Georgia remained below the thresholds. Despite this, the fiscal sustainability of Georgia may be threatened in the long-term perspective due to the different shocks (severe currency devaluation being an important factor among them), significant growth of the future social liabilities, growing scales of subsidies for different branches of economy and increasing gross external debt of Georgia (which already exceeds 100% of GDP). Without urgent adjustments in the fiscal policy, disclosures and management of fiscal risks, in the medium-term and long term, the government of Georgia may find it necessary to drastically cut the budgetary expenses.

The article emphasizes that the macroeconomic stability and stable economic growth of Georgia in the medium-term perspective needs gradual adjustments of the fiscal policy.

Keywords: Public finance, Public debt sustainability, Fiscal policy.

შესავალი

2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა ბევრი ქვეყნის, მათ შორის, საქართველოს სახელმწიფო და ნაერთი ბიუჯეტების დეფიციტებსა და შედე-

გად, სახელმწიფო ვალის მოცულობის ზრდაზე. ეს პროცესი კიდევ უფრო გააღმავა 2012 წლის შემდგომ პერიოდში ქვეყნის ფისკალური პოლიტიკის ხასიათის მკვეთრმა ცვლილებების შედეგად, რაც ძირითადად გამოიხატა ბიუჯეტის ხარჯების ორიენტაციის შეცვლაში, რაც გამოიხატა სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებში სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსების მოცულობების მკვეთრ ზრდაში. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში მკვეთრად გაზრდილი სახელმწიფო ბიუჯეტის გადასახდელების დაფინანსებაში სახელმწიფო ვალის წილად ყოველწლიურად საშუალოდ 15 %-ზე მეტი მოდიოდა. ფისკალურ პოლიტიკაში ამ არსებითი ხასიათის ცვლილებამა, სხვა ნეგატიურშოკებთან ერთად, ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის ტემპების შენელებაზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა.

დღეისათვის სახელმწიფო ვალის მიღწეული დონიდან, მისი სტრუქტურის თავისებურებებიდან გამომდინარე, ფისკალური მდგრადობის შეფასება, ფისკალურ მდგრადობაზე მოქმედი რისკების გამოვლენა და მართვა ქვეყნის მაკროეკონომიკური მდგრადობის განმსაზღვრელ ფაქტორად განიხილება.

ფისკალური მდგრადობის შეფასება და ფისკალური რისკების მართვა საქართველოში

წარსულში სახელმწიფო ვალის ზრდასთან დაკავშირებული საფრთხეებისა და რისკების არასათანადოდ შეფასებამ მსოფლიოს ბევრი ქვეყანა ბევრჯერ სავალო კრიზისამდე მიიყვანა. პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე, დღეისათვის საქართველოს სახელმწიფო ვალის ეფექტიანი მართვა ფისკალური პოლიტიკის მნიშვნელოვან პრიორიტეტად განიხილება. სახელმწიფო ვალის აღებით ბიუჯეტის სხვადასხვა პროგრამების დაფინანსება წარმოადგენს მთავრობის ერთ-ერთ ფისკალურ ინსტრუმენტს. ბიუჯეტის დეფიციტის შევსების სხვა ალტერნატიულ წყაროებთან: საგადასახადო განაკვეთების ზრდასა და ფულის ბეჭდვასთან შედარებით, აღნიშნულ ინსტრუმენტს უპირატესობა გააჩნია, თუმცა, ამ ბერკეტის გამოყენებით ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობისათვის მნიშვნელოვანია მოზიდული ფინანსური რესურსების ეფექტიანად წარმართვის მიმართულებების ზუსტი განსაზღვრა.

საქართველოში 2012 წლის შემდგომი პერიოდი ხასიათდება სახელმწიფო ვალის მოცულობების უწყვეტი ზრდით. რის გამოც აღნიშნული მაჩვენებ-

ლის სიდიდემ დღეისათვის ისტორიულ მაქსიმუმს 19 მილიარდ ლარს მიაღწია. რაც მაგალითად, 2014 წლის მაჩვენებელთან შედარებით გაზრდილია 8,5 მილიარდი ლარით (55%-ით).

სახელმწიფო ვალის პორტფელის ზრდა გამოწვეულია როგორც საგარეო, ასევე, საშინაო ვალის მოცულობების ზრდით. თუმცა, სახელმწიფო ვალის ნაზრდში საგარეო ვალის წილი გაცილებით მაღალია (84%). შესაბამისად, კიდევ უფრო იზრდება სესხის ამ წყაროს წილი მთლიან ვალში. აქედან გამომდინარე, 2015-2017 წლების მსგავსად, სავალურო რისკი რჩება სახელმწიფო ვალის მდგრადობის მთავარ რისკ ფაქტორად. ლარის კურსის დაცემა მოქმედებს როგორც სახელმწიფო ვალის ნაშთზე, ასევე, საბიუჯეტო წლის განმავლობაში საგარეო ვალის მომსახურების ხარჯების (ძირითადად თანხას პლიუს პროცენტი) სიდიდეზე. კერძოდ, 2018 წლის გეგმის შესაბამისად, გათვალისწინებულია სახელმწიფო ვალის მომსახურების ხარჯების 2015 წლის 1,2 მილიარდი ლარიდან 2,4 მილიარდ ლარამდე (200%-ით) გაზრდა. ფინანსთა სამინისტროს პროგნოზების შესაბამისად, ეს მაჩვენებელი 2021 წელს 2,7 მილიარდ ლარს მიაღწევს, თუმცა, შემდგომ პერიოდში ის თანდათანობით შემცირდება და 2025 წლისათვის მოსალოდნელია, რომ 1 მილიარდ ლარს გაუტოლდება.

სახელმწიფო ვალის მოცულობების ზრდა შესაბამისად აისახა სავალე ინდიკატორების ზრდაში. კერძოდ, გეგმის მიხედვით 2018 წლის ბოლოს სახელმწიფო ვალი/მშპ-ში 46,4%-ს გადააჭარბებს, სახელმწიფო ვალი/ექსპორტთან- 99%-ს, სახელმწიფო ვალი/ ბიუჯეტის შემოსავლებთან- 183%-ს, საგარეო ვალის მომსახურება /შემოსავლებთან- 10,5%-ს, საგარეო ვალის მომსახურება/ ექსპორტთან კი -5,2%-ს (2017 წლის 3,6%-თან შედარებით). ვალუტის კურსის რყევების უარყოფითი ზემოქმედების ზომის შემცირების მიზნით გასათვალისწინებელია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაცია [1] რომლის მიხედვითაც საგარეო ვალი/მთლიან ვალში არ უნდა აღემატებოდეს 60%-ს, რაც საქართველოში 80%-ს აღწევს და საგანგაშო სიგნალს წარმოადგენს საშუალოვადიან პერიოდში ფისკალური მდგრადობის შენარჩუნების თვალსაზრისით. სახელმწიფო ვალის წილის შემცირებისათვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის რეკომენდაციის გათვალისწინება ქვეყანაში საშინაო განვითარებული საკრედიტო ბაზრის ფორმირებისათვის ხელშეწყობის შესახებ [2].

ფისკალური პოლიტიკის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად გრძელვადიან პერიოდში საქართ-

ველოში მიღებულია ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“. თუმცა, 2014-2017 წლებში საქართველოში დარღვეული იქნა გადასახდელების წესით და ბიუჯეტის ბალანსის წესით დადგენილი ზღვრული ნორმები. ასევე, დარღვეული „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია 2020-ით“ განსაზღვრული სახელმწიფო ვალი/მშპ-თან თანაფარდობის მაჩვენებელიც.

„2018 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ კანონით განსაზღვრული იყო საგარეო წყაროებიდან მისაღები ფინანსური რესურსების 80 %-მდე საინვესტიციო პროექტების დაფინანსებისაკენ წარმართვა. თუმცა, წლის ბოლომდე დარჩენილ მოკლე პერიოდში ასათვისებელი დარჩა ამ სფეროსათვის გამოყოფილი კრედიტებიდ მნიშვნელოვანი ნაწილი. კრედიტის სახით გამოყოფილი სახსრების დაგვიანებით ათვისება იწვევს სესხის მომსახურების ხარჯების ზრდას, რადგან კონტრაქტების ნაწილი ითვალისწინებს ვალდებულების გადასახადის დაკისრებას სესხის აუთვისებელ ნაწილზე, რის გამოც

უარესდება ლიკვიდობის რისკის ინდიკატორი-სახელმწიფო ვალის მომსახურების

ხარჯი/ ბიუჯეტის შემოსავლებში [3] კერძოდ, წლის ბოლოს მოსალოდნელია, რომ იგი წინა წლის 20%-დან 25%-მდე გაიზრდება და სავალუტო ფონდის დადგენილ ლიმიტს (22%) 3%-ით გადააჭარბებს, რაც ვალის მდგრადობის თვალსაზრისით არასაურველ ცვლილებად შეიძლება შეფასდეს. .

საქართველოში საჯარო ფინანსების მართვისა და ფისკალური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია ფისკალური რისკების გამოვლენა და მართვა. რწმუნის ღირსია, რომ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს“ ფისკალური სექტორის მაკროეკონომიკური რისკების ანალიზის შესახებ“ მომზადებულ დოკუმენტში (2017 წელი) შესწავლილია და შეფასებულია სხვადასხვა სახის ფისკალური რისკის ზეგავლენა სხვადასხვა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელზე და წარმოდგენილია ფისკალური პოლიტიკის სხვადასხვა ვარიანტები უარყოფითი რისკების ზეგავლენის შესუსტების მიზნით [4].

ჩვენს მიერ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების საფუძველზე ჩატარებული სახელმწიფო ვალის მდგრადობის ანალიზი 2019-2029 წწ-ში გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფო ვალის მდგრადობის თითქმის ყველა ინდიკატორი ზომიერ

რი რისკების ზემოქმედების შემთხვევაში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ დადგენილ ე.წ. „ჭეხებს“ ქვემოთ საშუალოვადიან პერიოდში რჩება, თუმცა, სავალუტო რისკის პირბეჭეში უახლოვდება კრიტიკულ ზღვარს. ასევე, სახელმწიფო ვალის სტრუქტურაში საგარეო ვალის მაღალი ხვედრითი წილის შენარჩუნება სერიოზულ საფრთხეს შეუქმნის ქვეყნის ფისკალურ მდგრადობას გრძელვადიან პერიოდში. შესაბამისად, ქვეყნის კრედიტუნარობის მწვავე პრობლემის თავიდან აცილების მიზნით არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ბიუჯეტის ხარჯვითი პოლიტიკის კორექტირებას უახლოეს წლებში.

გრძელვადიან პერიოდში საქართველოს სახელმწიფო ვალის მდგრადობის უზრუნველყოფა მოითხოვს ვალი/ მშპ ტრენდის შეცვლას, ვალის „ზრდადი ბილიკიდან“ ქვეყნის გადასვლას ვალის შემცირების ბილიკზე, რაც გულისხმობს ამ თანაფარდობის არა მარტო შემცირებას, არამედ ამ შეფარდების დაყვანას გონივრულად რაც შეიძლება დაბალ დონემდე.

აღნიშნული მიზნის მიღწევა მოითხოვს სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების მნიშვნელოვანი ზომით დროულ კორექტირებას (კერძოდ, საჭიროა საქართველოში სხვა ქვეყნებთან შედარებით მაღალი მმართველობითი აპარატის ხარჯებისა და „სხვა ხარჯების“ წილის შემცირება, ასევე, სსიპ-ისათვის გამოყოფილი თანხების შემცირება-ოპტიმიზაცია). მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ბიუჯეტის ფინანსური რესურსების უპირატესად ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული სფეროების (განათლება, მეცნიერება, საყოველთაო ჯანდაცვის ნაცვლად, მიზნობრივი სოციალური ჯგუფების ჯანდაცვისა და ინფრასტრუქტურული პროექტების) დაფინანსებისაკენ წარმართვა [5] გასათვალისწინებელია, რომ 2014 წლიდან დღემდე ქვეყნის ფისკალურ მდგრადობას სერიოზულ პრობლემას უქმნის საბიუჯეტო წლის განმავლობაში ბიუჯეტის დეფიციტის არათანაბარზომიერი განაწილება, რაც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ვალუტის კურსის მკვეთრ მერყეობაზე.

დასკვნა

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტების ანალიზიდან ირკვევა, რომ 2012 წლის შემდგომ პერიოდში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები ძირიდად სოციალური ორიენტაციის სფეროების დაინანსებისაკენ წარმართება. შესაბამისად, შეზღუდული ფინანსური რესურსების პირობებში არასაკ-

მარისი სახსრები რჩება ეკონომიკური ზრდისაკენ ორიენტირებული სფეროების: განათლების, მეცნიერების, ჯანდაცვისა და ინფრასტრუქტურის დასაფინანსებლად.

კვლევამ აჩვენა, რომ ბოლო წლებში ბიუჯეტიდან განხორციელებულ გადასახდელებში 15 %-ზე მეტი კრედიტების წილად მოდის, რაც ზრდის სახელმწიფო ვალის მოცულობებსა და შესაბამისად, მათი მომსახურების ხარჯების წილს ბიუჯეტის მთლიან ხარჯებში. სახელმწიფო ვალის „ზრდად ბილიკზე“ დადგომის თავიდან ასაცილებლად და შესაბამისად, ქვეყნის ფისკალური მდგრადობისა და კრედიტუნარიანობის შესანარჩუნებლად მიზანშეწონილად მიგვაჩია სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების მნიშვნელოვანი ზომით კორექტირება (მმართველობითი აპარატის ხარჯების, სსიპ-ს და

სხვა ხარჯების შემცირება) და ბიუჯეტის ფინანსური რესურსების უპირატესი წარმართვა ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული სფეროების დაფინანსებისაკენ. 2014 წლიდან დღემდე ქვეყნის ფისკალურ მდგრადობის შენარჩუნებას პრობლემას ასევე, უქმნის ბიუჯეტის დეფიციტის პერმანენტული ზრდა და საბიუჯეტო წლის განმავლობაში ბიუჯეტის დეფიციტის არათანაბარზომიერი განაწილებაც. საშუალოვადიან პერიოდში ვალის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად, უარყოფითი შოკების ზეგავლენის შესუსტებისათვის მნიშვნელოვანად მიგვაჩნია საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ სხვადასხვა სახის ფისკალური რისკების ყოველწლიური დროული გამოვლენა და რისკების მართვა.

REFERENCES

- [1] პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი. (2015). სახელმწიფო ვალის მდგრადობის ანალიზი. თბილისი.
- [2] სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. (2015). სახელმწიფო ვალის მართვის ეფექტიანობის აუდიტის ანგარიში. თბილისი,.
- [3] სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. (2018.). დასკვნა 2018 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ საქართველოს კანონის პროექტზე. თბილისი.
- [4] საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო. (2017). „საქართველოს 2018 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ კანონი“. თბილისი.
- [5] **M. Muchiashvili, Z. Shonia, M.Giorgobiani** . (2016). Fiscal sustainability Analysis (republic of Georgia). *Economis*, 79-88

მოქმედი სავაჭრო სტრატეგიები: მათი გამოყენება და რეკომენდაციები ეფექტიანობის ღონის გაუმჯობესების მიზნით

EFFECTIVE TRADING STRATEGIES: ITS IMPLEMENTATION AND RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING EFFECIENCY

ნადეჟდა რეზნიკი,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საბირჟო საქმის და ვაჭრობის კათედრის ხელმძღვანელი, გარემოსა და სიცოცხლის შემსწავლელ მეცნიერებათა ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა

ანნა სლობოდნიანიკი,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საბირჟო საქმის და ვაჭრობის კათედრის უფროსი მასწავლებელი, გარემოსა და სიცოცხლის შემსწავლელ მეცნიერებათა ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა

გიორგი აბუსელიძე,

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი, საქართველო

NADIHA REZNIK,

Doctor of Economic Science, Professor Head, department of stock exchange activity and trade National University of Life and Environmental Science

ANNA SLOBODYANIK,

PhD. In Economics, Senior lector National University of Life and Environmental Sciences Ukraine

GEORGE ABUSELIDZE,

Doctor of Economics, Professor, Head, department of Finance, Banking and Insurance Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia, Batumi

ანოტაცია

თანამედროვე პერიოდის ეკონომიკაში, არსებობს მრავალი სავაჭრო სტრატეგია. მათ შორის სწორი არჩევანის გაკეთება კომპანიისთვის არ არის ადვილი, ამიტომ უმჯობესია მას გააჩნდეს მოქმედების ალგორითმი. ეკონომიკურ საქმიანობაში სუბიექტურ-ობიექტური ფაქტორების გამო რისკების თავიდან აცილება შეუძლებელია, ის ნებისმიერ სფეროში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს. ამიტომაც ნებისმიერმა სუბიექტმა საბაზრო ურთიერთობებში აუცილებლად უნდა გამოიყენოს სავაჭრო სტრატეგია რომელსაც მკვეთრად გამოხატული მიმართულება ექნება რისკების თავიდან აცილებისა და მოგების მიღებისათვის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სავაჭრო სტრატეგიების გამოყენება საბირჟო საქმეში რომელიც ხასიათდება მაღალი რისკით ვიდრე სხვა ეკონომიკური აქტივობა. მეტნაკლებად ეფექტური სავაჭრო სტრატეგიის შესაქმნელად, ბირჟის მოვაჭრემ სისტემატურად (თვეში ერთხელ მაინც) უნდა აკონტროლოს თავისი სტრატეგია, რათა დროულად გამოავლინოს ბაზრის ცვლილებები და განახორციელოს რეაგირება. შემუშავებული სტრატეგიის კლასიფიკაცია ხელს შეუწყობს საბაზრო სიტუაციაში გაზრდილი არასტაბილურობის დროს მკაფიოდ განსაზღვროს ამათუიტი სავაჭრო სტრატეგიის მიზანშეწონილობა რისკის აცილების ან უგულებელყ-

ოვისათვის. შემუშავებულია ბიზნეს სტრატეგიის შერჩევის მატრიცა რომელიც ხელს შეუწყობს სავაჭრო სტრატეგიის არჩევას ბიზნეს სუბიექტის განვითარების შესაბამისად. ბაზრის ტენდენციების ძირითადი მაჩვენებლების შესაბამისად სავაჭრო სტრატეგიის ეფექტურობის გაუმჯობესების შემოთავაზებული მეთოდები ხელს შეუწყობს სასურველი დონის მომგებიანობის მიღწევას.

წინამდებარე ნაშრომი ხელს შეუწყობს ტრეიდერებსა და კომპანიებს განსაზღვრონ მეტნაკლებად ეფექტური სტრატეგია ბაზარზე არსებული რთული ან მისაღები ვითარების დროს, ასევე დაეხმარება თუ როგორ აირჩიონ კონკრეტული კომპანიისთვის ყველაზე შესაფერისი სტრატეგია და ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად საჭირო გზები.

საკვანძო სიტყვები: სავაჭრო სტრატეგიები, ბიზნეს სტრატეგია, სტანდარტული სტრატეგია, ეფექტურობა, გაუმჯობესება, ბაზარი, მატრიცა.

ABSTRACT

There are many trading strategies in modern economy. It is not simple to choose right direction when company needs to use some strategy. There is better to have algorithm of actions. There is impossible to avoid risks due to the objective-subjective nature in economic activity. Risks have a sig-

nificant influence on all areas of economic activity. Therefore, any market participant needs to use a certain trading strategy that will define a clear direction of action to avoid risks and generate profits. Especially important is to use trading strategies for those engaged in stock market activities that are characterized by higher risk in comparison with other types of economic activity. After all, the stock market is considered to be an organized market for the accumulation of a large number of risks.

The trader has to systematically (at least once per month) control his trading strategy and respond quickly to changes in the market in order to create the most effective trading strategy in the market. The developed classification will help to clearly define which trading strategy is more appropriate to use for a particular type of economic activity and to avoid or eliminate the risks arising from the increased instability of the market situation. The developed business strategy matrix helps in choosing a trading strategy that is most suitable for use at certain rates of growth and market share that are appropriate at this stage of the development of a business entity. The offered methods for increasing the effectiveness of trading strategies will help to achieve the desired level of profitability in accordance with the general market trends by the main indicators. This paper helps to define the most effective strategies in the market for traders and companies, its advantages and disadvantages, prepares to be ready for different consequences of existing strategies, to define the most appropriate strategy for certain company and offers the ways to improve its effectiveness.

Keywords: trading strategies, business-strategies, standard strategies, effectiveness, improvement, market, matrix.

Товаропроизводители и трейдеры не имеют достаточных механизмов для влияния на процессы рыночного ценообразования. Ведь многие фундаментальных факторов, в частности изменение структуры производства, потребительских доходов, усиление или ослабление экономики оказывают значительное влияние на формирование спроса и предложения, а также рыночное ценообразование. Актуальность темы исследования обусловлена тем, что несостоятельность воздействовать на внешнюю среду требует искать методы совершенствования рыночных стратегий, которые помогают приспосабливаться к уже существующим условиям рынка.

Совокупность объективных правил, определяющих условия, что необходимо выполнить для вступления и выхода на рынок представляют собой торговые стратегии. Торговые стратегии включают в себя специ-

фикации для записей о торговле, включая торговые фильтры и триггеры, а также правила для торговых выходов, управление деньгами, временные рамки, типы заказов и другую соответствующую информацию. Торговая стратегия, если она основывается на количественных спецификациях, может быть проанализирована на основе исторических данных для будущих показателей проекта.

Торговая стратегия определяет спецификации для осуществления торгов, включая правила для вступления в торговых операций, торговых выходов и управления деньгами. При надлежащем исследовании и выполнении торговая стратегия может обеспечить математическое ожидание по указанным правилам, помогает трейдерам и инвесторам определять, идея торговли потенциально прибыльной. Инвесторы должны, как правило, рассмотреть вопрос об использовании систематизированной торговой стратегии, но осознавать его многочисленные ограничения. Торговые стратегии не является гарантией успеха, но они могут быть эффективными для увеличения прибыли, скорректированного по существующим риском.

Они являются прекрасным способом предотвратить предупреждению поведенческих финансов и обеспечивать последовательные результаты со временем. Например, торговцы с определенным набором правил, регулирующих время выхода из торговли, менее вероятно, подвергаются эффекту диспозиции, что заставляет инвесторов сохранять акции, потеряли ценность, и продают те, что поднимают стоимость. Торговые стратегии можно проверить при различных рыночных условий для обеспечения последовательности.

Недостатком является то, что выгодные стратегии торговли трудно развить, и легко стать чрезмерно зависимыми от стратегии. Например, возможно подгон торговой стратегии до конкретных данных, подтверждающих тестирования, может привести к ошибочной доверие. Не существует гарантии что стратегия, основанная на большом количестве исторических данных, будет работать с использованием реальных данных рынка, поскольку условия могут быть разными.

Объектом исследования является наиболее эффективные торговые стратегии на рынке. Выбор стратегии является сложным процессом, поскольку она должна учитывать любые изменения и особенности субъекта, будет придерживаться данной стратегии. Субъективность мышления каждого отдельного человека дает «жизнь» множества видов торговых стратегий. Но эмоциональная составляющая может негативно повлиять на процесс ее реализации. Именно поэтому

надо четко определить себя как участника рыночных отношений и выбрать лучшую стратегию для дальнейшей успешной деятельности на рынке.

Цель исследования - разработать матрицу выбора максимально эффективной стратегии для определенной компании и предложить методы ее улучшения.

Для определения этих стратегий нужно решить следующие задачи:

1. Выделить наиболее эффективные рыночные стратегии для трейдеров и компаний.
2. Определить их преимущества и недостатки.
3. Выявить возможные препятствия для применения или последствия от использования стратегий.

Предпринимательство определяется комплексной и разнообразной системой факторов в конкурентной среде, среди которых ключевую роль играет процесс формирования целей и выбора торговой стратегии.

Значительный вклад в исследование стратегического управления относятся таким ученым как Ансофф Х.И. (1965), Портер М. Е. (1985), Дэвид Э.Р. (1999) и другие. Торговые риски предприятий изучали Грант Л. Кеннет. (2014), Руснакова М. (2016). Проблемы торговых стратегий отражены в исследованиях Чендлера А.Д. (1962), Андрефф Владимира (2000), Монкса А. (2007), Вачала Дж., Вочозка М. (2013), Резник Н. (2016) и др. Теоретические основы, зарубежный опыт и возможные внешние проблемы были рассмотрены Резник Н. (2008), Квашой С. (2008), Макнамарой С. (2015).

В процессе исследования применялись как общенаучные, так и специальные методы научного познания. Среди общенаучных были использованы методы анализа, синтеза и моделирования. Для исследования существующей законодательной базы по регулированию торговых стратегий применялись методы сравнительного анализа, экспертных оценок. При обосновании предложений по совершенствованию торговых стратегий и использования мирового опыта консолидации метод прогнозирования.

Понятие «торговая стратегия» имеет множество различных определений, но в статье рассмотрим ее как обобщающую модель действий, необходимых для достижения поставленных долгосрочных целей, применяется в определенных рыночных обстоятельствах путем координации и распределения ресурсов, инструментов анализа и правил.

В процессе научного познания важная роль принадлежит стратегиям, то есть набора действий, правил поведения исследователя по исследуемой системе, с помощью которого проводится эксперимент. Страте-

гия имеет целью заранее формализованный алгоритм действий на рынке, результат которого определено для любого сценария развития событий. В данном определении стратегии отмечены ее три важнейшие черты, которые стоит прокомментировать дополнительно:

- преднамеренность действий. Стратегия должна быть преднамеренной (прописана, продуманная) заранее. Именно это придает ей продуманность, осознанность. Именно с преднамеренностью действий возникает ответственность трейдера за принесенный результат. Преднамеренность действий также представляет собой внутреннюю практику трейдера над самим собой.

- формализованность действий. Действия в ходе стратегии должны быть формализованы (четко определены) для любого сценария развития событий на рынке. Вы должны знать, что вам делать в том или ином случае. Помните, что именно Ваши действия определяют Ваш результат. Отсутствие формализованных действий для того или иного развития событий внесут элемент «зависания» в Ваши действия при том или ином развитии событий на рынке.

- определенность результата. В результате преднамеренности действия для любого сценария развития событий, возникает преднамеренность получаемого трейдером результата. Трейдер должен знать все возможные последствия эксперимента именно для того, чтобы принимать ответственность за свои действия. Кроме этого любая стратегия может быть определена как бессрочная, так и с некоторым установленным сроком. Например, если стратегия определяется сроком на 1 год, то это означает, что трейдер действует по стратегии в течение 1 года, а затем анализирует полученные результаты, после чего либо оставляет стратегию как есть, или меняет ее.

Существует много различных типов торговых стратегий для инвесторов и торговцев, которые могут быть разделены на технические и фундаментальные стратегии торговли. Общая ветвь между этими двумя типами стратегий заключается в том, что они обе зависят от количественной информации, которую можно проверить на точность.

Наиболее распространенным разделением торговых стратегий является классификация за:

- методами торговли;
 - ручной трейдинг;
 - алгоритмический трейдинг;
- механизмом торговой стратегии (имеется в виду алгоритмическая составляющая, согласно

которой открываются и закрываются позиции, а также отслеживается текущая ситуация по активам)

- o фундаментальный анализ;
- o технический анализ;
- торговым периодом;
- o скальпинг;
- o дейтрейдинг;
- o среднесрочный трейдинг;

Ручной трейдинг. Вы сами открываете и закрываете соглашения, выставляете стоп-лосс и тейк-профиты, делаете коррекцию. Для расчетов, отслеживание текущей ситуации и аналитики финансовый спекулянт пользуется специализированным программным обеспечением - торговым терминалом. Но и для ручной торговли потребуется четкий план действий и правила открытия или закрытия сделок.

Ручная торговля привлекает контролем ситуации сидя за монитором, вы можете мгновенно реагировать на любые изменения графика и проводить коррекцию.

Но существуют определенные недостатки. Прежде всего, большая психологическая нагрузка. По данным исследований, потеря торгового депозита происходит именно из-за чрезмерных психологических нагрузок. Человек начинает в порыве эмоций хаотично открывать сделки, пытаясь перекрыть минусы, что, конечно же, заканчивается очень печально. А вот работы (алгоритмическая торговля) лишены такого недостатка, как эмоции.

Алгоритмический трейдинг основывается на программировании специальных систем, которые при появлении конкретных комбинаций будут автоматически открывать и закрывать сделки. И присутствие трейдера в это время за монитором совсем не обязательно - он может заниматься посторонними делами.

Но в любой технической системы будут свои недостатки, связанные со сбоями в работе, а современные рынки очень изменчивы. И система алгоритмического трейдинга, приносящей доход сегодня, уже завтра может оказаться неэффективной. Поэтому необходим регулярный контроль и коррекция.

Торговец, ориентируется на фундаментальный анализ, строит свою систему на основе микро- и макропоказателей, важных экономических и политических новостях. Он отслеживает отчеты и интервью крупных корпораций. Одними из подвидов фундаментальной торговли является трейдинг на новостях и торговля на IPO (первичное публичное предложение, InitialPublicOffering). Трейдер ожидает выхода новости, открывает непродолжительную соглашение, забирает быструю прибыль, после этого идет закры-

тие позиции. Однако при этом существуют достаточно большие риски.

Технические торговые стратегии полагаются на технические показатели для создания торговых сигналов. Трейдеры технического анализа убеждены, что движение цены происходит строго по определенным закономерностям, а история этих движений склонна к повторению.

Поскольку способов реализации технической торговли достаточно много, возникла необходимость классифицировать ее на подгруппы:

- трейдинг по индикаторам (стохастический осциллятор (stochastic oscillator), скользящие средние, др.);
- трейдинг по каналам - за основу берутся каналы и трендовые линии;
- трейдинг по уровням поддержки и сопротивления;
- трейдинг по фигурам (определяются фигуры, например, голова и плечи, треугольник и т.п.);
- трейдинг по VSA (volume spread analysis) - в качестве ключевого показателя выступают объемы.

Скальпинг является торговлей высокой интенсивности, создает сильное психологическое напряжение для многих людей. Характерные особенности: многочисленные соглашения; короткий период содержание каждой из них; минимум ограничений в убыток и прибыль. Опытный скальпер иногда проводит сотни сделок в течение дня. При грамотном подходе результат может быть впечатляющим. По сути, скальпинг предполагает попытки получить прибыль на самых незначительных движениях рынка. Но и недостатки подобной торговли очевидны: высокая нагрузка на человека; потребность в огромном количестве времени; потребность в четкой концентрации и мгновенной реакции; высокий уровень риска. Основными временными графиками для скальперов является 1- и 5-минутные таймфреймы.

Торговля внутри дня, дейтрейдинг, интрадей (intraday, daytrading). Данный вид торговли предполагает открытие и закрытие сделок внутри 1 торгового дня. При этом количество сделок будет небольшим, примерно 3-5 за сессию. Контрольное условие - закрытие всех сделок до конца дня. Интрадей позволяет избежать чрезмерного скальпинговой напряжения, более четко выявлять движение графика. Как следствие - низкой уровень психологического напряжения.

Среднесрочная торговля (свинг-трейдинг). Поклонников данной категории интересуют большие

колебания цен, начиная от периода в несколько дней и заканчивая несколькими неделями. Как правило, свинг-трейдеры ограничиваются несколькими соглашениями в месяц, ориентируясь на дневные и недельные графики.

Преимущество у свинг трейдинга немало. Здесь не нужно реагировать на весь поток новостей (исключение составляют масштабные события, например, референдум в Великобритании о выходе из ЕС или избрания Дональда Трампа президентом США). Можно тщательно подготовиться к открытию очередной сделки. В распоряжении спекулянта много времени для анализа ситуации на рынке. Дейтрейдинг не подразумевает сильных психологических нагрузок. А при значительных ценовых движениях и правильном анализе можно получить хорошую прибыль. Для качественной среднесрочной торговли понадобится немалый депозит, если сравнивать с скальпинг или интрадеем. Иногда придется пересидеть несколько дней в убыточных позициях, но при должном подходе убытки в среднесрочном трейдинге быстро покрываются.

Позиционный трейдинг. Удержания позиций может длиться несколько месяцев, бывает до года и более. Подобный подход уже можно приравнять к инвестиционной деятельности. Депозит потребуется еще больше, чем в среднесрочном. Также необходимо хорошо ориентироваться в фундаментальном анализе, иметь большую силу воли и выдержку. В целом же, плюсы и минусы позиционного трейдинга схожи со среднесрочной торговлей. По статистическим данным, владельцы крупных депозитов отдают предпочтение именно этому виду торговли. Ведь при правильном подходе и большом капитале результат будет впечатляющим, а вот делать для этого нужно совсем немного, разве что применить качественную аналитику.

На предприятиях понятие торговая стратегия может соответствовать стратегиям, которые формируются на одном из уровней управления организацией. В зависимости от размера организации изменяется количество уровней управления. Рассмотрим стратегии организации с четырьмя уровнями управления деятельностью.

1. Корпоративная стратегия - это общий план управления диверсифицированной компанией, описывает действия по достижению определенных позиций в различных отраслях и подходы к управлению отдельными видами деятельности.

а) Стратегия поддержки направлена на сохранение стабильности, когда фирма не уступает свои

позиции, но и не улучшает. Такую стратегию называют «стратегией ограниченного роста», которая характерна для зрелых отраслей, где скорость инновации и технологии невысока.

- б) Стратегия сокращения направлена на постепенное уменьшение объемов производства. Такую стратегию чаще называют «стратегией последнего средства». в) Стратегия сокращения применяется тогда, когда у предприятия просто не остается другого выхода: надо переждать нестабильный период, урезать расходы, прекратить убыточное производство, изменить деятельность.
- г) Стратегия роста осуществляется путем ежегодного значительного повышения уровня целевых показателей над уровнем предыдущего года. Бизнес-стратегия - менеджментом разрабатывается план управления одним подразделением для достижения оптимальной производительности.

2. Однопрофильные компании, занимающиеся только одним видом бизнеса, корпоративная и бизнес-стратегия совпадают. Иными словами, бизнес-стратегия - это комплекс всех мероприятий и подходов, которые руководство считает целесообразными в данной конкурентной ситуации, при существующих тенденциях в экономике, уровне развития технологий, демографическом составе и потребности покупателей, законодательной базе и других внешних факторах. Иногда изменения внешней среды сильно затрудняют выработку надлежащей стратегии.

В сильной бизнес-стратегии заложена последовательность действий, обеспечивающих устойчивое конкурентное преимущество, которое позволяет компании получать прибыль выше среднего уровня и занять лидирующее положение в отрасли. Наиболее распространенные стратегии развития бизнеса обычно называют базисными или эталонными. Они отражают различные подходы к росту фирмы и связаны с изменением состояния одного или нескольких следующих элементов: продукт, рынок, отрасль, положение фирмы внутри отрасли, технология. Но каждый из данных пяти элементов может находиться в одном из двух состояний: существующее состояние или новое.

Первую группу эталонных стратегий составляют так называемые стратегии концентрированного роста. Сюда попадают те стратегии, которые связаны с изменением продукта и рынка. Конкретными типами стратегий первой группы являются следующие:

стратегия усиления позиции на рынке, при которой фирма делает все, чтобы с данным продуктом на данном рынке завоевать лучшие позиции;

стратегия развития рынка, заключающаяся в поиске новых рынков для уже производимого продукта;

стратегия развития продукта, предполагающая решение задачи по росту за счет производства нового продукта, который будет реализовываться на уже освоенном фирмой рынке.

Ко второй группе эталонных стратегий относятся такие стратегии бизнеса, когда фирма расширяется путем добавления новых структур. Эти стратегии называются стратегиями интегрированного роста. Фирма может осуществлять интегрированный рост, как путем приобретения собственности (недвижимость, ценные бумаги и др.), Так и путем расширения изнутри. При этом в обоих случаях происходит изменение положения фирмы внутри отрасли.

Выделяют следующие типы стратегий интегрированного роста:

стратегия вертикальной интеграции, направленная на рост фирмы за счет приобретения либо же усиления контроля над поставщиками.

стратегия обратной вертикальной интеграции, которая выражается в росте фирмы за счет приобретения либо же усиления контроля над структурами, находящимися между фирмой и конечным потребителем, а именно системами распределения и продажи.

Третьей группой эталонных торговых стратегий организации являются стратегии диверсифицированного роста. Эти стратегии реализуются в том случае, если фирмы дальше не могут развиваться на данном рынке с данным продуктом в рамках данной отрасли.

Основными стратегиями диверсифицированного роста являются следующие:

стратегия концентрированной диверсификации базируется на поиске и использовании дополнительных возможностей производства новых продуктов, то есть существующее производство остается в центре бизнеса, а новое возникает, исходя из тех возможностей, которые заключены в освоенном рынке используемой технологии или в других сильных сторонах функционирования фирмы. Такими возможностями, например, могут быть возможности используемой специализированной системы распределения;

стратегия горизонтальной диверсификации предполагает поиск возможностей роста на существующем

рынке за счет новой продукции, требующей новой технологии, отличной от используемой. При такой стратегии фирма должна ориентироваться на производство таких технологически связанных продуктов, которые использовали уже имеющиеся возможности фирмы, например, в области поставок. Так как новый продукт должен быть ориентирован на потребителя основного продукта, то по своим качествам он должен быть сопутствующим уже производимому продукту. Важным условием реализации данной стратегии является предварительная оценка фирмой собственной компетентности в производстве нового продукта;

стратегия конгломератной диверсификации состоит в том, что фирма расширяется за счет производства новых продуктов, технологически не связанными с уже выработанными и их реализации на новых рынках. Это одна из самых сложных для внедрения стратегий развития, так как ее успешное осуществление зависит от многих факторов, в частности от компетентности имеющегося персонала, менеджеров, сезонности в жизни рынка, наличия необходимых сумм денег и т.п.

Четвертым типом эталонных стратегий развития бизнеса являются стратегии сокращения. Данные стратегии реализуются тогда, когда фирма нуждается в перегруппировке сил после длительного периода роста или в связи с необходимостью повышения эффективности, когда наблюдаются спады и кардинальные изменения в экономике. В этих случаях фирмы прибегают к использованию стратегий целенаправленного или спланированного сокращения производства. Реализация данных стратегий зачастую проходит не безболезненно для фирмы. Однако необходимо четко осознавать, что это такие же стратегии развития фирмы, как и рассмотренные стратегии роста, и при определенных обстоятельствах их невозможно избежать. Более того, при определенных обстоятельствах это единственно возможные стратегии обновления бизнеса, так как в подавляющем большинстве случаев обновление и всеобщее ускорение - взаимоисключающие процессы развития бизнеса.

Выделяются четыре типа стратегий целенаправленного сокращения бизнеса:

стратегия ликвидации представляет собой предельный случай стратегии сокращения и осуществляется тогда, когда фирма не может вести дальнейший бизнес;

стратегия сбора урожая «предполагает отказ от долгосрочного взгляда на бизнес в пользу максимального получения доходов в краткосрочной

МАТРИЦА ВЫБОРА БИЗНЕС-СТРАТЕГИИ

Доля рынка	Темпы роста рынка		
	Высокий	Низкий	Спад
Высокая доля рынка	Стратегия диверсифицированного роста	Стратегия ограниченного роста	Стратегия стабилизации
Низкая доля рынка	Стратегия нестационарного роста	Стратегия концентрированного роста	Стратегия стабилизации
		Стратегия отличительного роста	Стратегия сокращения

Источник: собственные разработки авторов

- Совершенствование процессов оценки торговых стратегий.

Для определения доходности торговой стратегии следует использовать коэффициент Шарпа или Сортино.

- Хеджирование как составляющая торговой стратегии.

Главной функцией хеджирования является обеспечение хеджеров адекватным страховым покрытием в случае негативных экономических последствий, вызванных отдельными рисками. Поэтому хеджирования играет ключевую роль в обеспечении социального и экономического защиты и является важным для повышения экономической стабильности в целом.

- оптимизация торговых стратегий.

После определения проблемы в торговой стратегии, будет выбран способ ее решения - оптимизации:

- оптимизировать или определить технические параметры торговой стратегии (замена индикаторов, средств анализа рынка и т.д.);

- добавить в торговую стратегию дополнительные фильтры для определения и контроля показателя тенденции трен-флэт;

- проанализировать и пересмотреть набор индикаторов согласно основной концепцией торговой стратегии.

Итак, в современной экономической деятельности рисков избежать невозможно из-за объективно-субъективный характер. Риски достаточно весомо влияют на все сферы хозяйственной деятельности.

Поэтому любому субъекту рыночных отношений необходимо использовать определенную торговую стратегию, которая будет определять четкое направление действий по избежание рисков и получения прибыли. Особенно важно применять торговые стратегии тем, кто занимается биржевой деятельностью, которая характеризуется высокой рискованности, по сравнению с другими видами экономической активности. Ведь, биржевой рынок принято рассматривать как организованный рынок аккумуляции большого количества рисков. Для создания наиболее эффективной торговой стратегии на рынке торговец имеет систематически (не реже 1 раза в месяц) контролировать свою торговую стратегию и быстро реагировать на изменения рынка. Разработана классификация поможет четко определить, какую торговую стратегию более целесообразно использовать для того или иного вида экономической активности и избежать или нивелировать риски, которые возникают в условиях повышенной нестабильности рыночной обстановки. Разработана матрица выбора бизнес-стратегий облегчает процесс избрания торговой стратегии, которая больше подходит для применения при определенных темпах роста и доли рынка, соответствующие на данном этапе развития субъекта хозяйственной активности. Предложенные методы повышения эффективности торговых стратегий помогут достичь желаемого уровня доходности соответственно с общими тенденциями рынка по основным показателям.

REFERENCES

- [1] **Boehmer, E., Fong K., Kingsley Y. L., Wu J.** “International Evidence on Algorithmic Trading”, San Diego Meetings Paper, 2015. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2022034>
- [2] **Grant, L. Kenneth.** (2014) “Trading Risk: Enhanced Profitability Through Risk Control “, John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey, USA.
- [3] **Hendershott, T., Riordan R.** “Algorithmic Trading and the Market for Liquidity”, Journal of Financial and Quantitative Analysis (JFQA), 2012. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2001912>
- [4] **Johnson, B.** (2010) “Algorithmic Trading & DMA: An Introduction to Direct Access Trading Strategies”, Myeloma Press, London, UK.
- [5] **Jones C., Charles M.** “What Do We Know About High-Frequency Trading?”, Columbia Business School Research Paper No. 13-11, 2013. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2236201>
- [6] **Picardo, E.** “Four Big Risks of Algorithmic High-Frequency Trading”, Available at: <http://www.investopedia.com>, [Accessed: 17/04/2018]
- [7] **Leedy, P. D., and J. E. Omrod.** 2005. Practical Research: Planning and Design (8th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- [8] **Perry, C., D. Carson, and A. Gilmore.** 2003. Joining conversation: Writing for EJM’s editors, reviewers and readers requires planning, care and persistence. European Journal of Marketing 37 (5/6): 653-557.
- [9] **Summers, J. O.** 2001. Guideline for conducting research and publishing in marketing: From conceptualization through the review process. Journal of the Academy of Marketing Science 29 (4): 405-415.
- [10] **Feldman, D. C.** 2004. The devil is in the details: Converting good research into publishable articles. Journal of Management 30 (1): 1-6.
- [11] **Ansoff, H.I.** 1965. Corporate Strategy. New York: McGraw-Hill.
- [12] **Porter, M. E.** 1985. Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. New York: The Free Press.
- [13] **David E.R.** 1999. Strategic Management Concepts (7th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- [14] **Rusnakova, M.** 2016. Commodity price risk management using option strategies. Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika), 61: 149-157 <https://doi.org/10.17221/101/2014-AGRICECON>
- [15] **Chandler, A.D. Jr.** 1962. Strategy and Structure: Chapters in the History of Industrial Enterprise. Cambridge: Cambridge MIT Press.
- [16] **Andreff, W.** 2000. Corporate governance and residual state property (two qualitative shortcomings of privatization in transition countries). Prague Economic Papers, 2000. <https://doi.org/10.18267/j.pep.61>
- [17] **Monks, A.** 2007. Corporate Governance (3thed.). London: Blackwell Publishing.
- [18] **Vachal, J., Vochozka M. et al.** 2013. Business Management. Prague: Grada Publishing.
- [19] **Reznik, N.** 2016. Entrepreneurial firm: organizational aspect. Ukraine, Kyiv: Publishing of Kyiv International University.
- [20] **Kvasha, S.** 2008. Vplyv svetovoyi finansovoyi kryzy na rozvytok ahrarynoho sektoru vitchyznyanoi ekonomiky. [The influence of the global financial crisis on the development of the agricultural sector of the national economy], Economy of AIC 8: 60-67.
- [21] **Reznik, N.** 2008. Mizhnarodna praktyka investuvannya v ahrarynomu sektori. [International practice of investing in the agrarian sector], Economy of AIC 12: 65-67.

უკრაინის ეკონომიკაში სტრუქტურული ტრანსფორმაციის თანამედროვე ტენდენციები

MODERN TENDENCIES OF STRUCTURAL TRANSFORMATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE

ნატალია ვდოვენკო,

ე.მ.დ., პროფესორი, უკრაინის ბიორესურსებისა და ბუნებათსარგებლობის ეროვნული უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის გამგე კიევი, უკრაინა

ეკატერინა ნაკონეჩნაია,

ე.მ.კ., უკრაინის ბიორესურსებისა და ბუნებათსარგებლობის ეროვნული უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის დოცენტი კიევი, უკრაინა

VDOVENKO,

Doctor of Economics, professor, Head of the Global Economy Department National University of Bioresources and nature management of Ukraine,

EKATERINA NAKONECHNAIA,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor Associate Professor of the Global Economy Department National University of Bioresources and nature management of Ukraine

ABSTRACT

The problems of formation of an effective structural policy are considered. An in-depth analysis of the economic structure of Ukraine and the main economic indicators and the definition of the main directions of improving the structural policy of the state were carried out to implement recommendations to ensure the effectiveness of the structure of the economy of the country and its regions. It was concluded that the main contribution is the promotion of competitiveness of domestic producers of goods and services in the domestic and global markets and the provision of a structural maneuver to increase the share of industries producing products with a high degree of processing. We used the following research methods: system method, factor analysis, method of statistical comparisons and generalizations, statistical yearbooks. The essence of the concept of the structure of the economy is highlighted, the concept of the effective structure of the country's economy is defined, it is said about the leading role of the state in balancing all sectors of the economy. The main criteria for the effectiveness of the structure of the national economy are characterized. The main instruments of the structural policy of the state are suggested. An algorithm for constructing a structural policy in Ukraine is proposed. The factors influencing the formation of the modern structure of the country's economy are characterized, among which the main factors were the dynamics of the conjuncture in the world markets of traditional export products of Ukraine, focusing on the short-term perspective and the changing nature of the situation. The comparison of the structure of the Ukrainian economy with the structure of developed countries is made. The program-target approach as the main method of the state structural policy is proposed. It has been concluded that a country can get the best chances in the conditions of global competition only by developing both a raw materials and innovative economy.

Key words: structure of the country's economy, structural changes, structural policy, effective structure of the economy.

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ეფექტური სტრუქტურული პოლიტიკის ფორმირების პრობლემები. ჩატარებულია უკრაინის ეკონომიკური სტრუქტურის, ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლებისა ღრმა ანალიზი, განსაზღვრულია სახელმწიფოს სტრუქტურული პოლიტიკის გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებები იმ მიზნით, რათა განხორციელებული იქნას რეკომენდაციები ქვეყნისა და მისი რეგიონების ეკონომიკის სტრუქტურის ეფექტიანობის ამაღლებისათვის. გაკეთებულია დაკვნა, ძირითად ფაქტორად გამოდის სამამულო მწარმოებლების საქონლის და მომსახურების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის ხელშეწყობა მსოფლიო და შიდა ბაზრებზე, ასევე სტრუქტურული მანევრის უზრუნველყოფა იმ დარგების წილის გაზრდის შესახებ, რომლებიც აწარმოებენ პროდუქციას გადამამუშავების მაღალი ხარისხით. ნაშრომში გამოყენებულია კვლევის შემდეგი მეთოდები: სისტემური მეთოდი, ფაქტორული ანალიზი, სტატისტიკური შედარების და განზოგადების მეთოდი, სტატისტიკური ყოველწლიური ანგარიშები. განხილულია ეკონომიკური სტრუქტურის არსის ცნება, განსაზღვრულია ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტური სტრუქტურის არსი, საუბარია სახელმწიფოს წამყვან როლზე ეკონომიკის ყველა სექტორის დაბალანსების საქმეში. დახასიათებულია ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურის ეფექტურობის ძირითადი კრიტერიუმები. განსაზღვრულია სახელმწიფოს სტრუქტურული პოლიტიკის გატარების ძირითადი ინსტრუმენტები. შემოთავაზებულია უკრაინაში სტრუქტურული პოლიტიკის აგების ალგორითმი.

დახასიათებულია ფაქტორები, რომლებიც მოქმედებენ ქვეყნის ეკონომიკის თანამედროვე სტრუქტურის ფორმირებაზე, რომელთა შორისაცაა მსოფლიო ბაზრებზე ტრადიციული უკრაინული საექსპორტო პროდუქციისკონიუნქტურის დინამიკა, ორიენტირება მოკლევადიან პერსპექტივაზე და ცვლილებების კონიუნქტურულ ხასიათზე. განხორციელებულია უკრაინის ეკონომიკის სტრუქტურის შედარება განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის სტრუქტურასთან. შემოთავაზებულია პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომა, როგორც ქვეყნის სტრუქტურული პოლიტიკის ძირითადი მეთოდი. გაკეთებულია დასკვნები იმის შესახებ, რომ გლობალური კონკურენციის პირობებში ქვეყანას შეუძლია მიიღოს საუკეთესო შანსი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის ერთდროულად განავითარებს სანედლეულ და ინოვაციურ ეკონომიკას.

საკვანძო სიტყვები: ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურა, სტრუქტურული ცვლილებები, სტრუქტურული პოლიტიკა, ეკონომიკის ეფექტური სტრუქტურა.

ВСТУПЛЕНИЕ.

На продолжении длительного периода независимости экономика Украины находится в состоянии глубокого финансово-экономического и социального кризиса. Особое значение имеют исследования трансформационных преобразований структуры экономики в экономической теории и практике, так как они непосредственно влияют на темпы и эффективность экономического развития государства и являются определяющими факторами экономического роста. Теоретическую и методологическую основу исследования составили научные исследования отечественных и зарубежных экономистов по вопросам структурной политики и государственного регулирования экономических процессов. Применен системный метод, с помощью которого исследован механизм регулирования структурных изменений в экономике. Определение факторов, влияющих на характер и направленность структурных сдвигов в национальной экономике, осуществлено на основе факторного анализа. Метод статистических сравнений и обобщений использовано для текущего состояния в целом структуры экономики Украины и в том числе экономики ее регионов.

Анализ последних исследований и публикаций. Наши исследования дают основания утверждать, что исследованием экономической структуры и проблем совершенствования структурной политики занимается

ряд отечественных и зарубежных ученых, среди которых В. Гец [2], И. Крючкова [7], Э. Либанова [9], Ф. Мельник [10], А. Павлюк [15], Л. Шинкарук [17] и другие ученые. Однако сегодня не существует комплексного подхода к решению проблем именно структурной несбалансированности.

Целью исследования на данном этапе выступают процессы и возможности проведения анализа экономической структуры Украины и определение основных направлений совершенствования структурной политики государства, для осуществления рекомендаций с целью обеспечения и повышения эффективности структуры экономики страны и ее регионов.

Изложение основного материала. Как показывает исследование, структура - (от латинского structura - расположение, построение, порядок) - взаиморасположение и связь составных частей чего-либо, построение. Это совокупность устойчивых связей объекта, обеспечивающих его целостность и тождественность самому себе, то есть сохранение основных свойств при различных внешних и внутренних изменениях. Структура экономики страны – это соотношение, отражающие взаимосвязи и взаимозависимости между отдельными частями экономики, отдельными ее секторами, отраслями. Рыночная система способна эффективно функционировать только при условии эффективной структуры экономики страны, однако не в состоянии целенаправленно формировать именно эффективную структуру экономики. Поэтому важно концентрировать рычаги влияния в руках государства как единого центра управления.

Отсутствие структурной оптимальности вызывает усиление признаков макроэкономической нестабильности в стране, возникновение диспропорций на товарном и денежном рынках страны, развитие инфляционных процессов, нарушение основных макроэкономических пропорций (между доходами и расходами на разных уровнях управления, между доходами и расходами домохозяйств, между производительностью труда и зарплатой, между импортом и экспортом товаров и услуг (капитала). Возникает дисбаланс на рынке человеческих ресурсов (структурной и циклической безработицы). При этом наблюдается разбалансировка платежного баланса страны, что негативно влияет на валютные резервы Национального банка страны, а значит и на ситуацию на валютном рынке, переход капиталов из отрасли в отрасль, в зависимости от изменения уровня доходности, а следовательно к возникновению кризисов пере- или недопроизводства [4].

Основными критериями эффективности структуры экономики страны является обеспечение эффективного распределения ограниченных экономических ресурсов, повышение основных экономических показателей, благосостояния населения. Распределительная эффективность отражает такое распределение имеющихся экономических ресурсов, которое обеспечивает производство тех товаров и услуг, и в таком их соотношении является наиболее желательным для общества. Производственная эффективность достигается тогда, когда желательны для общества товары и услуги производятся с минимальными затратами. Одновременное достижение как распределительной, так и производственной эффективности обеспечивает достижение максимального потребления ограниченных экономических ресурсов страны с максимальным удовлетворением потребностей общества, и с минимальными производственными затратами. Государственное регулирование структурной перестройки в экономике определяется как выбор целей и характера структурных преобразований, определение комплекса мер по поддержке развития тех элементов экономической системы, обеспечивающей экономический рост.

Среди основных форм механизма государственного регулирования структурной перестройки в экономике выделяют бюджетно-налоговое и денежно-кредитное регулирование. Экономические и административные инструменты, которые составляют основу этих форм, обеспечивают стимулирующее влияние на рост объемов производства и формирование оптимальной структуры национальной экономики. Секторальная структура национальной экономики по видам экономической деятельности является обобщенной характеристикой качественного уровня развития экономической системы в целом. Современная ситуация в экономике Украины характеризуется стремительным падением всех макроэкономических показателей при ВВП - 90 млрд долл. США. Происходит стремительное падение промышленного производства более чем на 50%. Только сельское хозяйство демонстрирует положительную динамику роста, однако показатели развития животноводства по сравнению с 1990 резко сократились. Однако, ориентация аграрных предприятий на выращивание рентабельных зерновых и масличных культур не способствует сбалансированным поставкам на рынок безопасных и качественных продуктов питания.

Уменьшение объемов производства малорентабельных крупных культур, продукции животноводства создает предпосылки необходимости импорта этих видов товаров, нарушает оптимальные пропорции отраслевой структуры сельскохозяйственного производства. В промышленности негативной тенденцией является увеличение доли добывающей промышленности с 5% до 5,5% и уменьшение валового выпуска группы отраслей обрабатывающей промышленности с 37,5% в 2001 г. до 34,1% в 2011. За исследуемый период увеличения в сфере торговли произошло с 8,5% до 12,5%. По 2014-2015 гг. объемы производства промышленности сократились на 50% вследствие нестабильной политической ситуации, произошел отток инвестиционного капитала, наблюдалась неустойчивая экспортная динамикой, сокращением объемов строительства, сужением внутреннего рынка, ухудшением ситуации на рынке труда и общим падением уровня доходов населения. В 2015 году в большинстве регионов произошло сокращение внешнеторговой активности. Если падение импорта объясняется сужением покупательной способности населения Украины относительно потребительских товаров, то по экспорту стоит отметить то, что региональные экспортеры пока не смогли в полной мере компенсировать поставки на рынок продукции в полном объеме. Кроме этого, наблюдается неоднозначная ситуация в сфере внешней торговли со странами Евросоюза. Достигнутая динамика не соответствует декларируемым в Соглашении об ассоциации Украины и Европейского Союза возможностям расширения отечественного экспорта в Европу. Значительной проблемой остается переход страны на технические стандарты ЕС, что приводит к изменениям в товарной структуре украинского экспорта в пользу аграрного сырья и продовольственной продукции. Итак, изменения структурных отраслевых пропорций в экономике Украины отражают негативные тенденции, отражаются в увеличении добычи ресурсов и оживлением торговли на фоне уменьшения объема выпуска продукции в перерабатывающей промышленности и сельском хозяйстве. Такие тенденции характеризуют структуру экономики доминированием энергоемких, материалоемких производств и зависят от импорта топливно-энергетических ресурсов. Структурные изменения произошли под влиянием определенных объективных факторов: динамики конъюнктуры

на мировых рынках традиционной экспортной продукции Украины (металлургия, машиностроение и химическая промышленность); потребительского спроса; падения инвестиционной активности. Динамика структуры национальной экономики не соответствует общим закономерностям структурных сдвигов, что происходит в экономических системах развитых стран мира на современном этапе и заключаются в росте доли финансовых и деловых услуг, высокотехнологичных производств обрабатывающей промышленности, телекоммуникационных, а также социально ориентированных видов экономической деятельности, что опережает развитие наукоемких, высокотехнологичных отраслей.

Ориентированность на краткосрочную перспективу и конъюнктурный характер изменений, что порождают мотивацию развивать те сектора, где получение прибыли является быстрым, только усиливают негативные тенденции с точки зрения долгосрочного периода. Структурные изменения осуществлялись стихийно и служили скорее инструментом стабилизации ситуации, а не ее изменению, сохранению «старой» структуры производства. Кроме того, экспортозависимая модель развития экономики Украины характеризуется чувствительностью к внешним факторам, в частности негативно повлияли на экономические преобразования в украинской экономике [5]. По определению Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) структурно устойчивая такая национальная экономика страны, в которой отраслевая структура соответствует технологической структуре. Современная «типичная» национальная технологическая структура оценивается по принятой Европейским Союзом в 2007 г. классификации производственных структур. Она по технологической структуре перерабатывающей промышленности сформирована из следующих блоков: около 50% - суммарная доля высокотехнологичных (20%) и средне технологических (30%) производств. Примерно 50% - суммарная доля низкотехнологических (30%) и средне и низкотехнологических (20%) производств [6]. Следовательно, указанный анализ свидетельствует о необходимости проведения действенной структурной политики. Структурная политика – это система мер, направленных на формирование необходимых общегосударственных, внутриотраслевых, межотраслевых и региональных

пропорций. Цель структурной политики заключается в том, чтобы обеспечить сбалансированное развитие экономики, техническое совершенствование производства на основе использования достижений науки и техники, социальной защите населения и рост его благосостояния.

Структурная политика в странах с рыночной экономикой осуществляется государством путем обоснования основной секторальной структуры в соответствии с тенденциями мирового развития. В его основе есть модель из трех секторов. Среди них сельское хозяйство, промышленность, услуги. Кроме того, соответственно внедрение стратегии экономического роста, что основана на стратегически важных отраслях, от которых зависит развитие технологии, динамика и эффекты роста в других отраслях, инвестирование в масштабах всей экономики важнейших проектов, поддержка инновационной деятельности в фундаментальных науках, а также внедрение их достижений в производство.

Важным направлением структурной политики государства является повышение конкурентных преимуществ экономики страны через достижение четырех взаимосвязанных целей. Основным выступает содействие повышению конкурентоспособности отечественных производителей товаров и услуг на внутреннем и мировом рынках и обеспечение структурного маневра для повышения доли отраслей, производящих продукцию с высокой степенью переработки, и отраслей сферы услуг, исправления накопленных структурных деформаций – реструктуризация убыточного сектора экономики, решение проблем монопофильных городов. Экономические реформы внедряются через государственное регулирование национальной экономики. Государство меняет внешнюю экономическую среду, в которой действуют субъекты экономической деятельности и приспособиваясь к таким изменениям, аграрные предприятия трансформируют свое экономическое поведение и свое ожидание будущего [2]. Существует разветвленный механизм воздействия государства на пропорции в экономике, позволяет осуществить выбранную структурную политику. В составе этого механизма принято различать две подсистемы рычагов и инструментов – прямого и косвенного воздействия. Основу первой подсистемы прямо, а во второй косвенно на современном этапе составляет

программно-целевой подход, с которым связаны государственные инвестиции, государственные заказы, льготы и преференции. Важнейшим путем реализации структурной политики государства является непосредственное инвестирование в предприятия, находящиеся именно в государственной собственности и производят такую продукцию и услуги, производство и потребление которых благоприятно сказываются на процессе преобразования структуры экономики. Действенным инструментом реализации активной структурной политики выступают закупки продукции для государственных нужд. Целенаправленное размещение государственных заказов на определенные виды продукции и услуг не только позволяют вовремя удовлетворять потребности общества и тем самым предотвращать возникновение диспропорций, но и влиять на установку между предприятиями новых хозяйственных связей. Это, в свою очередь, может привести к образованию больших производственных комплексов и кластеров технологических новшеств. Появление последних в дальнейшем приводит к становлению новых секторов экономики. Процесс формирования структурной политики в рамках стратегического планирования осуществляется поэтапно в определенной последовательности: 1) установка целей; 2) диагностика, выявление и анализ факторов; 3) формирование стратегических альтернатив; 4) обоснование выбора приоритетов; 5) установление приоритетов; 6) выбор приемлемой стратегии; 7) определение путей и средств реализации стратегии; 8) разработка программы мероприятий; 9) формирование системы управления осуществлением мероприятий; формирование механизма реализации программных мероприятий; 11) формирование системы мониторинга реализации мероприятий и достигнутых результатов; 12) разработка процедур корректировки стратегии и программы мероприятий; 13) разработка плана конкретных действий для правительственных структур и органов государственного управления по вертикали [3]. По мнению ученых [3, с. 7], наилучшие шансы в условиях глобальной конкуренции страна может получить, только развивая одновременно и сырьевую и инновационную экономику. Конкретные пропорции между ними необходимо целенаправленно регулировать в процессе стратегического планирования структурных сдвигов с учетом долгосрочных

национальных интересов. Решение о развитии приоритетных видов экономической деятельности принимаются с учетом их роли в поддержании жизнедеятельности и безопасности общества. Важным является изучение опыта стран Европейского Союза по проведению структурной политики, целью которой является достижение экономической, социальной и территориальной солидарности. Главным образом это происходит путем стимулирования роста и занятости в тех регионах, развитие которых отстает, то есть структурно слабые регионы, на которые приходится треть государственного финансирования. Структурная политика ЕС дополняет национальную региональную политику. Она также является аналогом антициклической политикой. Антициклическая политика связана с текущей политико-экономической ситуацией, то есть с циклическими колебаниями. Европейская структурная политика имеет ряд очень практических последствий: помогает людям найти работу, выбрать лучшие условия жизни в своих странах, регионах, городах, или в деревнях. Она также способствует развитию инвестиционной деятельности малых и средних предприятий (МСП). Региональные инновации совершенствуются при улучшении связей между научно-исследовательскими институтами и частным сектором, внедрением новых продуктов и производственных процессов посредством передачи технологии.

Выводы. Таким образом, мы можем прийти к выводу, что значение структурных реформ для модернизации украинской экономики заключается в том, что они призваны обеспечить конкурентоспособность отраслей национальной экономики, особенно в сфере обрабатывающей промышленности и инноваций, и развитие финансовых и информационных услуг. Важно, исходя из нынешних условий макроэкономической динамики, улучшать базовые структурные параметры, внедрять усовершенствованные и адаптированные к условиям страны институциональные, управленческие методы воздействия на отдельные сектора и виды экономической деятельности. Указанное будет способствовать формированию структурной политики нового этапа развития украинской экономики, общей стратегической целью которой станет противодействие сырьевой направленности экономики.

REFERENCES

- [1] **Kulish I. M.** (2013). Providing of sustainable development of rural areas countries' candidates for accession to the EU: the example of Poland. *Regionalnaekonomika*. #2. pp. 96-104.
- [2] **Nakonechna K. V** (2013). Substantiation of the basic directions of structural changes in agriculture. *Naukovyvisnyk Nazionalnogo Universytetu Bioresursiv I Pryrodokorustuvannya*. V.181. p. 265.
- [3] **Neshitoj A. S.** (2012). Evolution of the change of the economic system of Russia. # 3-4. pp. 2-10.
- [4] **Skirka N. Ya.** (2013). The branch structure of the economy and areas of improvement. *Efektyvnaekonomika*. # 9. 2013.
- [5] **Prytula Ya. Ya., Kuzenko N. V.** (2013). The branch structure of the economy and areas of improvement. *Regionalnaekonomika*. # 3. pp. 7-166.
- [6] **Pyrog O. V.** (2011). Adapting of the structure of the national economy to the requirements of postindustrial society. *Visnyk Nazionalnogo universytetu Lvivska politehnika*. # 689. pp. 93-103.
- [7] **Geyez V. M., Panchenko Ye. G., Lianova Ye. M.** (2003). *Perehidnaekonomika*. [Transition economy]. Vyschashkola, Kyiv, Ukraine.
- [8] Poland. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries / European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. Brussels, 1998. 151 p.

ბიზნესის განვითარების პოტენციალი იმერეთის რეგიონში

BUSINESS DEVELOPMENT POTENTIAL IN IMERETI REGION

გოდერძი შანიძე,

ბიზნესისა და მართვის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისი, საქართველო

GODERDZI SHANIDZE

Doctor of Business and Management
Associate Professor of
Akaki Tsereteli State University, Kutaisi,
Georgia

ABSTRACT

Business development in a particular region depends on the combination of a number of objective and subjective factors. The most important among these factors is the existence and distribution of various economic (natural, human, investment) resources. Business development in Imereti region is mainly the result of these factors.

In the framework of Internal Faculty Grant Project in Akaki Tsereteli State University, in 2018 a research was conducted in Imereti region for the search of the ways of development potential for the existed business. The survey was aimed at assessing how much the products produced in Imereti region are used by Kutaisi and Batumi hotels in food services. How well known and demanded are products produced in Imereti Region in touristically active Batumi. In order to find all this out, we first introduced the samples of the products produced in Imereti Region and offered them to the hotels for the food service.

While doing the research I used the following methods: a field research, a study research, based on complex, interdisciplinary approaches, analysis and synthesis. The joint use of these studies has enabled us to get more comprehensive information and to find ways to solve existing problems and to work out recommendations that will enable the region's enterprises to succeed in the future.

The study has shown that entrepreneurs are ready to provide hotels with food in desired prices if they have a solid guarantee of mutual cooperation.

In conclusion, we can say that in Imereti region, as well as in whole Georgia there are prospective opportunities for business development, it is necessary to react to new challenges and take modern requirements into account to ensure that all business opportunities are fully revealed and realized.

Key words: Business; Research results; Imereti region; Hotel; Business Development Potential.

საშუალო

ქვეყნის ამა თუ იმ რეგიონში ბიზნესის განვითარება დამოკიდებულია მთელი რიგი ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ერთობლიობაზე. აღნიშნულ ფაქტორთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ეკონომიკური (ბუნებრივი, ადამიანური, საინვესტიციო) რესურსების არსებობა და განაწილება. იმერეთის რეგიონში ბიზნესის განვითარება ძირითადად ამ ფაქტორთა მოქმედების შედეგია.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შიდა საფაკულტეტო საგრანტო პროექტის ფარგლებში 2018 წელს განხორციელდა კვლევა იმერეთის რეგიონში არსებული ბიზნესისათვის, განვითარების პოტენციალის გზების ძიების მიმართულებით. კვლევა შეეხებოდა იმის დადგენას, თუ რამდენად მოიხმარს იმერეთის რეგიონში წარმოებულ პროდუქციას ქ. ბათუმის და ქ. ქუთაისის სასტუმროები კვებითი მომსახურებისას. რამდენად ცნობილია და მოთხოვნადია იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქცია ტურისტულად აქტიურ ქ. ბათუმში და ქ. ქუთაისში. ყოველივე ამის დასადაგენად თავდაპირველად მოვახდინეთ იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქციის ნიმუშების გაცნობა და შევთავაზეთ სასტუმროებს კვებით მომსახურებისათვის.

კვლევისათვის გამოვიყენეთ შემდეგი მეთოდები: საველე კვლევა, კაბინეტური კვლევა, რომელიც დაფუძნებული იყო კომპლექსურ, ინტერდისციპლინარულ მიდგომებზე, ანალიზი და სინთეზი. აღნიშნული კვლევების ერთობლივმა გამოყენებამ საშუალება მოგვცა მიგველო უფრო ამომწურავი ინფორმაცია და დაგვესახა არსებული პრობლემების გადაჭრის გზები და შეგვემუშავებინა რეკომენდაციები, რომელთა განხორციელება დაეხმარება რეგიონის საწარმოებს მომავალში წარმატების მიღწევაში.

კვლევამ აჩვენა, რომ მენარმეები მზად არიან სასტუმროებს კვებითი მომსახურებისათვის სასურველ

ფასად მიანოდონ პროდუქცია თუკი მათ ექნებათ მყარი გარანტია ურთიერთ თანამშრომლობისა.

დასკვნის სახით კი შეიძლება ვთქვათ, რომ იმერეთის რეგიონში, ისევე, როგორც მთლიანად საქართველოში არსებობს ბიზნესის განვითარების პოტენციური შესაძლებლობები, აუცილებელია ახალ გამოწვევებზე რეაგირება და თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინება იმისათვის, რომ ბიზნესის განვითარების ყველა შესაძლებლობა სრულყოფილად იქნეს გამოვლენილი და რეალიზებული.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესი; კვლევის შედეგები; იმერეთის რეგიონი; სასტუმრო; ბიზნესის განვითარების პოტენციალი.

Business development in a particular region depends on the combination of a number of objective and subjective factors. The most important among these factors is the existence and distribution of various economic (natural, human, investment) resources. Business development in Imereti region is mainly the result of these factors.

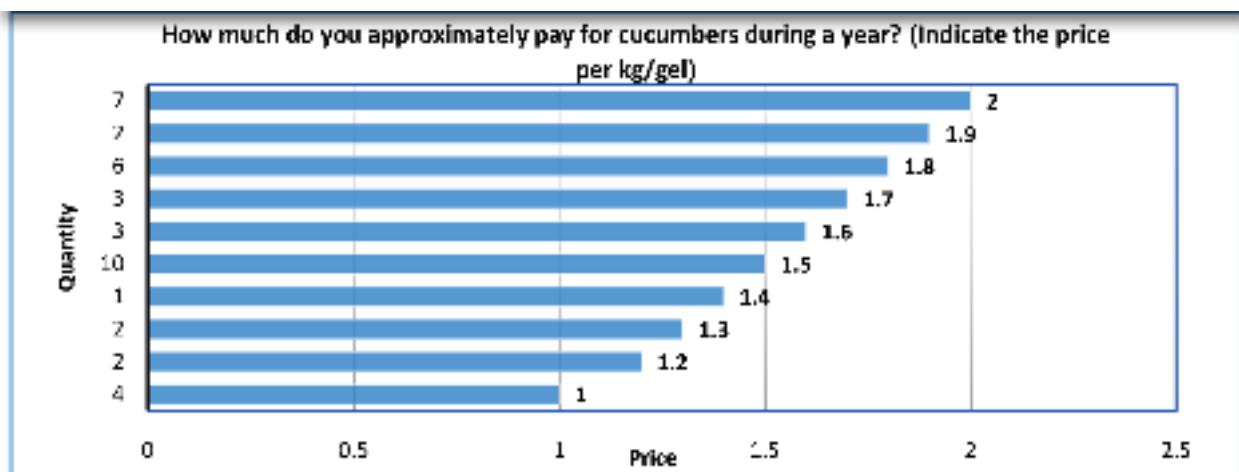
However, at different stages of history, these factors did not have the same effect. This was largely due to the current social and political situation, as well as the number of subjective factors. In the framework of Internal Faculty Grant Project in Akaki Tsereteli State University, in 2018

a research was conducted in Imereti region for the search of the ways of development potential for the existed business. The research was aimed at assessing how much the products produced in Imereti region are used by Kutaisi and Batumi hotels in food services. How well known and demanded are products produced in Imereti Region In Batumi In Kutaisi. In order to find all this out, we first introduced the samples of the products produced in Imereti Region and offered them to the hotels for the food service.

While doing the research I used the following methods: a field research, a study research, based on complex, interdisciplinary approaches, analysis and synthesis. The joint use of these studies has enabled us to get more comprehensive information and to find ways to solve existing problems and to work out recommendations that will enable the region's enterprises to succeed in the future.

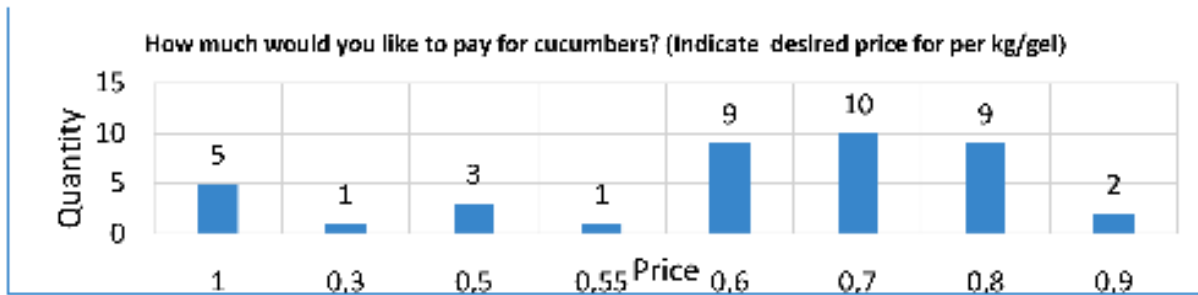
The study showed that the products produced in Imereti region were of high quality and demanded. At this stage we will pay attention to the survey conducted in Batumi and focus on a number of products (The survey was conducted in 40 hotels in Batumi, it should be noted that the hotels in Batumi have not actively used the products produced in Imereti region). The question was asked in the following way: How much do you pay for the production? At what price would you like to buy them or would you like to buy the products produced in Imereti Region?

Diagram 1

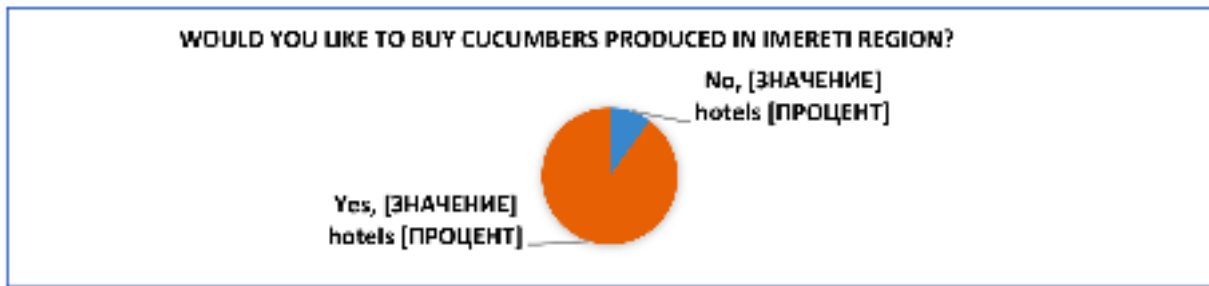
Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 2

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 3

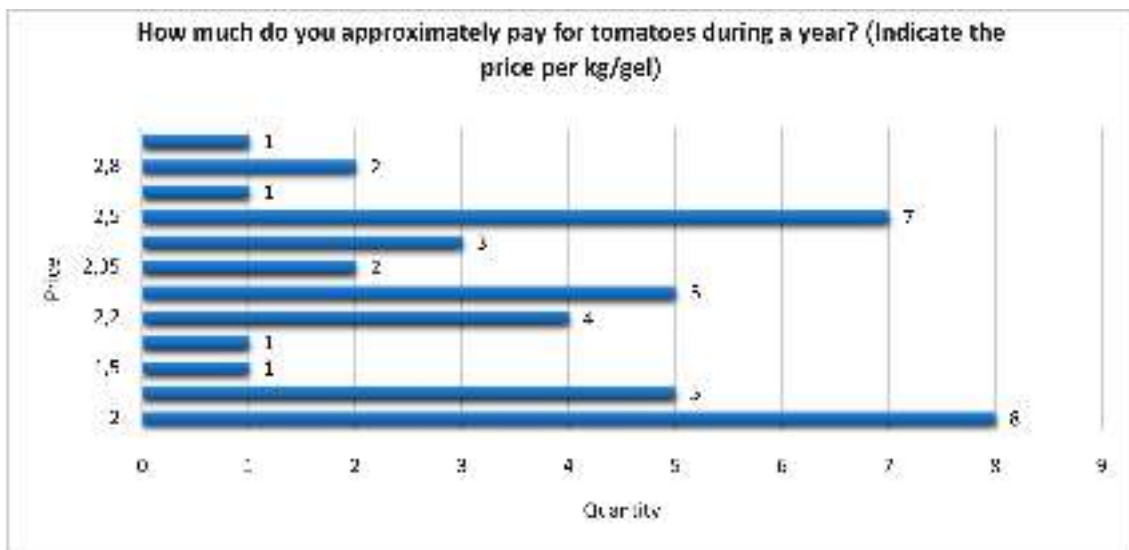

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

As we see in the diagram, 77.5% of the respondents were buying cucumbers at 1,5-2 GEL, and 87.5% would be willing to buy them at 0.6 - 1 GEL. The conversation

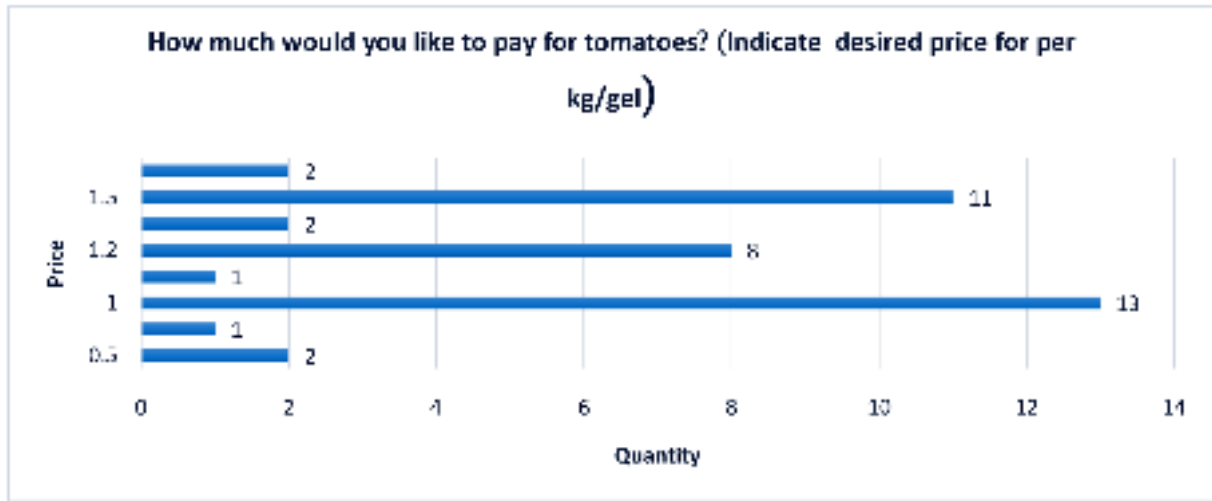
with the farmers revealed that if the hotels are their permanent customers they are ready to supply the products at their preferred price (according to a season 0.6-1 GEL).

Diagram 4

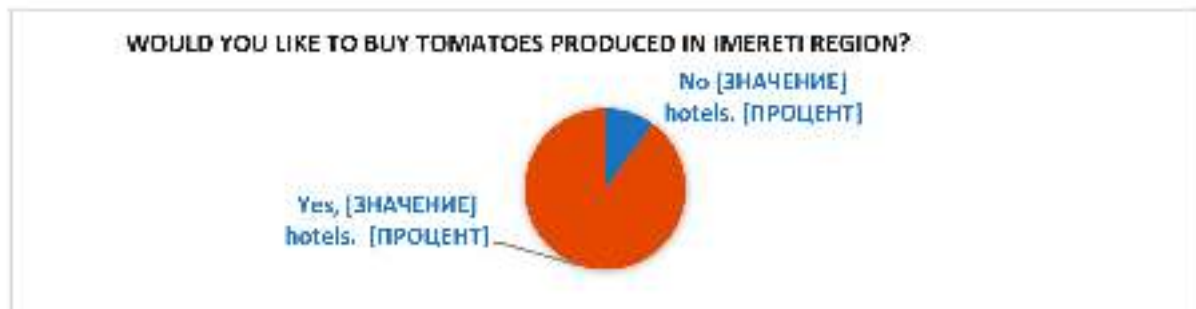
Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 5

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 6

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

As we see in the diagram, 92.5% of the respondents bought tomatoes for 2-3 GEL, and 87.5% are willing to buy them at 1 - 1,5 GEL. The conversation with the farmers revealed that if the hotels are their permanent customers they are ready to supply the products at their preferred price (according to a season 1- 1.5 GEL).

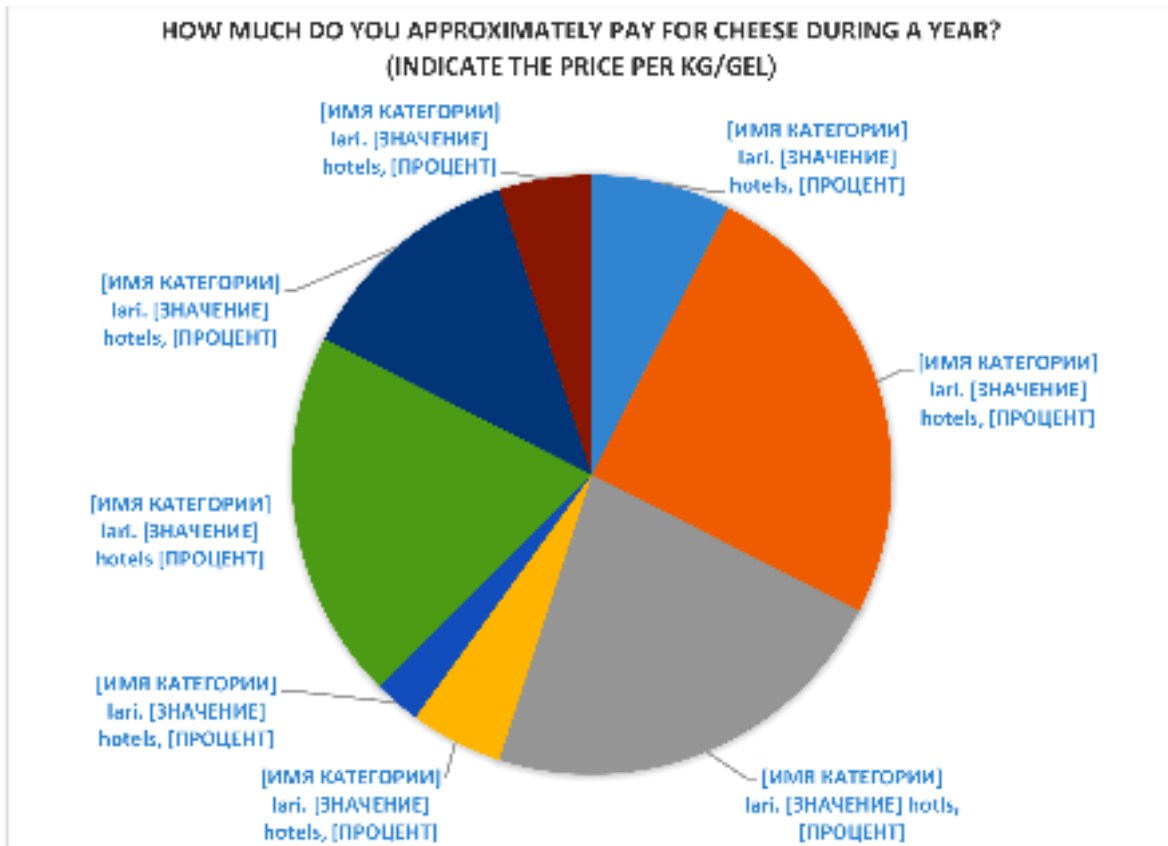
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS:

1. The products produced in Imereti region are of high quality, they are much liked and the hotels expressed

a desire to use them in more quantity in their food services.

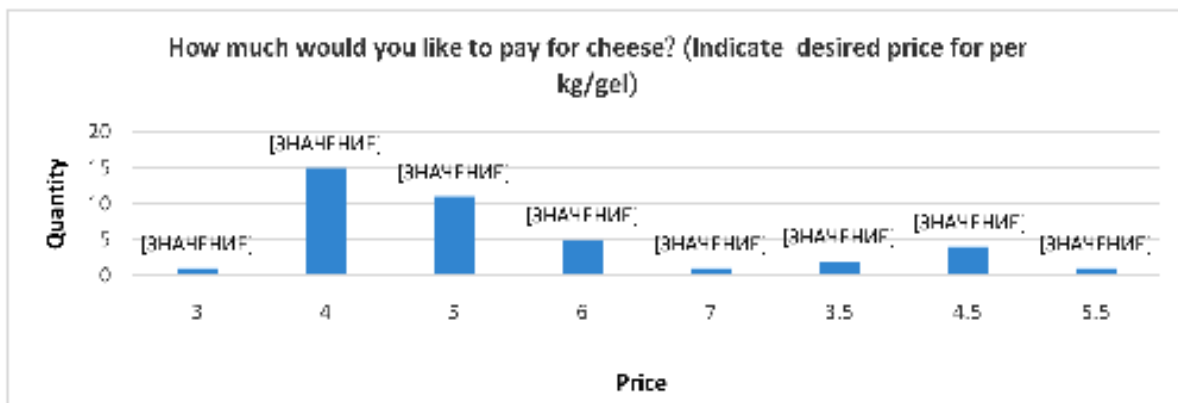
2. In order to provide the hotels with the products in desired prices, farmers need solid guarantees on the basis of a mutual cooperative contract.
3. In order to produce modern competitive products and provide the hotels it is necessary to use modern technologies and modern approaches of marketing in the process of production and sales.
4. It is desirable that the programs promoting business development carried out by the state were more transparent and accessible to interested business subjects.

Diagram 7

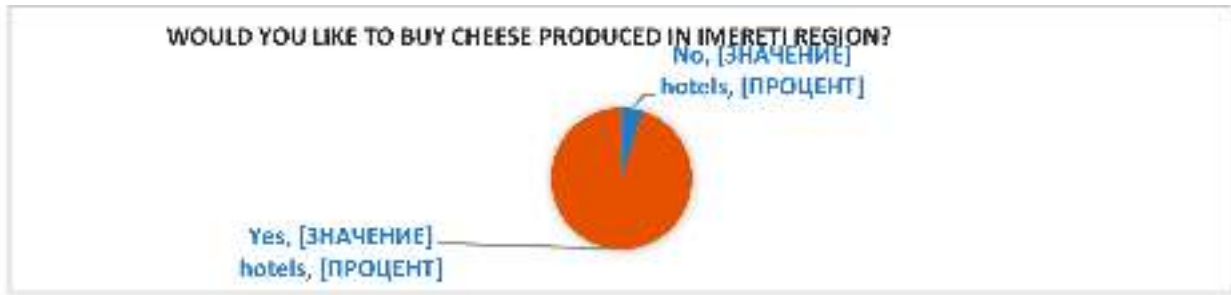
Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 8

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

Diagram 9

Source: Survey results of the project “the study of the potential of business development for business in Imereti region” 2018

REFERENCES

- [1] www.geostat.ge/?action=page&p_id=241&lang=geo (National Statistics Office of Georgia)
- [2] The results of the research on the project “the study of Business Development Potential for Business in Imereti Region” implemented within the framework of the Internal Faculty Grant of Akaki Tsereteli State University, Faculty of Business, Law and Social Sciences. 2018

იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა უკრაინაში

PRODUCTS PRODUCED IN IMERETI REGION ARE COMPETITIVE IN UKRAINE

გოდერძი შანიძე,

ბიზნესისა და მართვის დოქტორი
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისი, საქართველო

GODERDZI SHANIDZE

Doctor of Business and Management
Associate Professor of
Akaki Tsereteli State University, Kutaisi,
Georgia

ანოტაცია

საქართველოში იმერეთის რეგიონი ერთ-ერთი წარმატებული მხარეა ბიზნესის განვითარების მიმართულებით. იმერეთის რეგიონში წარმოებულ პროდუქციას აქვს პოტენციური შესაძლებლობა, რომ ის იყოს კონკურენტუნარიანი უცხოურ ბაზრებზე, თავისი უნიკალურობიდან გამომდინარე.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიდა საფაკულტეტო საგრანტო პროექტის ფარგლებში 2018 წელს განხორციელდა კვლევა იმერეთის რეგიონში არსებული ბიზნესისათვის, განვითარების პოტენციალის გზების ძიების მიმართულებით. კვლევა შეეხებოდა იმის დადგენას, თუ რამდენად მოიხმარს იმერეთის რეგიონში წარმოებულ პროდუქციას უკრაინაში ქ. ზაპოროჟიეს სასტუმროები კვებითი მომსახურებისას. რამდენად ცნობილია და მოთხოვნადია იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქცია ქ. ზაპოროჟიეში. ყოველივე ამის დასადაგენად თავდაპირველად მოვახდინეთ იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქციის ნიმუშების გაცნობა და შევთავაზეთ სასტუმროებს კვებითი მომსახურებისათვის.

კვლევისათვის გამოვიყენეთ შემდეგი მეთოდები: სავსე კვლევა, კაბინეტური კვლევა, რომელიც დაფუძნებული იყო კომპლექსურ, ინტერდისციპლინარულ მიდგომებზე, ანალიზი და სინთეზი. აღნიშნული კვლევების ერთობლივმა გამოყენებამ საშუალება მოგვცა მიგველო უფრო ამომწურავი ინფორმაცია და დაგვესახა არსებული პრობლემების გადაჭრის გზები და შეგვემუშაებინა რეკომენდაციები, რომელთა განხორციელება დაეხმარება რეგიონის საწარმოებს მომავალში წარმატების მიღწევაში.

კვლევებით დადგინდა, რომ თითქმის ყველა აღნიშნულ პროდუქტზე არის შესაძლებლობა, ქ. ზაპოროჟიეში არსებულ სასტუმროებს სასურველ ფასად მიეწოდოს იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქცია, თუკი მათ ექნებათ მყარი გარანტია ურთიერთ თანამშრომლობისა.

დასკვნის სახით კი შეიძლება ვთქვათ, რომ იმერეთის რეგიონში წარმოებული პროდუქცია, საკმაოდ კონკურენტუნარიანია და შესაძლებელია უკრაინაში გატანა, აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ აუცილებელია წარმოებული პროდუქციის ცნობადობის გაზრდა და სხვადასხვა საერთაშორისო გამოფენებზე მონაწილეობის გზით. მნიშვნელოვანია ახალ გამოწვევებზე რეაგირება და თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინება იმისათვის, რომ საერთაშორისო კონკურენტულ გარემოში იმერეთის რეგიონში წარმოებულმა პროდუქციამ თავისი ადგილი დაიმკვიდროს.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესი; კონკურენტუნარიანი; სასტუმროს კვებითი მომსახურება; კვლევის შედეგები; იმერეთის რეგიონი; უკრაინა.

ABSTRACT

Imereti region in Georgia is one of the most successful areas in business development. Products produced in Imereti region have a potential opportunity to be competitive in foreign markets, based on their uniqueness.

In the framework of Internal Faculty Grant Project in Akaki Tsereteli State University, in 2018 a research was conducted in Imereti region for the search of the ways of development potential for the existed business. The research was aimed at assessing how much the products produced in Imereti region are used by the of Ukraine, Zaporozhye hotels in food services. How well known and demanded are products produced in Imereti Region in Zaporozhye. In order to find all this out, we first introduced the samples of the products produced in Imereti Region and offered them to the hotels for the food service.

While doing the research I used the following methods: a field research, a study research, based on complex, interdisciplinary approaches, analysis and synthesis. The joint use of these studies has enabled us to get more comprehensive information and to find ways to solve existing problems and

to work out recommendations that will enable the region's enterprises to succeed in the future.

The researches have shown that it is possible to provide Zaporozhye hotels with almost all the products in desirable prices if they have a solid guarantee of mutual cooperation.

In conclusion, we can say that the products produced in Imereti Region are quite competitive and can be taken to the Republic of Ukraine, it should also be noted that it is necessary to increase the awareness of the products by participating in various international exhibitions. it is necessary to react to new challenges and take modern requirements into account so that the products produced in Imereti Region had its place in the international competitive environment.

Key words: business; competitive; hotel food service; research results; Imereti region; The Republic of Ukraine.

Имеретинский регион в Грузии, один из наиболее благоприятных регионов для развития бизнеса. Реальный рынок ставит современные условия произведенной продукции, особенно тогда, когда она выходит на международный рынок. У продукции, произведенной в Имеретинском регионе, благодаря своей уникальности, существует потенциальная возможность быть конкурентноспособной на международном рынке. Соответственно, произведенная продукция, должна стать известной и соответствовать международным стандартам, для повышения конкурентноспособности.

В университете им. Акакия Церетели, в рамках проекта на грант при факультете, в 2018 году, было

проведено исследование, на поиски потенциальных путей, для развития существующего бизнеса. Исследование хотело пояснить, как используют, произведенную в Имеретинском регионе продукцию, в пищевых блоках гостиниц, в городе Запорожье Украина. Для выяснения всего этого мы, в первую очередь ознакомили гостиницы с продукцией, произведенной в Имеретинском регионе.

Для исследований мы использовали следующие методы: полевое исследование, кабинетное исследование, которое основано на комплексном, интердисциплинарном подходе, анализ и синтез. Совместное использование данных исследований, дало возможность, получить более исчерпывающую информацию, наметить пути решения существующих проблем и разработать рекомендации, осуществление которых, поможет предприятиям региона, в будущем, в достижении успеха.

Исследование показало, что произведенная в Имеретинском регионе продукция, стала качественной и потребляемой. Мы на этом этапе обратим внимание на исследование, проведенное в Украинской республике, и отделим несколько продуктов (исследование в основном, было проведено в 21_их г. Запорожья, тут же следует отметить, что в г. Запорожье активно не пользуются продукцией, произведенной в Имеретинском регионе). Вопрос был поставлен следующим образом: по какой цене приобретаете данный продукт, по какой цене хотели бы приобрести и желаете ли приобрести продукцию, произведенную в Имеретинском регионе.

ДИАГРАМА 1

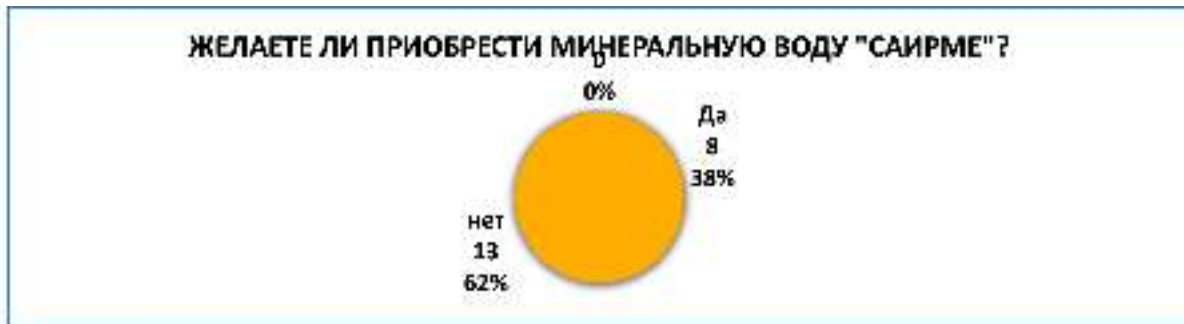
Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 2

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 3

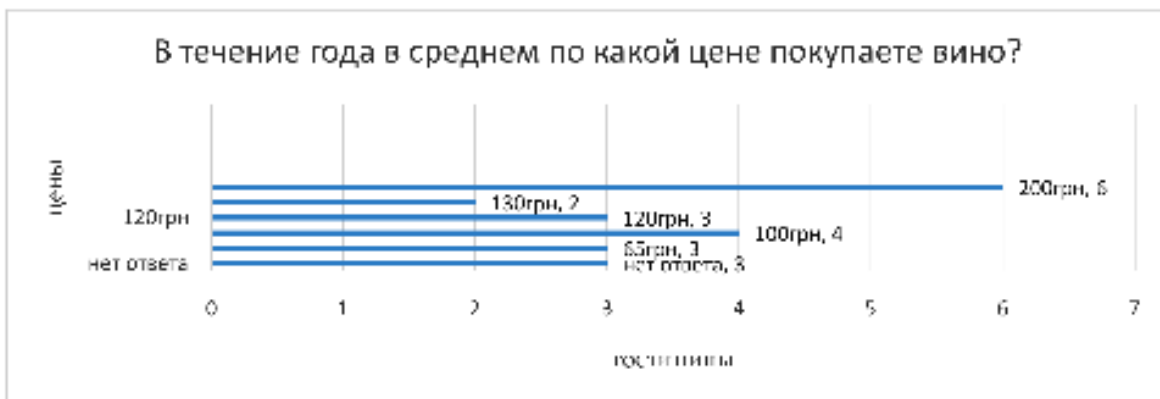

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

Как видно из диаграммы, 71% опрошенных, приобретали минеральную воду по 10-20 гривне, а у 61% есть желание приобрести ее по 10-20 гривне. Во время разговора с компанией было отмечено, что если

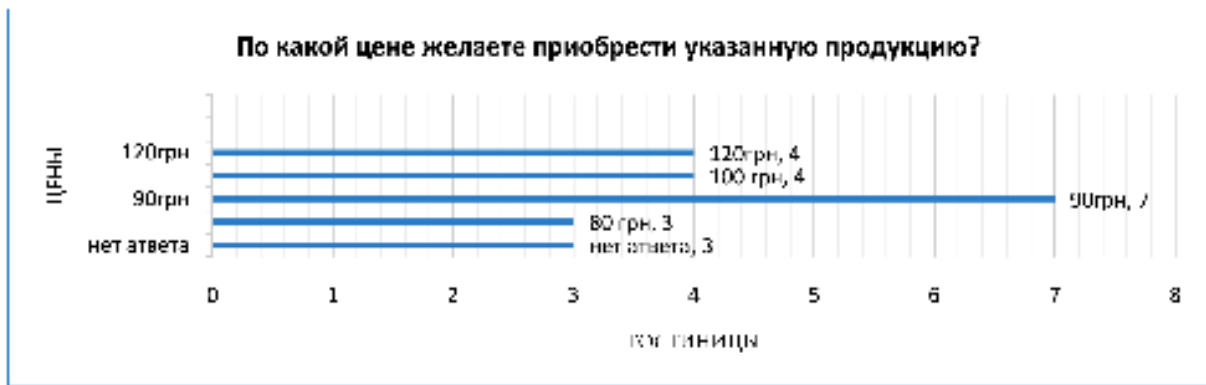
гостиницы будут их постоянными потребителями, то они готовы предоставить им данную продукцию по приемлемой цене. (10 гривень=0,35\$=95 тетри).

ДИАГРАМА 4

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 5

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 6

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

Как видно из диаграммы, 71% опрошенных, приобрели вино по 100-200 гривне, а у 66% есть желание приобрести по 80-100 гривне. Во время разговора с компанией было отмечено, что если гостиницы будут их постоянными потребителями, то они готовы предоставить им данную продукцию по 100-150 гривне. (100гривень=3,57\$=10 лари)

Как видно из диаграммы, 61% опрошенных приобрели чай по 30-60 гривне, а у 57% было желание приобрести по 30-60 гривне. Во время разговора с компанией, было отмечено, что если гостиницы будут их постоянными потребителями, то они готовы предоставит им данную продукцию по 40-50 гривень. (50 гривень=1,77\$=5 лари)

Аналогичные результаты фиксируются и на другие продукты (мед, чурчхела, зелень и др.). Предприниматели готовы предоставить все продукты по

приемлемой цене, если у них будет гарантия крепкого сотрудничества.

Представители бизнеса отмечают, что если со стороны государства будет больше поддержки в пользу бизнеса (имеются ввиду доступные кредиты, поддержка во внесение новых технологий, принятие участия произведенной продукции на международных выставках и т.д.), то они больше смогут удовлетворить, существующие на международном рынке, требования.

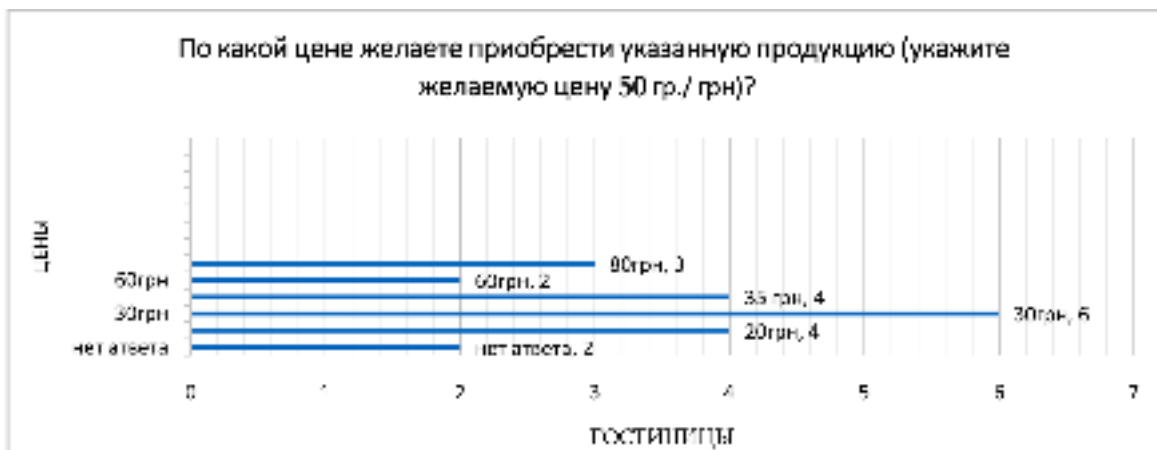
Стоит отметить, что продвижению бизнеса в Имеретинском регионе способствовали программы, со стороны государства (“Производи для Грузии”, “Поддержка микро и малого бизнеса”, “Гостиничная индустрия”, “Развитие сельского хозяйства” и др. Стоит отметить, что Имеретинский регион в этом направлении один из продвинутых, согласно

ДИАГРАМА 7

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 8

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

ДИАГРАМА 9

Источник: Результаты проекта “Изучение потенциала развития бизнеса для существующего бизнеса в Имеретинском регионе „, 2018 год

регистрации бизнес - субъектов (13,7%). Это вполне хороший результат, но с учетом потенциала Имеретинского региона, этот показатель далек от желаемых результатов.

В итоге можно сказать, что произведенная в Имеретинском регионе продукция, вполне конкурентноспособна и возможен ее вывоз в Украину, тут же стоит отметить, что необходимо повысить рост ознакомления с продукцией, путем принятия участия на международных выставках. Важны также реагирования на новые предложения, учет современных требований для того, чтобы на международном конкурентном рынке, произведенная в Имеретинском регионе продукция, заняла свое место.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Произведенная в Имеретинском регионе продукция вполне качественна, заслужила похвалу и

гостиницы выразили желание больше применять ее в обслуживании питанием.

2. Для того, чтобы фермеры предоставили гостиницам продукцию по приемлемой цене, нужны крепкие гарантии сотрудничества, на основе договора.
3. Для того, чтобы фермеры производили конкурентноспособную продукцию и предоставляли ее гостиницам, необходимо использовать в процессе производства современные технологии.
4. Со стороны государства желательно предоставление таких программ, которые будут доступны и которые более заинтересуют бизнес-субъектов.
5. Произведенная в Имеретинском регионе продукция, с целью ее ознакомления, должна быть представлена на международных выставках.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Результаты исследований проекта, в рамках гранта факультета Бизнеса, Права и Социальных наук в Государственном университете им. Акакия Церетели “Изучение развития потенциала бизнеса, для существующего бизнеса в Имеретинском регионе”

ლაგზეა მენარამეთა ხელშეწყობი ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში

ECONOMIC POLICY FOR BEGINNER ENTREPRENEURS IN GEORGIA

გულნაზ ერკომაიშვილი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკური პოლიტიკის კათედრის ასოცირებული პროფესორი, თბილისი, საქართველო

GULNAZ ERKOMAISHVILI,

Doctor of Economics, Associate Professor
Department of Economic policy, Faculty of Economics and Business Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Tbilisi, Georgia

ABSTRACT

Existing Policy for beginner entrepreneurs in Georgia, is described in the article. Also there are provided descriptions of current governmental programs. Conducted survey showed what reasons hinder the most, launching and development of entrepreneurship. Based on survey these are the reasons: high tax rates, insecurity of market from falsified and poor quality products, government is not protecting interest of businesses, difficult accessibility of credit resources. There are provide recommendations, conclusions and concrete measures to solve the problems.

Keywords: *beginner entrepreneurship, startup, entrepreneurial policy, governmental programs.*

ანოტაცია

სტარტაპებისა და ინოვაციური წამოწყებების არსებობა თანამედროვე ეპოქაში დღითიდღე სასიცოცხლო მნიშვნელობას იძენს, რადგან ინოვაცია არის ის, რაც პირდაპირ განსაზღვრავს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის დონეს.

ნაშრომში გადმოცემულია საქართველოში დამწყებ მენარამეთა არსებული სამენარამეო პოლიტიკა ბოლო წლების განმავლობაში. წარმოდგენილია დღეისათვის მოქმედი სხვადასხვა სამთავრობო პროგრამები, კერძოდ, პროგრამა „ანარმოე საქართველოში“, ლსოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან თანამშრომლობით, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების სააგენტო, სტარტაპ საქართველო. მოცემულია საქართველოში არსებული საზოგადოებრივი ღირებულებები სამენარამეო საქმიანობის მიმართ და შედარებულია სხვადასხვა ქვეყანას. აღნიშნულია, რომ სამენარამეო აქტიურობის კუთხით საქართველოს არც თუ ისე კარგი მდგომარეობა აქვს. ზუსტად ამ კომპონენტში სჭირდება ქართულ სამენარამეო ეკონომიკას სახელმწიფოს დახმარება. მთავრობა და სხვადასხვა ინსტიტუტები უნდა შეეცადოს ფინანსური ხელმისაწვდომობის, საკანონმდებლო ბაზის, სავა-

დასახადო შეღავათების და მეორე მხარის პოლიტიკის გაუმჯობესებას.

გამოკითხვის შედეგების ანალიზის საფუძველზე გამოკვლეულია ყველაზე მეტად რა აფერხებს საქართველოში მენარამეობის დაწყებას და განვითარებას. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ესაა: მაღალი სავადასახადო განაკვეთები, ფალსიფიცირებული ან უხარისხო პროდუქტისაგან ბაზრის დაუცველობა, ხელისუფლების მხრიდან ბიზნესის ინტერესების დაუცველობა, საკრედიტო რესურსების ძნელად მისაწვდომობა. საქართველოში არსებობს რესურსი მცირე მენარამეთა რიცხვის გასაზრდელად. თუმცა, ამისათვის საჭიროა შესაბამისი ეკონომიკის შექმნა და მასზე ზრუნვა.

საკვანძო სიტყვები: *დამწყები მენარამეობა, სტარტაპი, სამენარამეო პოლიტიკა, სამთავრობო პროგრამები.*

The term startup is gaining more and more popularity in Georgia. Startups are associated to beginner entrepreneurs in modern society, which are dreaming about big future and are innovators. Startups, in Georgia, are considered as beginner entrepreneurs, which are not innovative and do not have ambition to become big corporation. But Georgian economy needs such startups that stimulate economic growth.

Beginner entrepreneurs are economic parties, which form economic, social and even political environment in the country. In many developed country, their contribution in creation of GDP, is too high.

In Georgia there are several governmental programs, which support beginner entrepreneurs: Enterprise in Georgia, ENPRD with cooperation to Ministry of Agriculture, Georgian Innovations and Technology Agency, Startup Georgia.

Governmental program Enterprise in Georgia was established in 2014. The aim of the program is support of

Georgian enterprises, increase of their incomes and competitiveness. The program consist of three element: accessibility on financial resources, accessibility on real estate, technical support.

The program is very popular, by the end of 2015 was implemented 133 project, expected total investment reached 355.6 million GEL and created 6,759 new jobs. For 20 companies was implemented business administration mini project, export manager courses, agency supported Georgian companies to involve in “Fir for Partnership with Germany” and etc. [1]. Investment amount, compared to previous year, was increased in 2016 and reached 385 million GEL, number of employees exceeded 15,000 [2]. By the results of 2017 - was implemented 323 projects, total amount of investment was 786 million GEL and was created 13,000 new jobs [3].

Efficiency of the mentioned governmental program can be assessed as positive, because during last three years was created 30,000 new jobs. But the program has some deficiencies too, for example high level of bureaucracy, which is related to obtaining loan and several permits, it's unclear how monitoring is conducted and efficiency evaluated.

Deficiencies of the program are not the only hindering factors for entrepreneurs. In 2016, Association of Young Georgian Economist conducted monitoring and evaluation of the Enterprise in Georgia program. According to evaluation, entrepreneurs revealed several actual problems:

- Instable economic environment, unpredictable exchange rate;
- Legislative changes – especially towards the tax reduction;
- Deficit of qualified work force.

Mentioned problems emphasize poor development of the country's economy and one governmental program is not able to resolve them [4].

During discussion startup entrepreneurs we should emphasize role of agriculture sector. Georgian Government developed document – Georgian Agriculture Development Strategy 2015 – 2020. The aim of the strategy is development of agriculture sector, by empowering small farmers and support to production. In development of agriculture sector vital role plays support from EU, which has implemented ENPARD program in the sector.

ENPARD program started in 2013 and aim of it is reduction of poverty in rural areas. Program helps Georgian Government, local communities and non-governmental sector. EU support, within the ENPARD project, covers following main topics:

- Improve efficiency of agriculture institutions and helping them to reform agriculture sector;

- By development of small farm cooperatives and provision accessibility to resources, increase rural employment and standards of living; In addition, skeptical attitude towards cooperatives is felt in the decision making processes in the banks. Raising the lower limit of the loans in case of cooperation will serve as a motivation for enlargement. Improving the availability of financing will, in turn, reveal the importance of cooperation and encourage banks to make affirmative decisions with respect to cooperatives. In addition, it is essential to identify financial and non-financial needs of development of cooperatives based on the research [5].
- Diversification of social and economic opportunities, especially involvement of women and youth, protection environment and cultural heritage.

ENPARD budget for 2013 – 2022 is 179.5 million euros [6].

The aim of the program is development efficiency of agricultural institutions, cooperation of small farmers, performance improvement of small farmers, rise of employment and standards of living in villages.

It's worth to mention following results achieved within the program: Long term agriculture development strategy was developed; personal involved in agriculture were trained; 59 consulting centers were opened across Georgia; more than 1600 cooperatives were created; modern laboratories were built; the law about cooperatives was adopted.

Georgian Innovations and Technology Agency supports commercialization of innovations and stimulates use of innovations. Increase in innovations' potential directly relates to the development of startup entrepreneurs. The agency established Technology Park, which consist of small incubators for businesses, study centers and laboratories, shared working spaces, recreational zone.

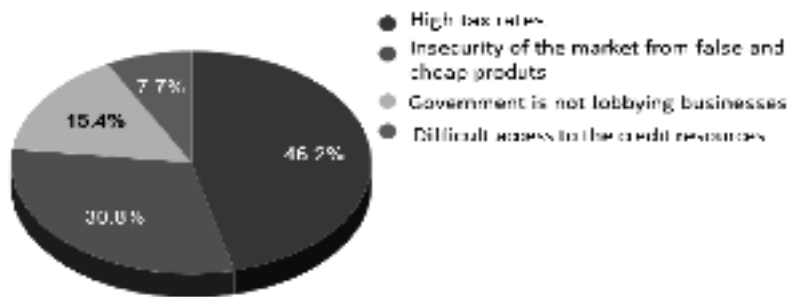
By the decree of Georgian Government, from June 2016 venture investment program – Startup Georgia - was established, which is part of government plan. State project provided financial support to startup business ideas, which covered several components: financing, simplifying law and tax procedures and also support to relevant education.

Project coordinators are Partnership Fund and Georgian Innovations and Technology Agency. Agency provides financing for unique high-tech innovative ideas, Partnership Fund – for innovative ideas. For the first phase of the project 11 million GEL was provided, which was increased to 35 million GEL.

In case of high-tech projects, Georgian Innovations and Technology Agency stays as a partner in enterprise for 7 years and does not interfere in management. Innovative and high-tech startups got financing without property pledge and collateral. Collateral was set only for assets created within the project.

Venture investment projects are intended for high-tech filed startups, like are: aerospace production, automotive, artificial intelligence, biotechnology, bioinformatics, computer engineering, computer science, information technology, nanotechnology, nuclear physics, electromagnetic radiation, robotics, semiconductors and telecommunications.

Diagram 1: Survey results

Next comes insecurity of the market from false and cheap products – 30.8%, government is not lobbying the businesses – 15.4%, difficult access to the credit resources 7.6%. Majority of entrepreneurs think that, reformed tax system did not change the situation. Entrepreneurs consider system instability and lack of regulation, as the main deficiency for tax system. Often there are law changes during the financial year.

World Bank index – Doing Business is published every year and based on 10 indicators the index assesses regulations that supports or hampers business activities. According to this index Georgia is on 9th position out of 190 countries (2018 data) [8].

There are some rating about Georgia according to several other indexes:

Global Competitiveness Index (GCI), which is defined by World Economic Forum, measures quality of macroeconomics environment, condition of public sector and level of technology development of the countries [9]. According to 2017-2018 data of the index, Georgia holds 67th place out of 137 country, compared to previous year, the position has decreased by 8.

Global Entrepreneurial Monitoring (GEM), first time the research program was initiated in 1997 to study the

For entrepreneurial system development one of the main factors is tax environment. From 2005, January 1, new tax code was enforced. By old tax code there were 13 state taxes, 6 local and 1 customs tax, which was regulated by customs code, total of 20 taxes. From 2011, again, new tax code was adopted, according to code 6 taxes were defined – 5 of them are state taxes: Revenue Tax, Income Tax, VAT, Excise and Import Tax [7].

Although number of taxes were reduced, interviewed entrepreneurs give the first place to the high tax rates 46.2%, from factors that are hampering entrepreneurial development, see diagram 1.

role of entrepreneurial activity in the economic growth. This index gives us opportunity to compare entrepreneurial activity level of different countries, which entrepreneurial activity defines economic growth of the country, identifies the factors which support or interrupts entrepreneurial development. In 2014 the research about Georgia was published for the first time [10]. The data was obtained from different sources from population, from experts and other international institutions.

GEM studies activity level of Entrepreneurship according to three characteristics: society values, individual characteristics and level of entrepreneurial activity.

Mentioned study covers existing society values related to entrepreneurial activity in Georgia and is compared to other countries (see table 1)

The data from Georgia by all three parameters are higher than averages of EU. We can conclude that social culture supports start of Entrepreneurship.

As for individual parameters Georgia has more than average in case of three ones, out of four. Georgian population compared to EU citizens are not self-confident in their own possibilities.

The situation in Georgia is not so good when we study entrepreneurial activity. Georgian entrepreneurship sys-

Table 1:

COMPARISON OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY [10]

Region and Economy		Entrepreneurship as Good Choice for Career	Successful Entrepreneurs Have High Social Status	Attention of Media to Entrepreneurs
EU	Croatia	63.3	46.6	40.4
	Hungary	47.4	72.4	33.5
	Lithuania	68.8	58.7	59.1
	Poland	63.3	56.5	54.5
	Romania	73.6	75.2	71.3
All EU Members	Average	56.9	66.6	53.3
Non EU Members	Bosnia and Herzegovina	78.1	69.9	39.8
	Georgia	66	75.9	58.5
	Kosovo	68.3	76.2	57.2
	Russia	67.1	65.9	50.4
All Non EU Members	Average	63.5	72.9	51.3
Ranking of Georgia from Presented 9 Countries		6 th	2 nd	2 nd

tem needs support exactly in this component. Government and other institutions should try improve financial accessibility, legislative base, tax benefits and second chance policies.

High tax rates and insecurity of business interests are directly responsibility of the state policy, which need lot of work for improvement. Insecurity of the market from false products – under the DCFTA agreement Georgia has an obligation of solving this problem. Difficult access to the credit resources was mentioned as the lowest problem, but this survey was done before Credit-Guarantee reform.

Credit-Guarantee reform means, that commercial banks don't have right to issue a credit without guarantee. This step can be considered as hampering/disturbing factor for small and startup businesses. But government plans to create credit-guarantee fund that will be guarantors for entrepreneurs. Creation of relevant entity is also planned. Mentioned practice is appropriated in many countries, 1/3 of the fund will be financed by government, 1/3 by banks and 1/3 by international financial institutions. At this mo-

ment it's hard to say what kind of results will have the reform.

In modern era existence of startups and innovative initiatives have crucial role, because innovation is what directly defines competitiveness of the country.

In order to start such kind of activities in the country, firstly, government should support popularization of education in technology sphere. No less importance has also private initiatives. Financial institution should be more actively involved in financing startups, they should provide relevant credit packages for startups. This will decrease burden on the government.

As for situation in Georgia, there are several popular programs and support policies. But we think that this is not enough. Problem starts from educational system and continues in tax policy, non-existence of standards creates feelings of insecurity, from false/falsified products. There are resources to increase number sustainable small entrepreneurs, but it need creation and proper management of relevant system.

REFERENCES

- [1] Agency of Entrepreneurship Development; annual report; 2015
- [2] Agency of Entrepreneurship Development; annual report; 2016
- [3] Agency of Entrepreneurship Development; annual report; 2017
- [4] Association of Young Economists of Georgia; Assessment report of industrial encouragement component of state program Enterprise in Georgia; 2016
- [5] **Kharaishvili, E.**, The Impact of Preferential Agro Credit on the Development of Agribusiness in Georgia, 2018. ECOFORUM. Volume 7, Issue 1(14), 2018.
- [6] Enpard.ge
- [7] Priority direction of Georgian Economic Policy; Erkomaishvili G; Tbilisi, Georgia; page 62; 2016
- [8-9] Economy.ge
- [10] Lobal Entrepreneurship Monitoring, Georgia report; Lezhava, Berikashvili, Melua; GIZ, Private Sector Development South Caucasus Program; Caucasus University; 2014

სოციალური მენეჯმენტი, როგორც ევროსაბჭოში სოციალური ეკონომიკის რეალიზაციის ფორმა

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A FORM OF IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL ECONOMY MODEL IN EUROPEAN UNION

ელენა პრიატელჩუკი,

ე.მ.კ., დოცენტი, ტარას შევჩენკოს სახელობის
კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი
საერთაშორისო ურთიერთობების ინსტიტუტი

OLENA PRYATYELCHUK,

PhD, Associate Professor,
Institute of International Relations, Kyiv Taras
Shevchenko National University

ABSTRACT

The idea of developing a social economy on the territory of the EU has long been the key vector of socio-economic development of the region, as well as most of the leading countries of the world. The European model of the social economy is implemented in the forms of corporate social responsibility, social investment, social currencies, and the expansion of social services infrastructure. But the most characteristic feature is the development of social entrepreneurship, which both is at the heart of economic development, and is used as a mechanism for social protection, support and development. At present, the common directed approach to the formation and regulation of the sphere of social entrepreneurship throughout the region, the use of best practices of individual national economies, and the deepening of regional integration determine the main features of further development of social entrepreneurship as a condition for achieving sustainable socio-economic growth.

Keywords: social economy, social entrepreneurship, sustainable socio-economic growth, solidarity economy, general welfare, European social economic model.

ანოტაცია

ევროკავშირის ტერიტორიაზე სოციალური ეკონომიკის განვითარების იდეა, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა განვითარებულ ქვეყნებში, დიდი ხანია წარმოადგენს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საკვანძო ვექტორს, სოციალური ეკონომიკის ევროპული მოდელი რეალიზაციას პოულობს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის სოციალური ინვესტიციების, სოციალური ვალუტის დანერგვის და მიწოდებული სოციალური მომსახურების ინფრასტრუქტურის გაფართოების ფორმაში. განსაკუთრებულ მახასიათებელ თავისებურებად ითვლება სოციალური მენეჯმენტის განვითარება, რომელიც ამავდროულად დევს ეკონომიკური განვითარების საფუძველში და გამოიყენე-

ბა როგორც სოციალური დაცვის, თანადგომისა და განვითარების მექანიზმი. თანამედროვე პირობებში მთლიანი რეგიონის ჩარჩოებში ერთვექტორული მიდგომა სოციალური მენეჯმენტის ფორმირებასა და რეგულირების საკითხებისადმი, ცალკეული ქვეყნების მონიშნულ პრაქტიკის გამოყენება და რეგიონალური ინტეგრაციის გაღრმავება, განსაზღვრავენ სოციალური მენეჯმენტის შემდგომი განვითარების ძირითად თავისებურებებს, როგორც მდგრადი სოციალ-ეკონომიკური ზრდის მიღწევის პირობას.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური ეკონომიკა, სოციალური მენეჯმენტი, მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, სოლიდარული ეკონომიკა, საერთო კეთილდღეობა, ევროპული სოციალურ-ეკონომიკური მოდელი.

PROBLEM STATEMENT

World experience demonstrates the existence of several alternative options for constructing a social economy: planned socialism, implemented by a number of communist countries in the middle of the twentieth century, a model of social partnership, common in some European countries by the end of the last century, the concept of welfare, is now common in the countries of the Nordic region. Among the countries of the European Union, the prevalent welfare model is currently widespread. The practical implementation of its individual elements began with the adoption of a single Social European Charter. Nowadays the EU has a number of commissions and committees that develop and coordinate the implementation of the basic mechanisms of the model of social economy.

Analysis of researches and publications. Questions of the socialization of the state governance system, creation the social economy on this basis, development of social entrepreneurship and increasing of its effectiveness both for economy and for society were raised both by the old economists and philosophers, are the main objects of

research by leading economists of our time, in particular F. Fukuyama, Nobel Laureates E. Roth and L. Shapley, J. Tirole, A. Deaton and economists who are specialized in European region. Almost all of them (Borzaga C., Galera G., Nogales R., Noya, A. Clarence E., etc) are working under the guidance of profile organizations, departments, state and non-governmental groups. There are also private initiatives for conducting scientific studies in the field of social entrepreneurship and social economic, whose purpose is to increase the effectiveness of the practical implementation of individual measures to achieve sustainable socio-economic development, growth.

Research objective. The main objective of the study is to determine the priority of the implementation of the social economic model of the EU within the framework of the modern concept of sustainable development and to analyze the practice of the subjects of social entrepreneurship as a priority form of the social economy in certain countries of the Western European region.

Main material. In a social crisis, the social solidarity economy and social entrepreneurship are an important source of inspiration for further economic growth and development and a peculiar mechanism of anti-crisis measures. The state socially-oriented economic policy of the EU countries is based on common principles and global goals of sustainable economic growth, comprehensive social development and welfare, enshrined in the European 2020 strategy.

Social economic institutions in the EU are recognized as a separate entity, an integral element of the modern economic system. Over the past decades, social economic institutions have played a significant role in the economic and political aspects of development, both nationally and regionally and internationally.

The main purpose of the activities of the subjects of social economy, in contrast to traditional institutions, is to provide public benefits, to provide society with social benefits. Services of a general public nature cover a wide range of activities that have a direct impact on the level of welfare, quality of life, etc. They range from basic infrastructure (energy and water supply, transport, postal services, waste management) to key sectors of the socio-economic system (health care, education, social protection). It is this segment of services that provides sustainable development in terms of meeting basic needs, social integration, economic protection, public welfare, environmental protection, etc. They are social services, their availability to all members of society is a basic principle of the socio-economic model of the EU.

The changing financial and economic situation has highlighted the important role in the system of effective state social and economic policy in the whole of the social economy and social enterprise as a guarantee of stability and stability of national economies. Currently, there are about 170,000 cooperative associations that provide nearly 6 million jobs and more than 1 million cooperatives employing more than 100 million people (which is 20% higher than the employment provided by MSCs in the EU). This makes social entrepreneurship a key element of the social economy, which provides employment for more than 50% of the EU's population [1].

Social enterprises implement a number of key principles and initiatives in the context of the social economy, in particular: equal pay for equal work, gender balance of employment, adaptation programs and support for young workers and elderly people, etc. In addition, they are more stable in crisis situations. For example, during the financial crisis of 2008-2011 in the EU, social enterprises, in particular, cooperative societies, exhibited a higher, versus traditional income business, resilience, elasticity, and the number of closed companies and reduced jobs was minimal. The additional effect would be obtained by the entities of the CCE as a result of close cooperation between themselves, mutual assistance and support, as well as the long-term effect of investment in human capital and social programs. As a result, the total turnover and the number of jobs in the crisis period among the active counterparties of the CEE even increased, as opposed to negative general market trends. However, the maintenance of positive trends is possible only with the proper political will, support of national governments, regional and international unity of the principles of socio-economic programs of sustainable development.

The general indicators of sustainable development in the European region are achieved, first of all, by the active realization of social programs through their entrepreneurial activity. Economic and social sustainability is explained by long-term strategic programs of economic development, the social effect of which is constant, constant and becomes significant. In the global aspect, such long-term economic programs with a social effect can reduce the vulnerability of the national economy from financial crises, fluctuations and upheavals.

Social entrepreneurship is an actual phenomenon of the modern European social economic model, which is identified with a "different" way of doing business in order to achieve social goals. The European Commission

defines a social enterprise as a modern operator of a social economy whose primary purpose is to exercise social influence rather than increase the yield of its own shares. Enterprises of this category, like other business entities, receive profits, implement programs and development strategies to increase their own profitability, but the main amount of income is spent on achieving social goals, the implementation of social programs, which they define as an innovative aspect of development.

In accordance with the legal framework of the EU countries, a social enterprise is a business entity of any ownership (association, cooperative, charitable foundation, private enterprise, etc.), the overwhelming share of its income (from business practice, at least 50%, but given the share is not fixed by law) is derived from business activity, and is not attracted through grants and donor programs.

Social entrepreneurship maintains a balance between social and economic dimensions. Commercialization of the solution of social problems actualizes social entrepreneurship, makes it more interesting and extends, increases the turnover and raises the level of achieved economic effects. Currently, social enterprises are widely involved in traditionally public sectors, whose commercialization through social enterprises can increase the efficiency, quality of satisfaction of social services, while maintaining their reliability and security as an integral element of social protection of the EU. While traditional forms of the social economy (associations, cooperatives) are oriented on meeting the needs of a limited circle of community members' common goals, social enterprises have an additional positive influence, usually solving the urgent issues of certain communities, regions, including the least protected groups of the population by providing targeted assistance to them.

In almost all EU countries, social assets typically have a "lockout" - a limitation on the distribution of profits and assets. As a rule, in the event of the closure of a social enterprise, the bulk of its assets is transferred to another social enterprise in order to maintain the continuity and reliability of the provision of social services and ensure a sustainable level of welfare. A characteristic feature of the European social economic model is the use of the institutional mechanism of organizational structures of social entrepreneurship, based on a strong team, close relationships with public organizations, the personal division of management and owners of these forms of business with the same ideas of the social economy, a combination of interests and roles (workers, users, volunteers, etc.) performed by such contractors in the direction of socio-economic

development, the general social responsibility of every member of this process.

In general, the practice of implementing social entrepreneurship in some EU countries is somewhat different.

For example, in the United Kingdom, companies representing the interests of the community (Community Interest Companies) are the main subjects of social enterprise. The organizational form of a limited liability company, which is legally enshrined in them, allows entrepreneurship to be carried out in such important areas for the society as: child care, social housing construction, public transport, leisure. Such organizations can be charitable activities or be registered as non-profit organizations, as well as conduct traditional commercial activities, provided that they benefit society. These organizations pass an annual Community Impact Test and submit a report to the communities that they are conducting a Community Interest Report. The regulation of activities in this area is carried out in accordance with the Law on Social Entrepreneurship, adopted in 2007. This law does not provide any fiscal benefits for social business entities, however, unlike charitable organizations, there is no strictly regulated their organizational structure, a permit to issue shares is allowed, which allows indirectly to attract capital for the implementation of community efforts and support of local communities.

In Italy, the key form of social entrepreneurship is social cooperatives that combine business activities with the achievement of social goals. The main purpose of the activity of cooperatives in the legislative acts is to provide general benefits to the regions and social integration of citizens (type A social cooperatives provide social, medical and educational services, type B - carry out integration into the labor market of people with disabilities, which includes people with physical and psychological illnesses, invalids, persons with alcohol and drug dependence, developmental disorders and those who have problems with the law). Co-op members can be hired workers, beneficiaries, volunteers (up to 50%), financial investors and government agencies. This practice is also widespread in Spain and France.

In France, the Cooperative Company of Collective Interest is a widespread form of social entrepreneurship. Companies of this type combine contractors of at least three types (hired workers, volunteers, consumers, state bodies, associations and private individuals) and produce goods and/or services in all socially useful areas (those that meet the urgent needs of local communities) provided that the economic and social resources are mobilized within individual regions. Combining the efforts of coun-

terparties in one region, this form of social entrepreneurship allows actively mobilizing the necessary resources, ensuring the sustainable economic development of the region simultaneously with the acquisition of positive social effects at the local level.

The diversity of forms of social entrepreneurship varies depending on the development of civil society, the social security system, the social finance market and the state social and economic policies of individual countries. For example, the main social sectors of enterprises in Romania and Hungary are healthcare social work, education, Sweden and the UK - almost all areas in Italy and Spain - the provision of social services and integration of

comprehensive human resources market work. The experiment proved last significant shifts and positive effects of the involvement of social enterprises in social partnership, which operates in the labor market, as opposed to an active position only state to support the passive population and attract these human resources to work. There are also a socially oriented areas (waste reclamation, renovation, construction, gardening, facility management, etc.) involved and traditional forms of business, conducting its activities in this area, get social features. According to the weighted average of the SELUSI research project, the main areas of activity of social enterprises in the EU are defined (Table 1).

Table 1.

AREAS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE EU¹

Social services	16,70%
Hiring and training of employees	14,88%
The environment	11,52%
Education	14,52%
Economic, social and regional development	14,34%
Culture, art, leisure	7,08%
Healthcare	6,9%
Housing construction	2,72%
Business associations	2,00%
Law, advocacy and political groupings	1,67%
Others	4,77%
In general	100%

The main sources of financing and scope of activities are also different. If the capital of social enterprises in Sweden, the United Kingdom and Spain involve direct operations, then in Romania they are grants and private donations. In some areas, there are mostly small businesses, while other social businesses create networks or consortia to centralize services and economize on a scale.

The tendency to expand the geography of activity is promising enough to expand business opportunities and social benefits. In addition to the economies of scale, participants in this process have the opportunity to share achievements, know-how, experience in the field of SSE. The latest form of such cooperation is social franchising. The main subject of the franchise agreement is a wide

range of services, in particular social, as well as the social effect of their provision - ensuring economic stability, high quality of services provided, comprehensive provision of consumer needs. The activation of these processes is provided by the European Social Franchising Network and the International Center for Social Franchising, which involve investments in the development of social franchising models, exchange knowledge, identify business models, develop a code the behavior of social franchisors and promote the practical implementation of proven business models. As a result, over the past 10 years in the territory of Europe, social franchises have created more than 10,000 jobs.

¹ Resource: SELUSI data including all observations across all countries

Another mechanism for increasing the efficiency of social entrepreneurship was transnational education, in which the transfer and adaptation of classical forms and models of the SSE were carried out within the framework of specific conditions for the development of national and regional economies. Within the framework of these projects, awareness of the public and business contractors with existing social needs and ways of their solution increases, additional sources of attraction of finances and investments are sought for the purpose of realization of specific social business projects, distribution of risks of this type of activity is carried out. The forum that took place in Ireland in 2012 was a positive example of this project. More than 1000 representatives from different spheres of power, business and the public were involved in discussing the pressing issues in education, health, environment, economic development, and the welfare of communities. As a result, at the end of 2014 social enterprises successfully implemented 42 innovative projects financed mainly by corporate sponsors, and supervision of their implementation was carried out by the appointed coordinators accordingly. The state government took on technical support, consulting, communications, and coverage of the processes of implementing these initiatives in the media legislative initiative ..

In general, the legal basis for activities of social entrepreneurship is in all EU countries, and the development and expansion of their activities have become key principles of the state social and economic policy of the development of the countries of the region.

Recent trends indicate the expansion of social enterprises. In particular, they are actively involved in the sphere of production, distribution and consumption of food products. In general, being quite versatile and versatile, sustainably implementing innovations in their own activities and with strong community support, social entrepreneurship is a balanced alternative to entrepreneurial activity that combines private life, income generation, creation of additional values / benefits and the implementation of socially useful ideas.

About 15 million workers are involved in the social economy, representing 6.5% of the total number of EU-employed. The structure of social entrepreneurship is dominated by associations and foundations (92%). The largest share of the employed population in the overall structure of employment of the country falls on the Scandinavian region countries (more than 11%). the United Kingdom, Germany, Spain, France and Finland dominate by the number of registered social entrepreneurship. However, it is difficult to obtain accurate data on the so-

cial economy due to the lack of complete unification and standardization of the types and forms of the SSE, as well as, as a rule, insignificant attention to their activities on the part of state statistical bodies.

The subjects of the social economy are based on the principle of interaction (while in the market conditions, contracting parties exchange, and under the condition of state regulation, the basic principle is coordination on the basis of rule of law and bureaucratic procedures). At the same time, the subjects of the social economy have a significant social and economic impact. Based on the cooperation and commonality of interests, such enterprises enjoy the trust of members of society, which facilitates their engagement with the general population, thus accumulating significant amounts of social capital. The economic impact is due to the expansion of activities, the increase in the profitability of these companies, and, consequently, increased competition in the market and the creation of more favorable conditions for consumers - a greater supply, higher quality, lower retail prices, active introduction in the production of innovation, the creation of new jobs, antitrust measures, limitation of asymmetry of information.

Social entrepreneurship is an important stabilizing function of the economy, especially in industries characterized by uncertainty and instability of prices, such as finance and agriculture. The availability of an alternative, social economy allows society to react to uncertain changes, lowering volatility of prices and / or stabilizing certain spheres of the economy (such as the stabilizing effect of credit unions on the banking system of North American countries in 2011-12).

By implementing resources of strategic importance from government quotas and producing social goods / services, the activities of social economy actors increase the supply of social goods and services, provide these sectors with the public sector, create new jobs, and employ low-competitive labor market segments (women, young people, poor people, etc.), contributes to the growth of incomes and welfare.

The positive economic effect of social entrepreneurship is particularly noticeable in connection with crisis phenomena. Thus, cooperative banking institutions are more stable than commercial ones, since they focus on the real sectors of the economy, avoiding investing in speculative financial products, refraining from risky financial activity. This difference in the mechanisms of activity is explained, first of all, by different strategic goals and missions of the institutions: yes, cooperative banks are created to provide financial services to their members, and com-

mercial ones - in order to maximize the profit of their own shareholders.

Social business is also involved in setting up resource-saving, low-carbon economic processes in the EU. The use of renewable energy sources, such as sunlight, wind, water, biomass, is carried out in accordance with the principles of centralization within the framework of EU programs. A more efficient way to use renewable energy sources is relatively small investment in different regions of the countries. Thus, with the dispersion of assets and the use of a variety of sources of funding, the joint efforts of a large number of counteragents will produce a positive environmental, economic and, at the same time, social impact - sustainable development of the region is ensured. In addition, in a number of regions, social wind and solar cooperatives create regional networks, whose revenue is distributed among members of a local community or regional community. Thus over the last decade in Germany private investors (citizens) have invested more than 1 billion euro into newly established local energy cooperatives. Participation in these cooperatives provides a number of social and economic benefits: the impact on local development, the supply of electricity produced from renewable energy sources, reducing its value, environmental protection, ensuring the reliability of investments, developing know-how, capacity building, adapting the latest business models, state support.

The huge proportion of social entrepreneurship in the general economic system allows for high-quality systemic changes, introduction of new business models, changing the value chain, activating unused labor potential, and effectively exploiting untapped resources.

The socialization of entrepreneurial activity brings a number of positive effects to the general directions of socio-economic development. In particular, socially-oriented entrepreneurship promotes the development of economically backward regions, where too high profitability reduces the overall volume of business returns. An example can be agricultural activity in mountainous terrain; creation of consumer cooperatives and banks in geographically remote, hard-to-reach areas. In addition, entrepreneurship is being developed in the traditionally so-called "Social umbrellas" model (providing social, medical and educational services), which broadens the employment opportunities of the poorly protected population and improves the infrastructure for providing such services. The deepening of this trend is due to the growing demand from the population for social and public services, which cannot be fully satisfied with existing private and state enterprises. Such demand leads, moreover, to the socialization of

the activities of traditional business institutes. In particular, commercial banks are developing special programs for lending to small and medium-sized enterprises, which is a less lucrative, but rather promising area of development, and is currently mainly covered by cooperative banks (for example, in Italy, the share of co-operative banks is only 7%, but they provide more than 1/5 small business lending). The expansion of lending, in turn, promotes the development of small and medium enterprises. For example, such an effect is especially noticeable in the agricultural sector in Germany, the main part of which is the production of small family farms. And the principle of a network management system at once by many small social enterprises in one region allows them to maintain their overall competitiveness at a rather high level. An example of such a network system is created within the framework of the state program "Big Society" in the UK educational facilities. Such experience has been successfully implemented in the field of provision of social services (Sweden) and the use of renewable energy (Belgium).

The practice of social entrepreneurship is ideally suited for prompt response to the emerging local demand for certain social innovations aimed at creating economic mechanisms for solving urgent social problems (at this stage, primarily in the areas of education, renewable energy and the integration of migrants).

However, despite the well-defined positive impact of the social economy on the development of the economy and society of the EU countries, there are significant barriers to further expansion of this sector. In particular, this is still a low level of public awareness of the socio-economic values of these processes (primarily due to the lack of media attention to these processes). And although the subject of social economy, now the state initiative is included in educational programs by the majority of EU countries, there is a lack of employees and managers with knowledge of the specifics of social entrepreneurship.

Another problem is the need to build the appropriate infrastructure and set up information and logistics processes with their own efforts. And if for large companies - traditional market players to do this much easier, small social business needs state support and subsidies in these areas, which is not always implemented in practice.

The practice of the last decades has identified the following key strategies for cooperation between the public sector and the social economy actors:

- support strategy (subsidizing private providers of social services with the principle of precise targeting of these subventions; for example, creating a new enterprise);

- incentive strategy (state aid provided that the problems that are urgent for a given region are resolved; for example, compensation for remuneration in the employment of vulnerable groups of the population);
- contract strategy (government order of a specific range of services providing social business, satisfying the demand in the given region, for example, provision of social services);
- voucher strategy (state financing of services through the issuance of certain categories of citizens vouchers for their receipt, for example, vouchers for certain food products or medical, social services, the cost of which is compensated by presenting the enterprise vouchers received from individuals). This strategy is distributed in France, Italy, Belgium, where certain categories of citizens receive vouchers for housekeeping (for the elderly) or child care (for single and/or younger mothers), and these services are provided mainly by social entrepreneurs.

However, the use of such strategies is more likely to support social entrepreneurship rather than stimulate its development, restraining the possibility of using innovations (in determining a clear range of services and goods) and attracting investment (subject only to the voucher method of payment for services / goods).

Particular attention should be paid to the lack of a common approach to the development of mechanisms for regulating social entrepreneurship, which creates significant obstacles to the transnational dissemination of their activities, and thus eliminates the possibility of obtaining traditional effects for international activities. This is due to the different stages of development, the widespread forms of social entrepreneurship, and the different structure of public demand for social services in certain EU countries.

National programs for the development of the social economy are based on the main strategic principles presented by the Regional Economic Development Program «Social Entrepreneurship» developed by the Organization for Economic and Social Development:

encouraging, attracting and expanding social entrepreneurship by raising awareness and involving

young people in these processes (certain social economy issues are included in basic and vocational education programs, vocational guidance programs for adolescents and young people are being implemented, conferences, seminars and thematic round tables are held);

support for social startups (legal consulting, business planning, market research and market conditions help to create social enterprises and help to anticipate and avoid potential business risks). Participation in such support is accepted not only by the state, but also by innovation parks and incubators;

ensuring stable financing of the social economy (state assistance to the development of the social finance market in order to capitalize on social enterprises; common investment schemes for financing social economy from the private and public sectors);

access of social business to the public procurement sector through the introduction of certain social requirements (for example, the proportion of the employed disabled or the unemployed on the submission of the state employment services) to the local government bodies for the tenders;

establishing a proper legal framework and fiscal standards to improve the efficiency of social business (tax regulation, transparency of activities, open access to the public procurement market will create a favorable business environment, provide long-term sustainability of social enterprises, in contrast to the short-term effect of fiscal aid, charitable and sponsorship grants, tax breaks);

perfect management and strategy will enable partners to engage in specific projects, get synergistic effect of cooperation, make more transparent the results of monitoring the social impact of economic mechanisms of the state policy of stimulating social entrepreneurship [2].

Under the modern architecture of the international economic system, the social solidarity economy and social enterprise are assessed by the international community as an innovative alternative tool, a way of development that can overcome the negative social and environmental effects on the path of sustainable economic growth.

REFERENCES

- [1] CIRIEC (ed by Avila R.C., Monzon Campos J.L.) (2016), The social economy in the European Union, Report for the European Economic and Social Committee, Bruxelles.
- [2] Social Business Initiative Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the socialeconomy and innovation, Brussels, 25.10.2011 COM(2011) 682 final.

გლობალიზაციის პრობლემები და მსოფლიო ეკონომიკის გაღმავლება (სტრუქტურულ-ფუნქციონალური მიდგომა)

CHALLENGES OF GLOBALIZATION AND OFFSHORIZATION OF THE WORLD ECONOMY (STRUCTURAL-FUNCTIONAL APPROACH)

ნატალია მუდრაკი,

საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის ასპირანტი,
ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული
უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების
ინსტიტუტი, კიევი, უკრაინა

NATALIIA MUDRAK,

post-graduate student, Department of
International Business Institute of International
Relations of Taras Shevchenko National
University of Kyiv

ANNOTATION

The article analyzes the approaches to the definition of offshore jurisdictions, the reasons for their occurrence and the main characteristics. The most typical motives for the use of offshore and the economic effects of their operation in the conditions of globalization are considered. The reasons of using offshore by companies, turnover dynamics and main directions of genesis of offshore business are analyzed. On the basis of the structural-functional approach, the classification of subjects of offshore business was proposed, which made it possible to determine the positive synergetic effect of combining traditional and offshore tax optimization schemes.

Keywords: *offshore, economy offshorization, offshore policy, tax optimization, tax minimization, double tax avoidance agreement, capital flight, suspicious transactions.*

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია იმ კომპანიების საქმიანობა, რომლებიც ოფშორულ იურისდიქციებში დარეგისტრირებული არიან როგორც არარეზიდენტები, ასევე იმ აფილირებული (კონტროლირებადი) ოფშორული კომპანიების ფუნქციონირების პრინციპები, რომლებიც გარდაიქმნენ ეფექტური სამენარმო საქმიანობის წარმართვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად. დასაბუთებულია, რომ რომ ბევრი კომპანიას, რომელთაც აქვთ ურთიერთობა ოფშორულ იურისდიქციებთან და ცდილობენ თავი აარიდონ მათ ხელთ არსებული მსხვილი ოფშორული აქტივების ფლობის გახმაურებას ამა თუ იმ სამეურნეო საქმიანობიდან, საგადასახადო ოპტიმიზაციის გამოყენებით, ოფშორულ იურისდიქციებს ბოროტად იყენებენ. ნაჩვენებია, რომ გადასახადებზე არაკანონიერად თავის არიდება საგადასახადო ოპტიმიზაციიდან გამომდინარე, საკმაოდ რთულია, ვინაიდან ოფშორული იურისდიქციის პრინციპული სქემების გამოყენება საგადასახადო დაგეგმვის მიზნებისათვის და საგა-

დასახადო დარღვევების ჩადენისათვის ერთნაირია, ან ახლოს დგანან ერთმანეთთან. სტატიაში განხორციელებულია განსაზღვრებების „ოფშორი“-ს, „ოფშორის იურისდიქციის“, „ოფშორული კომპანიის“ სისტემატიზაცია სტრუქტურულ-ფუნქციონალური მიდგომის გამოყენების.

საკვანძო სიტყვები: *ოფშორი, ეკონომიკის ოფშორიზაცია, ოფშორული პოლიტიკა, დაბეგვრის ოპტიმიზაცია, დაბრეგვრის მინიმიზაცია, კაპიტალის გადინება, საეჭვო ოპერაციები.*

INTRODUCTION

The concept of the development of an international “offshore industry” was traditionally based on differences in territorial and resident tax approaches; moreover, these differences allowed countries that apply different tax regimes to receive real benefits. With the development of the global offshorization of the world economy, and in parallel with it, the regulation of offshore entrepreneurship evolved at the level of both developed countries and international organizations. The versatility of economy offshorization is due to the complexity of obtaining specific results in the medium-term perspective, while, according to existing publications of specialists working in this area, many provisions and proposals raise doubts about the possibility of their practical implementation. In the modern domestic and Western theory and practice, the use of preferential regimes of economic activity lacks a unified approach to the definition of offshore jurisdictions; there are numerous differences in the terminology used both in scientific literature and in normative legal acts. In addition, the principled methods of using offshore jurisdictions for tax planning purposes and for tax evasion are similar or identical.

Literature Review. Among the studies of Ukrainian scientists in this area, we will note developments of I. Burakovsky, V. Dergachev, O. Plotnikov, A. Filippenko,

which are devoted to theoretical issues of offshore business organization, peculiarities of regulatory of offshore companies and tax optimization, problems of counteracting abuses carried out using offshore companies. From Western authors, it should be noted works of T. Neal [1], H. McCann [2] and A. Zomer [3], in which authors assess the impact of offshore business on the countries of origin of investments and explore the benefits of using offshore for the investor, as well as work J. Henry [4], who emphasize the quantitative assessment of the role of offshore in the global financial system. Despite the existence of a large number of scientific works, there is no clear idea of the economic substance of offshore jurisdictions and their impact on macroeconomic stability.

The purpose of the article is to analyze the modern characteristics of offshore processes in the globalized economy in the context of the formation of modern world financial architecture.

The Research Objective and Results. The term “offshore” is a symbolically simplified interpretation of the phenomenon that appeared in the early 2000’s in the reports of international organizations such as the OECD, the IMF, the FATF, the Forum for Financial Stability [5; 6; 7; 8]. In the scientific literature, the terms “offshore zone”, “offshore jurisdiction”, “offshore business”, “offshore financial center”, “tax haven”, “tax paradise”, “tax oasis” and others were used. However, in this article, in the analysis of offshore jurisdictions as a financial instrument for international tax optimization, the author will not combine, firstly, the categories “offshore” and “offshore zone”, since it is customary to call offshore companies operating outside the country of registration - in offshore zones, that is, countries with zero or simplified taxation for business entities registered in these states. Secondly, the definition of “offshore” as a legal and economic entity with “offshoring” as a process of transferring production abroad in order to increase profits by cutting taxes, using cheaper labor force, approximation of production to the consumer, and overcoming high import duties on finished products.

Therefore, in our opinion, only certain criteria (the ability to significantly reduce tax and other payments, a comfortable legal environment for the organization and doing business, including simplified administrative and financial supervision, the ability to anonymously conduct financial transactions, hiding the real beneficiaries of offshore companies) are the basis for the formation of various offshore jurisdictions. Moreover, to the latter, as well as to specific corporate structures (companies, banks, funds, trusts, etc.) created by foreign investors, receive income from abroad, carrying out commercial activities

in this offshore jurisdiction and using offshore legislation, the attention of national and international regulators is highlighted.

The term “offshore” includes not only legal but also economic and geographical concepts, since it first appeared in one of the publications in the United States in the late 50’s of the XX century, devoted to a fundamentally new financial organization, which contributed to the avoidance of government control by geographic selectivity. Gradually offshore jurisdictions were transformed into more complex forms (offshore centers) due to the following main factors. First one is proximity to the centers of business activity in the industrialized countries - the USA, Canada, the UK, the Netherlands, Switzerland, Singapore, etc. The other one is the lack of internal resources for development in the island states of the Atlantic and Pacific Ocean, which deliberately went for the adoption of legislative acts promoting the attraction of foreign capital. In addition, for some countries (Cyprus, Virgin Islands, Vanuatu, etc.) the incomes from offshore business are the main source of financial resources in the context of the introduction of the latest information technology that allows to establish and maintain a 24-hour real-time connection between the leading financial centers of the world. The main customers of the financial industry of offshore centers are TNCs and TNBs, investment funds, insurance companies, trusts, legal, consulting and accounting firms in almost all countries [9].

The mentioned indicators represent a significant offshorization of the world economy at the present stage of its development. So today, according to the OECD, 1/3 of world’s bank deposits are kept in the largest centers of offshore business, even though capital flight does not stop, and a significant part of it comes back from offshore as “foreign” investments (for example, about 40% of capital assets from Russia, Ukraine and Kazakhstan are kept in offshore and “reinvested” in the indicated form, while in the USA and Japan this share does not exceed 2%, and in the EU - 10%). [10]. According to the estimates of the leading non-governmental organizations of the United States - Center for Tax Justice and the US Public Interest Research Group Education Fund, ¾ from the list S & P 500 largest US corporations have subsidiaries in offshore areas in the Bermuda, Ireland, Luxembourg and the Netherlands and are stored on offshore accounts more than \$2.1 trillion. Using such a scheme, they pay only 6% of tax revenues abroad, whereas in the United States they would have had to pay 35% [11].

The main advantages of registering a business in offshore jurisdictions are: a) low tax rates and a minimum

amount of taxes; b) transparency and simplified reporting, absence of various kinds of fines, penalties and other accounting accruals; c) rapid access to cross-border investment, international capital markets, as well as to targeted assets in which the offshore company owner is interested (through purchase / sale, outsourcing, transfer of ownership and inheritance, including cross-ownership, etc.); d) international legal protection against corruption and raiding (including judicial in accordance with international rules and norms of international justice); e) the inability to find out the final beneficiaries or a complex system of obtaining data on the final beneficiaries; f) low cost of offshore jurisdiction maintenance. As for shortcomings, this is a special “system of restrictions” applied by individual countries to offshore companies in national markets: a) restrictions on obtaining certain licenses, access to privatization of state-owned objects, budget tenders, state lending, preferential taxation, mining operations, land lease, etc.; b) restrictions on the admission to the national financial market, on the national currency market, to participate in the purchase of government securities; c) restriction to the admission to the national security and military-industrial complex; d) restrictions on the full and effective defense of their rights in a particular country, in accordance with the rule of law on the advantages of national legislation over international law enshrined in the Constitution. In addition, the subject of offshore jurisdictions is heightened by the attention of national law enforcement and fiscal authorities (it must prove that the capital it owns is not acquired by criminal means), not to mention the low image and trust in a business structure owned by unknown offshore structures and final beneficiaries.

In the literature on the periodization of the development of offshore business, there are different points of view [12; 13], but the author, on the basis of a retrospective analysis of the genesis of international economic relations and world economic relations, suggests the following periodization. The first stage (until the end of the 1950s) is the stage of forming an offshore business through the creation of autonomous entities that enjoy various benefits in comparison with other state territories and is the “prototype” of future offshore jurisdictions. This period is characterized by an increase in tax rates on incomes of citizens of industrialized countries, including income from foreign investments. For nearly thirty years, under conditions of increasing currency control, the process of adapting the established offshore jurisdictions (the Channel and Bahamas, Panama) to the needs of the world market in order to conceal the incomes of individuals and legal entities through the use of intermediaries has taken place.

The second stage (the end of the 1950s - the beginning of the 1980s) is the stage of the offshore business in its classical form. Offshore jurisdictions have developed significantly and expanded their functions. High growth rates in the number of offshore countries and companies registered in them were accompanied by the use of highly specialized and individually designed for the needs of an individual client, “offshoring” methods (most often TNCs). More than 70 offshore companies emerged: in South America - 19, Europe - 17, in Asia - 12, in Oceania - 7, in North America - 5, in Africa - 4, in Africa - 1, with 75% of all offshore jurisdictions created in developing countries, the rest - in industrialized countries. The main factors were the accelerated process of internationalization of the world economy, the intensification of integration interaction (primarily in Europe), the rapid growth of world trade and development of international markets for financial (especially loan) and industrial capital. The return of funds from tax-attractive jurisdictions in the form of foreign investments was widely supported by the governments of economically developed countries interested in their growth (residents enjoyed the benefits and advantages that were offered to foreign investors). However, at that time the possibilities of offshore jurisdictions were rather limited compared to modern ones.

The third stage (late 1980s - mid 1990s) is associated with the accelerated growth of offshore jurisdictions. During this period, the method of offshore tax optimization was widely recognized, classical schemes of using tax-free companies, which did not need high-quality economic consulting, but only legal (attorney) services, were created. In addition, a new stage of development of technological revolution began - the introduction of advanced information technologies and communications, the spread of international protection of intellectual property rights and the use of privileges of low-tax and tax-free offshore “enclaves” by individual states. This stimulated the process of structuring “classic” offshore companies into offshore financial centers (OFCs), territories with a developed capital market, liberal tax and currency regimes. At the national level, restrictive measures have been taken on the use of offshore companies in the process of hiding taxes and illegal incomes.

The fourth stage (late 1990s – mid 2000s) is the transformation of OFCs into a specific tool for stimulating investment activity, minimizing the tax burden for non-residents due to partial or full removal of customs and trade restrictions, low or completely canceled accounting requirements and auditing, the availability of bank and trade secrets. The functional component of offshore was signif-

icantly expanded - real estate and other types of property transactions, purchase / sale of copyright, payment of foreign exchange contracts, transfer of industrial equipment in leasing, supply of raw materials, hiring staff, speculative operations in global financial and stock markets, offshore programming, the creation of “virtual casinos” (in connection with the development of the Internet), etc. At the same time, the introduction of anti-offshore regulations and requirements for greater transparency in the offshore business have been launched, and information secrecy is perceived as ignoring the recommendations of international financial organizations to regulate and control banking and monetary and financial systems of offshore jurisdictions [14, p. 56-84].

The most interesting, from the point of view of this study, is the current fifth stage (2000s - modern time), which is characterized by the following four common features: 1) the transformation and adaptation of the offshore business to the state control systems that are gradually being formed; 2) the complication and lengthening of the “old” and the introduction of new offshore schemes; 3) modification of the organizational and legal forms of the offshore business; 4) attempts to create an effective international system to combat illegal offshore schemes.

Indeed, in recent years there has been a decrease in the number of offshore zones and jurisdictions that have not accepted international standards of transparency and continue to use anonymous tools of the offshore business. Some countries are leaving the offshore “industry” market, others are looking for new niches for using offshore mechanisms (for example, offshore outsourcing services, operations in the information and communication technology markets, organizing online gambling, captive insurance, etc.), third countries enter the offshore business market for the first time. However, in general, the tendency of increasing control over the business structures of affiliated offshore companies by international organizations (OECD, UN, IMF and others), whose activities extends not only to the offshore jurisdiction itself, but also to onshore, preferential tax regimes industrialized developed countries, has been clearly defined. By implementing international standards for offshore regulation, which in practice is carried out in two directions (combating unfair tax competition and counteracting the financing of criminal activities), the main means of strengthening the state and international regulation of global offshore business have changed: reducing the level of banking secrecy, increasing access of authorities to information on real owners of offshore tools, restrictions on the use of bearer shares, expansion of information exchange about taxation,

a significant limitation of anonymous offshore banking operations.

With regard to the criteria for classifying offshore jurisdictions, there is a wide range of points of view among domestic economists, but all of them are based either exclusively on the types of offshore zones [15; 16; 17], or on certain characteristics of offshore jurisdictions [18, 19; 20] or on the peculiarities of the forms and the list of privileges established for taxpayers [21; 22]. Indeed, there are offshore jurisdictions with “zero” income taxation (including for certain types of activities and companies), with special preferential tax treatment for holding companies, using the territorial principle of taxation, etc. However, despite the wide variety of views of Ukrainian and foreign specialists in the field of offshore business, the author supports the classification developed by the FSF (Financial Stability Forum), the criteria of which are:

- low taxation of income from entrepreneurial or investment activities;
- lack of taxes on repatriation of income;
- simple and flexible rules for incorporation, licensing and supervision;
- simple and flexible rules for using trusts and other corporate structures;
- optional physical presence for financial institutions and / or corporate structures;
- high level of confidentiality of the client based on strict domestic legislation;
- lack of access to similar benefits for residents [23].

In this regard, the author proposes the division of all offshore jurisdictions into the following four groups (Table 1).

In addition, depending on the specifics of the privileges established for taxpayers, offshore jurisdictions are divided into those that: a) tax foreign income at reduced rates; b) tax only income received in the country, while exempting foreign incomes from taxes; c) tax foreign income, while income received in the country is not taxed; d) tax savings, while current income is not taxed. Therefore, the author proposes to distinguish three groups of offshore jurisdictions by method of taxation:

with a fixed fee for exemption from taxation (in the form of a fee, duty, fixed tax - “classical” offshore jurisdictions);

with a moderate taxation (fixed fee plus the established percentage of income - zones of territorial taxation);

with non-taxation of certain types of commercial activity (special list / register).

Offshore companies are created primarily to help the owners of the company to minimize the cost of taxation.

Table 1

GROUPS OF OFFSHORE JURISDICTIONS AND THEIR CHARACTERISTICS

Table 1

Groups of offshore jurisdictions and their characteristics	
Groups	Characteristics
I	Complete offshore, i.e. states (mainly located on the islands), which officially recognize the status of an offshore company and the conditions under which its activities are considered offshore. Minimum amounts of tax payment (duty) and requirements for financial reporting, confidentiality, simplified registration procedure.
II	Offshore jurisdictions (countries) with preferential taxation of certain types of economic activity. Tax concessions exist for holding and service companies in Switzerland, holding and licensed companies in the Netherlands, holding and investment companies in Luxembourg. Financial control which requires the maintenance of financial statements and an independent audit is provided. Double tax treaties are in force.
III	Offshore jurisdictions are represented by territorial entities - states that have a federal structure, create offshore jurisdictions in their individual territories, and provide an opportunity to carry out offshore operations throughout the country (for example, Delaware, USA). The peculiarity of countries with a federal structure is the existence of several levels of taxation (federal and local), offshore territories provide tax privileges to a federal subject for those companies that are registered in these territories, while conducting commercial activities and earning income outside of these territories.
IV	Specific (atypical) offshore jurisdictions - countries with low tax rates (mid-shores), whose activities are fully focused on offshore activities (for example, Mauritius, Singapore, Malta, Cyprus).

Source: compiled by the author according to [24; 25, p. 10-29; 26, p. 33-54]

In modern conditions, according to UN estimates, about 90 states practice, in one way or another, the development of the offshore industry on their territory. At the same time, although the industrialized countries themselves suffer losses from offshore companies, receive less taxes, the offshore business has been developing at a rapid pace in recent decades, including in the United States, Great Britain and the EU. That is, the damage from offshore companies is compensated by the benefits provided by offshore to these countries. The system of offshore business tools was created not by the governments of “microscopic” quasi-states providing tax privileges to companies registered in them, but by economically developed states (first of all, Great Britain and the USA), which means, that it was created not spontaneously, but purposefully.

The current practice of using offshore companies is quite diverse - there are several dozens of tax optimization schemes (including investment and corporate). In the field of commercial activities offshore are used:

- for price manipulations in transfer transactions;
- to create holding structures;
- to avoid profit taxation;
- for investment and lending, including self-investment and self-lending;

- for insurance and reinsurance;
- to create trusts and transfer them a property to protect against the use of penalties;
- to use agency and commission schemes;
- for leasing operations;
- to provide transportation services;
- for the possession of commercial vehicles and private yachts;
- to participate in construction;
- for production on the basis of raw materials;
- for possession of intellectual property and payment of royalties.

According to the OECD definition, it is necessary to distinguish nine main forms of offshore activities: (1) insurance, (2) finance and leasing, (3) fund management, (4) banking, (5) mode for headquarters companies, (6) mode of distribution centers, (7) mode of distribution centers, (8) mode for shipping companies, (9) mixed activities.

On the basis of combining the concepts of “offshore jurisdiction” and “offshore company”, the author suggests using the broader concept of “offshore business” as a set of all participants in the offshore services market and the financial instruments offered by them, management and organizational and legal solutions. In this regard, all the

subjects of offshore entrepreneurship can be classified by structural and functional basis in the following way.

Offshore jurisdictions (macro level). At the macro level, there is a restructuring of offshore jurisdictions by geographic structure - from two global (Caribbean and European) and two regional (Middle East and Asian) offshore business centers, groups of countries that leave the world's offshore services industry (unable to adapt to the new, more rigorous international regulation) and those that are just entering the global offshore industry, having the potential of adapting to the conditions for international control are formed.

Offshore companies (meso level). At the meso-level, the goal of creating offshore companies is not so much reducing tax payments as preventing political and economic risks, using jurisdictions that create the most favorable conditions for doing a particular business, and modern information technologies and communication tools allow to carry out this activity from any continent (offshore holding and insurance companies, offshore companies in the field of gaming business, programming, education, etc.).

Offshore outsourcing services (micro level). At the micro level, the trend towards an increasingly widespread offshore provision of services in the area of consulting and offshore outsourcing operations (especially IT services, communications and satellite technologies) is rapidly developing. At the same time, offshore outsourcing is carried out in two ways: within the company through the creation of foreign affiliates ("intra-corporate offshore") or through the transfer of one or another service to any third party that is a service provider ("offshore contract").

In connection with such a classification it is necessary to emphasize one more important feature. Today, offshore jurisdictions use a certain type of tax policy-fiscally-competing, as an offshore area regulation tool that coincides with the model of minimum taxes, stimulating the involvement of economic actors under their own fiscal jurisdiction by creating tax preferences in comparison with other countries. The purpose of the tax policy model of fiscal-competing type is to stimulate not so much the development of national production, but the redeployment of foreign economic agents (first of all, TNCs) to the jurisdiction of government bodies, for the placement of management bodies and final transformation into national tax residents, competes a number of other fiscal jurisdictions. In addition, they compete for attracting investments of non-residents and transfer management of their financial flows to the territory of jurisdiction. So, today, according to some estimates, offshore companies are most used in such sectors as real estate (79.5% of all industry sectors),

investment and finance (61%), the banking sector (57%), enterprises of the fuel and energy complex (49%), enterprises of telecommunications services (44%) and retail (43%) [27].

One of the consequences of the rapid development of the offshore sector of the world economy was the creation of new opportunities for countries of the so-called world periphery (or "small island states and territories with a vulnerable economy") through the formation of offshore jurisdictions of "attractive" low tax orientation, away from world financial centers. They have their own specifics and distinctive features compared to offshore industrialized countries (despite the tendency towards universalization). They are characterized by the dependence on the import of infrastructure elements required for the development of offshore business, borrowing competencies in working with capital (both developed and developing countries) and activities to expand the list of services provided. The funds from the registration of offshore companies, the annual tax deductions of operating organizations and enterprises, and the annual payment of licenses form about 80% of the income of such countries.

The development of the offshore industry, which has become a significant dominant of the economic systems of these countries, the outsiders of the world economy, brought them, deprived of traditional resources and especially vulnerable by numerous external factors, to the first positions among the world's developing countries according to such indicators as GDP, level of social security, level of technological equipment, level of development of the service sector, etc. For the economies of these countries, the movement of financial flows in the offshore is as natural as the transfer of industrial production from developed countries (US and EU) to Asian countries. The data eloquently indicates that up to 50% of the modern world capital flow is served through offshore centers, total deposits of offshore centers exceed deposits of the three modern "giants" of the world economy (US, Japan and the EU) combined, and 1/2 of the world fleet is registered under the flags of offshore ship-owners, such as Panama, Cyprus, Liberia, Mauritius, Seychelles, and the Bahamas [28, pp. 21-23].

In this context, offshore jurisdictions often use the concept of "locational competition" as a form of competition for attracting production factors (technology, capital, intellectual property), as one of the ways of which is the tax policy. According to this concept, if the state provides an effective infrastructure, economic and political stability, as well as the inviolability of private property, then quite comfortable conditions for the capital will be creat-

ed, even if the tax rate will not be the most attractive [29, p. 9-19]. Moreover, the governments of offshore jurisdictions reasonably believe that there is no legitimate reason for world's national tax systems to include the same or comparable levels of taxation. Developed countries also ignore the fact that offshore zones are primarily places for the accumulation of capital, which is invested in the Western developed (onshore) countries.

The peculiarity of the process of world economy offshorization today is that there is a rapid growth of so-called "mid-shores" jurisdictions, which contain elements of both offshore and onshore jurisdictions. The secrecy and zero tax become less important criteria for choosing jurisdiction, while the quality of service and the proximity to strategic markets become more important factors. The advantage of mid-shores jurisdictions (or the "golden middle way" jurisdictions) is that they are constantly attracting new financial institutions, investment funds and trust companies, especially due to their financial potential and the number of well-to-do private individuals who are served by them and redirecting their capital to mid-shores. Mid-Shore jurisdictions such as Mauritius, Singapore, Malta have not only offshore signs (low tax), but also powerful legal systems, strong trade relations, numerous double tax avoidance agreements (DTA) and skilled labor. In addition, they are in a unique position, which helps them to take advantage of the new international regulatory framework, flexible tax systems, and reliable financial services.

CONCLUSIONS

Existing offshore tendencies lead to increased volatility in the financial and investment markets, as well as the emergence of international financial centers and peripheries, an increase in the gap between industrialized and emerging markets. In the current conditions of capital migration to offshore jurisdictions, a number of countries, competing for investors and business entities, began programs of substantial reduction of business taxes with a reorientation of their main burden on individuals and rent payments in raw material-oriented areas. That is, the leading condition for combating capital outflow from the country should not be indicators of this outflow, but growth of residents' foreign assets, reduction of internal risks for the functioning and development of business structures, and creation of a favorable investment climate. Indeed, re-registration of business in offshore jurisdictions has a number of advantages and disadvantages, but national state authorities need to consider and use all available instruments for legalization and return of capital for investing in the country. Offshorization is an objective manifestation of modern globalization and internationalization of world economic processes, therefore, the national governing bodies of countries that are integrated into the world financial-investment and trade relations, it is necessary to build an optimal strategy for integrating business structures into world economic processes by using offshore as branches of financial and investment flows aimed at conquering highly competitive foreign markets.

REFERENCES

- [1] **Neal T.** (1998): *The Offshore Advantage: Privacy, Asset Protection, Tax Shelters, Offshore Banking & Investing* / T. Neal. – Master Media Publishing Corp., USA, 267 p.
- [2] **Mccann H.** (2006): *Offshore Finance* / H. Mccann. – Cambridge University Press, 564 p.
- [3] **Zorome A.** (2007): *Concept to Offshore Financial Centers: in Search of an Operational Definition* / A. Zorome - IMF, 33 p.
- [4] **James T. Henry.** (2012): *The Price of Offshore Revisited* / T.H. James. – Tax Justice Network, 36 p.
- [5] *Offshore Financial Centers.* (2000): IMF Background Paper. – Available at: <http://www.imf.org/external/np/mae/oshore/2000/eng/back.htm>
- [6] *Report on Non-Cooperative Countries and Territories.* (2000): FATF. – Available at: <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/57/22/33921735.pdf>
- [7] *Harmful Tax Competition. An Emerging Global Issue.* Paris: OECD, 1998. – Available at: http://www.uniset.ca/microstates/oecd_44430243.pdf
- [8] *Report of the Working Group on Offshore Centers.* Financial Stability Forum, 2000. – Available at: <http://www.fsforum.org>
- [9] **Dronov S. V.** *History and Reasons of the Offshore Jurisdictions Development.* – Available at: <http://www.citizenship.ru/index.php?art=157&no=6>
- [10] **Dergachev B. A.** *Offshore Geopolitics. Series of Articles.* – Available at: http://dergachev.ru/geop_events/211211-01.html
- [11] *Major US Corporations Keeps in Offshores More Than \$2,1bil.* – Available at: <http://hvyly.net/news/digest/krupneyshie-korporatsii-ssha-derzhat-v-offshorah-bolee-2-1-trln.html>

- [12] **Shaxson N.** (2011): *Treasure Islands: Tax Havens and the Men who Stole the World* / N. Shaxson – Penguin Random House, UK, 361 p.
- [13] **Palan R.** (2016): *The Offshore World: Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires* / R. Palan – Cornell University Press, N.Y., 225 p.
- [14] **Shaxson N.** (2016): *Treasure Islands: Uncovering the Damage of Offshore Banking and Tax Havens* / N. Shaxson – St. Martin's Griffin, N.Y., 264 p.
- [15] **Baymuratov M. O.** (2010): *Offshore Zones in Modern World: Theory and Practice Problems* / M. O. Baymuratov, O. I. Zorina. – Odesa: Fenix, 174 p.
- [16] **Zheleznyak V. U., Ostropolska E. V.** (2011): *Development Trends of the Investment Relations Between Ukraine and Offshore Zones* / V. U. Zheleznyak, E. V. Ostropolska // *Visnyk MNTU «Seriya Ekonomika»*. 2(5): 5–57.
- [17] **Yamko P. U.** (2012): *Offshore Countries Tax Mechanism: Essence, Functions, Instruments* / P. U. Yamko // *External Trade: economy, finance, right*. 4: 135–140.
- [18] **Umantsiv U. M., Shved U. A.** (2004): *Offshore Business in Modern Economy: Monography*. – K.: Atika, 144 c.
- [10] **Udodova V. I.** (2010): *Offshore Business in the Conditions of Economic Internationalization* / V. I. Udodova B. I. // *Visnyk of the University of Banking Business NBU*. 1(7): 15–18.
- [20] **Kobushko I. M.** (2011): *Offshore Zones as a Method of Rising the Investment Potential* / I. M. Kobushko // *Mechanism of Economy Regulation*. 1: 182–187.
- [21] **Suprun L.** (2011): *Offshore Companies in Modern Business Practice* / L. Suprun // *Juridical Journal*. 1: 55–57.
- [22] **Leshchenko R. M.** (2014): *Offshore Jurisdictions: History of Appearance, Notion and Classification* // R. M. Leshchenko P. M. / *Chasopys of the Kiyv University of right*. 1: 148-154.
- [23] *Report of the Working Group on Offshore Centers: Financial Stability Board, 5 April, 2000.* – Available at: <http://www.financialstabilityboard.org/publications/r0004b.pdf>
- [24] **Brittain-Catlin W.** (2006): *Offshore: The Dark Side of the Global Economy* / W. Brittain-Catlin. – Picador, N.Y., 288 p.
- [25] **Randolph M., Gourvenec S.** (2011): *Offshore Geotechnical Engineering* / M. Randolph, S. Gourvenec. – Spon Press, N.Y., 532 p.
- [26] **Zucman G.** (2015): *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens* / G. Zucman. – University of Chicago Press, 214 p.
- [27] *What Were the Industries Using the Offshores Most of All.* – Available at: <http://www.vestifinance.ru/infographics/2984>
- [28] **Harrington B.** (2016): *Capital Without Borders* / B. Harrington. – Cambridge: Harvard University Press, 394 p.
- [29] **Siebert H.** (2005): *Locational Competition – A Neglected Paradigm in the International Division of Labour* / H. Siebert. – Germany: Kiel Institute for World Economics, Kiel Working Paper No. 1258, 35 p.

მეცხოველეობის განვითარების ტენდენციები და პერსპექტივები აჭარის რეგიონში

TENDENCIES AND PROSPECTS FOR CATTLE-BREEDING DEVELOPMENT IN ADJARA REGION

მირზა სუქნიშვილი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

MIRZA SUKNISHVILI,

PhD Students of Batumi Shota Rustaveli State University, Economics and Business Faculty

ანოტაცია

სტატიაში დასაბუთებულია მეცხოველეობის დარგის განვითარების მნიშვნელობა აჭარის რეგიონისთვის, გაანალიზებულია დარგში მიმდინარე ტენდენციები და გამოვლენილია მისი განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები. დადგენილია, რომ მეცხოველეობას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მოსახლეობის სრულფასოვანი საკვები პროდუქტებით უზრუნველყოფაში. სოფლად მცხოვრებთა ნახევარს საკუთრებაში ყავს თუნდაც თითო სული მსხვილფეხა პირუტყვი და აღინიშნება სულადობის ზრდის ტენდენცია.

აჭარის რეგიონისა და სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების ანალიზის საფუძველზე დადგენილია, რომ რეგიონში არსებული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის პროდუქტიულობა ბევრად ჩამორჩება მათ ფიზიოლოგიურ შესაძლებლობებს, დაბალია ერთი მენველი ძროხიდან დღე-ღამური ჩამონაწველი და ახალშობილ მოზარდებში დღე-ღამური მატება ნორმატი. ნაშრომში თვისებრივი კვლევის საფუძველზე გამოვლენილია მეცხოველეობის დარგში დაბალი პროდუქტიულობის გამომწვევი მიზეზები: შორის განიხილება ჯოგის ჯიშობრივი შემადგენლობა, ვეტერინარული მომსახურების დაბალი დონე, არარაციონალური კვება, ბაზრის საინფორმაციო მონაცემებსა და რესურსულ პოტენციალზე დაბალი ხელმისაწვდომობა და სხვ., მონაცემებზე დაყრდნობით დადგენილია, რომ პირუტყვის სადგომები უმეტეს შემთხვევაში არ შეესაბამება თანამედროვე სანიტარულ-ჰიგიენურ მოთხოვნებს. კვების რაციონი არასრულფასოვანია და იგი შედგენილია უმეტესწილად საკვები ელემენტების მიხედვით გაანგარიშების გარეშე. შედეგად დაბალია მიღებული პროდუქციის რაოდენობა და ხარისხობრივი მაჩვენებლები, მცირეა შემოსავლები. ჯოგის ჯიშობრივი

გაუმჯობესებისა და პროდუქტიულობის ამაღლების მიზნით საჭიროდ არის მიჩნეული სანაშენე საქმის სრულყოფა. ასევე, აუცილებელია კვებითი რაციონის კარატივის საჭირო რაოდენობის დაცვისათვის ბუნებრივი სათიბ-საძოვრების პროდუქტიულობის ამაღლება მათში მრავალწლიანი პარკოსანი და თავთავიანი ბალახების შეთესვის გაზრდით. სტატიაში შემოთავაზებულია აჭარაში მეცხოველეობის დარგის განვითარების რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: აგროსასურსათო პროდუქტები, მეცხოველეობა, სასურსათო უსაფრთხოება, განვითარების ტენდენციები, პროდუქტიულობა.

ABSTRACT

The importance of cattle-breeding field in Adjara region is explained in the given work. The tendencies in the field are analyzed and the factors hindering the development are revealed. It is identified that cattle-breeding has got one of the significant places in providing the population with healthy food; the half of rural inhabitants have at least one cattle and the growing tendency in this aspect is noted in rural areas.

Based on analysis of data from Adjara A.R. and National Service of Statistics it is identified that productivity of cattle existing in the region is far behind their physiological abilities, the 24 hour product received from one cow is low and 24 hour increase in newborn adult cows is surplus weight. The reasons causing low productivity in cattle-breeding are revealed based on qualitative research including breed consistency of herd, low quality of vet services, irrational nutritious, poor accessibility to market data and resource potential, etc. according to the mentioned data it was identified that the cattle dwelling places are not in full compliance with the modern sanitation-hygienic standards. The food ration is not healthy and mostly it is made according to nutritious elements with-

out considering calculation. Therefore the received products are low and their qualitative parameters are poor as well as incomes. For the purpose of breed, improvement of herd and increasing productivity it is necessary to improve breeding process. As well as it is necessary to increase productivity of natural grasslands for setting needed amount of food ration by the method of cultivating legumes and cereals. the given work offers recommendations for cattle-breeding field development in Adjara region.

Key Words: *agricultural products, cattle-breeding, food safety, development tendencies, productivity.*

თანამედროვე ეტაპზე სასურსათო უსაფრთხოება მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის მთავარი საზრუნავია, რადგან აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოების დონე ვერ უზრუნველყოფს მათზე მოსახლეობის გაზრდილ მოთხოვნებს.

საერთაშორისო ორგანიზაციების ოფიციალური მონაცემებით მსოფლიოში ხუთ მილიონზე მეტი ადამიანი სანახევროდაც ვერ იკვებება, 2-2,5 მილიონი შიმშილობს, ხოლო და წელიწადში 2 მილიონამდე ადამიანი შიმშილით იღუპება. აღნიშნულის გამო, გასული საუკუნის 90-იან წლებში მსოფლიოს წამყვანმა სახელმწიფოებმა მიიღეს დეკლარაცია სასურსათო უზრუნველყოფის შესახებ, რომლითაც ნებისმიერ სახელმწიფოს, მათ შორის საქართველოს, გააჩნია ვალდებულება მსოფლიო სასურსათო ბაზის განმტკიცებაში. სამწუხაროდ, საქართველოში ეს საერთაშორისო ვალდებულება სათანადოდ ვერ სრულდება, კერძოდ ქვეყანა მონაწილეობს ვერ იღებს აგროსასურსათო პროდუქტების საერთაშორისო მარაგების შექმნაში, ასევე, საკმაოდ დაბალია ამ პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები. შესაბამისად, საქართველო აგროსასურსათო პროდუქტების მომხმარებელ ქვეყანათა ჩამონათვალშია შეყვანილი.

ბოლო წლებში ჩამოყალიბებული ტენდენციების მიხედვით საქართველოში ძირითადი აგროსასურსათო პროდუქტების იმპორტმა, გამონაკლისის გარდა (ღვინო, ღვინომასალები, მინერალური წყლები და სხვა), 80-85%-ს გადააჭარბა. როგორც მთლიანად ქვეყანაში, ისე აჭარის რეგიონშიც, აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოებისა და მოხმარების დონე არ შეესაბამება მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციების მიერ დადგენილ სტანდარტებს. აღნიშნულის ძირითადი მიზეზია სოფლად დანაწევრებული მიწის ნაკვეთების არსებობა და საკუთრებითი ურთიერთობების მოუნეს-

რიგებლობა, პროდუქტიულობის დაბალი დონე, კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა, ბუნდოვანი და გაუმართავი საკანონმდებლო ბაზა და სხვ. დღეს საქართველოში ფერმერულ მეურნეობები წერილმასშტაბურია [1], მათი უდიდესი ნაწილი ნატურალური მეურნეობის ტიპისაა და პროდუქტს ძირითადად საკუთარი მოხმარებისთვის აწარმოებენ. სოფლად დაბალი მწარმოებლურობა უარყოფითად მოქმედებს მოსახლეობის კეთილდღეობის მაჩვენებლებზე და წლების განმავლობაში დარგის განვითარების ტემპი საგრძობლად ჩამორჩება ეკონომიკის სხვა სექტორების განვითარების მაჩვენებლებს [2].

პრობლემების მოგვარების შემთხვევაში, საქართველოს, მათ შორის აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასაც, თავისი გეოგრაფიულ-კლიმატური პირობების გამო შეუძლია აწარმოოს საჭირო რაოდენობისა და ეკოლოგიურად სუფთა სასურსათო პროდუქტები იმ მოცულობით, რომ გადამწყვიტოს ერთი მხრივ, თავისი მოსახლეობის სურსათით დაკმაყოფილების პრობლემა, მეორე მხრივ, შექმნას ნამეტი მსოფლიო სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად [3]. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია წარმოების განვითარების ტენდენციების შეფასება და იმ ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც არსებით გავლენას ახდენენ სასურსათო უსაფრთხოებაზე.

მეცხოველეობის დარგის განვითარებას მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია საქართველოს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებასა და სურსათით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლების გაუმჯობესებაში.

აჭარის რეგიონში ამ დარგში განვითარების მიღწეული დონე საკმარისი არ არის სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის გასაჭრელად, უფრო მეტიც განვითარების ტენდენცია გასული საუკუნის მაჩვენებელთან შედარებით კლებადია. თუ გასული საუკუნის ბოლოს აჭარის ყველა კატეგორიის მეურნეობებში აღრიცხული იყო 200 ათასი მსხვილფეხა პირუტყვი, დღეს ეს მაჩვენებელი 80 ათასიდან მენველი ძროხა 65-70 ათასი სულია. რეგიონში დაბალია წველადობა (არ აღემატება 8-10კგ-ს). მეცხოველეობის დარგი რეგიონისთვის ტრადიციულია, ასევე, ამ დარგის განვითარება აუცილებელია მზარდი ტურისტული სექტორის მომსახურებისა და ზოგადად მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ მეცხოველეობის დარგის აქტუალურ პრობლემებზე ცალკეული კვლევებია ჩატარებული, დარგის განვითარების ტენდენციები თან-

ამედროვე საბაზრო ტექნოლოგიების პირობებში კომპლექსურად არ არის შესწავლილი და შესაბამისად, არც დარგის სამომავლო სტარტეგიებზეა შემუშავებული რეკომენდაციები.

კვლევის მიზანია აჭარაში მეცხოველეობის დარგის განვითარების ტენდენციების შეფასების საფუძველზე დარგის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორების გამოვლენა და მისი განვითარების პექსპექტივების დადგენა.

კვლევის პროცესში გამოყენებულია ანალიზის, სინთეზის, ინდუქციის, შედარებისა და სხვა მეთოდები, ასევე, დარგის ფერმერთან და ექსპერტებთან ჩატარდა ჩაღრმავებული ინტერვიუები, რითაც გამოვლინდა მეცხოველეობაში დაბალი პროდუქტიულობის გამომწვევი ძირითადი ფაქტორები. ამასთან, ლოგიკური დასკვნების

მისაღებად გაანალიზდა რეგიონში ბოლო წლებში განხორციელებული ერთი მიზნობრივი პროგრამის შედეგები. ამ მიზნით შეირჩა 2017 წელს განხორციელებული საერთაშორისო პროგრამა „ცხოველთა ჯანმრთელობის დაცვა საქართველოში ფაზა-2.“ დაკვირვება წარმოებდა რეგიონის სხვადასხვა მუნიციპალიტეტში.

საქართველოში მეცხოველეობა ტრადიციულად სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგია. 2017 წლის მონაცემებით ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვების ღირებულებამ 3,9 მლრდ ლარი შეადგინა. მეცხოველეობის წილად მოდის 49.5% (1 942.0 მლნ ლარი), ხოლო მემცენარეობაზე 44.8% (1755.1 მლნ ლარი), სასოფლო-სამეურნეო მომსახურებაზე 5.71% (224.8 მლნ ლარი).

ცხრილი 1.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მთლიანი გამოშვების დინამიკა საქართველოში 2010-2017 წლებში [4] (მლნ ლარი)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
მემცენარეობა	933	1238	1087	1405	1613	1622	1656.7	1755.1
მეცხოველეობა	1240	1337	1610	1666	1613	1837	1983.9	1942.0
სასოფლო-სამეურნეო მომსახურება	69	99	110	139	161	194	213.5	224.8
სულ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვება	2242	2674	2807	3210	3387	3653	3854	3921.8

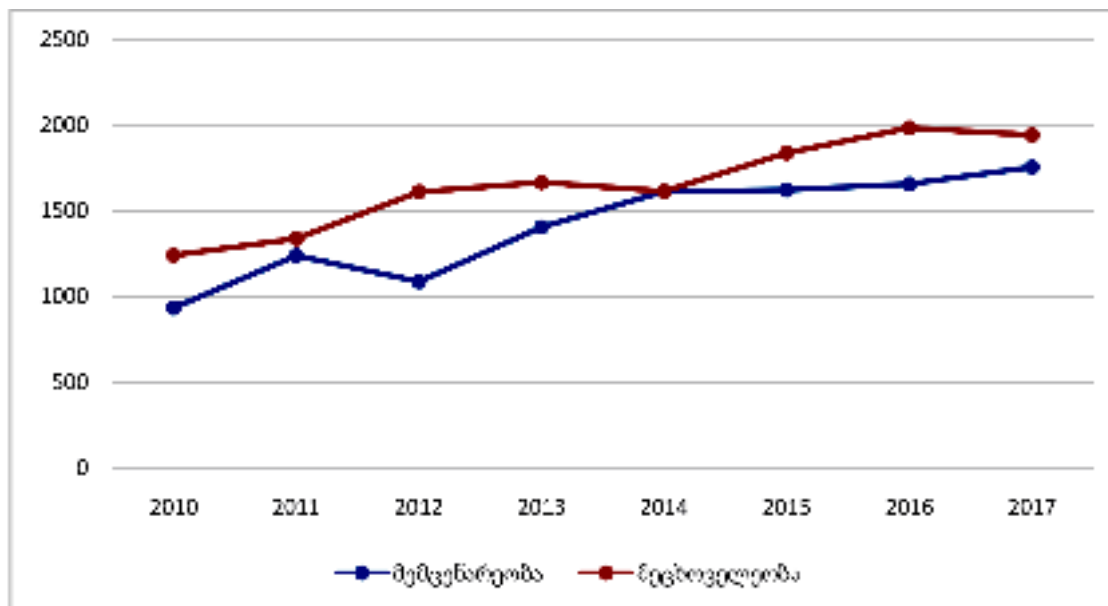
ზემოთ მოტანილი მონაცემების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ღირებულებით გამოსახულებაში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვება ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება, რაც ძირითადად განპირობებულია სასოფლო-სამეურნეო მომსახურების ზრდით, კერძოდ აღნიშნული მაჩვენებელი 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით გაიზარდა 10.1%-ით, ხოლო 2017 წელს 2016 წელთან შედარებით 5.3%-ით არის გაზრდილი. მეცხოველეობის წილი ამავე პერიოდში საშუალოდ 2,1 %-ით არის შემცირებული, თუმცა მემცენარეობის დარგი ზრდადი ტენდენციით გამოირჩევა (იხ. დიაგრამა 1)

მონაცემების ანალიზი აჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მთლიანი გამოშვება 2017 წელს წინა წელთან შედარებით მხოლოდ 1.8%-ით არის გაზრდილი, მათ შორის არასაკმარისია მეცხოველეობის დარგის ზრდის ტენდენცია.

აღსანიშნავია ისიც, რომ მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებაში მაღალია ოჯახური მეურნეობებისა და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების წილები. 2014 წელს ოჯახური მეურნეობების წილად მოდიოდა ხორცის წარმოების 62.6%, ხოლო 2017 წელს ამ მაჩვენებელმა 42.5% შეადგინა; მათგან განსაკუთრებით მაღალია მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცის წილი - შესაბამისად 95.8% და 95.5%. სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების წილად მოდიოდა 2014 წელს 37.4%, ხოლო 2017 წელს 57.5% [6].

აჭარის რეგიონის აგროსასურსათო სექტორის ერთ-ერთი ძირითადი დარგია მერძეული მეცხოველეობა. უფრო მეტიც მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისათვის ამ დარგს კვლავაც საარსებო მნიშვნელობა აქვს. რეგიონში ხორცის წარმოების

მაჩვენებლებისა და მეცხოველეობის განვითარების ტენდენციები საქართველოში 2010-2017 წლებში [5]
(მლნ ლარი)

მაჩვენებლები კლებადი ტენდენციისაა, კერძოდ 2017 წელს ამ მაჩვენებელმა 1.9 ათასი ტონა შეადგინა, 2016 წელს კი 2.3 ათასი ტონა იყო. რაც შეეხება მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცის წარმოებას, ეს მაჩვენებლებიც კლებადია. თუ 2016 წელს რეგიონში იწარმოებოდა 2.0 ათასი ტონა მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი, 2017 წელს მან მხოლოდ 1.6 ათასი ტონა შეადგინა [7]. იგივე ტენდენციაა რძის წარმოების თვალსაზრისით. თუ 2014 წელს აჭარაში იწარმოებოდა 44.3 მლნ ლიტრი რძე, 2017 წელს ეს მაჩვენებელი 11.9 ათასი ლიტრით შემცირდა და 32.4 მლნ ლიტრი შეადგინა [8].

აჭარის რეგიონში მეცხოველეობის დარგის განვითარების ტენდენციების შესაფასებლად და დარგის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორების გამოსავლენად, ჩატარდა ამ დარგის ერთ-ერთი პროექტის მონიტორინგი, ძირითადად საკვები რაციონის სრულყოფისა და მწარმოებლურობის ზრდისთვის. ექსპერტული შეფასება მიმდინარეობდა იმ ფერმერთა მიმართ, რომელთაც 16 სული მენველი ფურისათვის გადაეცათ ხარისხიანი ქართული წარმოების საკვები და ვიტამინიზირებული ლოკი-ბლოკი, ასევე, ხბოების ცივი მეთოდით გამოზრდისათვის 6 ცალი გალია, სათიბ-საძოვრების ბალახნარეგების გაუმჯობესებისათვის 50 კგ სამყურას სათესლე მასალა.

პროექტის განხორციელების მთელ პერიოდში პერიოდულად ჩატარდა მონიტორინგი, ფურების

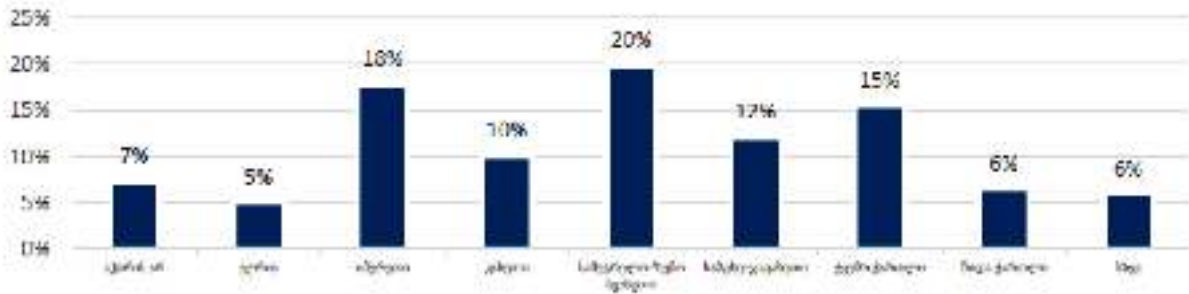
საკონტროლო წველასა და ხბოების წონა-მატზე, ასევე საკვების როლსა და მნიშვნელობაზე მეცხოველეობის დარგში.

მიღებული მონაცემების გაანალიზების შედეგად აღმოჩნდა, რომ ცალკეულ შემთხვევაში დღე-ღამურმა ჩამონაწველმა 14-16 კგ-საც მიაღწია, ნაცვლად 8-10 კგ-სა საკონტროლო ჯგუფებში, გაიზარდა ხბოების წონამატიც.

კვლევის მიზნებისთვის რეგიონში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობის შესახებ ყველაზე დაზუსტებულ და სანდო ინფორმაციად მიჩნეული იქნა აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ მოწოდებული სსიპ სურსათის ეროვნული სააგენტოს ცხოველთა იდენტიფიკაცია-რეგისტრაციის რეესტრის შესაბამისად დამუშავებული მონაცემები, მათ შორის ინფორმაცია მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობის შესახებ. თუმცა, ზოგადი ტენდენციების გასაანალიზებლად, კვლევაში, ასევე, გამოყენებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციის თანახმად სულ საქართველოში აღწერილი მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის დაახლოებით 7%-ია აჭარაში, რაც მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება დარგში წამყვანი რეგიონების (სამეგრელო-ზემო სვანეთის, იმერეთის, სამცხე-ჯავახეთის) შესაბამის მაჩვენებლებს (იხ. დიაგრამა 2).

მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა კამაჩის რაიონში) საქართველოს რაიონების მიხედვით, 2016 წელი [9]

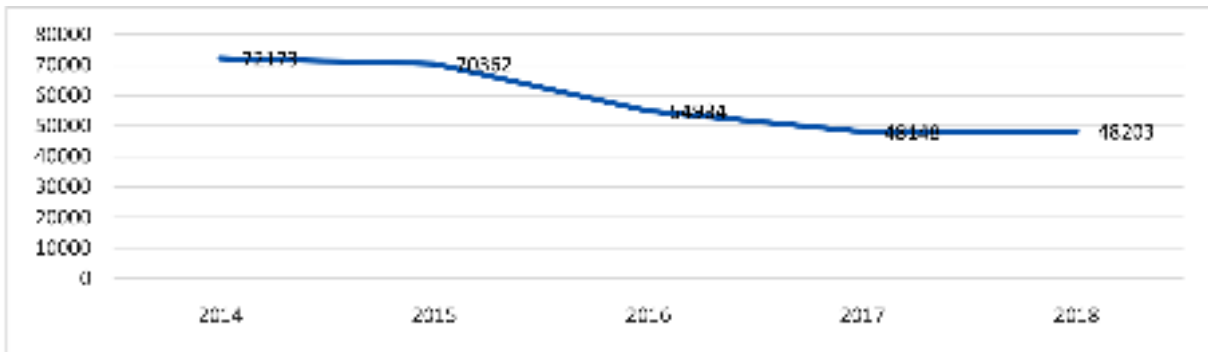
მეცხოველეობის დარგის განვითარების ტენდენციის შეფასებამ გვიჩვენა, რომ აჭარის რეგიონში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა, მათ შორის ფურისა და ფურკამეჩის რაოდენობა, 2013 წლის შემდეგ კლებით ხასიათდება. 2016 წელს წინა წელთან შედარებით რეგიონში 11%-ით ნაკლები პირუტყვია.

თვისებრივი კვლევის შედეგებით ირკვევა, რომ აღნიშნული ტენდენცია გამოწვეულია პირუტყვის მოვლასა და შენახვაზე განეული დახარჯების ზრდით. ასევე, ერთ-ერთი მიზეზია ის, რომ ბაზარი გაჯერებულია რძის ფხვნილისგან წარმოებული პროდუქტებით, რაც თავის მხრივ, განაპირობებს რძისა და რძის პროდუქტების დაბალ სარეალ-

იზაციო ფასებს. რესპონდენტების გამოკითხვამ გვიჩვენა, რომ ხარისხიანი ნედლი რძის წარმოების შემთხვევაში ფერმერისთვის ნატურალური პროდუქტების წარმოება არამომგებიანია.

აჭარაში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი სოფლად მცხოვრები შინამეურნეობების 51%-ს ყავს [11].თვისებრივი კვლევის შედეგებმა, ასევე,

აჭარის რაიონში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის, მათ შორის ფურისა და ფურკამეჩის, სულადობა [10]

წყარო: სურსათის უვნებლობის სააგენტო

გვიჩვენა, რომ რეალურად რეგიონში გაცილებით მეტი საქონელია, თუმცა, რიგი მიზეზების გამო მოსახლეობა არ აღრიცხავს მათ მფლობელობაში არსებულ საქონელს. ძირითად მიზეზად დასახელდა სახელმწიფო ფულადი სოციალური დახმარების საარსებო შემწეობის პროგრამა, რომ საქონლის იდენტიფიცირების შემთხვევაში, ოჯახს შეიძლება მოეხსნას აღნიშნული პროგრამით გათ-

ვალისწინებული ფულადი შემწეობა. უდავოა რომ აჭარაში, ისევე როგორც საქართველოს სხვა რეგიონებში (განსაკუთრებით მაღალმთიანი სოფლებში), შინამეურნეობების უმეტესობა დამოკიდებულია მესაქონლეობიდან მიღებულ შემოსავალზე.

აჭარის რეგიონში ყველაზე მაღალი სულადობის მაჩვენებლით გამოირჩევა ხულოს მუნიციპალ-

იტეტი, სადაც სულ რეგიონში ძროხების 37%-ია, ქობულეთის მუნიციპალიტეტში 21%-ია, შუახვევის მუნიციპალიტეტში 20%. ყველაზე ნაკლები სულადობა დაფიქსირდა ქედაში, ხელვაჩაურსა და ბათუმში, რაც ლოგიკურიცაა და ძირითად გამონვეულია საძოვრებისა და დარგის განვითარებისთვის საჭირო შესაბამისი პირობების ნაკლებობით.

აჭარის რეგიონში, სურსათის ეროვნული სააგენტოს მონაცემების თანახმად, 21 196 შინამეურნეობას ყავს საქონელი, მათგან 11 შინამეურნეობაში 50-ზე მეტი სული ძროხაა. მუნიციპალიტეტების მიხედვით სულადობა შემდეგნაირად არის გადანაწილებული:

1. ქობულეთის მუნიციპალიტეტი - 5 შინამეურნეობა (ყველაზე მრავალრიცხოვანი გვხვდება სოფელ საჩინოში - 154 სული ძროხა და ქ. ქობულეთში - 71 სული ძროხა);
2. ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი - 4 შინამეურნეობა (აღსანიშნავია რომ სოფელ სკურდიდში არის 70 სულიანი ფერმერი);
3. ხულოს მუნიციპალიტეტი - 1 შინამეურნეობა (სოფელ ადაძეებში - 55 სული ძროხა);
4. ბათუმის მუნიციპალიტეტი - 1 შინამეურნეობა (ადლიის დასახლებაში - 51 სული ძროხა).

პირუტყვის წველადობის შესახებ ინფორმაცია მოპოვებული იქნა სხვადასხვა წყაროდან. შესაბამისად, რეალური მაჩვენებლების დასადგენად და მდგომარეობის შესაფასებლად თვისებრივმა კვლევამ ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა.

საქონლის წველადობა, ჯიშების გარდა, დამოკიდებულია გარემო პირობებზე, კვებასა და უმეტეს შემთხვევაში სეზონურობაზე. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციის თანახმად ფურისა და ფურკამეჩის საშუალო წველადობა 2016 წელს აჭარის რეგიონში 1 189 ლიტრი იყო წელიწადში (საშუალოდ 325 დღეზე გადანაგარიშებით), რაც დაახლოებით 16%-ით ჩამოუვარდება საქართველოს საშუალო წველადობის მაჩვენებელს იმავე წელს. ეს კიდევ ერთხელ ცხადყოფს აჭარაში დარგის განვითარებისთვის ჯიშობრივი და მოვლასთან დაკავშირებული საკითხების გაუმჯობესების საჭიროებას.

წლების მიხედვით ანალიზისას, 2016 წელს წინა წელთან შედარებით, აჭარის რეგიონში საშუალო წლიური წველადობა გაიზარდა, თუმცა, მნიშ-

ვნელოვანი სხვაობა ბოლო წლების განმავლობაში არ დაფიქსირებულა.

ჩალრმავებული ინტერვიუების რესპონდენტები ასახელებდნენ რომ გავრცელებული ჯიშების წველადობა სეზონზე (გაზაფხული, ზაფხული) საშუალოდ შეადგენს 8-10 ლიტრს დღეში, მაშინ როდესაც შემოდგომა-ზამთრის პერიოდში წველადობა დღეში 3-5 ლიტრამდე მცირდება. ფოკუს ჯგუფის მონაწილეები აჭარის ფერმერები დაახლოებით იგივე მაჩვენებელს ასახელებდნენ, ზოგიერთ შემთხვევაში ამ მაჩვენებელმა დღეში საშუალოდ 10-12 ლიტრი შეადგინა აქტიურ პერიოდში.

აღნიშნულის გათვალისწინებით კვლევის მიზნებისთვის და მწარმოებლურობის დასაანგარიშებლად, აჭარის რეგიონში არსებული ჯიშების საშუალო დღიური წველადობა 4 ლიტრით იქნა განსაზღვრული. თუ ჩავთვლით, რომ სურსათის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებით აჭარის რეგიონში სულ 75 559 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვია, რომელთაგან ფურების რაოდენობა შეადგენს 63 475-ს, ფურების რაოდენობიდან მენველად მიჩნეულ იქნა 44 433 სული, მაშინ აღნიშნული მონაცემებით გამოდის, რომ დღიური საშუალო წველადობა რეგიონში შეადგენს 177 730 ლიტრ რძეს (4 ლიტრი/დღე), ხოლო საშუალო წლიური წველადობა (1460 ლიტრი/წელიწადი) (12 თვეზე გადანაგარიშებით) იქნება 64,871 ტონა რძე.

აღნიშნულ მონაცემების ანალიზზე დაყრდნობით აჭარაში რძის წარმოების მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალია, რასაც განაპირობებს რეგიონში საქონლის საშუალო წველადობის დაბალი მაჩვენებელი საქართველოს და სხვა რეგიონებთან შედარებით. მიუხედავად აღნიშნულისა, თვისებრივი კვლევის რესპონდენტები უპირატესობა მიიჩნევდნენ რეგიონში წარმოებული რძის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხს გემოვნურ თვისებებსა და ცხიმოვანობას სხვა რეგიონებში წარმოებულ რძესთან შედარებით.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით აჭარის რეგიონში 2017 წელს 8 რძის გადამამუშავებელი საწარმოა რეგისტრირებული, რომელთაგან 2 ნაყინის მწარმოებელია. თუმცა, როდესაც ამ ინფორმაციის გადამოწმებამ სტატისტიკური ბიზნეს რეგისტრის ბაზებში, გვიჩვენა, რომ მოცემულ ეტაპზე რეგიონში მხოლოდ ოთხი აქტიური საწარმოა (იხ. სქემა 1).

აჭარის რეგიონში აქტიური სანარმოები [12]

სუბიექტის დასახელება	სუნიციაბალიტეტი/ქალაქი	საქმიანობის დასახელება NACE 1
შპს ენზარი	ხულოს მუნიციპალიტეტი	რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება
შპს საქონლ პროდუქცია	ხულოს მუნიციპალიტეტი	რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება
შპს კახაბერი 777	ხულოს მუნიციპალიტეტი	რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება
შპს ხელის საქონი	სელეფანურის მუნიციპალიტეტი	რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება
იპ "დავით გოგიშვილი"	სელეფანურის მუნიციპალიტეტი	რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება

კვლევის პროცესში ინფორმაციის დაზუსტებისას აღმოჩნდა, რომ რძის შეკრებასა და გადამამუშავებას ახორციელებს მხოლოდ ორი სანარმო - „ენზარი“ და „სუფთა საქონი“. სხვა სანარმოებს ან მუშაობა აქვთ შეწყვეტილი ან გაურკვეველი მიზეზებით არ ოპერირებენ ბაზარზე. ამავე ქრილში საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაცია ვერ იქნება სანდო, რადგან რეალური და მოცემული მონაცემები არ ემთხვევა ერთმანეთს. გამოკითხვისას სანარმოებმა აღნიშნეს, რომ მაღალი წველადობის დროს მათ შეუძლიათ 12 ტონა ნედლი რძის გადამამუშავება ყოველდღიურად, დაახლოებით 14 ტონა ყველის გატანა ბაზარზე კვირაში ერთხელ, ხოლო მათი მომწოდებელ ფერმერთა რაოდენობა საშუალოდ შეადგენს 350-600-ს. საშუალოდ კი მათი სიმძლავრე კვირაში 9 ტონა პროდუქციას შეადგენს. თუმცა, ფერმერებისგან რძის ჩაბარების რაოდენობის მატების შემთხვევაში მათ შეუძლიათ ეს მოცულობა 15 ტონამდე გაზარდონ.

ამ პრობლემის გადაწყვეტა შეიძლება ჯოგის ჯიშობრივი გაუმჯობესებით და პროდუქტიულობის ამაღლებით, ამ მხრივ რეგიონში მუშაობა 5 წელია დანერგულია და ხელოვნური განაყოფიერების გზით უკვე მიღებულია ჯერსის ჯიშის მე-2-მე-3 თაობაც. ეს ჯიში შერჩეულია ყველა ფიზიოლოგიურ-ბიოლოგიური მონაცემებით და დადარებულია გავრცელებულ ადგილობრივ ჯიშებთან. ასევე, აუცილებელია რეგიონში შეიქმნას მძლავრი სანაშენე ფერმა, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის ფერმერებს მერძეული და მეხორცეული პირუტყვით მომარაგებაში.

ხორცისა და ხორცპროდუქტებზე მზარდი მოთხოვნილებიდან გამომდინარე საჭიროა რეგიონში შემოვიდეს მეხორცეული მიმართულების

ახალი ჯიშები. მაღალი სტანდარტების ადგილობრივი წარმოების საქონლის ხორცის უმთავრესი დადებითი მხარეა ის, რომ ადგილობრივ და საექსპორტო ბაზრებზე (უმთავრესად აზერბაიჯანი) საკმაოდ მაღალი მოთხოვნილებაა ახალ საქონლის ხორცზე. რეგიონში უკვე ფუნქციონირებენ მეხორცეული ფერმისათვის საჭირო ნედლეულის მიმწოდებლები, მექანიზაციის სერვის ცენტრი და ვეტერინალური სერვისები, ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ ფერმას ექნება საკმაოდ დაბალი ფიქსირებული ხარჯები. ამ დროისათვის რეგიონში ფუნქციონირებს 4 სერტიფიცირებული სასაკლაო, რომლებიც დაინტერესებული არიან საქონლის ხორცის (ცოცხალი საქონლის) შესყიდვით ან შესაბამისი მომსახურებით (დაკვლის სერვისი). მაღალტექნოლოგიურ და ინტენსიური ტიპის მე-საქონლეობის (მეხორცეული) ფერმას შესაძლებლობა ექნება ადგილზევე შეიძინოს რეგიონში არსებული ადგილობრივი ჯიშების მოზრები ან თვითონ იყოლიოს მაღალპროდუქტიული სახორცე ჯიშების სანაშენე ბირთვი, საიდანაც მიღებულ ხბორებს დააყენებს შემდგომ სუქებაზე. რაც შეეხება უარყოფით მხარეებს, აქ პირველ რიგში, აღსანიშნავია შემდეგი ფაქტორები:

1. გაუმართავი ინფრასტრუქტურა, განსაკუთრებით მაღალმთიანი სოფლების და საზაფხულო საძოვრებზე მისასვლელი საავტომობილო გზები, რაც მთლიანობაში ართულებს ცოცხალი საქონლის სარეალიზაციო ბაზრებზე ტრანსპორტირებას. მეორე მხრივ კი ძნელად შესაძლებელს ხდის სახორცე პირუტყვის სუქებისათვის საჭირო ნედლეულის (თივა, კონც. საკვები, ვეტერინალური და მექანიზაციის სერვისები) მიწოდებას;

2. მაღალი კონკურენცია ხორცის იმპორტირების სახით;

3. სახორცე სქონლის წარმოების სფეროში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია მცირე და საშუალო ფერმერების საკმაოდ მწირი ცოდნა სახორცე საქონლის მოვლა შენახვა, სუქების და რეალიზაციის თანამდროვე მეთოდებში, განსაკუთრებით აღსანიშნავია კვებასთან დაკავშირებული საკითხების, დაავადებათა პრევენციისა და დიაგნოზის დასმის დაბალი ცოდნა;

4. საკვებმწარმოებელი მანქანა დანადგარების დეფიციტი;

5. არესბული პირუტყვის ჯიშების დაბალი სახორცე პროდუქტიულობა;

6. საქონლის ხორცის გაუმართავი რეალიზაციის არხები და მისი შემდგომი გადამუშავების შესაძლებლობების ნაკლებობა;

აჭარის ტერიტორიაზე ალტერნატიული ენერჯის წყაროდ შესაძლებელია რეგიონში მეცხოველეობის განვითარების განვითარებასთან ერთად - ბიოგაზის გამოყენებაც. ამ მხრივ განსაკუთრებით დიდი პოტენციალია ხულოსა და შუახევის მუნიციპალიტეტებში. ენერჯის მიღების ეს მეთოდი უკვე დანერგულია აჭარის ზოგიერთ სოფელში. რეგიონში არსებული ალტერნატიული ენერჯოპოტენციალის გამოყენება ხელს შეუწყობს მოსახლეობის მიერ მოხმარებულ ელექტროენერჯიაზე და გაზზე დანახარჯების შემცირებას.

ჩატარებული დაკვირვებისა და შესწავლის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ:

აჭარაში მეცხოველეობის დარგის განვითარებას ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ფონზე რძის, რძის ნაწარმსა და ხორცზე მაღალი ფასები და პროდუქტებზე მაღალი მოთხოვნა. ფერმერები შემოსავლის ზრდის მხოლოდ ერთ-ერთი ძირითადი გზაა პირუტყვის სულადობის გაზრდა, თუმცა, ეს უკანასკნელი შეზღუდულია მინისა და სამუშაო ძალის ნაკლებობით. მოცემულ ეტაპზე წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება და ცოდნის გაღრმავება შემოსავლების ზრდის ყველაზე რეალური საშუალებაა.

მეცხოველეობის დარგის განვითარების ტენდენციის შესწავლით გამოვლინდა, რომ დარგის

ძირითადი უპირატესობაა მცირე დანახარჯები არც თუ მცირე შემოსავლების ფონზე. მიუხედავად ამისა, ფერმერები იძულებული არიან მოახდინონ წარმოების ინტენსიფიკაცია, ან წავიდნენ ამ ბიზნესიდან, ვინაიდან რძის წარმოება და ბაზრისათვის მიწოდება უახლოვდება მასზე მოთხოვნას, მსოფლიო ფასები კლებადია, მთავრობა გამკაცრებულ მოთხოვნებს უყენებს რძისა და რძის პროდუქტების უსაფრთხოებას, ხოლო ფერმერები უახლოვდებიან თავიანთი შესაძლებლობების ზღვარს სამუშაო ძალის, მინისა და სხვა რესურსების მხრივ.

აღსანიშნავია, რომ რომ ზოგიერთი ფერმა შეძლებს საკუთარი წარმოების განვითარებას მნიშვნელოვანი ხარჯების გარეშე, თუ გააუმჯობესებს მართვას, კვებას, წველას და სხვა პროცესებს. ეს ძირითადად ის ფერმებია, რომელთა მფლობელობაშიც ძველი ტიპის სადგომებია, რომელთა მოდერნიზებაც შესაძლებელია. ფერმერებს, რომელთაც არ გააჩნიათ შესაფერისი შენობები, მხოლოდ ნაწილობრივ შეუძლიათ წარმოების გაუმჯობესება და მეურნეობის ინტენსიურ ტიპზე გადასვლისას მათ თანამედროვე სადგომებში დიდი კაპიტალური ხარჯების განევა მოუწევთ.

რძისა და ხორცის გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარება რეგიონში პერსპექტიულია, თუმცა, რიგ გამოწვევებთან და პრობლემებთან არის დაკავშირებული, კერძოდ მიზანშეწონილია გარკვეული ღონისძიებების გატარება:

1. აუცილებელია რეგიონში სრულფასოვნად განხორციელდეს ჯიშგანახლების პროგრამა;
2. საჭიროა გაიხნას რძის შემკრები და გადამამუშავებელი საწარმოები;
3. აუცილებელია შესაბამისი განათლების მქონე პირების მომზადება (ვეტ-ექიმები, ფერმლები, ზოო-ინჟინრები);
4. აუცილებელია ფერმერთა კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით შეიქმნას სპეციალური გადამზადების კურსები;
5. მნიშვნელოვანია გაიზარდოს ხელმისაწვდომობა ფინანსურ ინსტიტუტებსა და დონორ ორგანიზაციებთან.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **Kharaishvili E.**, Small Farm Diversification Opportunities in Viticulture-Winemaking Sector of Georgia World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering Vol:10, No:5, 2016.
- [2] **Kharaishvili, E.**, The Impact of Preferential Agro Credit on the Development of Agribusiness in Georgia, 2018. ECOFORUM. Volume 7, Issue 1(14), 2018.
- [3] **Kharishvili E., Gechbaia B., Tsiklashvili N.**, Priorities of socio-economic development of Georgia and Ukraine: innovative approaches and perspectives /International collective monograph, Chapter 2/in STRATEGIC PRIORITIES FOR DEVELOPING UKRAINE AND GEORGIA: INNOVATION AND PARTNERSHIP. p. 90. BATUMI 2018.
- [4] სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები
- [5] საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2017, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი 2018, გვ. 78.
- [6] იქვე, გვ. 79.
- [7] იქვე, გვ. 82
- [8] სურსათის ეროვნული სააგენტოს ცხოველთა იდენტიფიკაციის და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.
- [9] თვისებრივი და რაოდენობრივი კვლევის შედეგები; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.
- [10] აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს 2016-2021 წლის სტრატეგიული განვითარების გეგმა.
- [11] აჭარა ციფრებში, აჭარის სტატისტიკის სამმართველო, ბათუმი 1986 გვ 50-51.
- [12] <https://www.worldhunger.org/>

მცენარეული კულტურის წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა უკრაინაში

EFFECTIVE TRADING STRATEGIES: ITS IMPLEMENTATION AND RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING EFFICIENCY

ანნა სლობოდნიანი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საბირჟო საქმის და ვაჭრობის კათედრის უფროსი მასწავლებელი, გარემოსა და სიცოცხლის შემსწავლელ მეცნიერებათა ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა

ANNA SLOBODYANIK

PhD. In Economics, Senior lector National University of Life and Environmental Sciences Ukraine

ანოტაცია

სტატიაში გამოკვლეულია 2015-2017 წლების სასოფლო-სამეურნეო კულტურის წარმოების ეფექტიანობის დინამიკა უკრაინის საწარმოებში, კონკრეტულად მცენარეული ზეთის შემთხვევაში. დადგენილია, რომ ფასების არასტაბილურობა ხელს უშლის ცხიმოვანი კულტურის წარმოების ზრდის ინტენსიფიკაციას, თუმცა რისკის დონის ზრდა იმავდროულად ამცირებს ფასებს და წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულებას.

გაკეთებულია დასკვნები, რომ მცენარეული ზეთის ინდუსტრიის შესაძლებლობების პოტენციალს უნდა გააჩნდეს ზღვრები, რომლის მეცნიერული დასაბუთებაც აუცილებელია.

საკვანძო სიტყვები: მცენარეული ზეთი, ბიოდიზელი, წარმოების დონის ოპტიმიზაცია, წონასწორული ფასი, ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი კრიტერიუმები.

ABSTRACT

In the article the dynamics of relative efficiency of production of main crops in enterprises of Ukraine for 2015-2017 years, in particular sunflower seeds, is investigated. It was found that price instability constrains intensification, which increases the yield of oilseeds, but the degree of risk increases due to the simultaneous tendency of convergence of prices and production costs. It is concluded that the capacity building of the oil and fat industry should have boundaries that need to be scientifically substantiated.

Keywords: oil crops, vegetable oil, biodiesel, inter-industry balance, optimization of plant size, equilibrium prices, economic and ecological criterion

Постановка проблемы в общем виде. За годы реформирования сельскохозяйственные товаропроизводители постоянно сталкивались с неопределенностью относительно стратегии развития аграрного сектора экономики и соответственно невозможностью разработать собственную стратегию с системой хозяйственных решений. Следствием этого была быстрая ликвидация капиталоемких и интенсивных отраслей, для обеспечения своего функционирования требуют постоянного поступления кредитных и материальных ресурсов. В мире постоянно имеют место структурные изменения и региональные перемещения производства сельскохозяйственной продукции в зависимости от природно-климатических и социально-экономических условий, и в частности, от уровней доходов населения и обеспеченности земельными ресурсами. Каждая страна постоянно адаптируется к окружающей среде и занимает свою рыночную нишу и в первую очередь четко определяется относительно рынков сбыта сельскохозяйственной продукции. Именно отсутствие усилий аграрной экономической науки и правительства в направлении поиска стабильных рынков сбыта, а не владельцев земельных долей (паев), и стало основанной причиной катастрофических последствий реформирования - ликвидации значительного количества предприятий и уничтожения материально-технической базы аграрного сектора экономики.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы эффективности функционирования масложировой отрасли Украины рассматриваются многими учеными. Основное направление в исследованиях - видименная тенденции растущей эффективности отрасли и увлеченность результатам внешнеэкономической деятельности, действительно

впечатляющими. Наиболее системно экономику масложировой отрасли анализирует и прогнозирует тенденции ее развития генеральный директор ассоциации «Укролияпром» С. Капшук [1]. Отдельные аспекты развития этого комплекса освещаются в диссертационных исследованиях, охватывающих проблемы формирования и функционирования рынка семян подсолнечника [2], семеноводства [3], прогнозирования экономического риска [4], совершенствование экономических взаимоотношений [5; 6], размещения масложирового комплекса Украины [7] и т. Однако недостаточно исследованы вопросы адаптации отечественного масложирового комплекса в мировой рыночной среде.

Формулировка целей статьи. Целью статьи является анализ относительных преимуществ по экономической эффективности производства основных сельскохозяйственных культур в предприятиях Украины за 2015-2017 годы, мировых тенденций в производстве масличных культур, цен реализации и расходов в зависимости от степени интенсификации производства и на этой основе - установление причин существующих экономических преимуществ масличных культур по сравнению с другими сельскохозяйственными культурами по эффективности их производства и тенденций в приспособлении к мировому рыночной среды.

Изложение основного материала исследования. Принятие управленческих решений на макроуровне формируется на основе четко определенных существующих проблем. В Украине не учли основной проблемы о необходимости адаптации к мировому рынку с его растущим спросом на продукты питания за ограниченных в некоторых странах производственных ресурсов, особенно земельных. Вместо исследования спроса на продукты питания в отдельных странах со значительным плотностью населения и ограниченными земельными и водными ресурсами и разработкой соответствующих предложений по структурным изменениям в посевных площадях, регионального размещения и построения системы логистики, в Украине приняли решение ликвидировать крупнотоварные предприятия. Такое решение оформлено в виде цели реформирования, на основе которого стартовала земельная реформа.

Негативные последствия принятия управленческих решений без системного анализа, построения межотраслевых моделей и их оптимизации не замедлили. Так, за 1997-2017 гг. среднегодовое количество работников занятых в сельс-

скохозяйственных предприятиях, сократилась почти в 8 раз, количество поголовья крупного рогатого скота в целом по Украине уменьшено более чем в 5 раз (в т. ч. коров - в 3 раза), свиней - более чем в 2,5 раза, тракторов - почти в 3 раза и тому подобное. Ежегодно товаропроизводители меняли структуру посевных площадей в условиях полной неопределенности.

Сельскохозяйственные товаропроизводители оказались один на один с рыночной стихией и не все смогли выстоять даже с помощью бизнес-структур, которые выступили как кредиторы по обеспечению выполнения технологий и в первую очередь - посевной кампании. В условиях динамично растущего спроса на мировых рынках производители нашли свой путь экономического развития - резко увеличили производство продукции масличных культур, кукурузы на зерно, продовольственное зерно. Принятие решений по увеличению посевных площадей масличных культур имеет экономическое объяснение.

Данные свидетельствуют, что в среднем за последние три года стабильный доход в расчете на 1 га площади посева получают товаропроизводители при выращивании рапса озимого (1248 грн / га), семена подсолнечника (1069 грн / га), кукурузы на зерно (845 грн / га), сои (602 грн / га) и озимой пшеницы (288 грн / га). При производстве этих культур в среднем за три года удельный вес убыточных предприятий составила соответственно 23,7%, 20,4, 41,6, 32,6 и 35,9%. То есть, среди этих культур низкий экономический риск имеет место при производстве семян подсолнечника (за 2010 г. удельный вес количества убыточных предприятий составляла всего 7,5%) и высокий - при производстве кукурузы на зерно.

По другим культурами в целом по предприятиям Украины получено ниже прибыль, а удельный вес количества убыточных предприятий - выше. Мировые структурные сдвиги в производстве масличных культур и перемещения площадей посева между государствами позволили Украине занять свободные рыночные ниши на этом рыночном сегменте (табл. 1).

Итак, по 2007-2017 гг. В мире посевные площади подсолнечника сократились всего на 0,4% и составили в 2017 г. 23700000 га. Однако произошел структурный перераспределение площадей посева подсолнечника между различными регионами и странами. Так, удельный вес посевных площадей в странах Европы за этот период выросла с 52,7 до 59,5% (в Украине - от 11,8 до 17,7%, в Болгарии - от 2,5 до 2,9%), Азии - от 16,6 до 21,3% (в Индии - от 5,4 до 6,2%, в Республике

Таблица 2

**ПОСЕВНЫЕ ПЛОЩАДИ И ВАЛОВОЕ ПРОИЗВОДСТВО
СЕМЯН ПОДСОЛНЕЧНИКА ПО РЕГИОНАМ И ОСНОВНЫХ СТРАНАХ**

Регион и страна	Года							
	2007		2017		2007		2017	
	Посевная площадь				Производство семян подсолнечника			
	млн га	удельный вес, %	млн га	удельный вес, %	млн т	удельный вес, %	млн т	удельный вес, %
Всего в мире	23,812	100	23,717	100	29,152	100	32,392	100
в т.ч. в Европе	12,550	52,7	14,112	59,5	13,734	47,1	20,568	63,5
из них: - Украина	2,800	11,8	4,193	17,7	2,794	9,6	6,361	19,6
- Россия	4,977	20,9	5,598	23,6	4,150	14,2	6,454	19,9
- Франция	0,326	1,4	0,725	3,1	1,920	6,6	1,713	5,3
- Болгария	0,592	2,5	0,681	2,9	0,606	2,1	1,318	4,1
в т.ч. в Азии	3,958	16,6	5,062	21,3	4,087	14,0	5,725	17,7
из них: - Индия	1,288	5,4	1,480	6,2	0,694	2,4	0,900	2,8
- Мьянма (Бирма)	0,319	1,3	0,840	3,5	0,186	0,6	0,767	2,4
- Китай	1,121	4,7	0,959	4,0	1,765	6,1	1,956	6,0
- Казахстан	0,213	0,9	0,615	2,7	0,104	0,4	0,368	1,1
- Турция	0,595	2,5	0,581	2,5	0,950	3,3	1,057	3,3
в т.ч. в Америке	5,887	24,7	3,142	13,2	9,635	33,0	1,602	11,2
из них: - США	1,393	5,8	0,791	3,3	1,969	6,8	1,377	4,3
- Аргентина	4,068	17,1	1,820	7,7	7,125	24,4	2,483	7,7
в т.ч. в Африке	1,251	5,3	1,350	5,7	1,487	5,1	1,441	4,4

Источник: рассчитано автором по данным <http://www.fao.org/news/story/en/item/1151798/icode/>

Союз Мьянма (до 1989 - Бирма) - от 1,4 до 3,5%, в Казахстане - от 0,9 до 2,7%), Африке - от 5,3 до 5,7% и сократилась в странах Америки - от 24,7 до 13,2% (в Аргентине - от 17,1 до 7,7%, в США - от 5,8 до 3,3%).

В основном развитые страны мира сократили посевные площади подсолнечника из-за истощения этой культурой почв, но при этом возросла ее урожайность. В целом в мире урожайность семян подсолнечника по 2007-2017 гг. Выросла на 11,6% и составила в 2017 13,7 ц / га. Урожайность семян подсолнечника в странах Европы за этот период выросла с 10,9 до 14,6 ц / га (в Украине - от 10 до 15,2 ц / га, в Болгарии - от 10,2 до 19,3 ц / га), Азии - от 10,3 до 11,3 ц / га (в Индии - от 5,4 до 6,1 ц / га, в Республике Союз Мьянма - от 5,8 до 9,1 ц / га, в Казахстане - от 4,9 до 5,7 ц / га), и снизилась в странах Америки - от 16,4 до 14,7 ц / га (в Аргентине - от 17,5 до 13,6 ц / га, в США выросла - от 14,1 до 17,4 ц / га) и Африки - от 11,9 до 10,7 ц / га). Обращает на себя внимание значительно более низкий уровень удельного веса

по производству семян подсолнечника по сравнению с удельным весом площадей посева в таких странах как Казахстан, Индия и в Республике Союз Мьянма из-за относительно низкого уровня урожайности этой культуры.

В Украине за 10 лет площадь посева подсолнечника увеличилась почти в 1,5 раза, урожайность возросла на 52%, в результате чего производство семян увеличилось в 2,28 раза. Тогда как основной производитель семян подсолнечника - Аргентина сократила производство семян подсолнечника почти в 3 раза, а в США - на 30%. Увеличение производства семян подсолнечника объясняется факторами, основными из которых являются относительные преимущества по доходности и практически отсутствие экономического риска из-за постоянно растущего спроса на подсолнечное масло и шрот.

Во многих странах наблюдается увеличение посевных площадей рапса. В таких странах как Канада, Китай и Индия площади посева рапса достигли 2/3 от

мировой ее площади, а производство семян - более 53%. В целом же в 2009 году. Производство семян в мире достигло 61700000 тонн. За счет значительного увеличения урожайности рапса Германия и Франция увеличили его производство и достигли 20% мирового производства, тогда как площадь занимает всего 9,5%. Украина также увеличила производство этой культуры почти в 13 раз, в том числе в 2,8 раза за счет роста урожайности и в 4,5 раза - за счет расширения площадей его посева.

Что касается еще одной масличной культуры - сои, то производство ее в 2017 достигло в мире 223 200 000. Т, что в 2,4 раза больше, чем вместе объемы семян рапса и подсолнечника. Более 85% производства сои сосредоточено в Америке (в США - 41, в Аргентине - 13,9, Бразилии - 25,7%) и 12,5% - в Азии (в Китае - 6,7, Индии - 4,5%) . В Украине за 2007-2017 гг. Производство сои возросло в 23,2 раза и в 2017 достигло 1 млн. Т. Однако для продовольственного питания в Украине традиционно используется масло подсолнечное, а потому соевое и рапсовое не нашли распространения. Одновременно из-за практически уничтоженного животноводства отечественные предприятия вынуждены экспортировать сырье - семена подсолнечника, рапса, сои, а также шроты и жмыхи семян подсолнечника. А из-за отсутствия достаточного количества технических средств для производства соевых шротов (жмыхов с низким содержанием жира) и пригодных к длительному хранению Украина их импортирует в 50-160 тыс. Т ежегодно. Одновременно экспортирует ежегодно до 300 тыс. Т семян подсолнечника, к 2500000. Т - рапса и до 350 тыс. Т - сои. В результате объемы экспорта превышают 50% валового производства продукции этих культур. То есть, имеем сырьевую специализацию с формированием незначительной величины добавленной стоимости вместо организации собственной переработки и экспорта готовой продукции или, в крайнем случае, полуфабрикатов. Хотя, кроме экспорта семян, украинские перерабатывающие предприятия ежегодно экспортируют от 2 до 2600000. Т подсолнечного масла (свыше 80% от объемов ее производства) [8], или до 65% от объемов мирового ее экспорта [1]. В последние годы эти три масличные культуры (подсолнечник, рапс, соя) занимали в среднем около 22% в структуре посевных площадей выходит за научно обоснованные пределы насыщенности севооборотов этими культурами. Такие культуры наиболее прибыльные, но они выносят до 3-10 раз больше питательных веществ, чем кукуруза на зерно.

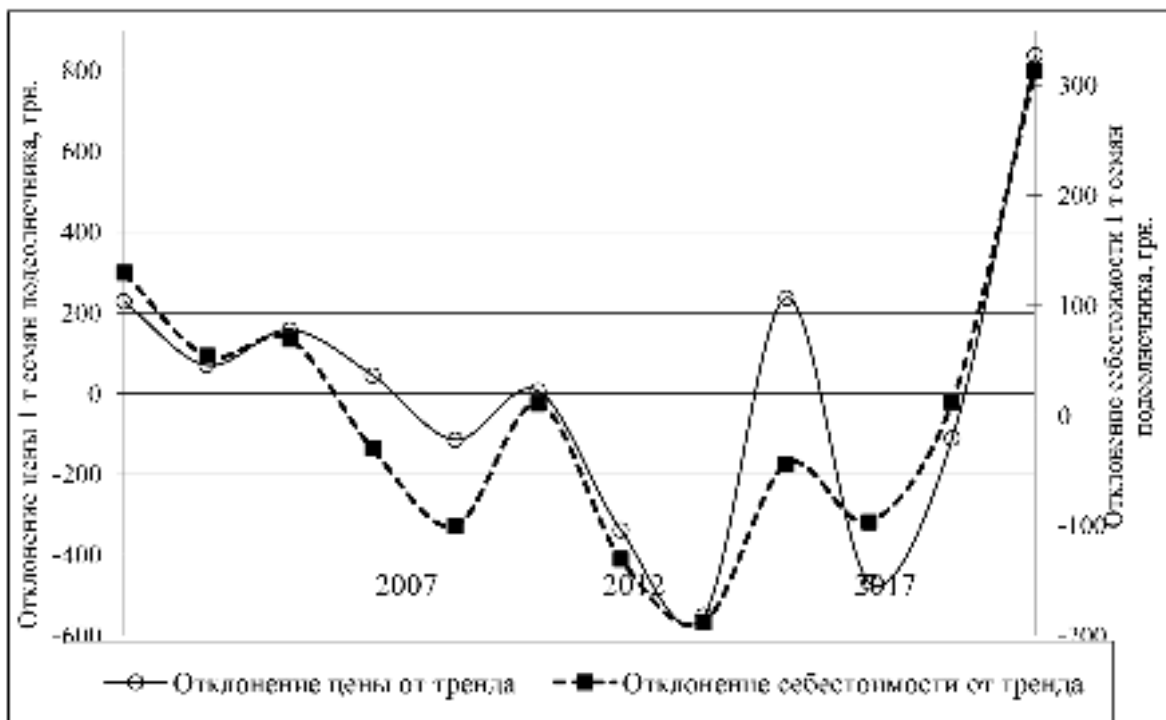
С экспортом объемов семян подсолнечника, сои и рапса ежегодно вывозится за границу более одного миллиона тонн питательных веществ.

Сельскохозяйственные предприятия, чтобы держаться на плаву, вынуждены выращивать интенсивные масличные культуры и одновременно истощать почвы. Все другие культуры дают значительно ниже прибыли в расчете на 1 га посевной площади и одновременно степень экономического риска значительно выше. Так, в 2/3 сельскохозяйственных предприятий затраты на 1 га посева пшеницы озимой не превышали 2,2 тыс. Грн за нормативных - более 5 тыс грн. [9]. Причиной невыполнения всех технологических операций в надежде получить значительные прибыли есть большие колебания цен реализации пшеницы товаропроизводителями. И хотя с ростом технологических затрат прибыль на 1 га увеличивался, однако соотношение между ценой и себестоимостью сокращалось, что даже при незначительном падении цен предприятия оказывались в зоне убыточности. При производстве семян подсолнечника и рапса колебания цен несколько ниже, чем при выращивании пшеницы, а потому уровень интенсификации производства этих культур по сравнению выше. Причем по годам тенденция колебания цен реализации и себестоимости производства семян подсолнечника одинакова.

Однако разница между реализационной ценой и себестоимостью в процентном отношении практически не меняется из-за одинаково направленных по годам тенденций их изменений. Если в динамике за 2007-2017гг. вариация цены и себестоимости производства 1 т семян подсолнечника составляла 48,5-50%, то в последнем году для различных по интенсификацией предприятий - соответственно 13 и 30%. Видимо поэтому 95,3% предприятий тратили на 1 га до 5,5 тыс. Грн, то есть достигали точки с высокой доходностью.

Самый высокий уровень доходности достигается при 5-5,5 тыс. Грн. затрат ресурсов на 1 га посева семян подсолнечника (на уровне нормативных затрат) и урожайности 22 ц / га (на 18% ниже нормативного уровня). Однако в отличие от зерновых культур кривые зависимости цен и себестоимости производства 1 т семян подсолнечника от роста технологических затрат, хотя и сближаются, но обеспечивают достаточно высокий уровень прибыли. Даже снижение цен до 20% при высоком уровне интенсификации не создаст для группы этих предприятий убыточной среды.

Несколько иная зависимость эффективности от технологических затрат наблюдается по рапсу.

რის. 1. დინამიკა ოტკლონენიე ოტ ტრენდა ცენი და სებესტოიმოსტი პროიზვოდსტვა 1 ტ სემიან პოდსოლნეჩნიკა პო 2007-2017 გგ.

იხთიყი: სობსტენნიე რასეტი ავტორა

სამაყა ყოსყია დოხოდნოსტა ობესეყიყავოსყა პრი 3 თყს. გრნ თეყნოლოგიესყი რასტრატა ნა 1 გა პოსევა (სრედნია უროჟაინოსტა - 18 ც / გა), ყო ნიჟე ნორმატივნიე რასტრატა ნა 30% (უროჟაინოსტა - 28%). პოსლედოყოსტე უვლეყიყე რასტრატა ყოჟა პრივოდსტ კ როსტუ უროჟაინოსტა რაფსა ოზიმოგო დო 25-35 ც / გა, ნო პრი ეტომ რასტე სებესტოიმოსტა ეგო პროიზვოდსტა, ვსლედსტვიე ყოჟა პრიბყლნა ნა 1 გა პოსევა სნიჟაყოსტა. ი ესეი პრი პროიზვოდსტე სემიან პოდსოლნეჩნიკა ლიშე 7% პროიზვოდსტე ეგო ობყემა ს რასტრატაჟი, პრეყვაშაიყოსტა ნაიბოლეს რაციონალნიე იყ უროვნე, თო პრი პროიზვოდსტე რაფსა ოზიმოგო - ბოლეს 60%.

პრი პროიზვოდსტე რაფსა ყაროგო ყოსყიე უროვნე პრიბყლი ნა 1 გა პოსევა დოსტიგაყოსტა ჯა 1750 გრნ რასყოდოვ ნა ეგო პროიზვოდსტა, ა კრიყვის ცენი და სებესტოიმოსტი პერესეკაყოსტა (თოყა ბეზუბყოყნოსტი) ნა უროვნე თეყნოლოგიესყი რასყოდოვ, ნე პრეყვაშაიყოსტა 3 თყს. გრნ. (უროჟაინოსტა - 15 ც / გა). პრედპრიატია, ვ ყოყორე უროვნე რასყოდოვ პრეყვაშაე რაციონალნიე (1750 გრნ), ვ 2017 პროიზვოდსტე 92% ვსეო ობყემა რაფსა ყაროგო, ს რასყოდაჟი, ბოლეს 3 თყს. გრნ (ზონა უბყოყნოსტი) - 61% ეტოი პროდუყიყი. კ სოჟალენიე, ოსნოყნიე ფაყტორომ ეფეყტიყნოსტი პროიზვოდსტა მასლიყნიე კულტურე სყაიყოსტა სობლედენიე თეყნოლოგიე იყ ყრავიყინა. თაკ, დაჟე ვ პროგრამე რავსტინა რაფსოდსტვა ვ

უკრაინე ოტმეყნო, ყო ოსნოყნიე ფაყტორ, ყოყორე ობესოვლიყავოსტა ნიჟოყა უროჟაინოსტა დანიეი კულტურე ვ სტრანე - ნესობლედენიე კომპლესა ელემენტოვ თეყნოლოგიე ყრავიყინა, ვ ოსნოყნიე ლეჟსტ ნეუდოყვლეტორნიე მატერიალნო-ტეყნიყესკოე ობესეყენიე თოვარპროიზვოდსტელე. დეყსტვიელნო, ვ რავსტინე სტრანე ყადყიე ფერმერ ვყოლნიყე თეყნოლოგიესყი ოპერაციე პო რეკომენდაციე ვ ოპრედელენნიე სროკი. პრი ეტომ რასტე სებესტოიმოსტა პროიზვოდსტა, ნო ჯა სყეყ ვოსყიე უროჟაინოსტა დოსტიგაყოსტა მასსიმალნიე დოხოდნოსტა პროიზვოდსტა ვ რასყეტი ნა 1 გა პოსეოვოვ ს უროვნე რენტაბელნიე 3-5%.

ყვოდოვ. სობლედენიე თეყნოლოგიე და ყოსყიე ინტენსიფიკაციე პროიზვოდსტა ყვალყოსტა სლედსტვიემ ობესეყენიე გარანტიროვანიე ცენი ნა სელესკოჟიყსტვენნიე პროდუყიყი. ვ ოსნოყნიე მეყანიზმე დოსტიგენიე გარანტიროვანიე ცენი პოლოჟენო სოგლასოვანიე სპროსა და პრედლოჟენიე ესე ნა ეტაპე პლანიროვანიე პროიზვოდსტა. ვ უსოყიე უკრაინე, კაკ ვიდიმ, ვოზრასტაიყოსტე რისკ იჟ-ჟა ჯნაყტიყელიე კოლესანიე ცენი სდერჟიყავოსტა ინტენსიფიკაციე პროიზვოდსტა მასლიყნიე კულტურე და პოეტომო ოსნოყნიე დოჟა პროდუყიყი პროიზვოდსტა პრაკტიყესკი ვ ბეზრისკოვიე ჟონე - ნიჟიკი რასტრატაჟი და ყოსყიე

уровнем рентабельности. Но такая стратегия приспособления к рыночной среде не позволяет получать высокие прибыли в расчете на 1 га посева масличных культур из-за низкой их урожайности.

Мировые тенденции роста спроса на масло и шрот и возникновения дефицита предложения позволили Украине занять соответствующий сегмент на рынке продукции масличных культур и в основном - семена подсолнечника, рапса. Зарубежные и иностранные инвесторы стали наращивать производственные мощности по переработке масличных культур и только в последние годы они выросли на 2/3 и составляют 10300000 тонн. По сообщению генерального директора ассоциации «Укролияпром» С. Капшук, Минагрополиты Украины предусматривает в будущем увеличить производство масличных культур в 15 млн тонн (сои - 5 млн тонн, рапса - 3 млн, подсолнечника - 7 млн тонн) [1]. Соответственно возрастут мощности

по переработке и экспорт продукции - семена, масла и шрота, а с ними питательных веществ в первую очередь - фосфора. В британской газете The Times отмечалось, что глобальный продовольственный промышленность вскоре может столкнуться с катастрофической нехваткой фосфора, который добывают, используют и тратят невиданными темпами. Неудивительно, что в течение прошедших 14 месяцев цена на фосфорную сырье - фосфаты - выросла более чем на 700% - до 367 долл. / Т. Поэтому, в Украине должна быть системная оценка сельскохозяйственной деятельности и ее влияние на баланс питательных веществ в почве. Экспортировать продукцию животноводства и оставлять для растениеводства питательные вещества, или экспортировать продукцию, особенно масличных культур, и обеднять отечественные почвы ради пока относительно высоких доходов.

REFERENCES

- [1] Oliino-zhyrova haluz Ukrainy. Pokaznyky roboty za 2015 rik, 2015/16 MR: Informatsiino-analitychnyi biuletyn oliino-zhyrovoi haluzi Ukrainy ta Rosiiskoi Federatsii [Fat-and-Oil industry of Ukraine. Performance for 2015, 2015/16 MY: Informational and analytical bulletin fat-and-oil industry of Ukraine and Russia]. (2016). Kharkiv: FOP Rodak L.V. [in Ukrainian].
- [2] Tkachuk, V. I. (2014). Tendentsii rozvytku rynku oliinykh kultur v Ukraini [Trends in the market of oilseeds in Ukraine]. Visnyk ZhNAEU - Bulletin ZHNAEU, 1-2 (43), (Vols. 2), 87-93 [in Ukrainian].
- [3] Chekhova, I.V., & Chekhov, S.A. (2014). Osnovni tendentsii rozvytku rynku oliinykh kultur v Ukraini [Major trends in the market of oilseeds in Ukraine]. Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva. Ekonomichni nauky - Productivity of agricultural production. Economics, 25, 71-78 [in Ukrainian].
- [4] Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2012-2017 roky: statystychni biuleteni [Key economic indicators of agricultural production in the agricultural enterprises for 2010-2015: Statistical bulletin]. (2012-2017). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- [5] Ofitsiynyi sait Instytutu roslynnnytstva im. V. Ya. Yurieva Natsionalnoi akademii ahrarykh nauk. [The official website of the Institute of Plant named after Yuriev National Academy of Agricultural Sciences]. www.yuriev.com.ua. Retrieved from <http://www.yuriev.com.ua> [in Ukrainian].
- [6] Ofitsiynyi sait TOV «Limahrein Ukraina» [The official website of limited liability «Limagrains Ukraine»]. [lgseeds.com.ua](http://www.lgseeds.com.ua). Retrieved from <http://www.lgseeds.com.ua> [in Ukrainian].
- [7] Fininstrumenty ta perspektyvy kredytuvannia APK [Financial instruments and prospects for agribusiness lending]. (n.d.). agroconf.org. Retrieved from <http://agroconf.org/content/fininstrumenti-taperspektivi-kredituvannya-apk> [in Ukrainian].
- [8] List, Gary R., & Orthofer, Frank T. (Eds). (2015). Trait-Modified Oils in Foods. July 2015, Wiley-Blackwell, 264 p. [in English].
- [9] Brümmer, B., Korn, O., Schlüßler, K., & Jamali Jaghdani, T. (2016). Volatility in Oilseeds and Vegetable Oils Markets: Drivers and Spillovers. Journal of Agricultural Economics. Vol. 67, No. 3, 685-705 [in English].

მულტიმოდალური და ინტერმოდალური გადაზიდვები სატრანსპორტო სისტემებში

MULTIMODAL AND INTERMODAL TRANSPORTATION IN TRANSPORT SYSTEMS

ვალენტინა კუსარჩიკ,

ე.მ.კ., დოცენტი, სატრანსპორტო მომსახურების ბაზრის განყოფილების უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი
ალექსანდი კუსარჩიკ,

ასპირანტი, ბაზრის პრობლემების და ეკონომიკურ-ეკოლოგიური კვლევების ინსტიტუტი
ოდესა, უკრაინა

VALENTYNA KUKHARCHYK,

Senior researcher,
Department of the market of transport services
OLEKSII KUKHARCHYK,
graduate student Institute of Market Problems
and Economic&Ecological Research of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Odessa, Ukraine

ABSTRACT

The article clarifies the conceptual apparatus for multimodal and intermodal transport. Article considered the difference between them. It is shown that the development of the intermodal system of cargo delivery is associated with the creation of operators of integrated transport systems. The stages of transportation containerization are given and characterized. Presented terminology used in the transport of goods in transport systems. There are international conventions and other legal documents regulating the work of different types of transport. Considered international agreements and rules applicable to the carriage of goods in mixed traffic. Defined tasks for the development of the transport complex of Ukraine. Highlighted priority activities of seaports of Ukraine

Keywords: transport systems, transport complex., multimodal transports, intermodal transportation, multimodal transport.

ანოტაცია

სტატიაში დაზუსტებულია ცნობითი აპარატი მულტიმოდალური და ინტერმოდალური გადაზიდვების შესახებ. განხილულია განსხვავება მათ შორის. ნაჩვენებია, რომ ტვირთების მიწოდების ინტერმოდალური სისტემის განვითარება დაკავშირებულია ინტეგრირებული სატრანსპორტო სისტემის ოპერატორების შექმნასთან. მოყვანილი და დახასიათებულია გადაზიდვების კონტეინერიზაციის ეტაპები. წარმოდგენილია ტერმინოლოგია, რომელიც გამოიყენება სატრანსპორტო სისტემებში ტვირთების ტრანსპორტირების დროს. მოყვანილია საერთაშორისო კონვენციები და სხვა სამართლებრივი დოკუმენტები, რომლებიც ახდენენ სხვადასხვა სახის ტრანსპორტის საქმიანობის რეგლამენტირებას. განხილულია საერთაშორისო ნშეთანხმებები და წესები, რომლებიც

გამოიყენება ტვირთების შერეული გადაზიდვების დროს. განსაზღვრულია უკრაინის სატრანსპორტო კომპლექსის განვითარების ამოცანები. გამოყოფილია უკრაინის საზღვაო პორტების საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებები.

საკვანძო სიტყვები: სატრანსპორტო სისტემები, სატრანსპორტო კომპლექსი, მულტიმოდალური გადაზიდვები, ინტერმოდალური გადაზიდვები, შერეული გადაზიდვები.

INTRODUCTION

The globalization of the economy and the development of modern supply chains demanded the creation of a transport product that would combine services of different types of transport in the most efficient and convenient way for shippers and was formed, first of all, based on the interests of the cargo, rather than individual participants in the process of transportation. Such product is multimodal transportation.

The task of accelerating the economic development of Ukraine can only be achieved through the effective use of transport infrastructure and its dynamic development, especially in terms of realizing the potential of our country's membership in the WTO. Problems of efficiency of different types of transport, efficiency of organization of mixed transportation were considered in their works by the following authors: A.M. Kotlubay; V. Shiryayeva; A.L.Drozhzhin [4], Yu.I.Kirilov [6] and others. Issues of the formation of a transport logistics network in Ukraine on the basis of transport and logistics centers were devoted to their work by such scientists: E.L.Limonov [12], O.S. Kaspruk [13], A.G. Kal'pin [14], Sobkevich O., Yemelyanova O. [15] et al.

DATA

The term multimodal transportation, as the transportation of goods by various modes of transport, appeared in the late 1960s. The basis of this transportation was the idea of increasing freight units and transportation using different types of transport.

Multimodal transportation is the transportation of goods by two or more modes of transport.

Before the emergence of modern container equipment, in the 1950s, piggyback was used in the United States, that is, combined with rail transport - carriage of trailers, semi-trailers, trailers (trailers for heavyweight cargoes) or removable bodies on railroad platforms.

The technology of car transportation on a lowered railroad platform is called the “running highway”.

Since 1957, the first specialized container vessel “Gaterway City” [1] began to operate on a regular basis, it became obvious that the carriage of finished goods in container equipment significantly reduced the cost of delivering goods from producers to consumers. In 1961 The Technical Committee of the International Organization for Standardization (ISO) has developed standards for containers and now they are the norm that sets the basic parameters and requirements for a system of large-capacity containers. Recommended ISO dimensions and weight of containers are the basis of an international container transport system, which consists not only of containers, but also of ships, railroad platforms and chassis of wagons, transport equipment of gripping mechanisms, as well as container terminals. Information about the containers, its owner, formed the basis of the international container registration system, as well as national and international information systems for tracking them. Universal Containers are in operation weighing 5; 3 and 1.5 t. Dimensions of 5 and 3-ton containers were multiple. The late 1950s and early 1970s were the first stage of containerization. The stage of industrial production of containers of the international standard began, during this period, 270 thousand containers were produced, converted to a 20-foot equivalent. [2]

By the end of 1970, after the completion of the first stage of containerization, the global container fleet was 976,000 in a 20-foot equivalent, and by 1974 it was about 400 thousand TEU, container lines supported the worldwide connection [3]. The second stage of the development of containerization (the beginning of the 1970s and early 1980s) is characterized by a significant increase and production of large-capacity containers, the rapid growth of specialized tonnage and other vehicles. At this time, a large number of specialized container terminals are being

built. This process has spread not only to developed countries of Europe and the USA, but also to developing countries of the Pacific region of Asia. New types of container equipment for a wide range of goods are created. A system of marine container consortia is being formed. Containerization includes all types of transport. The process of real integration of different types of transport begins with the delivery of goods from the manufacturer to the consumer “from door to door”. In 1982, the world’s container fleet was 3.5 million TEU. The development of an intermodal delivery system involves the creation of operators of integrated transport systems (primarily technologically interconnected), within which the goods are transported in standard freight areas (containers and trailers of the ISO standard) in mixed traffic involving different modes of transport, whose work coordinated and interconnected.

EMPIRICAL RESULTS

Intermodal transportation involves not only the widespread introduction of increased standard cargo spaces and the specific process of transportation, but also a fundamentally new technology.

Containers are therefore a key element in intermodal transportation, and vehicles and handling equipment at terminals are the basis for their widespread implementation.

Intermodal transportation is a special case of multimodal transportation. It represents the consistent transport of goods by two or more modes of transport in the same cargo unit or vehicle without overloading the load itself when changing the transport. In a broader sense, the term intermodal transportation is used to describe a transport system that includes:

- use of the same unit or cargo unit within the complex transport chain (from door to door) without handling operations. [5].

In the subsystem of intermodal transportation:

- operate not with cargo at all, as in multimodal transport, but only with means of transport and intermodal transport units, in which (or on which) consolidated goods in a certain mass, volume or artificial form;

- is used without reloading technology, under which the overload of the cargo itself when changing the mode of transport is not possible. [6].

Combined transportation is a transportation, in which all intermodal and multimodal features are inherent. This is an intermodal transportation of all types of transport, in which much of the European voyage falls on rail, inland waterway, river or sea transport, minimally used road transport in the initial and final segment of the road. [4]

Mixed traffic (more often mixed traffic), depending on the organizational and legal aspects, can be both multimodal and segmented. [4]

In the case of segmented transportation, the tariff rate for transportation is presented separately for each mode of transport.

Depending on the technological features, mixed traffic may be divided into intermodal and combined traffic. A distinctive feature of intermodal transportation is the obligatory participation of both sea and land transport.

Intermodal transportation is connected with the containerization of cargoes, and the client is offered through the intermodal tariff.

METHODOLOGY

International conventions in the field of intermodal and multimodal transport, their ratification and implementation in the practice of national transport.

International treaties are divided into two main groups: covering several modes of transport (sea and air and others) and relate to one type of transport (rail, road and others).

Hague rules (maritime transport). International Convention on the Unification of Certain Provisions of Law Relating to Bills of Lading. Date of adoption: August 25, 1924. Date of entry into force June 2, 1931. Prepared for adoption: International Maritime Committee. World Document.

Summary of rules, provisions, defining the amount of liability of shipowners in the transport of goods by bill of lading.

Hamburg Rules (Maritime Transport). United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea, 1978 Date of adoption: 31 May 1978 Date of entry into force: 1 November 1992. Prepared for adoption: United Nations Commission on International Trade Law - UNCITRAL. World Document.

Agreements and rules of sea freight are established.

Rotterdam Rules (Maritime Transport). United Nations Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Sea, in whole or in part. Date of adoption: 11 December 2008 Date of entry into force: Not yet in force. Prepared for adoption: UN Commission on International Trade Law - UNCITRAL. World Document.

Item - Definition. Establishes the same modern legal regime that regulates the rights and obligations of shippers, carriers and consignees in accordance with the door-to-door cargo transportation agreement, which includes the stage of international maritime cargo transportation.

Warsaw Convention (air transport). Convention on the Unification of Certain Rules Relating to Air Transport. Date of adoption: 12 October 1929. Date of entry into force: February 13, 1933. Prepared for adoption: International Technical Committee of Aviation Experts-Lawyers, which became part of the International Civil Aviation Organization. World Document.

The Convention applies to any international transportation of persons, baggage or cargo, payable by aircraft. The carriage to be performed by several successive carriers shall, from the point of view of the application of this Convention, be considered as a single carriage if it was considered by the parties as one operation, regardless of whether they were executed in the form of one contract or several contracts, and it does not lose its international character solely because one or more contracts must be executed entirely within the territory of the same state.

The Warsaw Convention is the basis of the legal regulation of international air transportation. The agreements supplementing the Warsaw Convention: the Hague Protocol (1955) (an integral part of the Warsaw Convention), the Guatemalan Protocol on the Amendment to the Warsaw Convention (1971), the Guadalajara Convention on the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air (1961), the Montreal Protocols (1975), Montreal Airline Temporary Agreement (1966), Maltese Temporary Airline Agreement (1974). These documents constitute the "Warsaw Air Contractual System".

The Hague Protocol (Air Transport). Date of adoption: September 25, 1975. Date of entry into force: June 14, 1998. Prepared for adoption: ICAO. World Document.

A new legal model of modern international air traffic has been developed, which should offset the actual seventy years of the so-called Warsaw air carrier liability system.

Montreal Protocol No. 4 (Air Transport). Date of adoption: September 28, 1955. Date of entry into force on August 1, 1963. Prepared for adoption: ICAO. World Document.

The development of computer technology and the emergence of its use in the registration of transport documents have become one of the reasons for the adoption of September 25, 1975. Montreal Protocol No. 4, which introduced some amendments and supplements to the Warsaw Convention of 1929. (CIM) International Convention on the International Carriage of Goods by Rail (rail transport). Date of adoption: February 7, 1970 Date of entry into force: January 1, 1975 Prepared for adoption: Central Bureau of International Carriage by Rail (Bern). Europe, North Africa, West Asia.

water transport; operators of container terminals; port forwarding companies that deal with customs clearance and clearance of shipping documents; warehousing companies that provide cargo storage and overload.

Draft Convention on the Contract for the Carriage of Goods by Inland Waterway (CEDAW) (inland waterway). Project 1973 Prepared for adoption. International Institute for the Unification of Private Law. UN Economic Commission for Europe. Europe.

The need and desirability of establishing, with the help of a general agreement, some uniform rules concerning the contract for the carriage of goods by inland waterways.

Budapest Convention on the Contract for the Carriage of Inland Waterways (CMNI / CMNI) (inland waterway). Date of adoption: June 22, 2001. Date of entry into force on April 1, 2005. Prepared for adoption: Central Commission for the Navigation of the Rhine, Danube Commission, United Nations Economic Commission for Europe. Europe.

Coherence of legal approaches to inland waterways transport with those covered by the regime of sea transportations. The Convention established the existing practice and extended all provisions regarding the rights and obligations of the shipper to the carrier and the actual carrier. A flexible approach to transport documents is applied. The Convention provides for the possibility of such carriage by the actual carrier. In accordance with its provisions, subject to international carriage of goods by inland waterways, the carrier remains responsible for all carriage in accordance with the provisions of this Convention. In those cases, and to the extent that the carrier and the actual carrier are liable, their liability is solidary. The act also contains regulations on dangerous goods and polluting the environment. A few articles are devoted to transportation documents, their contents and the order of drafting.

Intermodal transportation is not regulated internationally by any single document, but comprehensive agreements and conventions regulate transportation on various types of transport.

CONCLUSION.

Conclusions Tasks for the development of the transport complex of Ukraine: creation of a common market for transport services; adoption of concerted measures to ensure general advantages in the field of transport and implementation of best practices; integration of transport systems of member states into the world transport system; effective use of transit potential of Ukraine; improving the quality of transport services; safety of transport; reduction of the harmful impact of transport on the environment and human health; the formation of a favorable investment climate.

Priorities for the development of the transport complex of Ukraine: formation of a single transport space; creation and development of transport corridors; realization and development of transit potential; coordination of transport infrastructure development; creation of logistics centers and transport organizations providing optimization of transportation processes; creating conditions for attracting and using personnel potential of Ukraine; development of science and innovations in the field of transport.

Development of sea ports of Ukraine. The Administration of Sea Ports of Ukraine (AMPU) allocates for itself five priority directions of activity in 2018: improvement of enterprise management system; creation of conditions and mechanisms for attraction of investments; ensuring equal and competitive conditions for business in seaports; modernization and development of infrastructure at ports and activation of work on improvement of legislation in the transport sector

REFERENCES

- [1] Box Boats: How Container Ships Changed the World. Brian J. Cudah. Fordham University Press, 2006.
- [2] Container transport: a Handbook / DT Andreev, MD Erlich. Moscow: Transport, 1969.-230s.
- [3] Elements of Shipping: 7th Edition. Branch, Mr. Alan Edward; Branch, Alan E. Published by Routledge.
- [4] **Drozhzhin A.L.** Introduction to intermodal transportation: Study Guide.-Odessa: "WWII", 2016.-184c.
- [5] Terminology of combined transport (Terminology on combined transport) / United Nations. -New York and Geneva, 2001.
- [6] **Kirilov Yu.I.** Multimodal transportations in the conditions of integration of transport communications: problems of terminology / Yu.I. Kirilov, E.V.Kirilova // Methodology of control of the development of transport systems: zb. sciences. Prats.-Odes: ONMU, 2011.-Vip7.7.-C.64-96.
- [7] White Paper - European Transport Policy until 2010-M.: Polygraph, 2003.-192s.

- [8] Power management: word.-dovd. / way of life V. D. Bakumenko; for the zag. ed. V. M. Kniazov, V. D. Bakumenka. - K.: Type UADU, 2002. - 228 p.
- [9] EU transport strategy until 2050 [Electronic resource] - Access mode: <http://www.chas-daily.com>
- [10] Transport strategy of Ukraine for the period up to 2020 [Electronic resource] - Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-%D1%80>.
- [11] Transport strategy of Ukraine for the period up to 2030 [Electronic resource] - Access mode: http://publications.chamber.ua/2017/Infrastructure/UDD/National_Transport_Strategy_2030.pdf Literature
- [12] **Lemons E.L.** Foreign trade operations of sea transport and multimodal transportation. SPb.: Choice, 2000. 416 p.
- [13] **Kaspruk O.S.** Problems of legal regulation of international multimodal transport. Actual problems of international affairs. Kiev, 2015. Vip.126 (part.I). Pp. 93-100.
- [14] **A. Kalpin.** UN Convention on Contracts for the Fully or Partly Carriage of Goods by Sea (Rotterdam Rules). Right. 2010. No. 4. P. 40-57.
- [15] **Sobkevich O.,** Emelyanova O. Schodo shlyakh_v rozvitku multimodal (kombinovanih) transported to Ukraine. Analytical note: web site. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/599> (date of the beast: 19.04. 2018).

საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ისტორია და მისი როლი ქვეყნის საზღვაო ინდუსტრიის განვითარებაში

THE HISTORY SHIPPING COMPANY OF GEORGIA AND ITS ROLE IN THE MARINE INDUSTRY DEVELOPMENT

ნუგზარ ზოსიძე,

ისტორიის დოქტორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მონვეული სპეციალისტი. საქართველო, ბათუმი

ZOSIDZE,

Doctor of History,

Batumi Shota Rustaveli State University. Georgia, Batumi

ABSTRACT

Historically, Georgia is a maritime state of the Mediterranean and Black Sea basins, due to its geographical features and the role of international relations. On January 20, 1967, the foundation of the Georgian shipping company was laid.

The headquarters of the shipping company were housed in Batumi where the hotel "Leo Grand" is built today. Clearly the main material-technical base of the shipping company was the fleet. Following the collapse of the Soviet Union, Georgia had an ocean fishing fleet, fishing farms in Poti and Sokhumi; And most importantly, Georgia's shipping company, which included about 60 different tones of dry trucks, tankers and cruise ships - were worth hundreds of millions of dollars including floating means. In the case of the right management of the maritime service, Georgia's budget will have only a few billion dollars in earnings from this direction. Today, this huge property is destroyed.

How can this be corrected? Georgia is the owner of an international transport corridor and can obtain the right of transferring 50% of the freight cargo in its territory, which will in turn lead to the necessity of establishing a trade fleet. There are specialized maritime funds, which are funded to build ships with preferential conditions. After 5-6 years the ship will redeem itself and remain in state ownership, and its operation period is 20-22 years. Thus, with the help of international financial institutions, Georgia's own trade fleet will be created that will serve transportation of transit cargo.

Keywords: Georgia, Historically, Shipping

ისტორიულად საქართველო, მისი გეოგრაფიული თავისებურებებისა და საერთაშორისო ურთიერთობის მიხედვით ხმელთაშუა და შავი ზღვის აუზების საზღვაო სახელმწიფოა. საქართველოს ისტორიის მანძილზე, რამდენადაც პარადოქსული არ უნდა იყოს, ქვეყნისთვის ამ მნიშვნელოვანი დარგის განვითარებას განსაკუთრებული ყურადღე-

ბა მხოლოდ საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნის დროს მიეცა.

XX საუკუნის 60-იან წლებში სსრ კავშირის საზღვაო ფლოტის სამინისტროში გაიმართა აქტიური მსჯელობა, რათა საკავშირო მთავრობის წინაშე დასმულიყო საკითხი საქართველოში საზღვაო სანაოსნოს დაარსების თაობაზე. როგორც ცნობილია, გასული საუკუნის შუა ხანებში შავ ზღვაზე საბჭოთა კავშირს გააჩნდა მხოლოდ ერთი სანაოსნო ქალაქ ოდესაში. მასზე მოდიოდა იმჟამინდელი საბჭოთა კავშირის სამოქალაქო ფლოტის ნახევარზე მეტი [1. გვ., 13]. სწორედ მის ბაზაზე გაჩნდა სამი ახალი სანაოსნო.

1967 წელს ქვეყნისათვის უმნიშვნელოვანესი სიახლე იყო ის, რომ 20 იანვარს საფუძველი ჩაეყარა საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს. პირველი მცირე ტონაჟიანი 13 გემი, რომელთა საერთო ტვირთამწეობა 87 000 ტონას არ აღემატებოდა საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ბალანსზე ნოროზისისკის პორტიდან გადმოვიდა [2. გვ., 8].

სანაოსნოს დაქვემდებარებაში გადავიდა ბათუმის, სოხუმისა და ფოთის ნავსადგურები, გაგრისა და ახალი ათონის სანავსადგურო პუნქტები, სატანკერო ფლოტი; აგრეთვე სახვადასხვა სტრატეგიული ობიექტები - გემთსაშენი და გემთშემკეთებელი ქარხნების სახით; ბათუმის საზღვაო სასწავლებელი, ბათუმის საზღვაო ტექნიკუმი და სხვა დანიშნულების დაწესებულებები. სანაოსნოს შტაბ - ბინა განთავსდა ქალაქ ბათუმში, კერძოდ იქ, სადაც ამჟამად სასტუმრო „ლეო გრანდია“ აშენებული.

სანაოსნოს ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვოდა შორეული ნაოსნობის კაპიტანს ანატოლი კაჭარავას. იგი 1967-1979 წლებში ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელი იყო. თავის მაღალპროფესიულ განათლებასა და დიდ გამოცდილებას უშუალოდ ახარჯავდა

ახალად შექმნილ დანესებულებას. მისი ხელმძღვანელობით შეიქმნა სანაოსნოს მატერიალურ - ტექნიკური ბაზა, რადიოკავშირები, ფლოტის ელექტრო რადიო ნავიგაციური სისტემა, საინფორმაციო გამოთვლთი ცენტრი, მომარაგების სამსახური, სტამბა და სხვ. თანდათანობით ჩამოყალიბდა სანაოსნოს მრავალრიცხოვანი კოლექტივი მაღალი პროფესიული ნიშნით. დაარსდა გაზეთი „საქართველოს მეზღვაური“.

ცხადია, სანაოსნოს ძირითად მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას ფლოტი წარმოადგენდა. მას ყოველწლიურად ემატებოდა როგორც საბჭოთა კავშირის გემთსაშენ ქარხნებში აგებული, ასევე უცხოური ხომალდები.

პირველი ტანკერი, რომელიც სანაოსნოს მიეკუთვნა იყო „ალაგირი“. აქედან იღებს სათავეს ქართული ფლოტი. იგი თანდათან ივსებოდა. 1970 წელს სანაოსნოს ბალანსზე ირიცხებოდა 35 ტანკერი, საერთო ტვირთამწეობით 265 000 ტონით [3. გვ., 305]. 1983 წელს მათი რაოდენობა 37-მდე გაიზარდა. იმავდროულად სანაოსნოს კუთვნილება იყო 12 სამშრალტვირთო გემიც [4. გვ., 190]. 1990 წელს სანაოსნოს დროშით მსოფლიო ოკეანეებს სერავდა 53 გემი (37 ტანკერი და 17 სამშრალტვირთო). მათი ჯამური ტვირთამწეობა 1 000 000 ტონას აღემატებოდა [4]. სანაოსნოს პროგრესულად განვითარების ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს ისიც, რომ 1968 წლიდან 1989 წლამდე ძირითადი საშუალებების მაჩვენებელი 9-ჯერ გაიზარდა და მიაღწია 891 მილიონ მანეთს [5].

გასული საუკუნის 70-90-იან წლებში სანაოსნოს გემები შედიოდნენ 55 ქვეყნის 130 ნავსადგურში. 900 კაციანი კოლექტივის დიდი ნაწილი გამოირჩეოდა მაღალი პროფესიონალზმით. შრომაში თვალსაჩინო მიღწევებისათვის სანაოსნოს თბომავალ „ალექსეევსკის“ ბოცმანს კ. ოსაძეს სოციალისტური შრომის გმირის წოდება მიენიჭა [6]; [7. გვ., 32.

სანაოსნო რენტაბელურ ორგანიზაციას წარმოადგენდა. მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში მისი შემოსავალი 200 მილიონ მანეთს აღწევდა. ამ თანხის დიდი ნაწილი არსებული წესის მიხედვით საკავშირო ბიუჯეტში ირიცხებოდა (მოგების 87 პროცენტი!) [8].

სანაოსნოს სატანკერო ფლოტი ძირითადად ახალ აგებული გემებით ივსებოდა. ასეთები იყო „აქსაი“, „ალექსინი“, „ანაპა“, „ადიგენი“, „აქტაუ“, და სხვები. ამ ტიპის ტანკერებს აწვდიდა ფინეთის გემთსაშენი ქარხანა- სააქციენერო საზოგადოება „რაუმარეპოლა“ [1. გვ., 15]. ცხადია

დამკვეთს წარმოადგენდა საკავშირო მთავრობის (სსრკ-ნ.ზ.) შესაბამისი სამინისტრო.

ამ ტიპის ტანკერებს საერთო მახასიათებელი გააჩნდათ. სიგრძე 105 მეტრი, სიგანე 15 მეტრი, წყალწყვა 64 800 ტონა. უკვე 70-იან წლებში სანაოსნოს სატანკერო ფლოტის განვითარებაში მთავარი ყურადღება მიექცა ტვირთამწეობის გაზრდას. გემების სიგრძე 140-150 მეტრს, ხოლო წყალწყვა 117-120 000 ტონას აღწევდა. ახალი ტიპის ტანკერებს განეკუთვნებოდა „ზუგდიდი“, „ფოთი“ და სხვები. ეს ხომალდები აღჭურვილი იყო უახლესი სანავიგაციო და ტვირთის მიღებისა და დაცლის აპარატურით. მაღალი კლასისა და ტონაჟობის ტანკერთა რიცხვს განეკუთვნებოდა „ბორჯომი“, „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“, „ქერჩი“, „ბათუმი“ და სხვები.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველოს გააჩნდა საოკეანო თევზსაჭერი ფლოტი, თევზჭერის მეურნეობები ფოთში და სოხუმში; და რაც მთავარია, საქართველოს საზღვაო სანაოსნო, რომლის ბალანსზე ირიცხებოდა 60-მდე სხვადასხვა ტონაჟის მშრალტვირთა მზიდი, ტანკერები და საკრუიზო გემები - მთლიანი ქონება მცურავი საშუალებების ჩათვლით ასეულობით მილიონი დოლარის ღირებულებისა იყო. საზღვაო სამსახურის სწორი მენეჯმენტის შემთხვევაში, საქართველოს ბიუჯეტს სტაბილურად მხოლოდ ამ მიმართულებიდან რამოდენიმე მილიარდი დოლარის შემოსავალი ექნებოდა. სამწუხაროდ, იმჟამინდელი ხელისუფლების გადაწყვეტილებით (მხედველობაში გვაქვს საქართველოს პრეზიდენტის ედუარდ შევარდნაძის 1996 წლის ბრძანებულება №541, ნ.ზ.), რომელიც ითვალისწინებდა ძველი გემების გაყიდვის ხარჯზე სატვირთო ხომალდების ძირითადი ბირთვის შენარჩუნებასა და მის მოვლას. მოხდა პირიქით, საქართველოს საზღვაო სანაოსნო და თევზსაჭერი ფლოტი სრულიად იქნა განადგურებული.

საქართველოს ფლოტის დაშლა-დანაწევრება არაერთხელ გამხდარა საზოგადოების განსჯის საგანი. თუმცა, ცოტამ თუ იცის, რა ბედია ენია გემებს, რომლებსაც დიდი ქართველების: „დავით აღმაშენებლის“, „აკაკი წერეთლის“, „ილია ჭავჭავაძის“, „აკადემიკოს უზნაძის“, „ნოდარ დუმბაძის“ და სხვათა სახელები ერქვა. ზოგი ჯართად დაიჭრა, ზოგი კი უცხო ქვეყნის დროშით დაცურავს. მას შემდეგ, რაც საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, დაგვრჩა ორი უზარმაზარი გემი - „აკაკი წერეთელი“ და „დავით აღმაშენებელი“. რასაკვირველია, მათ სახელები შეუცვალეს და ბოლო

დრომდე თურქეთის დროშით დაცურავდნენ. შემდეგ ორივე ხელახლა გაიყიდა. ასევე გვყავდა გემები “აკადემიკოსი ვეკუა”, “ნოდარ დუმბაძე”, “ილია ჭავჭავაძე”, “აკადემიკოსი უზნაძე”, “ნატო ვაჩნაძე” და სხვები.

დღეისათვის შემორჩენილი სამსახურები და ობიექტები, რომლებიც წარსულს გვახსენებს და მომავლის იმედს გვითვებს, სულ გვაფიქრებინებს რომ საქართველო იყო და არის საზღვაო ქვეყანა, წარმოადგენს საქართველოს სამხედრო საზღვაო ძალები, სანაპირო დაცვის სამსახური, ბათუმისა და ფოთის პორტები და ბათუმის საზღვაო აკადემია.

და ბოლოს, როგორ შეიძლება ამ საქმის გამოსწორება?! ჩვენ ვიზიარებთ სანაოსნო კომპანია „შს ლიგას“ დამფუძნებლის დავით გოგიტიძის მოსაზრებას, რომ ამ პრობლემის გადაჭრა მართლაც შეიძლება: საზღვაო-სავაჭრო ფლოტი სერიოზული ფინანსური დანახარჯების გარეშე შესაძლებელია აღორძინდეს. საქართველო არის საერთაშორისო სატრანსპორტო დერეფნის მფლობელი ქვეყანა და შეუძლია მოიპოვოს მის ტერიტორიაზე

გამავალი ტვირთების 50 პროცენტის გადაზიდვის უფლება, რაც თავისთავად გამოიწვევს სავაჭრო ფლოტის შექმნის აუცილებლობას, თანაც, ეს არანაირად არ არის დაკავშირებული ქვეყნის ბიუჯეტთან და საბიუჯეტო სახსრებთან. ვინაიდან საზღვაო ბიზნესი საერთაშორისოა, არსებობს სპეციალიზებული საზღვაო ფონდები, რომლებიც გემების აშენებას აფინანსებენ შეღავათიანი პირობებით. 5-6 წლის შემდეგ გემი საკუთარ თავს გამოისყიდის და რჩება სახელმწიფოს საკუთრებაში, თანაც მისი ექსპლუატაციის ვადა შეადგენს 20-22 წელს. ამგვარად, არასაბიუჯეტო სახსრებით მოვახერხებთ ქართული სავაჭრო ფლოტის აშენებას, რომელიც დატვირთული იქნება გარანტირებული ტვირთით, ანუ იმ ტვირთით, რომელიც საქართველოს ტერიტორიის გავლით გადის მსოფლიო ბაზარზე. სწორედ ეს ქმნის წინაპირობას, რომ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების დახმარებით შევქმნათ საკუთარი სავაჭრო ფლოტი, რომელიც სატრანზიტო ტვირთების გადაზიდვას მოემსახურება.

ლიტერატურა

- [1] ა. სარჯველაძე, საქართველოს საზღვაო სანაოსნო. ბათ. 1972;
- [2] ჯ. ნაკაშიძე, ვახტანგ საქართველოს სანაოსნო, ბათ. 1977;
- [3] სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, „აჭარა“, ტ. IV, ბათ. 2012;
- [4] ო. თურმანიძე, სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება აჭარაში ომის შემდგომ პერიოდში (1946-1990 წწ.), ბათ. 2005;
- [5] საქართველოს სანაოსნოს დეპარტამენტის მიმდინარე არქივი;
- [6] გაზ. საბჭოთა აჭარა, 1971 წ., 6 მაისი;
- [7] აცსა, ფ. 1, ანან. 73, ს. 34, ფურც. 32;
- [8] საქართველოს სანაოსნოს დეპარტამენტის მიმდინარე არქივი;

SUSTAINMENT OF THE HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

სიუზანა პასიჩნიკი,

სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა კანდიდატი,
უცხო ენებისა და სამხედრო საქმის
კათედრის დოცენტი,

ვიახესლავ ნაგაჩევსკი,

ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატი,
საინჟინრო ტექნიკის კათედრის
უფროსი მასწავლებელი

რომან ნანივსკი,

საინჟინრო ტექნიკის კათედრის
უფროსი მასწავლებელი
გეტმან პეტრე საგაიდაჩნის სახელობის
სახმელეთო ჯარების ეროვნული აკადემია
ლვოვი, უკრაინა

SUZANNA PASICHNYK,

PhD, Candidate of Public Administration,
Professor of Foreign Languages and Military
Translation Department

VIACHESLAV NAGACHEVSKYI,

PhD, Candidate of Technical Sciences
Senior Lecturer of the Department of
Engineering Technology

ROMAN NANIVSKYI,

PhD, Candidate of Technical Sciences
Senior Lecturer of the Department of
Engineering Technology
Lviv, Ukraine
National army academy named after hetman
Petro Sahaidachnyi

ABSTRACT

The paper touches upon crucial factors of the democratic development of human rights and freedoms for the Ukrainian state, which are defined as principals of its European orientation. Issues related to execution of laws regarding constitutional government, sovereignty, territorial integrity, defense and national security of Ukraine are put on a par with a human being as well as a citizen - their rights and freedoms including a society with its spiritual, moral, ethical, cultural, historic, intellectual, material values along with informational and natural environment as well as resources are extensively covered. The team of authors analyses experience of the European states, which gives us the prospect of consideration this process taking into account both an institutional basis of the European states and particular scientific tendencies of their progress.

Key words: rights, freedoms, rule of law, constitution, society, crime, executive power

ანოტაცია

სტატიის მიზანია უკრაინის სახელმწიფოსათვის ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლების დემოკრატიულ განვითარებაზე მოქმედი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები, რომლებიც განისაზღვრება როგორც მისი ევროპული ორიენტაციის პრინციპები. საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია კონსტიტუციური მთავრობის მიერ კანონების აღსრულებასთან, უვერენიტეტის და ტერიტორიული

მოთხოვნის დაცვასთან, თავდაცვასა და ეროვნულ უსაფრთხოებასთან, განიხილება ისევე, როგორც ადამიანებთან, მოქალაქეებთან მიმართებაში - მათი უფლებებითა და თავისუფლებით, მოიცავს ასევე საზოგადოებას მათი სულიერი, მორალური, ეთიკური, კულტურული, ისტორიული, ინტელექტუალური, მატერიალური ფასეულობებით, ასევე საინფორმაციო გარემოს. ავტორების ჯგუფი ახალი ზეგნის ევროპული სახელმწიფოების გამოცდილებას, რაც იძლევა იმის საშუალებას, რომ ეს პროცესი განვიხილოთ როგორც ევროპული სახელმწიფოების ინსტიტუციონალური საფუძვლის გათვალისწინებით, ასევე მათი პროგრესის მეცნიერული ტენდენციებით.

საკვანძო სიტყვები: უფლება, თავისუფლება, კანონის უზენაესობა, კონსტიტუცია, საზოგადოება, აღმასრულებელი ხელისუფლება.

INTRODUCTION.

The fact is that Ukraine's policy toward rights and freedoms of the human being were, are and will be fundamental principals for democratic development in the context of the European orientation. Actually the most visible and actual spheres of implementation of the primary law of Ukraine art. 3 concerning ground fundamentals of establishment and sustainment of the human rights and freedoms under current circumstances is confirmation by President of Ukraine a list of strategies altogether with other significant decrees, which specifically define em-

bodiment methods of principal responsibilities of the state according to the Constitution.

Purpose of the paper is to determine the comprehensiveness of the realization by the Ukrainian state government the rights and freedoms of a person as well as a citizen in contemporary conditions of the state evolution.

It would be desirable to emphasize the focus on the National Strategy in the field of human rights [1]. Approval by the President of Ukraine of the mentioned strategy is stimulated not only by recommendations of the UN, European Council, OSCE, other international agencies in the context of the Implementation of the Association of Ukraine with the European Union, on the other hand the nowadays challenges for both the state and the public society including Ukrainian citizens in conditions of combat actions in the East of our motherland. That's why an issue of the guarantee of the people's rights and freedoms these days in the Ukrainian state and society has become apparent both as a matter of course and as a fact.

In this respect, the National Strategy for Civil Society Development in Ukraine (promote the development of civil society in Ukraine in 2016 – 2020) [2] along with the Sustainable Development Strategy “Ukraine – 2020” [3] deserve to be honored. The necessity to accept these principal decrees, in accordance with the authors' opinion, stimulated by a need of more efficient implementation of the human rights and freedoms, as far as it is hard to claim the judicial embodiment mechanism of the state responsibilities is perfect, taking into consideration current challenges.

The actuality is manifested in combat actions in the Eastern Ukraine, where the citizens as military servicemen, as well as civilian population, survive. Consequently therefore, precise attention is drawn to these issues in the Universal Declaration of Human Rights in the field of human rights as well as other above-mentioned documents. The Ukrainian society really needs an operational discretion of the relevant questions, moreover to be aware of this sort of information from experts of the legislative power. Apparently, considering this fact in the Decree of the President of Ukraine, that approved the Strategies in the field of human rights, as well as analogical programs for confirmation of the mentioned strategies, the necessity of notification pertaining to the execution of the course of actions in order to implement entries of the strategy is vital.

Additionally, according to text of the document, the Cabinet of Ministers in cooperation with representatives of the state leadership as well as bodies of local self-government, institutes of civil society, prominent national

scientists and international experts is bound to design and validate the three-month plan of actions to accomplish constituents of the National Treaty in the spectrum of human rights by the end of 2020 as well as to deliver annual report for publicity by November 1st of current year, by December 10th, to arrange public discussion of the report with representatives of the state agencies, bodies of the local self-government, institutes of the civil society, international organizations as a consequence to update the report keeping in mind outcomes of the discussion. It should be noted the meticulous course of actions to implement the National Strategy related to the human rights by 2020 was absolutely successfully elaborated and confirmed by resolution of the Cabinet of Ministers in 23.11. 2015, № 1393 [4]. In respect of measures taken by the President on the report and its public discussion there is no announcement as for today. To certain extent the civil community is expected to be satisfied with the report on implementation of the National Strategy of Human Rights in the 1st quarter of 2016 from 14.06.2016, which was held by the Ukrainian Helsinki Human Rights Union [5], on the other hand, with the annual, specified reports of the Advocate of the Sustainability and Protection of Human Rights and Freedoms [6]. However, it is evident that the sense as well as the focus are not the ones to display the execution of the course of action on the National Strategy of the human rights.

Reflecting on the issues regarding the implementation of the human rights and freedoms, let us turn our attention to another course of this process, namely to the Law of Ukraine “On the Fundamentals of National Security of Ukraine” that by defining the objects of national security, absolutely justified puts on a par a man and a citizen with their rights and freedoms, including the society with its society with its spiritual, moral, ethical, cultural, historic, intellectual, material values along with informational and natural environment as well as resources, the state along with its constitutional government, sovereignty, territorial integrity and inviolability.

To be more specific, the value of these legally determined entities of the national security and their components on the national, strategic, security level has been equilibrated. The further implementation of this citation was adopted in the National Security Strategy of Ukraine, 2016. Its new edition also contains the precious attributes of the human being such as rights and freedoms in regard to independence, territorial integrity and sovereignty, dignity, democracy, supremacy of law, prosperity, peace and security.

Though, from the authors' prospective, it would be logical to depict in the new edition of the main law, considering the Constitutional Reform in Ukraine as well as emphasizing on human significance, human rights and freedoms, reciprocally to assert the significance of the society with its values, relatively the state aspects such as the constitutional government, sovereignty, territorial integrity and inviolability. In due course, adjustment of the balance concerning interests of a person, promoting successful and effective sustainment of the rights and interests of people from the state and society as subjects of the process are performed at the appropriate level. Actually, the state is supposed to be a responsible body for maintenance of the human rights.

The European experience provides grounds to consider it as an institutional basis as well as the specified scientific tendencies. In the Constitution of Poland, this aspect refers only to guarantee of civil rights, respect of liberty, maintenance of the human rights and freedoms altogether with security of people. [7, vol. 2, p. 686-687]. Under the terms provided in the Constitution of Spain, the country endeavors to ensure the implementation of the human rights. The fundamental principals of the Spanish legislation as a judicial, democratic, social state are recognized as the following ones: the prudence, equality, and political pluralism [7, vol. 2, p. 50]. In the main law of Germany the human dignity is determined to be an inviolable property that must be respected and protected by any state authority [7, v. 1, p. 580]. In the Constitution of France, adherence and commitment to the human rights are proclaimed [7, vol. 3, p. 411].

As far as a person is defined the highest priority of the legislation in the Constitutions of Bilorussia and Moldova, the scientists, predominantly, the experts at certain deliberations in resolving the problems of the constitutional reform in Ukraine have emerged.

The European scientific community distinguishes both simply positive perception of human rights in their inherent variety and critical enough attitude towards ideology of the human rights, or even tending to the eastern philosophy, where interests of a man submit interests of collective, association and introduction as an alternative of individual right to people rights.

The tremendous glimpse of the security and the execution of state power and the human rights is their state-of-the-art criminal-law enforcement. At that, the most important is the fact that the transgression of the fictitious exaltation is a monopoly function of the contemporary state, which constitutes the exclusive right to reduce the force to the disputants and their application to the

restriction of the law. If to depart from the society and the people, or study the power structures of other states that are not allowed to realize the occurrence of a sovereign power of another state. As a matter of fact, the matter, that is considered to be inadequate by the wide-ranging organization, is a direct and unannounced introduction by other government officials of the other states in the territory of the Ukrainian Republics to ensure the repossession of private property from the Ukrainian lands occurred. Such sort of manifestations, even in the interests of protecting the citizens' rights either of own state or other states, it is perceived not as an evidence of the weakness of the law enforcement agencies, but actually, as the state itself, thus, its inability to perform its direct functions properly.

Manifestations of vulnerability of state institutions inevitably entail the «overturning» of certain state operational functions pertaining social institutions, as existing ones, in the elemental, spontaneous forms. As a constituency, the establishment of full-time battles with the protection of the state administration at the Ukrainian command or whether there are some serious problems with the exploitation of Ukrainian hostages with the above-mentioned stubbing by the state agencies, which are functionally responsible for these issues. It's not so much a matter as volunteer battalions or rescue of the prisoners, however, performing the function of the national enforcement body, it is an informal, specific, civil structure, which systematically took upon itself the role of revealing the drivers, who are driving either in an inadequate condition, or under the influence of alcohol, drugs. The statistical information on the increasing of the criminal level, due to scientific and experts' evaluation threatens the public order as well as the national security, confirms the discerned tendencies [8, 9]. Unluckily, the analogical or similar cases are spotted frequently.

As a matter of fact some Ukrainians are suffering from severe malocclusion, in the context of pros and cons of the human rights, it is not necessary to deal with the scientists, who pay attention to the social-economic problems of nowadays in our country, and the inability to increase the prospect of the collapse of resignation and the strengthening of the conventional criminal-law mechanisms. It deals with the predominance of the spheres of the specialties connected with the primary and technical forces, and reasons for the preliminary, provisional, investigative, controversial and other types of special activities, as well as in the criminal-procedural activity of the state, first of all, in the course of judicial review. In this regard, there is a rationale for those who characterize the domestic operating crime procedural law that is valid for a stable,

democratic society, nevertheless, in current realia it needs to be regulated [10]. However, it is worth admitting that for recent few years, there have been several prerequisite, preventive and practical approaches when the state of affairs, not only the state, has exploited the social function, supported by the society.

The well-known and authoritative modern western European criminologist N. Kristie in his writings "Causing pain" [11], "The Consistency of the Society" [12], while depicting the current criminal policy of West and focusing on the USA, comes to the conclusion it is based on the intention of hurting a human being who has caused pain tentative to another person.

Reducing the effectiveness of these methods of influence and the global non-elimination of the premise of falseness in the contemporary world is becoming increasingly apparent. Indeed, it is true that the penitentiary system, which is based on a criminal offense for the wrongdoing, does not always succeed once and for all. The hideous psychological and other strongholds of Nelson Mandela, M. Khodorkovsky, in particular, were not of any kind whatsoever, as it came to the criminal affairs in the commonplace of the abolition of all irrelevant from the state of self-reliance. Thus, it seems that it has a long-term prospect of establishing an association of people and knowledge of the interests of other people, the people of God, as well as the society and the state. To solve these problems in the interests of the person, its interests and interests, the actual replacement of the structure of the structure of the transfer of offenses from the government as a whole and the state.

To begin with, the Ukrainian state and society has not yet succeeded in securing a level of self-organization and a proliferation of democratic institutions. The news of the current state of the Ukrainian community suggests that the people of Ukraine should think about the revolution in Ukraine since the beginning of the 20th centuries. The fervor of the recognition of the level of the return of Ukraine and of other non-negative tendencies is evident. The reasons for these tendencies, which the petitioners claim to support the development of state-owned enterprises and their separate institutes, are now considered to be objective as subjective ones, and now they are congregational. In such skills, the preservation of the Ukrainian state is becoming more and more evident in the obvious issue, which requires recourse and resolution.

Therefore, it is important to highlight the thesis presented by the author in publications repeatedly, the necessity of observing the proper balance of interests of all subjects of national human security, society and the state, both in the interests of the human rights and freedoms, as well as the state and the society. The state itself, its sovereignty, territorial integrity, inviolability of the borders, altogether, the image of a man for his state, corresponds to a man as a citizen, first and foremost, displaying a certain level of respect for the rights and freedoms. With this cluster, it is hard to say that it is not a question of restraining the merits of the embodiment mechanism for the rights and interests of citizens of Ukraine moreover, they are not sort of violations in comparison with a precursor of action.

However, the signs of the development of the state, particularly of its influence, as distinguished by the western scientist, ingrained in modern developed, strong states. Thus, M. Kreveld, in his solid groundbreaking "Prosperity and recession of the state" [13], S. Khuntington in the book "Clash of civilizations" [14], depicting this tendency at diverse angles, draw attention to the impact of globalization processes in the world, which entail the recession of the national government as the state body.

Thus, globalization, as an inherent process in the priority of the western civilization, which is evoked by the market standards, not the state ones, additionally, it is characterized by an availability of social-economic, investment links and progressive evolution of scientific and information technologies encourages the development of multicultural integration, the population migration, nevertheless, it is spontaneously induced as a general planetary phenomenon, moreover, it chaotically entails civilizational polarization and even international conflicts [15], consequently vulnerable states have no chance to avoid the effect, unfortunately, Ukraine is not an exception.

CONCLUSIONS:

Hence, the fact of implementation by the Ukrainian state of the human rights and freedoms as well as the citizen in contemporary development conditions of Ukraine has to be ascertained. In order to resolve these issues, there is a need to testify significance of the society as well as the individual, that is the main subject to sustain the rights and interests of a person.

REFERENCES

- [1] Decree of the President of Ukraine on August 25, 2015, № 501/2015 For Approval of the National Strategy in the Field of Human Rights // Electron Resources. [Advance mode]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
- [2] Decree of the President of Ukraine on February 26, 2016, № 68/2016, For Approval of the National Strategy for Civil Society Development in Ukraine 2016-2020 // Electron Resources. [Advance mode]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.
- [3] Decree of the President of Ukraine on January 12, 2015, № 5/2015, For Approval of the Sustainable Development Strategy “Ukraine – 2020” // Electron Resources. [Advance mode]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
- [4] Resolution of the Cabinet of Ministers on November 23, 2015, № 1393,2015, For Approval Ukraine National Action Plan on Human Rights by 2020 // Electron Resources. [Advance mode]: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>.
- [5] The Report on Implementation of the National Strategy of Human Rights in the 1st quarter of 2016 from 14.06.2016, the Ukrainian Helsinki Human Rights Union // Electron Resources. [Advance mode]: <http://helsinki.org.ua/>.
- [6] Annual and Specified Reports of the Advocate of the Sustainability and Protection of Human Rights and Freedoms // Electron Resources. [Advance mode]: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/>.
- [7] Constitutions of the European States / in 3 vol.; Ed. L. A. Okunkova. - M.: Norma, 2001. - Vol. 1. - p.824; Vol. 2. - p.840 s.; Vol. 3. - p.792.
- [8] **Bandurka O. M.** Factors of influence on the state of criminality in Ukraine. Counteraction criminality: theory and practice: Materials of the VIIth Ukrainian Scientific-Practical conference (October, 19, 2016). — K.: National Academy of the Public Prosecutor’s Office of Ukraine, 2016. — p. 25-28.
- [9] **Yarmysh O. N.** Contemporary Ukrainian criminology as sciences of special period. / Counteraction criminality: theory and practice: Materials the VIIth Ukrainian Scientific-Practical conference (October, 19, 2016). — K.: National Academy of the Public Prosecutor’s Office of Ukraine, 2016. — p. 51-53.
- [10] **Malyarenko V. T.** Responsibility of the state to the citizens on the uncontrolled territories: modern challenges and methods of solution. / Peculiarities of the Processional Procurement of Crimes, Committed on the Temporally Occupied Territories: materials of the round table (July 26, 2016). — K.: National Academy of the Public Prosecutor’s Office of Ukraine, 2016. — p. 73-77.
- [11] **Kristi N.** Causing pain. The role of punishment in the criminal policy / Transfer from the Engl. SPb.: Aleteya, 2011. - p.164
- [12] **Kristi N.** The Consistency of Society / Trans. From Norway .. SPb.: Aletheia, 2014. - 152 p.
- [13] **Kreveld M.V.** Prosperity and recession of the state / Tran. from Eng.; FROM ed. Yu. Kuznetsova and A. Makayeva. - M.: IRISSEN, 2006. - p.544
- [14] **Khuntington S.** Clash of Civilizations / Trans. from English T. Velimeev, Y. Novikova. - M.: AST, 2003. - p.571
- [15] Military experts announced the terms of the next world war // Electron Resources. [Advance mode]: <http://znaj.ua/news/world/86868/vijskovi-eksperti-nazvali-termini-chergovoyi-svitovoyi-vijni.html>.

პასუხისმგებელი მიდგომის ფორმირება სტუდენტ ახალგაზრდობის მიმართ, როგორც სოციალურ - პედაგოგიური პრობლემა

THE FORMATION OF RESPONSIBLE RELATIONS TO HEALTH OF STUDENT YOUTH AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

სვეტლანა ფურდუი,

ე.მ.კ., დოცენტი, სოციალური სამუშაოების, სოციალური პედაგოგიის და ფიზიკური კულტურის კათედრის გამგე, იზმაილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, იზმაილი, უკრაინა

SVETLANA FURDUY,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Social Work Department social pedagogy and physical education Izmail State University of Humanities Ismail, Ukraine

ABSTRACT

In the conditions of sociopolitical transformation of society, development and strengthening of statehood, the revival of deep cultural and historical experience and traditions of national education, the problem of the spiritual and physical development of the young generation is extremely urgent, and as a precondition for this is strengthening and preserving its health, it investigates the motivation of modern young people to a healthy lifestyle, analyzes the factors affecting the lifestyle and health of people, in particular students.

The purpose of the article is to study approaches to the formation of a responsible attitude to health in students as a socio-educational problem. Analysis and systematization of various approaches to the essence of socio-pedagogical technology allows us to talk about two main approaches: the first, based on the understanding of technology as a science of craftsmanship, the art of practical activity, treats it as a body of knowledge about the most optimal methods, tools and techniques for solving social - pedagogical problems; the second approach is based on the understanding of technology as the practice of algorithmic application of optimal ways of solving social and pedagogical problems, defines it as a way of carrying out social and pedagogical activity. It is obvious that a real idea of health as well-being of students is still being formed, therefore it is necessary to conduct activities aimed at forming their motivation to maintain a healthy lifestyle.

Key words: health, formation of the position of student youth, social and pedagogical technology, technology of forming a responsible attitude to health.

ანოტაცია

სახელმწიფოებრიობის განვითარებასა და გაძლიერების პირობებში, საზოგადოების სოციალურ - ეკონომიკური ტრანსფორმაციის და კულტურულ - ისტორიული გამოცდილების პირობებთან და ერ-

ოვნული აღზრდის ტრადიციებთან ერთად აქტუალური ხდება ახალი თაობის სულიერი და ფიზიკური განვითარება, როგორც აუცილებელი პირობა მისი ჯანმრთელობის შენარჩუნებისა და გაძლიერების საქმეში.

სტატიის მიზანს წარმოადგენს სტუდენტური ახალგაზრდობის ჯანმრთელობისადმი, როგორც სოციალურ - პედაგოგიური პრობლემისადმი, საპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ფორმირებისათვის შესაბამისი მიდგომების ფორმირება. სოციალურ - პედაგოგიური ტექნოლოგიების არსისადმი სხვადასხვა მიდგომების ანალიზი და სისტემატიზაცია საშუალებას გვაძლევს დავასკვათ, რომ: პირველი - ეყრდნობა ტექნოლოგიის, როგორც მეცნიერების გაგებას ოსტატობის, პრაქტიკული საქმიანობის ხელოვნების შესახებ, გვეკარნახობს მას, როგორც ცოდნისა და სოციალურ - პედაგოგიური პრობლემების გადაჭრის განსაკუთრებით ოპტიმალური ხერხების, საშუალებებისა და მეთოდების ერთობლიობას; მეორე მიდგომა ეფუძნება ტექნოლოგიის გაგებას, როგორც სოციალურ - პედაგოგიური პრობლემების გადაჭრის ოპტიმალური ხერხების გამოყენების ალგორითმულ გამოყენებას, გვეკარნახობს მას როგორც სოციალურ - პედაგოგიური საქმიანობის განხორციელების ხერხს. რვლევის პროცესში დადგენილი იქნა, რომ მიუხედავად დადებითი დამოკიდებულებისა საკუთარი ჯანმრთელობის მიმართ, ეს არის ცხოვრების ჯანმრთელი წესის დაცვის სურვილი, ვინაიდან მათი ცხოვრების წესი არ შეესაბამება ცხოვრების განმრთელ წესს. ცხადია, სტუდენტებს მხოლოდ ეხლა უყალიბდებათ წარმოდგენა ჯანმრთელობაზე, როგორც კეთილდღეობაზე, ამიტომ, აუცილებელია ისეთი ღონისძიებების გატარება, რომელიც მიმართული იქნება მათთვის ცხოვრების ჯანმრთელი წესის ჩამოყალიბების მოტივაციაზე.

საკვანძო სიტყვები: ჯანმრთელობა, სტუდენტური ახალგაზრდობის პოზიციის ფორმირება, სოციალურ - პედაგოგიური ტექნოლოგია, ჯანმრთელობის მიმართ პასუხისმგებელი დამოკიდებულების ფორმირების ტექნოლოგია.

Formulation of the problem. In the scientific circulation alongside a large number of definitions of “health” coexist, differing in theoretical and methodological approaches to the definition of a concept. However, most of them are severely constrained and are not able to fully reveal the essence of such a complicated phenomenon. According to the classification of P. I. Kalju, the existing health assessment options are represented by four main models: medical, the content of which focuses on medical parameters and characteristics; biomedical, which represents the signs of the absence of subjective feelings of illness and organic disorders; biosocial, which combines medical and social definitions, although the latter are priority ones; value-social, in which health is considered as a value and a necessary condition for a fulfilled life of a person. The latter model includes the definition, which is used in the documents of the World Health Organization (WHO Constitution (Constitution), signed by representatives of 61 countries), and, in our opinion, the most substantive - “health” is defined as a state of complete physical, mental and social well-being, and not only as the absence of disease and physical defects.

State target programs for the development of health care are an instrument for the implementation of the primary public policy objectives in the relevant area. At the same time, they make it possible to increase management efficiency at the expense of cost savings, their concentration on the most pressing healthcare problems, and to improve the transparency and reasonableness of government spending.

The purpose of the article is to study approaches to the formation of a responsible attitude to health at student youth as a social and pedagogical problem. The physical characteristics of human health determine the indicators of the biological state of the body, necessary for life. Mental (spiritual) health captures the significance of real and ideal personal phenomena, allowing a person to be a full-fledged member of society. Social health is characterized by the ability of a person to support social connections, fulfill social roles, solve social problems, and participate in the realization of public interests [1].

All these components are closely linked to each other - mental disorders significantly impact the physical well-being and social relations of a person, and at the

same time physical disabilities, serious diseases (especially long-lasting) can lead to social exclusion and mental disorders. The harmonization of the components of health is one of the main factors in the harmony of a person’s individual and social life, and any disorders indicate the presence of the disease and the violation of the integrity of the personality [p.2; 17].

Analysis of recent research and publications. Changes that occur in all spheres of society, require new approaches to socialization and upbringing of the younger generation. Of special importance is the formation of a harmoniously developed, socially active, physically perfect, healthy personality.

N. Zaveriko, A. Stoyko, L. Sushchenko devoted their researches to the development of effective social-pedagogical technologies for the formation of a healthy lifestyle and health-saving technologies.

However, according to the researchers of Prikhodko S., Sapozhnik O., attitude to health is not yet an object of conscious formation, but it is a spontaneous process, the result of the collaboration of a complex set of factors. Analysis of the present state of social and pedagogical activity on the identified problem revealed a number of contradictions that require their decision on the implementation of an effective process of forming a responsible attitude to health among student youth.

Analysis and systematization of various approaches (T. Alekseenko, N. Zaveriko, I. Lipsky, V. Lyuty, L. Mardahaev, V. Nikitin, S. Kharchenko, etc.). The understanding of the essence of socio-pedagogical technology allows us to talk about two main approaches: the first, based on the understanding of technology as a science of prowess, the art of practical activity; this approach treats it as a body of knowledge about the most optimal methods, tools and techniques for solving social and pedagogical problems; the second approach is based on understanding technology as a practice algorithmic application of the best ways to solve the socio-pedagogical problems, it treats it as a method for implementing social and educational activities.

According to N.V. Zimivets: “The formation of a responsible attitude to health is a targeted systemic activity, focused on the development and identification of an individual’s position on health in specially created conditions” [p.3; ten].

A detailed review of the scientific literature shows that, starting from the second half of the twentieth century, philosophers, sociologists, psychologists, educators, in particular R. Berezovskaya, S. Deriabo, L. Vodogreeva, I. Zhuravleva, V. Kagan, V. Kogan, D. Loransky, V. Yasvin address the problem of attitudes towards health.

The value dimension of the formation of attitudes towards health, taking into account age characteristics, is investigated by T. Andryushchenko, and Vershinina, S. Belova, G. Zaitsev, V. Kabaeva, S. Sviridenko. The works of M. Amosov, G. Apanasenko, I. Brehman, V. Gorashchuk, A. Dubogai, V. Kaznacheeva, Yu. Lisitsina, V. Lishchuk, V. Petlenko are dedicated to the issues of formation, preservation, strengthening and reproduction of health. Works by A. Balakirevoy, A. Vakulenko, L. Vashchenko, L. Zhalilo, N. Komarova, R. Levina, A. Yaremenko, in which the international conceptual framework for promoting health adapted to the Ukrainian context as the theoretical basis for healthy lifestyle were published at the end of the twentieth century. V. Bepalko, N. Zaveriko, V. Petrovich, L. Sushchenko, A. Stoyko, V. Shkurkina appealed to the search for new socio-pedagogical technologies of forming a healthy lifestyle among students. The researches of G. Latyshev, B. Miller, M. Orlova, S. Titova was highlighted for the first time the experience of using peer education in preventive work. However, the problem of forming a responsible attitude to the health of the individual as a whole, and of young students in particular, was not the object and subject of a special study of scientists.

The structure of a responsible attitude to health is a unity of such components as cognitive-gnostic (obtaining information for realization of the value of health and personal responsibility for its condition), emotional and evaluative (mastering the skills of self-assessment of health, personal capabilities and opportunities of the environment contributing to its development), need-value (development of a stable system of personal values and the formation of a hierarchy of terminal values), motivational-strong-willed (formation of significant, sustainable motivations that give meaning to the activities carried out, education of the strong-willed qualities of the individual), practical (productive life skills and skills conducive to success, support of welfare) and reflexively-effective (formulation of skills to evaluate their activities) [p.4; 53].

Today, in the context of the development of Ukrainian society, the problem of the physical and mental health of the younger generation becomes particularly acute, since the current situation is characterized by high rates of child morbidity, reduced quality of medical care, environmental degradation, moral and spiritual crisis, and so on.

Analysis of recent researches and publications of the effectiveness of traditional approaches to the preservation of health shows their declarative nature, does not concern the means of organizing and carrying out educational and cognitive activity. Almost in every textbook on psychology and pedagogy is written about the harmonious develop-

ment of the personality, but researches from year to year show a deterioration of the health indicators of the younger generation. There is a lack of an established system of moral principles and values in the state when the consciousness of citizens is increasingly shaped through the media, and traditional family and school education rapidly departs into the background [5].

Today, when Ukrainian education stands in the way of integration into the European space, the pedagogical community has been faced with a number of questions on educating the basics of a healthy lifestyle of the younger generation. It became necessary to conduct a radical reform of the physical education system of the younger generation, which requires adherence to state policy in the development of new approaches to the physical education of children and young people.

The structure of the socio-pedagogical technology of forming a responsible attitude to health in young people contains several essential components such as: goal, aims, algorithm (sequence of actions), principles, necessary and sufficient socio-pedagogical conditions, expected result [6].

Mainstreaming component that relates to skills and abilities is also very important for success in social and educational activities aimed at promoting a healthy lifestyle. A healthy lifestyle requires a significant amount of cognitive, social and behavioral skills. The skills and abilities that contribute to a healthy lifestyle also include such interpersonal communication skills as decision-making and critical thinking skills, problem-solving skills, and self-organization.

In the introduction and implementation of socio-pedagogical technologies for the formation of a responsible attitude to health in students, we define the following principles: voluntariness, "teaching — learning", the subject — subject communication.

Voluntary approach implies the free choice of the participants (both specialists and ordinary young people) of their participation in training and conducting further educational work in the field of health promotion.

The driving force of learning should be its own motive, which determines a person's interest in learning activities. It opens the motive of understanding for young people of importance, the need for new knowledge, the formation of new skills and their own role in this process.

The concept of "teaching - learning" provides for the creation of conditions so that participants not only receive the necessary information, but also have the opportunity to play the role of a teacher, which increases the degree of assimilation and awareness of knowledge.

The concept of subject-subject communication means that in the educational process and interpersonal communication the interests and feelings of all its subjects are constantly taken into account; implies the recognition of the value of the personality of another person, its thoughts, experience.

The concept of implementation is the foundation, the basis that support technology as a socio-pedagogical system [7].

It should be noted on condition that the choice and application of socio-pedagogical technology depends on the creation of necessary and sufficient conditions, and the technology itself helps to create new favorable conditions.

The problem of forming a healthy lifestyle is rather thoroughly highlighted in many socio-philosophical, pedagogical, psychological, sociological, and medical studies. This problematic has become especially actual in the second half of the twentieth century, both throughout the world as a whole, and, in particular, in Ukraine. The analysis of statistical data and the results of various studies show that the age of children who begin to smoke, consume alcohol and other narcotic substances, and begin sex life early decreases.

According to official statistics, 128 thousand people use drugs in Ukraine today, among them - 60% are young people and teenagers, 13% are children from 11 to 14 years old; one in two teenager smokes, and one in three - has experience of drinking alcohol. The sexual culture of young people remains poor and negatively affects their reproductive health. Irremediable harm to the health of children and young people is caused by sexually transmitted diseases. Their prevalence is growing every year. The HIV / AIDS epidemic continues to worsen, affecting primarily young people. According to official data, more than 91 thousand HIV-infected people were registered in Ukraine in April 2016: the number of HIV-infected people increased fourfold compared to 2010. Television, video production, computer games with the demonstration of horror, violence, sexual debauchery cause a devastating impact on the psyche of the younger generation. As a result of various life circumstances, each person falls under the influence of the information environment that exists around it, and its social morality, attitude, beliefs, attitudes, and behavior do not always form usefully for the society.

In recent years, attention to a healthy lifestyle of students has been stepped up, this happened due to public concern about the health of specialists graduated from higher education, the increase in morbidity in the process of vocational training, and the consequent decrease in efficiency. It is necessary to clearly understand that there is no

healthy lifestyle as a special form of vital activity outside the lifestyle as a whole.

A healthy lifestyle reflects the generalized typical structure of student life form. Amid a healthy lifestyle, responsibility for health is formed by the student as a part of the overall cultural development, manifested in the unity of the stylistic characteristics of behavior, the ability to develop oneself as a person in accordance with his own ideas about a full spiritual, moral and physical life.

The aim of our research is to find out the attitude to the healthy lifestyle of modern youth on the example of students of Izmail State Humanitarian University.

A questionnaire of first-year students of Izmail State University of Humanities at the age from 17 to 19 years ($N = 98$) was conducted. According to the questionnaire, 44% believe that a healthy lifestyle is the absence of bad habits, 15% adhere to the position that a healthy lifestyle consists of a healthy and balanced dietary, 17% of respondents believe that a healthy lifestyle is possible only if you observe the correct daily regimen, and 16% consider sports as one of the most important aspects of a healthy lifestyle.

Meanwhile, 39% of respondents already lead a healthy lifestyle, 42% tend to this, but 19% of respondents, unfortunately, do not think about it.

Describing their morning, 16% of respondents indicated that they are ready to wake up early and do exercises, 19% used to study in the morning, but the majority of 65% prefer to sleep a little longer.

Sport is one of the components of a healthy lifestyle. Among all the respondents, only 35% do sports regularly, 20% of them do it for pleasure, 17% of respondents want to look good and have a beautiful body, more than half of respondents are lazy to do it, 14% do not like to do sports in general.

Compliance with the daily regimen contributes to health promotion, but only 12% of the respondents do it, 35% tend to this, but the majority of modern students 53% do not have a healthy lifestyle.

Student youth considers the presence or absence of bad habits to be the most important feature characterizing their attitude to their health. The most common among bad habits that harm human health are the use of alcohol, cigarettes and energy drinks, overeating, etc. Students are convinced that in small doses they will not cause harm, and, starting to use something, a person will have enough willpower, then quit it. During the survey, 13% admitted that they often drink alcohol, 23% of those surveyed smoke, 64% of respondents claim that they have no bad habits. At the same time 75% sleep less than 8 hours, 25%

of respondents averagely sleep for 8 to 9 hours.

The respondents named the main reasons for not adhering to a healthy lifestyle: disrupted daily routine, smoking, constant physical and emotional stress, lack of time, and the inability to manage their time properly. Nevertheless, 70% of respondents noted that it is useful for students to lead a healthy lifestyle, only 30% believe that this is not necessary.

Thus, in the course of the study it was determined that, despite the positive attitude of the student youth towards their health, there is no desire to observe a healthy lifestyle. This is confirmed by the unwillingness of the majority of respondents to do morning exercises, go in for sports, observe daily and sleep routine, and give up bad habits. This is primarily connected with the workload of students, lack of free time, laziness and the inability to properly make up their daily routine. It is obvious that a real idea of health as well-being is still being formed, therefore it is necessary to

conduct activities aimed at forming motivation of students to maintain a healthy lifestyle.

Conclusion. The formation of an educated, physically and socially healthy, creative person is an actual problem of modern society. Socio-pedagogical technologies of forming a responsible attitude to health in students make it possible for teachers to carry out this process purposefully, with certain conceptual foundations, concepts, activity content, according to a certain algorithm, a high probability of achieving the final result. We can draw as a conclusion that the formation of the direction of social work involves primarily preventive and educational work. It is also important to note that the specificity of this type of work is that a person cannot be forced to lead a healthy lifestyle - he can only be motivated. That is why it can be proved that the socio-pedagogical work at a healthy lifestyle is, first of all, work at the formation of motivation for a healthy lifestyle.

REFERENCES

- [1] **Vashchenko, L., Boychenko, T.**, Health basics, The book for the teacher, Genesis, (2005);
- [2] **Sokolenko, L.**, Pedagogical conditions for the formation of a culture of healthy lifestyles for students, Native school, #7, (2006), pp. 29-31;
- [3] **Zimivets, N.**, Socio-pedagogical technologies of forming a responsible attitude to health among students, Author's abstract, Dis., Cand., Ped., Sciences, 13.00.05. Social pedagogics, Lugansk, (2008);
- [4] **Zimivets, N.**, Technological support of the process of forming a responsible attitude to health among students, Bulletin of Zaporizhzhya National University, Pedagogical sciences, #1, (2009), pp. 52-57;
- [5] **Zimovets, N.**, Concept of formation of a healthy way of life, Social, pedagogical and psycho-corrective work with juveniles convicted of non-prison sentences: method. manual on social rehabilitation in juvenile convicts in the community, Science, World, (2006), pp. 138-148;
- [6] **Zhuravel, T.**, Problems of HIV prevention among children and adolescents at high risk, Electronic resource: Category, Conference materials Current issues of social and pedagogical work in secondary schools, accessed February 9, 2010, <http://www.psyh.kiev.ua/PSYH.KIEV.UA/>;
- [7] **Zaveriko, N.**, Theoretical Foundations of Socio-Pedagogical Technology of Work with Adolescents, Scientific Journal of NPU named after MP Dragomanov Zb., nauk, Ave, NPU named after Dragomanov, M., Sociology, Social work, Control, Series 11, #2, (2004), pp. 80-86;
- [8] **Prikhodko, S.**, Influence of the educational process on the level of physical health and the incidence of schoolchildren and students, Theory and methods of physical education and sport, #2, (2010), pp. 81-83;
- [9] **Sapozhnik, A.**, Features of the motivation of female students of universities to exercise, Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport), Izd-in NPU them, Dragomanova, M., #13, (2011), pp. 554-557.

**უმაღლესი განათლების ეროვნული სისტემის მოდერნიზაციით
პოზიტიური სინერგიული ეფექტის მიღწემის მოდელი**

**MODEL OF ACHIEVEMENT OF POSITIVE SYNERGY EFFECTS OF
MODERNIZATION OF NATIONAL HIGHER EDUCATION SYSTEM**

ნატალია ხოლიავკო,

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოცირებული პროფესორი, ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი, ჩერნოგოვი, უკრაინა

NATALIYA KHOLIIVKO,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor Ukraine, Chernihiv, Chernihiv National University of Technology

ABSTRACT

The modernization of higher education system is brings numerous positive synergistic effects to subjects of Quadruple Helix model (government sector – business enterprise sector - higher education sector – private non-profit sector). Is becoming urgent a task of developing a model of achieving positive synergistic effects based on multidimensional interests of all actors. The article analyzes the main types of synergistic effects obtained by different subjects within the interaction areas (Personnel, Science, Innovation, Management, Social area); it made possible to identify the integral synergistic effects of modernization of higher education system. The author proposes a model for achieving positive synergistic effects of modernization of higher education system, which was developed on the principles of purposefulness, complexity, openness, adequacy, as well as principles of synergetics.

Keywords: higher education system; principles of synergetics; synergistic effect; Quadruple Helix model; university; information economy; interaction areas.

ანოტაცია

უმაღლესი განათლების სისტემის მოდერნიზაციის შეუძლია გარკვეული პოზიტიური სინერგიული ეფექტების მოტანა მოდელით "უადრუპლე ელიქს" მონანნილე - სუბიექტისათვის (სახელმწიფო სექტორი - სამენარმეო სექტორი - უმაღლესი განათლების სექტორი - საზოგადოებრივი სექტორი). აქტუალობას იძენს ყველა სუბიექტის მრავალსაბექტიანი ინტერესების აღრიცხვის საფუძველზე პოზიტიური სინერგიული ეფექტების მიღწემის მოდელის შემუშავების დაგეგმვა. სტატიაში გაანალიზებულია სინერგიული ეფექტების ძირითადი სახეები, რომლებიც მიიღება სხვადასხვა სუბიექტებისაგან მათი ურთიერთმოქმედებების სიბრტყეების ქრილში (კადრები, მეცნიერება, ინოვაცია, მენეჯმენტი, სოციალური სიბრტყე), რის საფუძველზეც ფორმულირებულია უმაღლესი

განათლების ეროვნული სისტემის მოდერნიზაციის ინტეგრალური სინერგიული ეფექტები.

ავტორის მიერ შემოთავაზებულია უმაღლესი განათლების მოდერნიზაციით დადებითი სინერგიული ეფექტის მიღწემის მოდელი, რომელიც აგებულია მიზანმიმართულობის, კომპლექსურობის, ღიაობის და ადექვატურობის პრინციპებზე, ასევე სინერგიულობის პრინციპების კომპლექსურობაზე.

საკვანძო სიტყვები: უმაღლესი განათლების სისტემა, სინერგიულობის პრინციპები, "Quadruple Helix" მოდელი, უნივერსიტეტი, საინფორმაციო ეკონომიკა, ურთიერთმოქმედების სიბრტყეები.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ.

Достижение функционально-целевого согласия субъектов модернизации системы высшего образования закладывает почву для развития их долгосрочного взаимовыгодного партнерства с генерацией ряда позитивных синергических эффектов. Ориентированность модернизационных процессов в сфере высшего образования на повышение конкурентоспособности отечественных университетов на национальном и международном рынках образовательных услуг обуславливает необходимость усиления их потенциала. Одним из перспективных направлений при этом может быть оптимизация сети заведений высшего образования с тем, чтобы сформировать мощные университетские структуры, состоятельные в конкуренции на мировом уровне.

Получаемые в ходе модернизации синергические эффекты от взаимодействия субъектов модели Quadruple Helix (государственный сектор – предпринимательский сектор – сектор высшего образования – общественный сектор) могут носить как позитивный, так и негативный характер. Последние приводят к дезорганизации системы, нарушению устоявшихся свя-

ზეი с внешней средой, углублению асимметрии в развитии высших учебных заведений в разрезе регионов, обострению их финансово-экономических проблем, интеллектуальной миграции, потере конкурентных позиций украинских вузов.

Постановка задания. Учитывая это, актуализируется задание разработки модели достижения позитивных синергических эффектов на основе учета многоаспектности интересов всех субъектов модернизации системы высшего образования. Формирование такой модели требует решения двух заданий: во-первых, исследование механизма возникновения синергических эффектов; во-вторых, разработка алгоритма генерации эффектов синергии в ходе взаимодействия субъектов модернизации. Такая модель должна, с одной стороны, адекватно реагировать на внешние вызовы, присущие этапу становления информационной экономики; с другой стороны - глобальные тренды развития образовательной среды.

Анализ исследований и публикаций. В научной литературе эффекты синергии исследуются рядом ученых, среди которых: Е. Кемпбелл, Ж. Поплавская, О. Гулин, С. Ищенко, О.Лысенко, В. Щедров и др. Для нашего исследования наиболее примененным является подход Гонты О.И., которая предлагает синергический эффект рассматривать как повышение эффективности деятельности партнеров благодаря интеграции отдельных направлений их функционирования в единую систему, способную приносить эффекты общего действия [1, с. 367]. Синергические эффекты возникают в системах с нелинейной динамикой развития. К таким синергическим системам, способным к самоорганизации, мы относим и систему высшего образования в условиях ее модернизации в контексте перехода национальной экономики на функционирование на принципах информационности. Следует отметить, что получаемые при этом синергические эффекты распространяются на другие системы, в том числе имеющие линейный характер развития.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА.

Виды синергических эффектов модернизации системы высшего образования

Функционирование большинства экономических систем сопровождается получением таких эффектов синергии: эффекты масштаба, интеграции, комплексных преимуществ. Сотрудничество же нескольких социально-экономических систем приносит дополнительные эффекты. Это может быть синергия сбыта, производственная синергия, синергия управления

и синергия инвестирования, выделенные С. Ищенко и И.Ивашковской [2-3]. Собственно, эти эффекты можно экстраполировать в плоскость взаимодействия субъектов модели Quadruple Helix в ходе модернизации высшего образования. В частности, синергия сбыта может находить свое проявление: в росте численности студентов, увеличении притока иностранных студентов (система высшего образования); и в наращивании объемов сбыта продукции бизнес-партнеров (предпринимательский сектор). Это является результатом производственной синергии от взаимодействия: в первом случае – как следствие роста качества образовательных услуг благодаря приведению их в соответствие с запросами рынка труда; во втором – в результате коммерциализации и внедрения в производственный процесс ресурсо- и энергоэкономных технологий, инноваций и современных информационно-коммуникационных технологий. При этом эффекты синергии получают также и субъекты государственного (прирост налоговых поступлений; сбалансирование рыночных отношений; активизация научно-технического и инновационного развития национальной экономики) и общественный (наращивание масштабов реализации государственных социальных программ; увеличения объемов средств партиципаторных бюджетов) секторы.

Синергия управления проявляется в трансформации подходов к менеджменту: как на макроуровне (отдельные субъекты взаимодействия), так и на уровне партнерства в целом. В частности, это поиск новых подходов к мотивации, идентификация общих интересов, организация взаимовыгодного сотрудничества, координации совместной деятельности, включая ее планирование, оценку и контроль. Управление на таком уровне открывает возможности для совершенствования менеджмента на уровне отдельных организаций.

В контексте нашего исследования особенный интерес представляет синергия инвестирования. Этот вид синергии стоит рассматривать как мультипликативный эффект от задействования инвестиционных возможностей всех стейкхолдеров. Кроме этого, синергия проявляется в увеличении доходов и оптимизации денежных потоков организаций. Именно в получении системой высшего образования синергических эффектов инвестиционного характера от сотрудничества с бизнес-сектором мы видим один из весомых ожидаемых результатов модернизации. Причем акцент делаем на мультивекторности их сотрудничества (образовательная, научно-исследовательская, инновационная,

консалтинговая, инжиниринговая, экспертная и др.) с целью расширения направлений привлечения дополнительных средств в бюджеты заведений высшего образования.

Количественное измерение эффектов синергии

Достаточно проблематичным является количественное измерение эффекта синергии через преимущественно качественный характер получаемых результатов, а также несовершенство имеющейся статистической и отчетной базы, которая значительно ограничивает возможности такой оценки. Однако, вместе с этим, в пределах предпринимательского сектора в научной литературе проработаны некоторые методические подходы в этом направлении. Например, И.Ивашковская предложила проводить оценку эффекта синергии по методу дисконтирования денежных потоков (1-2):

$$\Delta V = V_{\text{synerg}} - \sum \frac{\Delta CFCFE}{(1+r_c)^t} \quad (1)$$

$$\Delta CFCFE = \Delta S - \Delta C - \Delta T - \Delta NWC - \Delta C_{\text{арех}} + \Delta Debt, \quad (2)$$

- где $\Delta CFCFE$ – поток денежных средств;
- ΔS – прирост выручки;
- ΔC – экономия расходов;
- ΔT – экономия на налогах;
- ΔNWC – экономия на расходах на оборотный капитал;
- $\Delta C_{\text{арех}}$ – экономия на капиталовложениях;
- $\Delta Debt$ – изменение чистого долга;
- r_c – доходность акционерного капитала.

Использование описанного формулами (1-2) алгоритма количественной оценки эффекта синергии позволяет вести учет выгод предпринимательских структур от взаимодействия с субъектами государственного и образовательного секторов по модели Quadruple Helix. Однако он является практически неприменимым относительно эффектов, получаемых от такого партнерства системой высшего образования.

По нашему мнению, при оценке синергических эффектов модернизации системы высшего образования целесообразно структурировать саму синергию, рассматривая каждый из источников в соответствии с главными плоскостями взаимодействия субъектов модели Quadruple Helix. Причем стоит принять во внимание, что идентифицировать наличие синергии сотрудничества субъектов модернизации достаточно легко. Трудности заключаются в планировании и реализации синергических эффектов [4]. Взвешенное

государственное регулирование модернизационных процессов позволяет минимизировать эти трудности благодаря оптимизированному прогнозированию различных комбинаций факторов усиления синергических эффектов. Приоритеты государственной политики в сфере высшего образования должны соответствовать запросам информационной экономики и глобализованного образовательного пространства. Это должно дополняться применением подхода «bottom-up» – учет инициатив отдельных университетов обеспечит обновление локального образовательного пространства и создание предпосылок для диверсификации финансовых источников и стимулов для привлечения инвестиций. Именно при такой организации процессов стратегирования при модернизации и развитии высшего образования университеты переходят от пассивной позиции ожидания государственного финансирования к активной позиции инвестиционно привлекательного экономического субъекта.

Интеграционные синергические эффекты от взаимодействия субъектов модели Quadruple Helix проявляются в получении больших эффектов от сотрудничества партнеров в ходе общей реализации мероприятий по модернизации системы высшего образования, чем от их автономного, несогласованного функционирования. В формализованном виде оценка синергических эффектов от взаимосогласованного сотрудничества субъектов модели Quadruple Helix представлена в (3) и (4) :

$$E_G + E_E + E_b + E_p < E_S, \quad (4.3)$$

- где E_G – эффект от автономного функционирования субъектов государственного сектора;
- E_E – эффект от автономного функционирования субъектов сектора высшего образования;
- E_b – эффект от автономного функционирования субъектов предпринимательского сектора;
- E_p – эффект от автономного функционирования общественного сектора;
- E_S – эффект от совместной деятельности субъектов.

$$\left\{ \begin{aligned} SE - E_S - (E_G + E_E + E_b + E_p) - E_S - \Sigma E_{\text{CH}} \rightarrow \max; \end{aligned} \right. \quad (4.4)$$

где SE – синергетический эффект;

n – количество субъектов сектора, задействованных в модернизационных процессах;

$E_{GS}, E_{bs}, E_{ES}, E_{ps}$ – эффект от совместной деятельности, получаемый субъектами государственного, предпринимательского, образовательного и общественно-го секторов соответственно.

Использование описанного выше экономико-математического алгоритма (3-4) позволит оценить формирование синергических эффектов, учитывая следующие аспекты:

если $SE < 0$, то экономическое взаимодействие между субъектами отсутствует;

если $SE > 0$, то есть синергическое взаимодействие между партнерами. Чем большее значение S_E , тем более стойким и глубоким является партнерство между экономическими субъектами с перспективами его пролонгации в долгосрочном периоде.

Поскольку перспективным направлением модернизации национальной системы высшего образования в современных условиях становления информационной экономики мы видим налаживание эффективного взаимодействия стейкхолдеров в соответствии с моделью Quadruple Helix, представленные выше формулы можно модифицировать следующим образом (5-6):

$$\sum E_{QH} \leq E_S \quad (5)$$

$$SE = E_S - E_{QH}, \quad (6)$$

где E_{QH} – эффект от совместной деятельности субъектов модели Quadruple Helix в ходе модернизации системы высшего образования

Соответственно, получаемый от сотрудничества синергический эффект должен распределяться между всеми привлеченными субъектами с целью обеспечения их заинтересованности в продолжении сотрудничества:

$$SE = \sum SE_{QH} = \sum (SE_G + SE_E + SE_b + SE_p), \quad (7)$$

где SE_{QH} – синергический эффект для субъектов модели Quadruple Helix;

SE_G, SE_E, SE_b, SE_p – синергические эффекты от взаимодействия при модернизации системы высшего образования, получаемые соответственно субъектами государственного, образовательного, предпринимательского, общественного секторов.

Таким образом, сотрудничество субъектов модели Quadruple Helix позволяет дополнить эффекты от их основной деятельности позитивными синергическими эффектами от взаимодействия. При этом необходимо комплексно подходить к анализу синергического эффекта SE_{QH} , учитывая как экономические (количественно измеримые), так и социальные (преимущественно качественные) эффекты. Последние поддаются экспертной оценке. В частности, сложно количественно измерить эффекты в образовательной сфере (качество образовательных услуг, их соответствие запросам работодателей, динамичность обновления образовательного контента, инновационность педагогических методов и технологий и пр.), а также эффекты, получаемые общественным сектором (удовлетворенность потребителей образовательными услугами, престижность профессий преподавателя и ученого, общественное признание роли образования в социально-экономическом развитии страны и др.).

Стойкость позитивных синергических эффектов и тенденция к их наращиванию делает перспективу развития сотрудничества на долгосрочной основе более реальной, способствует расширению плоскостей общих интересов стейкхолдеров. Долгосрочный характер сотрудничества субъектов модели Quadruple Helix, по нашему убеждению, является одной из определяющих вех построения стратегий модернизации системы высшего образования.

Недопустимым считаем ориентированность на ситуационные преимущества и краткосрочные выгоды. Рядом с этим, мы отмечаем то, что современные заведения высшего образования должны быть высокодинамичными и способными к импульсной ситуативной реакции. В частности, имеем в виду их возможность импульсной адаптации к условиям переменчивой экзогенной среды. Обеспечением этого должно заниматься профильное структурное подразделение университета, эксперты которого (высококвалифицированные экономисты, политологи, социологи, юристы и др.) на основе анализа текущей ситуации развития экономики разрабатывают альтернативные сценарии и генерируют для ученых предложения относительно векторов приоритетных исследований в соответствии с наиболее актуальными внешними вызовами. Разработку концептуальных принципов импульсной адаптации системы высшего образования к потребностям национального хозяйства рассматриваем в качестве основного направления ее модернизации в контексте информатизации национальной экономики.

Таблица 1

Элементы достижения интегральных синергетических эффектов модернизации системы высшего образования в условиях становления информационной экономики

Плюскости взаимодействия	Плюс-эффекты синергии	Ожидаемые эффекты усиления синергии	Предложения субъектов образовательных партнерств	Ожидаемые эффекты синергии - для модернизации системы высшего образования
Кадры	Синергия кадрового обеспечения	- рост производительности труда персонала предприятий; - повышение конкурентоспособности и конкурентных условий на рынке труда	- привлечение предприятий и организаций в перечень потенциальной будущей специализации; - привлечение к образовательному процессу высококвалифицированных научно-педагогических работников	- повышение качества образовательных услуг; - привлечение образования и соответствия с запросами бизнеса; - рост конкурентоспособности выпускных учебных заведений
Менеджмент	Синергия управления	- оптимизация структуры управления; - повышение эффективности систем мотивации кадров	- интеграция новых действенных подходов и мотивации персонала; - наследование и адаптация мирового опыта образовательного менеджмента	- эффективная работа мировых практик управления организациями и персоналом; - осовременение и обеспечение гибкости организационной структуры университета с обеспечением ее ситуативного импульсности и ответ на внешние вызовы
Наука	Синергия в научно-технологической сфере	- модернизация производственных процессов; - экономия затрат за счет введения ресурсо-, энерго-, материалоэффективных технологий	- разработка образовательных технологий, в том числе информационно-коммуникационных технологий; - активизация научно-технологического развития инновационной экономики	- координация действий государства, научных исследований; - обеспечение соответствия научных разработок запросам реального сектора экономики
Инновации	Синергия инноваций	- обеспечение инновационного характера производства; - повышение конкурентоспособности предприятий за счет внедрения инновационной продукции, высокой экологичности - за счет роста уровня ее инновационности	- генерация инноваций; - имплементация инновационных проектов	- коммерциализация инноваций и промышленности; - возращание роли высшего образования и науки в инновационном развитии национальной экономики; - образование учреждений высшего образования и инновационные центры
Стихийные кластеры	Синергия в общественном секторе	- повышение уровня доверия в обществе; - развитие государственного частного партнерства	- реализация проектов социального действия; - привлечение молодежи и волонтерской деятельности; - развитие общественной активности	- увеличение репутации ведущих учебных заведений; - рост ценности образования и науки
Интеграционные синергетические эффекты	Синергия модернизации системы высшего образования	- повышение уровня конкурентоспособности системы высшего образования; - преодоление разрыва между образованной, научной и реальной экономикой; - активизация инновационного и научно-технологического развития; - диверсификация источников финансирования деятельности высших учебных заведений; - сбалансированное национальное развитие страны; - модернизация национальной системы высшего образования в глобальное образовательное пространство; - повышение уровня инновационной управленческой системы высшего образования		

Источники: составлено автором

Учитывая вышеуказанное, предлагаемые формулы вычисления синергических эффектов от модернизации системы высшего образования можно видоизменить:

$$\begin{aligned} E_s &\geq \beta, \\ SE + E_{QH} &\geq \beta, \\ SE &\geq \beta - E_{QH}, \end{aligned} \quad (8)$$

где β - экзогенно заданная константа

Представленная в (8) формула позволяет определить синергический эффект от модернизации системы высшего образования, получаемый благодаря взаимодействию субъектов модели Quadruple Helix, при учете требований и запросов экзогенной среды (β). Достижение позитивных синергических эффектов от модернизации системы высшего образования

требует консолидации усилий всех стейкхолдеров: согласованного по взаимным интересам сотрудничества университетов с бизнесом с целью максимизации полезности субъектов общественного сектора при взвешенном государственном регулировании.

Интегральные синергические эффекты модернизации системы высшего образования

Систематизированные эффекты синергии для всех субъектов модели Quadruple Helix нами было объединены в пять ключевых плоскостей: Кадры, Менеджмент, Наука, Инновации, Социальная плоскость. В табл. 1 приведены элементы достижения интегральных синергических эффектов модернизации системы высшего образования в разрезе указанных плоскостей. Представленная в табл. 1 информация позволяет очертить круг задач для органов государственной власти. Основные эффекты синергии структурированы по субъектам модернизации с

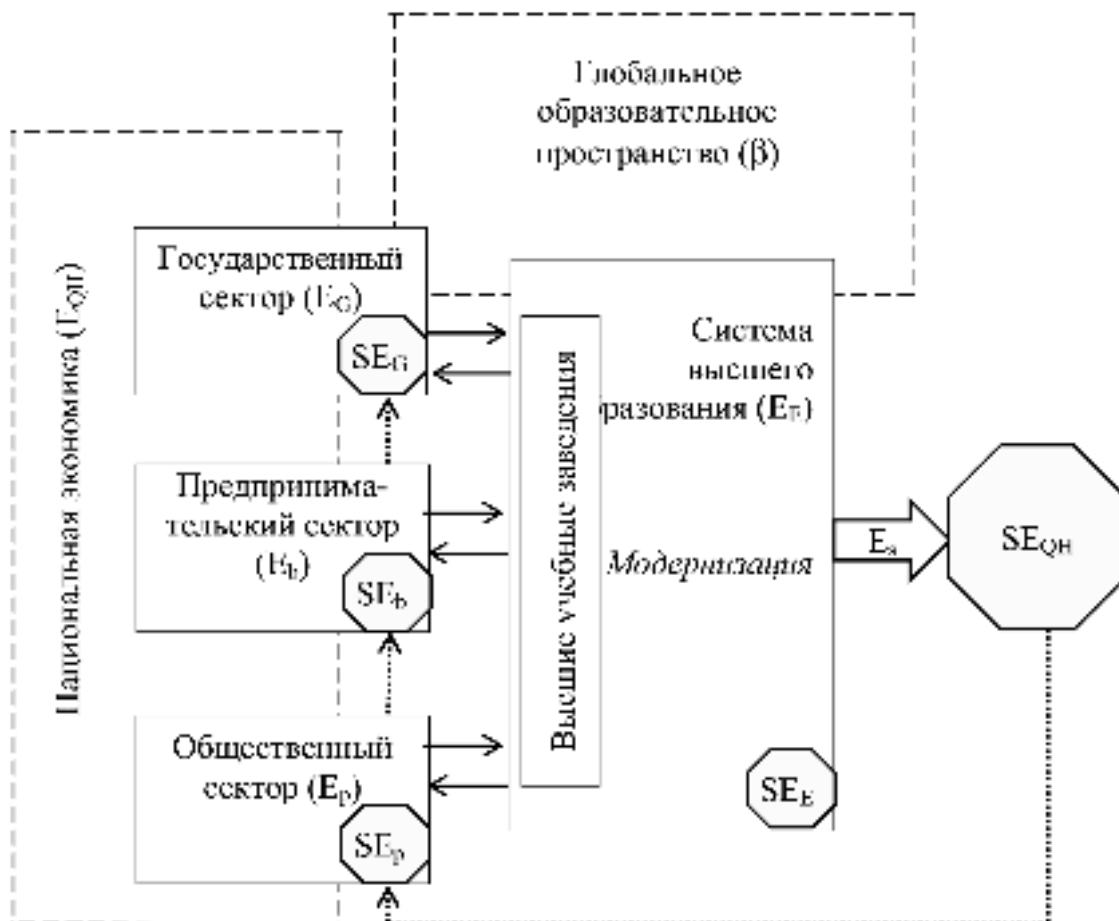

Рис. 1. Схема модели достижения положительных синергических эффектов модернизации системы высшего образования

Источники: построено автором

конкретизацией роли системы высшего образования, направлений усиления позитивных эффектов синергии от сотрудничества. В соответствии с последним идентифицируются перспективы дальнейшего развития взаимовыгодного партнерства, стратегические приоритеты стабилизации его темпов.

Выводы. На основе проведенного исследования нами построена модель достижения положительных синергетических эффектов модернизации системы высшего образования - рис. 1. Методологическими принципами, использованными при этом, являются:

- принцип целенаправленности, то есть ориентированности на реализацию стратегических целей модернизации системы высшего образования;
- принцип комплексности, то есть учета совокупности получаемых эффектов с различными плоскостями взаимодействия субъектов;
- принцип открытости, то есть развитости эндогенных связей между элементами системы и чувствительности к воздействиям экзогенной среды;
- принцип адекватности, то есть полного соответствия реальным социально-экономическим процессам в стране;
- принципы синергетики.

Примечание:

$E_G + E_E + E_b + E_p$ - эффекты от автономного функционирования субъектов государственного (G),

образовательного (E), предпринимательского (b) и общественного (p) секторов соответственно;

E_S - эффекты от совместной деятельности субъектов;

E_{QH} - эффекты от взаимодействия субъектов модели Quadruple Helix;

$E_G + E_E + E_b + E_p$ - синергетические эффекты от взаимодействия субъектов государственного (G), образовательного (E), предпринимательского (b), общественного (p) секторов соответственно;

SE_{QH} - синергетический эффект для субъектов модели Quadruple Helix;

β - экзогенно заданная компонента.

Перспективы дальнейших исследований. Модель (рис. 1) направлена на максимизацию положительных эффектов и их распределение между всеми вовлеченными субъектами. Реализация данной модели позволит перейти от восприятия системы высшего образования как зоны расходов к ее рассмотрению в качестве зоны привлечения частных и иностранных инвестиций. Последнее, в свою очередь, требует внедрения мотивационных механизмов сотрудничества субъектов четырехзвенной спирали Quadruple Helix. Целевым ориентиром предлагаемой модели является получение вузами, их партнерами, стейкхолдерами интегральные положительные синергетические эффекты от модернизации национальной системы высшего образования.

REFERENCES

- [1] **Гонта, О.І.** (2008) Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика [Policy of transnationalization of the regional economy: theory, methodology, practice]: Монографія. Чернігів: Чернігівський ЦН-ТЕІ. 496 с.
- [2] **Ивашковская, И.В.** (2004) Слияния и поглощения: ловушки роста [Mergers and Acquisitions: Growth Traps] Управление компанией.[Management of Company]. №7. С. 26-29.
- [3] **Ищенко, С.М.** (2005) Оценка эффекта синергии как одного из факторов роста капитализации компании и благосостояния акционеров [Assessment of the synergy effect as one of the factors of growth of the company's capitalization and shareholder wealth.] Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера: Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета [Corporate Governance and Innovative Development of the Economy of the North: Bulletin of the Research Center for Corporate Law, Management and Venture Capital Investments of Syktyvkar State University] Сыктывкар: СыктГУ. №3. С. 58-63.
- [4] **Поплавська, Ж.** (2001) Ефект взаємодії. Синергізм в економіці [Interaction effect. Synergy in the economy] Вісник НАН України. №5.

ჯანმრთელობის შენარჩუნება - ფიზიკური განათლების მასწავლებლის პროფესიული ამოცანა

HEALTH PRESERVATION IS A PRIORITY COMPETENCE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER

ოქსანა გაშტოვენკო,

ბიოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი,
სოციალური სამუშაოების, სოციალური პედა-
გოგიკის და ფიზიკური აღზრდის დეპარტამენტი

OKSANA BASHTOVENKO,

Candidate of Biological Sciences, Associate
Professor of the Department of Social Work,
Social Pedagogy and Physical Education

ABSTRACT

The article is devoted to the actual problem - the role of the teacher in preserving the health of children, which is determinant in the health of the nation. Raising the level of physical development of the younger generation, its mental potential, is a prerequisite for the country's exit from the socio-economic crisis. The leading role belongs to the teachers of physical education in solving this problem. Higher educational institutions lay the foundation of professional readiness, their most important component is a health-preserving competence. Emphasis is placed on overcoming the problems associated with an insufficient level of readiness of physical education teachers to implementation of a system of health-preserving measures. Aspects of training for professional activity are developed imperfectly in the educational process, programme and methodological support in higher educational institutions does not form high professional readiness as a complex phenomenon, with great potential for improving the level of health of children and teenagers. The theoretical and practical component of biomedical training of students is the most important component of the readiness of physical education teachers to implement a competence approach in the system of physical education. The introduction of the phased formation of competence-based preparedness based on the planning of the educational components will make it possible to supplement the methodology for further improving the educational process in the field of health preservation.

Key words: health preservation, physical culture, professional readiness, competence.

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება აქტუალურ თემას - მასწავლებლის როლს ბავშვების ჯანმრთელობის შენარჩუნების საქმეში, რაც ერის ჯანმრთელობის განმსაზღვრელია. მოზარდი თაობის ფიზიკური განვითარების დონისა და გონებრივი პოტენციალის ამაღლება წარმოადგენს სახელმწიფოს სოციალურ - ეკონომიკური კრიზისიდან გამოყვანის წინაპირობას. აღნიშნული პრობლემის მოგვარებაში მნი-

შენელოვანი ადგილი უჭირავს ფიზიკური კულტურის მასწავლებლებს. უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები აყალიბებენ პროფესიული მომზადების საფუძველს, რომელთა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ენერგო შემნარჩუნებელი კომპეტენტურობა. აქცენტი კეთდება პრობლემის დაძლევაზე, რომელიც დაკავშირებულია ფიზიკური კულტურის პედაგოგების მომზადების არასაკმარის დონესთან ჯანმრთელობის ენერგო შემნარჩუნებელი ღონისძიებების რეალიზაციის დროს. პროფესიული საქმიანობისათვის მომზადების ასპექტები საგანმანათლებლო სფეროში არასაკმარისადაა შემუშავებული, რის გამოც ვერ ხდება მაღალი პროფესიული მომზადების, როგორც კომპლექსური ფენომენის, ფორმირება, რომელსაც ექნება ბავშვებისა და მოზარდების ჯანმრთელობის გაუმჯობესების დიდი პოტენციალი. სტუდენტების მედიკო - ბიოლოგიური მომზადების თეორიულ - პრაქტიკული შემადგენელი წარმოადგენს ფიზიკური მომზადების პედაგოგების უმთავრეს ამოცანას ფიზიკური აღზრდისადმი კომპეტენტურად მიდგომის საქმეში.

საკვანძო სიტყვები: ენერგოშემნარჩუნებელი, ფიზიკური კულტურა, პროფესიული მომზადება, კომპეტენტურობა.

INTRODUCTION

Health is the most current value of modernity. The current socio-economic situation is such that the state problems of recent years have a negative effect on the dynamics of health, including the child population of Ukraine. The number of children with chronic pathology, children's disability is growing. Scientists warn that these factors affect not only the state of health, but also the life expectancy and mortality of future generations.

Teenagers constitute a significant and most promising part of our society. The health of adolescent children is of particular value during the period of unfavorable demographic situation in Ukraine. The current stage in the formation of a healthy, viable generation is determined

by the social policies of states. The world community has already formed common views and requirements for the formation of health care by a number of documents and regulatory acts on the introduction of a healthy lifestyle. Declaration of Human Rights, Declaration of Alma-Ata, Jakarta Declaration, World Health Declaration "Health for All in the 21st Century", the Bangkok Charter, European Strategy "Health and Development of Children and Adolescents" indicate the urgent need for a clear understanding of the changing strategy of human life [1, p.43]. But how to ensure real positive changes in the direction of improving health and increasing life expectancy, convey to the whole society that not only the state is responsible for the health of every citizen, but everyone should be aware of the responsibility to preserve their health.

The purpose and objectives of the research.

To study the main approaches in the formation of professional competence of health preservation of future teachers of physical education. To analyze the theoretical component of biomedical training of students in physical education and sports profile, in order to form their health-preserving competence. To determine the need to increase the motor activity of children as a social condition for the preservation of their health in the educational process. To substantiate the level of readiness of physical education teachers to implement a competence-based approach in the physical education system of secondary education.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH

Motor activity preserves health, which is the basis for achieving success during the learning process. Despite the efforts of the state, drawing public attention to the problem of preserving health, the introduction of a new educational reform "New Ukrainian School" has not yet succeeded in creating conditions for solving painful problems and creating a favorable atmosphere in schools, providing comfortable conditions and optimal scheme of strain for each child. . What are the ways our scientists are moving in addressing this issue? A number of authors highlight the importance of primary prevention, based on the formation of a healthy lifestyle. Each person should be responsible for its health, consciously eliminate deviant risk factors for health [2, p.45]. But such a life position does not arise forcibly or spontaneously, it must be motivated from childhood. Modern statistics is not optimistic, because it indicates a large number of somatic deviations acquired by children and students during their studies [1, c.44].

The reason for this lies in the educational process, which requires a certain tension in the musculoskeletal

system, prolonged immobility of the spine, tense of the visual analyzer, sedentary behavior outside the educational institution due to the weak development of extra-curricular sports and recreation. Not all parents can, as it is necessary, to create conditions for the normal development of the child, or do not have the means to do so.

Tevkun V.V. defines health-preserving competence, the basis of the professional training of physical education teachers, as a problem of paramount importance for modern higher education. Future teachers are lack of motivation for activities related to preserving children's health, they do not know and do not know how to use health-preserving technologies in the educational process, ignore the scientific organization of labor in the pedagogical process.

The society needs a new specialist who can fulfill practical experience in the field of health preservation. It is the competence approach in the training of future teachers of physical education that forms new technologies in education and solves the contradictions between the social order and the insufficient level of development of health-preserving competence.

N. Tamarska, T. Bondarenko define the essence of "health-preserving competence" in conducting preventive measures and introducing the knowledge of specialists who possess the fundamental bases of health preservation, identify components of health-preserving competence such as: emotional, cognitive, and practically active. They include fundamental biomedical, psychological, pedagogical and methodological components.

I. M. Shepenyuk considers the problem of the formation of health-preserving competence of teachers in the context of innovative development of an educational institution to be the key element which defines research and experimental work that improves the professional development of teachers and their skills.

At the international labor market, first of all, they pay attention to the ability to apply effectively acquired knowledge in their professional activities. Y. Rybinskaya: "Competence is" a general ability based on knowledge, experience, values, and abilities that are acquired thanks to training. "

R. Milrud and A. Andreev characterize this concept as the ability to achieve results, to solve specific problems and to possess active knowledge of the requirements in the relevant industries.

Competence is the quality of a specialist, the result of his self-development and the application of experience according to V. Bolotov and V. Serikov. It is appropriate to pay attention to the opinion of I. Gushlyavskaya

and D. Trubachev, that the experience of applying acquired competencies is the part of components of the “competence” category listed above.

Competence is the quality of a specialist, the result of his self-development and the application of experience according to V. Bolotov and V. Serikov. It is appropriate to pay attention to the opinion of I. Gushlyavskaya and D. Trubachev, that the experience of applying acquired competencies is the part of components of the “competence” category listed above.

Dzyatkovskaya has a very interesting interpretation of health-preserving competence, which considers that this competence includes the ability: to motivate for a healthy lifestyle, awareness of the value of health, the possibility of longevity, social activity; adjusting the physiological state to maintain health with the use of health-preserving and healthy methods of professional activity.

The teacher, who works according to the principles of pedagogy of a healthy lifestyle (according to V. M. Orzhekhovskiy), is distinguished by individual abilities and qualities that determine its capabilities and ability to independently search for, collect, analyze, present, transmit information about health, healthy lifestyle; to model and design objects and processes, including their own individual activities; carry out preventive work; make the right decisions, creatively and effectively solve unforeseen tasks.

In our opinion, the formation of health-preserving competence should be consonant with the direction of “sustainable development”, which is crucial for the modern world. The attitude to life, rational nutrition, physical development, regulation of a healthy lifestyle, ability to study one’s own lifestyle and conduct self-assessment of physical development, attitude to human values, understanding of noospheric norms of behavior, ability to “love oneself”, knowledge of the theory of healthy person’s health and its preservation - are components of health preservation.

So, summing up, we can conclude that the physical education of children and young people should be carried out by high-class specialists and professionals [3, c.58]. Many scientists who highlighted scientific and pedagogical searches in the methods of physical education and the formation of physical culture of young people in the context of educational reform, consider the possibility of updating the content of the subject (V. Arefieva, I. A. Kuzmenko, J. Vaskova, A. M. Vatsiba, etc.). Some authors propose the use of various forms of physical education (A. Tsos, A.A. Vlasyuk, N. Krachevskaya, A.V/Ognennaya). A. Bondarchuk proposes to unite the

school and the family, starting from the first class through updating the content of physical education teaching.

In this regard, the need for such teachers of physical culture, which would satisfy the needs of children in physical activity in various ways and methods, and directed their development in a healthy way is being actualized. The fundamentals of professional readiness of the teacher of a new era, a competent specialist in the relevant aspect, must be formed at the stage of training future specialists in higher educational institutions. The formation of professional competencies should be taken into account in the educational practice of higher educational institutions of pedagogical profile [4, p.33].

Today physical education specialists are looking for ways to reform the system of training professional personnel that meet European standards. There will be fundamental changes in practice specially for them in the near future.

The modern standard of living requires from the lessons of physical education that students develop motor skills and abilities for independent physical exercise, following the rules of a healthy lifestyle, the ability to independently monitor changes that occur in the body, evaluate and analyze the effects of physical activity as positive processes of life.

A competent specialist in physical education should foster the need for physical activity and the ability to own simple methods of monitoring somatic health. The teacher, which is able to take into account favorable age and anatomical and physiological periods for the development and improvement of the body of schoolchildren, reveals for them the importance of human physical culture. [3, p.93].

The formation of a persuasion in the need for motor activity, the possibility of obtaining pleasure from physical exertion and a conscious desire for health preservation is achieved by conducting comprehensive monitoring of physical activity. The usage of its indicators in planning studies and educational out-of-school work, objective information about the health status of pupils are components of effective management of the process of physical education and sports training, the necessary result of the teacher’s professionalism as a modern competent specialist.

The basis of health protection are the skills to implementation of constant monitoring of well-being and general health. The teacher should not only be able to control the state of their own health, but also teach the students to do it.

Applied loads must correspond with physical fitness, age and bring pleasure. Regular monitoring will determine

the effectiveness of classes, tools and methods for optimal planning of the size and intensity of physical activity and rest. Mastering the techniques of anthropometric and physiometric research will allow to determine the initial physical condition and the prospects for its further improvement.

Understanding the role of fatigue as a natural activator of recovery processes is important, because without fatigue, there is a steady decrease in the volume of functional reserves of organs and body systems, a decrease in efficiency. Systematic fatigue stimulates regenerative processes, as a result we have the improved well-being, improved mood. Therefore, it is the teacher, the trainer who will help to uncover the meaning of the positive addiction to physical exertion that occurs during regular physical activities, which makes them an integral part of a full healthy life.

For a deep, informed awareness of the positive effects of physical activity on health, it is necessary to include a theoretical component in the practical course of the discipline. The ability to consciously approach the choice of motor activity and determine it for yourself as the basis for the formation of a healthy lifestyle is an indicator of positive changes in the minds of young people.

In our previous works, we noted that the creation of a direction – physical culture – a way of life – is an innovative aspect in the formation of a healthy generation. Only through this unity are possible shifts in the minds of people are possible.

In our previous works, we noted that the creation of a direction – physical education – a way of life – is an innovative aspect in the formation of a healthy generation. Shifts in the minds of people are possible only through this union.

Unfortunately, a general acceptance of understanding of the health-preserving competence of a teacher of physical education as a complex phenomenon with great potential for improving the health of children and adolescents has not yet been formed. Unfortunately that a large amount of information in the cycle of natural fundamental training has been removed from educational content. Every year, educational programs in physical education lose more and more medical and biological disciplines, although they form the fundamental basis for health protection. Among the educational components, their number is about 19%. The modern world, with its new forms of life support, a specialty, a profession that requires high technical and technological training, directs the entire training potential to the achievement of a highly competitive ability of a specialist, but undoubtedly a healthy specialist. And if we are talking about a specialist in the sphere of physical education, then definitely, capable to shape health, to ensure its preserving.

It is interesting to look at the proportion of biomedical and other professional disciplines in the program for applicants with a bachelor's degree in the specialty 014.11 Secondary education (Physical education) (Figure 1). As it was already mentioned, their number does not exceed 20%. In our opinion, the changes that occur all the time in the educational process of higher education, namely: changes in curricula, work programs, in academic disciplines, do not make it possible to form a single line of smooth flow and consistent generalization of theoretical knowledge of health protection to practical application.

The monitoring of the attitude of students to a healthy lifestyle that we conducted showed that students do not define physical activity as a priority in maintaining health.

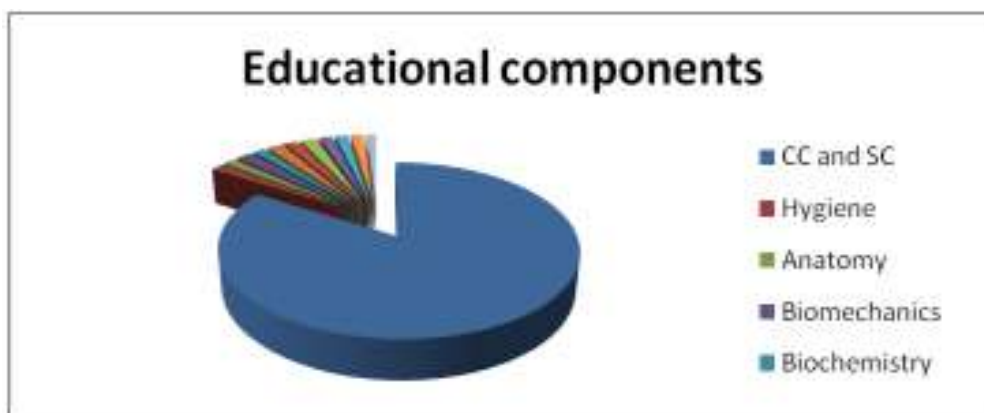

Fig. 1. Distribution of medical and biological disciplines among the compulsory and selective components in the educational program: Secondary education (Physical education).

Unfortunately, not all students have the right idea about a healthy lifestyle, believing that only the abandonment of most bad habits is able to give a positive result. According to students' of 1-2 courses point of view the main elements of health are: the rejection of bad habits, compliance with the regime of work and rest. Physical education occupies the fourth place. Insufficient personal orientation and motivation to physical activity can reduce the performance of both physical and professionally significant personal qualities, with the result that the overwhelming majority of students show a low level of attitude to their health and healthy lifestyle (Fig. 2). One of the main humanistic tasks of the teacher of physical education in universities should be the formation of sustainable motivation for physical self-improvement. The solution of this problem is possible

through special pedagogical influences in the process of physical education, allowing to have a positive impact on the emotional and motivational sphere. Moreover, the main factors that would contribute to the formation of the motivational sphere should be, first of all, the content of physical education, the method of its implementation and the system of requirements.

Based on this, it is necessary to direct efforts in training a physical education teacher in a humanistic direction, which is required by modern ideas about health, based on leading theoretical propositions about the unity of the body with the environment, knowledge about adaptation, homeostasis, functional systems and data of biological cybernetics about control mechanisms in live systems.

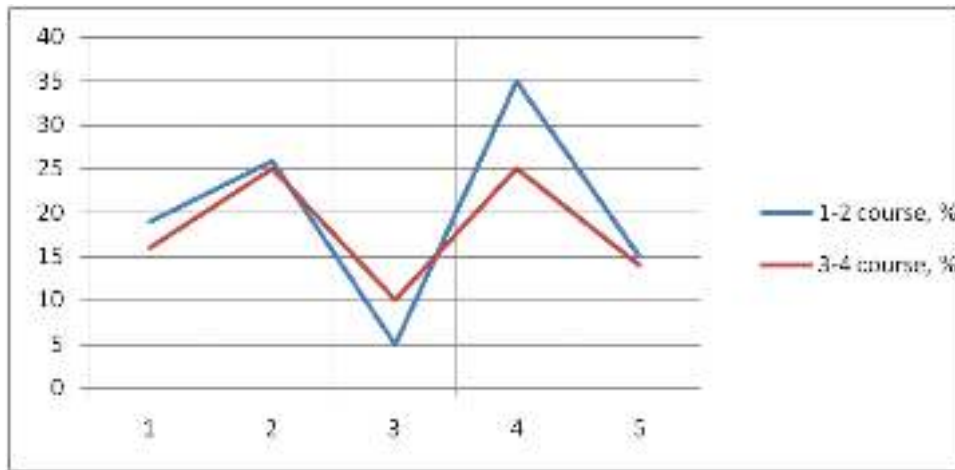

Figure 2. Motivations for students to go in for sports

1. The desire to become strong, healthy
2. Aesthetic enjoyment of your own beauty
3. Sense of duty
4. Self-affirmation in society
5. The desire to manifest in extreme situations

The teacher of physical education should own the methods of determining and evaluating quantitative indicators of the health of the individual and be able to use the most informative of them in practice. To involve students in monitoring activities, conducting research in the sphere of health preservation. Concrete results, illustrative examples will provide a conscious formation of a focus on health preservation. The formation of the competence-based readiness of future teachers of physical education will proceed efficiently if, in the process of their professional education, the orientation to the health-saving functions of physical education is carried out, the motives for improving professional readiness are activated based on the combination of theory and practice of education.

The solution of the problem will be most effective in the gradual mastering the medical and biological component of the educational program of a higher educational institution.

The study of the fundamental component of the biological direction with the formation of modern ideas about the state of research in the sphere of vocational training, the formation of concepts of teachers' readiness for professional activity on the theory and methods of physical education, recreational physical culture, the study of normative documents regulating the necessary level of training of future physical education teachers - this is the sequence which will lead the students to the readiness of physical education of health-preserving activities.

The final stage should include the interpretation of the achieved results and to form the readiness of future teachers of physical culture to form the health preservation of students.

CONCLUSION.

The main role in the implementation of one of the leading functions of education - social and health, healthpreserving belongs to the teacher of physical education. Having studied the main approaches in the formation of professional competence of health preservation, having analyzed the value of the theoretical and practical component of the medical and biological training of physical education and sports students, they

substantiated the components of readiness of physical education teachers to implement the competence approach in the system of physical education.

The introduction of a phased formation of competence-based preparedness based on the planning of educational components will make it possible to supplement the methodology for further improving the educational process in the field of health preservation.

REFERENCE

- [1] Yezhegodnyy doklad o sostoyaniizdorov'yanaseleniya, sanitarno-epidemicheskoy situatsii i rezul'taty deyatelnostisistemy-zdravookhraneniya Ukrainy. [Annual report on the health status of the population, the sanitary-epidemic situation and the results of the health care system of Ukraine]. (2016). MZ Ukrainy, GU, UISI MOZ Ukrainy- Ministry of Health of Ukraine, state administration "UISD MOH Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
- [2] **Romanova N. F.** (2010). Formirovaniye zdorovogo obraza zhizni kak sovremennaya strategiya protivodeystviya sotsial'no opasnym boleznyam sredi detey i molodezhi [Formation of a healthy lifestyle as a modern strategy for dealing with socially dangerous diseases among children and young people] Protivodeystviye sotsial'no opasnym boleznyam: izucheniye ukrainskogo opyta Counteraction to socially dangerous diseases: the study of Ukrainian experience -Counteraction to socially dangerous diseases: the study of Ukrainian experience, (pp.39-48).Kyiv [in Ukrainian].
- [3] **Ohnisty A.** (2002.) Aktual'na problema pidhotovky vchytelya-predmetnyka do roboty z fizychnoho vykhovannya [Actual problems of preparation of a teacher-subject for work on physical education]. Fizychno vykhovannya, sport ta kul'tura zdorov'ya v suchasnomu suspil'stvi -Physical education, sports and health care in the modern society. Lutsk, (pp. 92-94) [in Ukrainian].
- [4] **Maksimova Ye.V.** (2017) Monitoring sostoyaniya somaticheskogo zdorov'ya studentok 1 kursov vysshikh uchebnykh zavedeniy Khar'kova [Monitoring of the state of somatic health of students of the first courses of higher educational institutions of Kharkiv]. Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal Internauka - International scientific magazine Internauca, Vol.7, pp.30-34 [in Ukrainian].

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:

www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

ანგისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა — **ეკა აბზიანიძე**

ტექსტის კორექტურა — **ნათია კუპრაშვილი**

ქალაქის ზომა — A4

გამომცემლობა „**კალმოსანი**“

E-mail: Kalmosani@yahoo.com

ტელეფონი: 571 19-19-39

Publishing „**KALMOSANI**”